

The Project Gutenberg eBook of Puukkojunkkarit, by Santeri Alkio

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Puukkojunkkarit

Author: Santeri Alkio

Release date: November 9, 2004 [EBook #13991]

Most recently updated: December 18, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK PUUKKOJUNKKARIT ***

Produced by Matti Järvinen and Distributed Proofreaders Europe.

PUUKKOJUNKKARIT

KUVAUKSIA NYRKKIVALLAN AJOILTA

Santeri Alkio

Ensimmäisen kerran julkaissut
Werner Söderström Osakeyhtiö 1894

ENSIMMÄINEN OSA

I

JÄRVELÄN SANTRA

Kun Järvelän Santra rupesi ihmistelemään, s. o. pääsi ripille ja alkoi ottaa vastaan kosimatarjouksia, rupesi Järvelän kartanolla yöllisiin aikoihin olemaan oikein kansanvaellus. Santra makasi, yleisen tavan mukaan, ruokapuodin päällä lutissa. Pyhäöinä saapasteli noita hiukan luhistelevia lutinrappusia

tusinoittain naimahaluisia nuoriamiehiä. Kun niitä toisinaan sattui kokoutumaan lutti ja lutineteinenkin täyteen ja toistensa pois lähdön odottaminen alkoi käydä tuskalliseksi ja kiusaavaksi, tahtoivat puheet usein mennä ristiin, joita sitten käsikähmin koetettiin selvitellä. Nämä selvitysyriytykset tavallisimmin päättyivät siihen, että yksittäin ja joukotellen kierieltiin alas jyrkistä rappusista. Asianomaisten luonnon sitkeydestä ja jäsenten kestävyyydestä enimmäkseen riippui kamppailun jatkaminen rappusten alapäässä. Jos pihanurmikko osaisi kertoa, niin se varmaankin tietäisi jutella kymmenistä ruhjoutuneista käsivarsista, kylkiluista ja polvista, joita hammasta purren, ähkien ja valitellessa on siinä yön pimeyden suojassa salaisuudessa tuskitellen hivelty. On siinä vertakin vuotanut, samalla tanterella. Niitä oli nuoriamiehiä, jotka lauantai-iltoina puukkojaan tahotessa kuvittelivat asetta tarvitsevansa juuri Järvelän lutin seutuvilla.

Tyttö itse oli varsin sievä — tietysti. Mitäpä hänestä muuten olisi niin alituiseen tapeltu. Rikas hän myöskin oli, sillä äidin perintöä luettiin tuhansissa ruplissa. Muuten oli hän siksi itsenäinen, etteivät pojat heti ensi tutustumisen jälkeen päässeet käsittämään, mitä hän heistä kustakin ajatteli. Mutta kun noin puolisen vuotta olivat vuoro vuoroon uhranneet rakastunutta vertansa Amarin alttarille Järvelän lutissa, lutin eteisessä ja pihamaalla, rupesivat he pääsemään hiukan selville muutamista Santran oikuista.

19:nneen vuosisadan keskialkua, s. o. kertomuksemme aikoina, oli useassa Etelä-Pohjanmaan pitäjässä hyvin yleisenä tapana, että kun joku nuorimies oli saanut luvan laskeutua yöksi tytön viereen, saattoi toinen saapua aseilla varustettuna, särkeä ovet ja lukot, tulla sisään ja ryhtyä sitten makaavan kilpailijan kanssa julkiseen kaksintaisteluun. Se, joka jäi voittajaksi ja sai toverinsa nurinniskoin kypälämäkeen ajetuiksi, sille jäi kosijan oikeus sillä kertaa. Mutta Santra, joka kilpailun kestäessä oli alkanut hyvin tuntea oman arvonsa, oli melkein säännöllisesti ruvennut seuraamaan sitä tapaa, että hän tuontapaisten kahdenkeskisten kohtausten sattuessa useimmiten jätti huoneensa kamppailevien haltuun ja meni tupaan siksi kuin kumpikin oli mennyt tiehensä.

Nuorison mieliala oli sellainen, että pojat etsivät tyttöjen suosiota hurjailemalla, ja iso osa tytöistä piti poikain tavoista. Oli niitä tyttöjä, mutta useimmiten vähemmän huomattaita, jotka samoin kuin Santrakin osoittivat moittivansa poikain hurjia tapoja. Mutta kun Santra, joka juuri oli tullut useain tähtäämätauluksi, rupesi heti alussa tuollaista vakavuutta osoittamaan, niin pojat keskenänsä rupesivat arvelemaan, että eikö se liene körttiläinen.

»Vai pitäisi tässä nyt lampaiksi ruveta yhden tyttären tähden! Ohoh!» Pojat nauroivat, varmistuivat yhä siinä luulossa, että Santralla on uskonnollisia taipumuksia, ja käänsivät askelensa taas uusille maille. Löysivät kyllä henkiheimolaisiansa ja aikoivat jättää Santran niille, joita muka huvittaisi lammastella tyttöjen edessä.

Santran isä oli herastuomari, pikkuinen ukkokääpykkä, jolla ei suinkaan ollut mitään kuuluisuutta sitä ennen kun tytär kosimaikään joutui. Ainoa, mitä hänestä tiettiin, oli, että hän itse keitteli viinaa ja ryyppiskelikin, mutta harvoin häneltä riitti toiselle ryyppyä; jos toisinaan antoi, niin silloinkin vain puolilleen lasin kaatoi, itsekseen puhellen tolkussaan, että »maahan pian menee, jos kovin täyteen kaataa». Lautamieheksi hän oli kuitenkin päässyt ja saanut vielä herastuomarin arvonimenkin siitä syystä, kuten kerrottiin, että tuomariukkoa, vanhaa koiransilmää, huvitti tehdä sielutieteellisiä kokeita ja nauraa Järvelän äijällä sen illan, kun hänet herastuomariksi tehtiin.

Herastuomari oli toisissa naimisissa. Nykyinen emäntä oli jäntevä, tuikea muori, joka piti miestään ohjaksissaan, jos tässä muuten mitään ohjaksissa pitämistä olikaan. Ensi naimisesta oli ollut kolme tytärtä, joista kaksi jo oli tiloilla ennen kuin uusi emäntä tuli, jonka käsiin Santra siis yksin jäi.

Muori oli viisas. Laittoi ja varusti tytärsuolensa lutin mitä monipuolisimmalla vaatevarastolla, antoi puheessa ja teossa maailman ymmärtää, että hän piti Santran kuin oman lapsensa. Niin hän olisi tahtonut Santrankin asiaa ymmärtävän. Mutta kotoisissa, kahdenkeskisissä kohtaustissa, kun puheet menivät ristiin ja tahdot vastakkain, tunsin Santra usein, että tuo vaimo oli hänelle kylmä ja vieras, että sen tahto oli rautainen, että se etsi pääasiassa omaa mainettaan sillä, että hänelle vaatteita laitteli ja että se purasi häntä kielellään, kun vain syrjäisen huomio vältti. Santrassa kasvoi vähitellen halveksimisen tunne äitipuolta kohtaan, jopa isääkin, sillä tämä näkyi olevan tuiman eukon kädessä tahdoton kinnas.

Santra huomasi, kun ihmiseksi varttui, että hänestä pidettiin, ettei hän ollut ihmisten mielestä hylkypala. Itsenäisyyden tunto kehittyi, oman arvon tunto kohosi ja hän tunsin riippumattomuutensa äitipuolesta varmistuvan päivä päivältä. Se oli siihen aikaan, kun nuoret miehet hänen tähtensä innokkaimmin toisilleen kuhmuja jakelivat.

Mutta »yökulkijain» luku Järvelän kartanolla harveni ja melskeet hiljenivät. Kilpailu poikamiesten välillä ei näyttänyt enää olevan yhtä suuri. Santra sai kuulla, että pojat pilkaton sanoivat häntä körttiläiseksi, katui jo itsepäisyyttään, mutta oli liian ylpeä peruuttamaan. Varsinaisesti ei hän

kuitenkaan vielä surrut, sillä poikia kyllä nytkin kävi, mutta ne koettivat tulla salaa, yksin ja välttää tappeluita.

Vanhaa väkeä rupesi enemmän arveluttamaan, että miksi ne siihen loppuivat ne yölliset melskeet? He alkoivat ottaa lähempää selkoa kosijoista ja vuorotellen, isä ja äitipuoli, jupista Santralle, että tätä ja tuota saat päästää, mutta et sitä etkä sitäkään. Numero 1 muurin kirjoissa oli Kuivasen Ella, ja herastuomari asetti sille tilalle Karhun Esan. Vanhukset väittelivät näistä ehdokkaista kahden kesken ja yhtyivät lopuksi asettamaan Kuivasen Ellan yhteiseksi ehdokkaaksi, tämän kotitalo kun kuului olevan parempi kuin Karhun talo. Varmaankin emäntä myöskin osasi asiansa paremmin ajaa, sillä hänellä oli Kuivasessa vanhoja sukulaisia.

Näihin aikoihin ei Santra ollut vielä itse mitään vaalia toimittanut. Hän eli vapaana, ajatteli väliin yhtä, väliin toista.

Eräänä kesäamuna joutui vanhusten asia keskustelun alaiseksi. Emäntä sen alkoi kerran sattuessaan olemaan hyvällä tuulella, maitoa kun olivat lehmät antaneet hyvin ja kirkas aamu lupasi hyvää luokoilmaa.

»Kuule Santra», sanoi emäntä, kun maitokamarissa maitoja pyttyihin kaateli ja Santra täytteli piimäleilejä päiväkunnalle.

»No?»

Emäntä antoi odottaa vastausta, saadakseen sille sitä suuremman merkityksen.

»Sinun täytyy ottaa se Kuivasen Ella.»

»Mitä ottaa?»

»Mitä ottaa! Mieheksesi... Parasta on valita niin kauan kuin on valikoiman varaa ja muutenkin...»

»Ei ainakaan näiden perunain aikana!» huudahti Santra suuttuneella äänellä.

»Älä huuda... Kenenkä sinä sitten ottaisit?»

»Mutta ainako sitä nyt vain pitäisi ajatella sitä ottamista, ainako jo, että mä vieläkin sanon, kun sitä nyt taas tässä kipuisin kiireihin ruvetaan jaksattamaan.»

Santran posket hehkuivat suuttumuksesta. Hän tarttui leileihin ja aikoi lähteä viemään ulos.

»Älä mene», kielsi emäntä.

»Mitä sitten vielä?»

»Sinun pitää ajatella sitä, isäsikin tahtoo... Sellainen talo, ja Ella sen kuitenkin saa...»

»Saakoon vaikka kymmenesti ja tahtokoon isä vaikka viidesti, niin sitä en minä ajattele, en ollenkaan. Minä ajattelen ketä tahdon, mutta en ainakaan Kuivasen Ellaa...»

Herastuomari pisti päänsä ovesta sisään.

»Mitäh?» kysäisi hän.

Emäntä säpsähti.

»Kah, tuopa se olikin ... pelästyin että kuka siellä... Tässä minä vain sanoin Santralle, että sen pitää ottaa se Ella.»

»Nii-in, no niin sen pitääkin, vai mitä naurat?»

»Mitä naurat», matki Santra.

»Mitä ... no eikö se ole aimo mies, vai?»

»Niin, mies käsitöilleenkin niin aimo että, ja talo...» alkoi emäntä.

»Kyllähän minä olen sen jo nähnyt vuosikausia, että minä olen liikapala tässä», keskeytti Santra katkerasti. »Mutta kyllähän te minusta muutenkin eronne saatte, ettei teidän nyt tarvitsisi minua ensimmäiselle vastaantulevalle työntää.»

Nyt emäntä asettui juhlalliseen asentoon ja löi kättä yhteen sanoen:

»Kuka sinua tässä on liikana pitänyt? Kenenkä tyttärellä on paremmin puettu luttu? Ja senkö tähden Kuivasen Ella on sun mielestäsi niin hylky, kun se on *minun sukulaisiani*?»

Santra painoi päänsä alas. Isä jatkoi:

»Nii-in, joutavia siinä nyt riitelemään ja mistä luulet paremman saavasi? Kuka on aina viimeiseksi jäänyt ja toiset pyristänyt, eikö juuri Kuivasen Ella? Kyllä se on siihenkin niin mies että...»

»*Sellainenko* se sitten on parahin?» Muuta ei Santra tainnut siihen sanoa.

»On ainakin miehenmoinen ja ... se on hyvä talo.»

»Onko isäkin ollut tappelija?» kysäisi Santra ivallisesti katsellen isäänsä.

»Mikä tappelija», naurahti ilkkuen emäntä, joka taitavasti tahtoi ohjata asioita jälleen rauhalliselle tolalle, sillä hän aikoi ensin sovinnolla koettaa asian ratkaista. »Vieläpä tappelija», jatkoi hän, »aina se on jaloissa ajelehtinut.»

»Äläs peru, saat'ei multa ole luontoa puuttunut ... vaikka oonkin pikkuinen, mutta ... ta...»

»No juo nyt ja sano sitten...! Menee maito pitkin rintoja ... kun pytystä rupeaa juomaan, muutama. Olisi sitä vielä tuossa kiulussakin ollut.»

»Ään, laukallepa se maito maistaa. Niin etkö...»

»Noo, Napavainiossa ne laukkaa syövät.»

»Niin, etkö muista sielläkin, Kanki-Tupun häissä, — olithan sinäkin — siellä? — Peru kun se sai naamaansa se Konsta.»

»Mikä Konsta?»

»Haaralan Konsta! Kyllä siinäkin oli ruumista, mutta oli kankea kuin pölkky. Ja minä olen sen aina sanonut, että siinä lyhyt lykkää kuin pitkä vielä kokottaa...»

»Lempoako niitä nyt tuossa jaksattaa. Vie jo Santra ne leilit kärryille ja lähtekää, ettei väen tarvitse odottaa, ei siellä tule työstäkään mitään. Anna, äijä, sen hevosen luistaa, ei suinkaan se tiellä liho... Ja Santra, muista sanoa Maijalle, että katsoo yöllä voiaskin perään, kun siellä on se Iso-Köpikin, niin se kyllä tyhjää voiaskin, kun vähäkin silmä välttää.» —

Kuivasen Ella rupesi lähistelemään Santraa yhä totisemmin. Santralla todellisuudessa ei ollut mitään erityistä Ellaa vastaan, mutta ei hänestä liioin välittänytään, enempää kuin muistakaan. Ymmärrettävästi ei hän ollut ollenkaan ajatellut, että tässä on vielä mitään kysymystä avioliitosta, ennen kuin Ella eräänä iltana toi kihlat. Santra oli silloin hämmästynyt niin, ettei ollut tietänyt mitä aluksi sanoa. Ensimmäinen huudahdus oli ollut:

»Mitä sinä nyt hulluttelet, Ella?» Sitten oli ruvennut itkemään ja pistänyt kihlat peräsängyn päänalaisten päälle. Ne jäivät sinne, ja he olivat kihloissa. Mutta Santra näytti tähän aikaan kantavan hirveän raskasta sydäntä.

Tähän aikaan tuli eräänä arkiyönä Laitalan Valee Santran luttuun, missä ei silloin ollut Ellaa. Valee oli nuori isäntämies Korvenloukolta. Hän oli jo aikaisemmin parikin kertaa kilpailijoilta valloittanut Santran. Tyttö oli usein ajatellut Valeeta, mutta kun ei tämä ollut osoittanut erityisempää taipumusta kulkea täälläpäin eikä ollut osoittanut suurempaa lähestymisen halua, oli suhde jäänyt kapaloonsa.

Nyt Valee tuli. Ihan varmaan on huhu siitä, että minä olen kihloissa, jo ehtinyt sinne, ajatteli Santra. Mutta Valee ei puhunut siitä mitään, jäi vain istumaan ikäänkuin ei olisi mistään tietänyt ja — Santra ei tullut sanoneeksi hänelle uutta suhdettaan, johon oli Ellan kanssa joutunut — eikä käsenyt pois.

Nyt Santra vasta joutui tuskalliseen tilaan. Omatunto soimasi siitä, että kihlattuna oli vielä laskenut toisen viereensä. Mutta toiselta puolen tunsu tavatonta vetovoimaa Valeeseen, jonka rinnalla Ella nyt vasta oli kadottanut hänen silmissään kaiken arvonsa. Kihlaus alkoi tuntua itsemurhalta.

Valee tuli vielä toisenkin kerran. Silloin he puhuivat asiasta.

Seuraavana päivänä oli Santra taas pitkistä ajoista jotenkin iloinen, niin että sen syrjäisetkin huomasivat. Kun hän ensi kerran sattui jäämään äidin kanssa kahdenkesken tupaan, virkkoi hän:

»Äiti.»

»No?»

Nyt Santra vasta huomasi, että tuimalle eukolle ei ole niinkään helppo jutella sellaisia asioita.

»Minä en mene Ellalle», jatkoi hän vihdoin.

»Mitä sinä nyt sanot?»

»Minä en voi, en saata ... en ikänä!» Tuli itku.

Mutta nyt oli muorilla kovia sanoja. »Vai nyt, kun jo on kihlatkin ja muuta ... vai nyt peräytymään!» Käski hävetä silmänsä täyteen ja lakata jo vihdoinkin ruikuttamasta. Kehui, että on sitä ennenkin tyttäriä nähty, parempiakin, ja aisoissa niitä on pidetty... Muori ei ottanut korviinsaakaan pitempiä puheita asiasta.

Jo alkoi Santra käsittää missä ollaan. Hän oli itse ehdoin tahdoin juossut paulaan, aivan ajattelematta kihloihin. Nyt veti muori niin kireälle, että jo tässä ensi keskustelussa tunsu varattomana heiluvansa taivaan ja maan välillä. Äitipuoli seiso i kannallaan kuin tammi, tunnotonna kuin kivi ... jokainen ruumiinliike, jokainen äänenväre tulkitsi järkähtämätöntä peräytymättömyyttä.

Santran päätä huimasi. — Niinkö sen sittenkin pitää käydä?

»Ei ikänä!» virkahti hän enemmän itsekseen. Hänen äänensä vavahti, mutta helähti kuitenkin omituisen kolkolle.

»Suu kiinni sellaisista!» tiuskaisi emäntä, nytkin aivan niin kuin hän olisi puhunut lapselle, joka itkien tahtoo uutta hametta, kun toisen juuri on saanut.

Santra koetti vielä isälle puhua asiasta. Mutta tämä oli niin mielistynyt Kuivasen taloon ja oli jo asiasta puhellut Ellan isänkin kanssa, että Santran jutulle hän rupesi haikeasti nauramaan »niiden mukulain juonia»!

Ei kumpaisenkaan kanssa Santra päässyt niin pitkälle, että olisivat edes todenteolla kysyneet, ketä hän muka haluaisi.

Ellalle ei hän vielä uskaltanut mitään puhua, sillä häntä hirvitti sanoa sellaista, jos sittenkin kuitenkin pitäisi mennä vihille.

Mutta eräänä lauantai-iltana hän laittausi makaamaan tupakamarin nurkkaan, sanoi äitipuolelle, että hän ei lähde siitä ulkosijoille, ei millään ehdolla. Muori ei paljonkaan pakotellut, otti vain huomioon, milloin Ellan askeleet lutin rapuissa alkaisivat kuulua. Eikä sitä kauan tarvinnut odottaa. Silloin pistäysi muori ulos, kuiskutti jotakin Ellan korvaan, toi hänet tupaan, pisti kamariin ja sulki oven. Santralta pääsi huudahdus, kun näki Ellan. Kohosi joutuin ylös lattiasta ja aikoi rientää, Ellalle sanaa sanomatta, tupaan. Mutta Ella otti kiinni, naurahti ja kysyi, että eikö nyt lähdetä luttiiin? Santra tempaisi itsensä irti ja juoksi ulos. Hänellä oli juuri ollut aikomus sanoa Ellalle ... mutta ei saanut suutansa auki. Nyt hän juostessaan ajatteli, että tottahan jo itsekin ymmärtää.

Ella tuli nolon näköisenä tupaan. Herastuomari kuorsasi peräsängyssä ja emäntä istui uuninpenkillä. Muita ei tuvassa ollutkaan, sillä palvelusväkikin makasi ulkokuoneissa.

Muori jo tuli ovelle Ellaa vastaan:

»Pidä sinä miehen mieli päässä», kuiskasi hän salaperäisen näköisenä.

»Se on tuollainen kuriton lunttu. Onko se sulle mitään puhunut?»

»Mitä puhunut? Mistä?»

»Ei mistään! No mene nyt vain perässä, se meni jo luttiiin.» Emäntä näytti olevan kahden päällä, jatkaako vai ei. Vihdoin kuitenkin sanoi:

»On olevinaan katumapäällä. Koeta sitä vähän miellyttellä ... mitähän ne tuollaiset kakarat ymmärtävät. Ymmärrä sinä paremmin, joka olet mies, äläkä heti ensi sanasta nenääsi takaisin vedä, jos se nyt rupeaa jotakin puhumaan. Tottahan ymmärrät, kun olet mies. Koko maailmahan sille nauraisi, jos *sinä* vasikan nahat saisit.»

Ella mutisi jotakin hampaisiinsa.

»Mitä se on sanonut?» rupesi utelemaan.

»Mitähän se on sanonut...! ei mitään. Mene nyt jo.» Ella meni luirutellen pitkää nohjoista vartaloansa, tuijotellen hiukan tyhmän näköisillä silmillään. Emäntä jäi vielä uuni-ikkunaan peräilemään, josko mitään tapahtuisi. Mutta kun Ella jäi luttiiin ja ovi siellä vihdoin pantiin kiinni, riisui hänkin ja meni

makaamaan. Hän oli nyt tuosta asiasta enemmän epävarma kuin koskaan ennen. Aivan ensi kerran tuntui Ella hänestä niin kömpelöltä, että Santra saattaisi milloin hyvänsä pujahtaa käsistä. Pitkän aikaa hän valvoi miettien, että keneen se oikein on tuo poika tullut, kun isänsä oli nuorena niin reipas mies, oikein teräväsilmä ja äitikin oikea ihminen. —

Huomisin kävi Järvelän emäntä Kuivasessa, jossa päätettiin, että nuoret pannaan kuulutuksiin ensi tilassa. Kun emäntä tuli kotiin ja kertoi sen Santralle, rupesivat viljivat kyyneleet juoksemaan tämän poskille, mutta sanaakaan ei hän sanonut. Muori arveli, että tämä sanattomuus osoitti jo jonkinlaista asettumista ja taipumusta välttämättömyyden alle. Mielissään rupesi lohdutellen juttelemaan:

»Hätäkö sellaiseen taloon on mennä!«

II

JUNKKARIT

On pimeä syysyö. Kasarin Tommin saunan lavalla kuorsailee neljä nuorta miestä hurjan juomingin jälkeen. Päreistä on jo aikoja sitten valkea sammunut, viimeinenkin tulenkipinä karsista rauennut. Kuorsausten seasta kuuluu silloin tällöin sekavaa puheensoperrusta. Vihdoin herää Karhun Esa, ryhtyy kovakätisesti potkien ja kolhien herättelemään toisia. Pääsevät siitä maristen jo kaikki jalkeilleen ja saavat valkeata uuteen päreeseen. Tämän ratisevassa, kituvassa valossa näemme nuo uniset kohmeloiset poikamiehet.

Siinä on Karhun Esa, nuori isäntämies, puukkojunkkarien kuningas, Kuivasen Ella, joka tahtoo hänkin enimmäkseen olla muita parempi, Iikan Antti, samaa maata, muuten jo köyhtynyt ja talostaan hävinnyt, sekä Koipi-Siukku, mies neljänkymmenen tienoissa, mainion suunsa ja sukkelain juoniensa avulla renkimiehestä kohonnut tähän yhdyskuntaan.

Kovin miehiä haukotuttaa ja kiroiluttaa jokaisella suun avauksella. Tuskalliselta näyttää olo. Kömpiessä ahtaalla lavalla kompastuu Ella vahingossa Iikan Antin jalkoihin.

»Piruako siinä kompuroit«, Antti ärähtää, »säätet poikki tallaat.«

»Onpa kuin säätetkin!«

»Ne ovatkin miehen säätet.«

»Eivät ne ole nähneetkään miehen sääriä. Kun varpaalla pikkasen turkkaa, niin urisee jo kuin olisi silmään pistetty.«

Antti kömpi ylös kiroillen, sanoi, että hän tahtoo heti paikalla näyttää kuka urajaa, ja kahmi Ellan rinnauksiin. Ella rupesi huutamaan ja pauhaamaan niin kuin pyhä tapansa oli, sillä hän oli tottunut huudollaan pelottamaan enemmän kuin voimillaan. Tappelu oli jo syntymässä, mutta Esa ja Siukku saivat välin sovitetuksi. Istuttiin sitten rauhoittuneena lavan penkille ja Siukku sytytteli sammunutta pärettä.

»Voi ehtasininen!« hän siinä huokasi, »kun nyt olisi lampaan reisi hammasten väliin.«

»Samat sanat«, virkkoi Ella huojuen penkin päässä.

»No en minäkään oksentaisi«, yhtyi Karhun Esa loikoen pitkänään lavan pohjassa ja potkien juonillaan Koipi-Siukkua, joka rauhallisesti kärsi sen.

Iikan Antti istui myrriyisenä hiukan erillään ja imi piippuaan.

»Kyllähän se mukiin menisi«, tuumi sieltä.

»Kyllä mä sen vain sanon, että se olisi nyt poikaa, se, olis jo, mä vieläkin sanon«, jatkoi Ella innoissaan.

»Kuka menee hakemaan lampaan?« kysyi Esa.

»Pelataan vuoro«, Siukku ehdotti. Siihen suostuttiin ja peli ratkaisi vuoron Iikan Antille.

»No ei tuo ole ensi kerta, eikä se ole edes synty», arveli Antti. »Mutta kenenkähän karitsan ottaisint?» tuumi hän päätänsä raapien.

»Mitä sillä on väliä, missä vain navettaan pääset.»

»Luuletko sä sitten, Ella parka, olevan sellaisiakin navetoita ja navetan lukkoja, ettei mies pääse sisälle?» kyseli hän kummastellen ja juron näköisenä ivallisesti katsellen Ellaa.

»Mene nyt, mene vaikka Kasarin Tommin... Jaa!» huudahti Karhun Esa käsiä yhteen lyöden innoissaan. »Mene Kasarin Tommin navetasta ottamaan, ja ota kunnollinen... Se saakurin mies! Jos tapaat Tommin, niin anna halkoa otsaan, kun kuuluu luulevan, etteivät pojat uskalla hänen lampaitansa puhaltaa.»

»Luuleeko?»

»Noh. Ja onko kukaan kuullut, että se mies olisi koskaan uskaltanut toista ottaa rintapäähän?... sellainen nahkasäkki!»

»Luja mies se on kuitenkin», väitti Iikan Antti, »kuitenkaan ei sellainen, ettei tämän näköinen mies siltä yhtä lammasta tohdi einespalaksi ottaa. Mutta missä se keitetään?»

»Mennään metsään», sanoi Karhun Esa, »otetaan sieltä Rotkon muorilta pata, suolat ja leivät.»

Ja niin lähdettiin saunasta ulos. Kun oli ensin sovittu yhtymäpaikasta, erosi Antti toisista.

»Onko sulla puukko? Näet, jos Tommi olisi kartanolla», kysyi perään Koipi-Siukku.

»Kysy kissalta, onko sillä kynsiä!»

Hiljakseen laulellen lähtivät toiset Rotkon mökkiä kohti, maiskutellen jo makeasti suutansa odotetun lampaanlihan esimausta.

»Tämä Ella, se on poikaa», rupesi matkalla virnistelemään Koipi-Siukku.

»Kuinka niin?»

»Montako yötä ja päivää sä nyt olet ollut naittajaishäihin käskyillä?»

»Viides alkaa huomisaamusta.» Ella haukotteli laiskasti, alkoi vähän viluttaakin. Toiset nauroivat.

»Pian ne ovat Ellan laulut laulettu. Mutta saamarin hullu sinä olit, kun rupesit akan touhuun. Mitä sillä olisit vielä tehnyt», arveli Esa.

»Kyllästy tähänkin, iankaikkiseen retuamiseen.»

»Mutta kun on akka kotona eikä pääse enää tällaisiin joukkoihin, niin sitä on niin kuin olisi jalat taivaassa ja pää penkin alla», oli Siukun tuuma.

»Mutta totta puhuen, minun käy vähän vihakseni nyt, kun sinä erkanet joukosta», kertoi Esa, »olisi meidän pitänyt yksissä juonin vielä kerran saunottaa niitä körttiläisiäkin.»

»Luuletko sinä sitten, etten minä mukaan tule, kun tiedon saan, vaikka mulla akka olisikin!» ihmetteli Ella.

»Kyllä se on niiden akallisten miesten niin ja näin ... Karin Vennukin ... melkeinpä hän kotonansa makailee.»

»Mutta kyllä se sentään on poikaa, se Vennu.»

»Onko minunkin rinnallani?»

»Mitäs se nyt pääpirun rinnalla, mutta»... Karhun Esaa nähtävästi miellytti tuo melkein vakavuudella lausuttu tunnustus.

»Voi herran poika!» hän huudahti, »kun sais taas tehdä tuolla ... tuolla leikulla tuoretta ihmisen lihaa!» Hän joutui yhtäkkiä omituiseen raivoon, sätki puukolla ilmaa, hypähteli, pyörähteli, kiraisi hammasta ja ulahteli kuin ärsytetty suden penikka. Kylä oli jo jäänyt taakse ja he kulkivat mutkittelevaa karjantietä metsää kohti. Esan innostus tarttui toisiin ja yhdestä suusta alkoivat he sydämellisellä innolla laulaa:

»Minä olen pappani vanhin poika
Härmän Kankaanpäästä,
Enkä mä sure ittiäni
Enkä toisen henkeä säästä!»

Liikkeillään ja käsillään säestivät he innostuttavaa tahtia. Laulu oli niin mahtipontista, että sen saattoi uskoa oikein sydäimestä tulevan. Ikään kuin laulun tuottama innostus olisi avannut aloja uusille ajatuksille, virkahti Esa heti, kun olivat erään värsyn loppuun saaneet:

»Mutta mitähän te sanoisitte, jos minä teidät molemmat ... haa!...» Hän kirosi kummallisesti nauraen ja heilautti puukkoaan.

»Mitä sinä nyt, Esa?» rupesi Siukku lauhduttelemaan ja etääntyä soveliaan matkan päähän.

»Älä nyt!» Ella kirosi ja peräytyi hänkin. Esa rupesi nauramaan:

»Leikkiähän tämä on, leikkiä koko matkan... Mutta kuule, Ella, minä löisin sinua nyt kohta paikalla, jos sinä olisit toinen mies. Perkelekö sua auttoi saamaan sen Santran?... En minä muuten siitä välitä. — Pysy edempänä Siukku! — Mutta yhden kerran, kun siellä oli makuulla tuo Talvi-Kosken Köpi, niin minä panin sen sieltä nurin niskoin tulemaan ja meinasin olla itse yötä. Mutta kas, tuo pirulainen karkasi minulta tupaan. Voi vanhahminen, kun minun teki mieleni mennä ikkunasta sinne tupaan ja näyttää niille oikein...! Ja jos minä mennyt olisin, niin olisin vienyt Santran takaisin luttiiin. Sain kuitenkin itseni pidätetyksi, kun olin aivan selvällä päällä. Ja sitten ei minun ole tullut mennyksi, ennen kuin sinä niin vissit kaupat teit. Noo...»

Ella nauroi melkein sydämellisesti, sillä koko juttu häntä nähtävästi ihastutti.

»Älä naura kovin, taikka... Luuletko sinä olevasi parempi kuin minä sillä, että Järvelän Santran saat?»

»Esa, mitä sinä hulluttelet ja riitaa haastat, emmehän me nyt tappelemaan viitsi ruveta.»

»Viitsi! No miks'ei? Valmis minä olen koettamaan vaikka kohta, jos vain tahdot, niin...»

»Mutta minä en tahdo.» Ella pelkäsi. Muuten hänkin kyllä olisi *tahtonut*, sillä sydäntä kovin hapatti.

»Se on eri asia. Minä vain ajattelin, että jos haluttaa niin... Mutta yhden tekevä.» Koipi-Siukku tulla nykerteli kappaleen matkaa perässä, sydän lepattaen ja sääret valmiina lennättämään, jos asiaksi tulisi.

Saapuivat vihdoin Rotkon mökille ja pääsivät sisään.

Koipi-Siukku rupesi pyytämään pataa ja suolaa.

»Hyi», sanoi muori, niinkuin vakava ja kristillinen ihminen ainakin, »kyllä noin komeat pojat saisivat antaa ihmisten lampujen olla rauhassa. Se on melkein niin kuin varastamista sellainen... Komeita poikia ja sellaisia touhuja.»

»Onko muori ollut nyt hiljan pastorin puheilla?» kyseli Siukku irvistellen.

»Mitä sitten? Mitä se sulle kuuluu?»

»No, no, älkäähän noin olko tureissanne, vanhoja tuttujahan tässä ollaan. Onkohan se Kasarin Tommi löytänyt sitä kirvestänsä, joka katosi tuonaan tässä metsässä?»

»Siukku!» nuhtelivat toiset nauruaan pidätellen. Muori ei ollut kuulevinansakaan, pesi vain pataa.

»Ihmiset puhuvat, että pastori tulee ensi pyhänä tänne teille pitämään körttiseuraa.»

»Hääh?» kysyi sängystä vaari, joka oli hiukan huonokuuloinen, mutta nyt kuuli osittain, kun Siukku puhui kovalla äänellä. Kertoja meni sängyn ääreen ja jutteli asian uudesta.

»Valehtelet», tuumi ukko, nähtävästi kuitenkin ollen kahdella päällä uskoa tahi ei. »Etkö sinä ole Koipi-Siukku?»

»En minä ole kuin pappilan isäntärenki. Koipi-Siukku on pantu kiinni.»

»Hoo, no oletko sinä sen veli?»

»Sisaren poika. Mutta en minä ole sellainen lurjus kuin setä Siukku.»

»Hooh, noo ... kuinka se pastori nyt tänne?»

»Kuuluu saaneen tietää», huusi Siukku yhä ukon korvaan, »että teidän muori on herännyt.»

»Meidän Annako?»

»Niin, ja ettekös tekin ole ruvennut ajattelemaan sitä parempaa asiaa?»

»Niin minäkö?»

»Niin.»

»Tiedä... Onko sun piipussasi perä?» Siukku antoi piippunsa ja äijä rupesi sitä kaivamaan.

»Tekin olette jo vanha mies», kiljui Siukku yhä edelleen ukon korvaan, ja toiset koikkailivat penkillä nauruansa kiinni yritellen. »Te olette jo vanha mies ja syntiä on vissiin kokoutunut. Pitäisi teidänkin jo ajatella...»

»Se valehtelee sulle aivan», tuli muori vaarille sanomaan sivumennen.

»Häh? Koska min' oon valehdellut, lempoo?» sanoi vaari. »Vaikka mä sen itse sanon, niin en minä ole ikänä varastanut enkä valehdellut, mutta ihmiset komppuneeraavat ja valehtelevat sellaisia.»

»Kyllä sitä aina vähän kuitenkin tulee valehdelluksi», kiljui Siukku.

»Noo, mutta ei sitä hätävaletta kiellä Jumalakaan.» Ukko nauraa hörähti.

»Hou!» virkahti ovesta päänsä sisään pistäen Iikan Antti.

»Ahah? Noo?»

»Tuleeko pata?»

Tuvassa olijat kavahtivat liikkeelle. Karhun Esa pisti muorin käteen suoloista ja leivästä määrätyn hinnan. Siukku otti padan ja lähti ulos laulellen:

»Kolmen kannun kattilalla se kultani kahvin keitti,
Kun se mulle hyvästeli ja erokirjan heitti.»

Toverukset oikaisivat mökin viereiseen männikköön Siukun osoittamaa tietä. Antti oli jo saanut tarpeensa uuden kantamisesta, joten se nyt vuorostaan joutui Ellan hartioille, joka kiroillen ja meluten kahusteli toisten perässä tuon tuostakin kompastuen. Saavuttiin vihdoon pienelle sievälle aukealle männikössä ja päätettiin asettua siihen.

Kylläpä näyttivät jo toimeensa tottuneilta! Kootut oksat syttyivät iloisesti palamaan. Nahka nyljettiin uuden selästä ja lihat terävillä puukoilla silvottiin kappaleiksi pataan, joka poristen kiehui ja parpatti. Pojat makailivat lieden ympärillä lämmitellen ja nauttien, kertoen entisistä urotöistään ja laatien suunnitelmia vastaisen varalle. Monen miehen selkäsauna mokotti miekkosten hampaiden koloissa. Mutta liha kypsyi vihdoin, pata nostettiin tulelta ja miehet keräysivät sen ympärille tyydyttämään hiukaisevaa nälkäänsä.

»Kasarin Tomminko se oli eläessään tämä kakku?» kysyi Koipi-Siukku.

»Niin, eilen vielä», todisti Iikan Antti, suu täynnä lampaan reittä.

»Saapa nähdä, eikö se aja takaa? Jos vähänkin vihiä saa, niin ajaa kuin ajaakin», arveli Ella.

»No, ja entä sitten? Joko pojat pelkäävät?» kysyi Esa.

»Ei muuten, mutta jos saa todisteita ja vie oikeuteen, niin saadaan tässä vielä varkaus», sanoi Ella.

»Varkaus!» matki Iikan Antti. »Sepä vasta olisikin poikaa, neljä tällaista miestä varkaiksi yhden kakun tähden!»

»Laki ei katso leikkiä», tuumi Siukku, »mutta minä tuosta en suurin välitä.»

»Kyllä se on miehet sillä lailla, että vaikka hänellä olisi parempikin kurssi, kuin ihmisellä, niin ei se tule tätä joukkoa hätyyttelemään», vakuutti Esa.

»Eikä se nyt ole häpeäkään lampaan varkaudesta käräjään mennä», arveli Ella.

»Kunnia, kunnia se olisi! Kun päästäisiin sinne, sepä vasta poikaa!» ilakoi Esa.

»Vanhan Erkin tulukset! mutta siinäpä vasta leikin ainetta on», riemuitsi Koipi-Siukku, »Karhun Esa ja Kuivasen Ella lampaan varkaudesta kiinni!» Joukko tuli kovin hauskalle tuulelle, jopa päättelivät, että asian pitää juonilla toimittaa Kasarin Tommin tietoon, jos ei muuten, niin koetteeksi, josko se uskaltaa käräjiin haastaa... Olisi niin riivatun hassua saada sitten antaa sille maksuksi lämpimä selkäsauna, kun luulee sekin mies olevansa...

Toverukset laskeusivat nuotion ääreen lepäilemään vahvan aterian päälle. Mutta aamun hämärtäessä nostatti nouseva päivä heissä jonkinlaista lähdön velvollisuutta. Viina oli päistä haihtunut, painostava kohmelo siellä nyt vain mokotteli. Herätessä tuntuivat mielet apeilta ja myrryisiltä.

Ella rupesi ensimmäisenä puhelemaan kotiin lähdöstä, sillä tuossa lojuessa oli mieleen johtunut kaikenlaisia seikkoja, velvollisuuksia ja toimitettavia. Omaatuntoakin kenties kohliskeli tämä hiukan tavaton tapa kulkea sulhasmiehenä tällä tavoin naittajaiskutsuilla, vaikka ei hän siitä tovereille mitään virkkanut. Karhun Esa suottaili lähtemään hänen kotiinsa, koska sinne oli lyhin. Hän kyllä sieltä panisi hevosen ja lähtisi kyyditsemään Ellaa äijämiesten teille. Mutta useimpain mielestä oli tämäkin matka jalkaisin kuljettavaksi liian pitkä. Tässä pulassa äkättiin Karin Vennu. Sinnehän ei suorinta tietä voinut olla kuin virsta. Sinne! Pata kumottiin, lihanjätteet heitettiin siihen ja pata vietiin mökille.

Liikkeelle lähdetessä miehet reipastuivat, uusi vireys ja uudet halut palasivat nousevan päivän mukana.

III

PALANEN JOKAPÄIVÄISTÄ ELÄMÄÄ

Karin Vennun talo oli metsänreunassa, avaran vainion kyljessä. Se oli »nuorten», »hurjain», »junkkarien», »komeain» ja, kuten julkisena salaisuutena kerrottiin, yöllisiin aikoihin roistojenkin kauttakulkupaikka. Kuka ensin mainituista uskalsikin ohi kulkea ja Vennun unohtaa, sille tämä selkään tarjosi ensi tapaamassa. Mutta Vennulta kyllä viitsikin selkäänsä ottaa, sillä mies oli kuin honganjuuri. Olisi ruvennut sitä vastaan tappelemaan, niin se olisi näyttänyt kuin sallimusta vastaan kapinoitsemiselta. Nuoret »junkkarit» pitivätkin kunnianansa, kun Vennu heitä kuritti; tuo jykevä kämmen ei ilennytkään koskea kelvottomiin!

Vennusta juoruttiin, kuten jo sanottiin, että hän suojelee varkaita ja varasten tavaraa. Sen sijaan kyläläiset ja naapurit kehuivat Vennua mitä oivallisimmaksi kylänmieheksi. Kun ei vain sekaantunut hänen asioihinsa eikä ruvennut hänen kanssaan riitaa haastamaan, niin oli mitä oivallisin ja hyväluontoisin naapuri. Mutta mitään härnäilemistä ei kärsinyt. Sitä ei niin ikään, että joku luuli itseensä häntä pahemmaksi tappelijaksi, väkevämmäksi taikka turskiluontoisemmaksi. Jos joku sinnepäin viittasi, sai kohta koettaa.

Vennun talous oli naisväen käsissä, itse ei hän siitä paljon välittänyt, ajeli vain pitkin pitäjää, pelasi korttia, joi ja tappeli. Kotona ei usein jaksanut päivää yksin olla, tuli ikävä, jos ei sattunut ketään tulemaan, ja sitten hän lähti. Ihmiset etäämmällä pelkäsivät häntä kuin paholaista, jotkut pitivät Anti-Kristuksena, piruna; ja kun joku uskalsi hänen kanssaan tappeluun, sepä vasta mies oli; sitä tahtoivat kaikki nähdä, jos eivät ennen olleet nähneet. Sellaisiakin oli joitakuita. »On niitä sentään miehiäkin vielä», sanottiin niistä.

Yleisesti nuoret miehet ihailivat Vennua, pitivät isänään, ihanteenaan. »Se on poikaa se, on oikein mies, saakuri, se Vennu!» niin sanelivat nuorukaiset. Siitä kait se sitten johtui, että Vennu luuli olevansa kaikkien herra. Nuoriso piti häntä miehen mallina — sehän vaikutti elähdyttävästi kahden puolen.

Etteivät vakavammatkaan ihmiset Vennua oikeastaan aivan ankarasti tuominneet siinä merkityksessä kuin ehkä myöhemmin aikoina olisi tehty, johtui epäilemättä käsitteistä ajan luonteesta ja hengestä. Sillä »hengessä» oli silloin omat omituisuutensa. Esimerkiksi lampaan varkaus, jonkalaisesta edellisessä on kerrottu, ei oikeastaan ollut varkaus yleisessä käsitteessä, eikä sellaisesta usein lakiin menty. Siksi melkein jokainen nuorimies oli sellaiseen syypää! Lammansavetta ja naurishuhta olivat melkein yhteistä omaisuutta.

Varastiko Karin Vennu, sitä ei oikeastaan kukaan voinut todistettavasti väittää. Mutta että hän antoi rosvoille sijaa, se tiettiin, siitä häntä moitittiin, se meni jo yli sen rajan, minkä yli ei koskaan millään

tekosyöllä voinut viedä »siivon miehen» nimeä.

* * * * *

Oli aikainen aamu. Karin Vennu venyi vielä vuoteessaan. Ruskea paksu tukka oli pörrössä kuin rohdinkuontalo. Sängyn esiripun oli vetänyt pois edestä päänsä taakse, punaiset terveet posket olivat lattialle päin. Silmät ummistuivat toisinaan, toisinaan taas avautuivat, näyttivät siinä kuin paennutta unta etsivän. Työväki näkyi olevan päiväkunnalle lähdössä, ja emäntä, isokokoinen, muhkean näköinen muija, antoi käskyjä ja ohjeita päivän varalle, ohi kulkiessaan aina soutaen kätkyttä, missä pienoinen makasi. Penkin loukossa venyi makuullaan pitkä pojanroikale, rikkinäiset, oikein kerjäläisen vaatteet päällä: kaikkialta paistoi aatamin nahka.

»Iikka», virkahti sängyssään Vennu, »pudota lattiaan se Kaapo siitä penkiltä, vedä tukasta.»

Iikka, pojanroikale hänkin, mutta arvoltaan talon renki, meni oitis, tarttui Kaapon pitkiin hiuksiin ja nykäisi lattiaan. Poika kiljahti, loi uniset villit silmänsä pahantekijään. Nepä vasta olivatkin silmät: mustat, terävät ja niin tulisen villit, että niiden olisi luullut sähköä iskevän kuin mustanketun kaunis talja.

»Saatanoitako sinä!» kerjäläinen kiljui, kavahti ylös kuin kissa ja toisen tukkaan. Pojille syntyi totinen tappelu, kierielivät maassa kuin tappelevat koirat. Vennu nauroi sängyssään hengetönnä.

»Kas se, Kaapo! No, no, Iikka! Älä hellitä», härnäsi hän.

Emäntä kävi kätkyttä soutamaan. »Herättävät lapsen», mutisi ja alkoi hissittää. Mutta nauraa hänenkin täytyi: olipa se koko peijakas, tuo Kaapo!

»No, no ... no... Iikka! Annatkin Kaapon repiä koko tukkasi... Lempoako siinä makaat suullasi kuin ahma. Tule pois alta! Ha haa, itkemäänkö?... No voi sun perhana. Tuosta Kaaposta tulee mies!»

Vennu oli noussut istuvilleen sängynlaidalle, nauroi yhä henkihieverissä ja usutteli poikia.

Nyt tulivat tupaan meluten ja hauskasti suuta piesten lampaanlihan syöjät. Kerääntyivät kohta asiantuntijoina, ihastuneina tappelevain poikain ympärille kiillottelemaan:

»Ähäh! No no no ... ota Iikka puukko!» kehoitteli Esa. Mutta Iikalla ei ollut puukkoa. Esa jo aikoi salavihkaa pistää hänelle käteen omansa, mutta Vennu, joka oli vihdoin tullut pois sängystä, kiljaisi:

»So so, Esa!»

Esa päästi raa'an naurun ja pisti suuren puukon tuppeensa. Samassa pääsi Iikka juoksemaan ja kapisti pihalle. Niin kylliksensä oli Kaapokin saanut, ettei halunnut ajaa edemmäksi kuin ovelle asti, josta huohottaen, pää paljaisiin paikkoihin revittynä, kasvot ja sormi verta vuotaen palasi alas valuneita housujansa kohotellen, mielihyvissään naureskellen ja noituen:

»Vietävä tulee toista nukuksissa penkiltä pudottamaan! Puree kuin koira, kun ei muuten mitään voinut... Olisi vain ollut puukko, niin olisin sille vietävälle antanut ikuisen torpanmaan.»

Toverit nauroivat: — tuohan kuului miehekkäälle!

»Missä sun puukkos oli?» kysyi Esa.

»Varastettiin eilen, ja...»

»Etkä ole vielä toista hankkinut?»

»En ole löytänyt vielä niin hyvää», sanoi Kaapo, sovitellen rääsyjänsä, jotka tappelussa olivat vielä kurjemmiksi riutautuneet. »Minkälainen puukko sulia on, Esa?» Hän meni Esan ääreen ja rupesi tämän tupesta puukkoa vetämään. Kaapo katseli ihailen kuusituumaista kiiltävää terää.

»Kelpaisiko se?»

»Mukiin tuo nyt menisi paremman puutteessa.»

»Kas tällaista», näytti Ella omaansa.

»Tuo nyt ei ole mistään kotoisin, parempia niitä mies tieltä ojiin potkii. Taitaa piimään vähinsä pystyä, mutta voihin jo töpähtää.»

»Entäs tämä?» Siukku näytti omaansa.

»Näkyä olevan puukko miestä myöten, taitaa olla varastettu, enkä minä huoli varastetusta vaikka kuinka koreasti pyytäisit. Koetetaan onko se varastettu... Varastettu on, kosk'ei lattiaan pysty. Minä olen varkaalle niin kovin vihainen että... Minkälainen puukko isännällä on?»

»Tällainen se on miehen puukko.»

»Tuo nyt on puukon näköinen, tuon viitsisi ottaa ja Esan puukon kanssa.»

»Mutta mitenkä ne saisit?»

»En tiedä... Piisaako sinun puukostasi, Esa, jos mä hyppelen ryssää ja tappelen kalajokista?»

»No, jos saat sen sitten varastetuksi, niin saat pitää.»

»Ka en mie varasta, eikä taattonkaa varasta, mut ihte myö otetaah, ku kohal satutaah. No saanko?»

»Saat.»

»Saanko? Koetas vanhoa.»

Kaapon silmät säkenöivät innosta ja kalpeat, likaiset posket punoittivat. Miehet katselivat erinomaisesti huvitettuna häntä. Esa vannoi.

»Mutta etkö lyökään sitten minua?» Poika jo puki luudanvartta kalajokiseksi.

»En, en, mutta sun pitää se varastaa.»

»Ka, ka, Esa jo pelkää», ilkkuivat toiset.

»Tämä poika ei varasta, mutta oon minä vähän vaarallinen mies pimeällä aikaa, mä tahdon ottaa itse», toimitteli poika toimessaan ja miehiä nauratti oikein vatsan täysin.

»Tiedätkös...! isäs tupen krapa...! äitis pirttiviinan juoja! tunkion pönkä! kun varastit mun äidiltäni mennyt vuonna, kun lehmä kantoo, kengän paulat! Tiedätkös!...» Kaapo riehui kalajokisen kanssa tukkaansa repien. Tuo satakertaa nähty kerjäläispoikaleikki kävi Kaapolta paremmin kuin muilta ja siksipä se miehiä niin hassusti huvittikin.

Isäntä oli tällä välin pukenut päällensä. Kun pojan temput olivat loppuneet, siirryttiin kamariin, Kaapo muiden mukana. Isäntä otti pullon kaapista ja tarjosi aamuryppyä. Istuttiin, ryypättiin, pakinoitiin ja kiusattiin Kaapo laulamaan kaiken maailman renkutukset, jotka väliin innostuttivat niin, että muutkin yhtyivät mukaan. Väsyttämään tämäkin vihdoin rupesi ja Vennu veti kortit esiin. Pöytä oli niin täynnä kaikenlaista kädestä heitettyä, ruokatavaraa, vaatteita ym. että otettiin tuoli, jonka päällä nyt ruvettiin korttia lyömään.

»Saanko minä olla piruna?» kysyi Kaapo.

»Sinä olet huono piru», sanoi Siukku.

»Aina kuitenkin sinua parempi.»

Kaapo asettui hyöriskelemään pelaajain ympärillä eikä kukaan enää häntä estänyt. Kohta kun peli alkoi, vetäytyivät naamat totisiksi ja jokaisen silmistä alkoi loistaa kiihkeä, himokas tunne. Välistä keskusteltiin yhtä ja toista. Muun muassa kertoi Karhun Esa, että he viime yönä söivät Kasarin Tommin uuhun.

»Kasarin Tommin?» kysyi Vennu kulmiansa rypistäen.

»Niin, mitä sinä siitä?»

»Perhana, se teidän olis pitänyt jättää tekemättä.»

»Mitä varten? Uhallä se syötiinkin.»

»Niin, mutta minä en ole ollut riidoissa Tommin kanssa. Läheisten naapurien kanssa pitää aina olla ihmisiksi, pojat, oli kaukaisten kanssa miten hyvään.»

»Mutta eihän me olla hänen naapureitaan», puolusti Ella.

»Mutta kun *minä olen*, ja kun te olette täällä meillä kuin kotonanne, niin... Ei perhana, se oli hullua, miksette ennen hakeneet vaikka meidän navetasta. Kun te nyt olette täällä ja jos tietää saavat, niin luulevat, että minäkin olen joukossa ollut.»

»Eihän se suuri erehdys olisikaan!» nauroi Iikan Antti, »kyllä sinä olet monen lampaan niskassa ollut, sinäkin.»

»Naapurienkinko?»

»Sitä minä nyt en tiedä. Mutta lihaahan se on naapurinkin lampaan liha.»

»Ei pojat, jos te komeasti ja hurjasti elää meinaatte, niin älkää *naapureitanne* suututtako, sen minä sanon! Kun naapureissa kehutaan ja kaukana pelätään, niin silloin se on niin kuin ollakin pitää, pojat! Ottakaa ryypyt... Pian minä annan teille selkään, jok'ikiselle... Annas Esa vähän puukkoasi tänne.» Vennu nauroi, Kaapo seurasi jännityksellä toisten peliä. Esalta pääsi kirous ja teeskennelty nauru: puukko oli poissa. Toisetkin nyt huomasivat, mistä oli kysymys, ja rupesivat nauramaan.

»Onkos se nyt sulla, Kaapo?»

»Häh, mikä?»

»Mikä!»

»Niin, mikä?» Kaapo haukotteli.

»Saakurin poika!»

»Pidä vain Kaapo, se on saatu, mikä on annettu», vakuuttivat toiset.

»Ei mulla ole», sanoi Kaapo haukotellen, »rupeaa uudestaan nukuttamaan... Onko sun puukkos sitten kadonnut?»

Esa löi Kaapoa puolipiloillaan korvalle ja kiroili, että tuo poika se on oppinut koko mestariksi... Kaapo pistäysi tuvassa ja tuli jälleen takaisin asettuen kamarin uunin eteen makaamaan.

»Saanko minä tulla, Ella, sun häihisi?» kysyi hän, kun oikoili uunin edessä lattialla.

»Tietysti.»

»No mutta sun pitää oikein käskeä. Teille minä tulen, Esa, huomenna. Joko sinä oot silloin kotona?»

Esa ei sitä tiennyt, mutta käski tulla, kyllähän ämmät ruokaa antavat. Lupasi sitten kyyditä viikoksi pastoriin.

»Pastorin kanssahan se onkin hyvä tuttu, tämä Kaapo?» kyselivät toiset naureskellen.

Poika kavahti ylös lattialta, hyppäsi tuolille ja rupesi kamalasti silmiänsä muljotellen ja suutansa vääristellen matkimaan pastorin saarnaa.

Juuri kun hän parhaillaan pauhasi ja toiset vatsojaan pidellen nauroivat, työnnettiin kamarin ovi auki ja Kasarin Tommi astui sisään. Jykevä mies, jonka leveät hartiat ahdas körttinuttu teki vielä jykevämmiksi. Mustan, matalan huopahatun alta tiirotti kaksi vaaleanharmaata silmää niin peräytymättömästi ja varmasti, että olisi saattanut uskoa tuon miehen ajavan aiotun asiansa vaikka maailman loppuun asti. Tommilla oli iso kirves vasemman käden koukussa. Oikeasta kädestään viskasi hän lattiaan tuoreen lampaantaljan, jonka sisästä vyöryi lattialle verinen lampaanpää ja jalat. Sitten hän otti kirveen oikeaan käteensä, pysähtyi keskilattialle, tuijottaen kuin kuolemanenkeli Karhun Esan silmiin.

»Kenenkä työtä tämä on?» kysyi hän äänellä, joka olisi ollut tarpeeksi panemaan hampaat tavallisten miesten suussa kalisemaan, sekä tarttui vasemmallakin kädellä kirvesvarteen. Suupielessä väreili omituinen hymyily.

Kaikkien kamarissa oljain suut jäivät ammollensa tästä hämmästyttävästä rohkeudesta ja liikahattamatta istuivat he kaikkiin tuijottaen käsittämättömin katsein vasta tullutta. Poikakin jäi tuolille seisomaan kuin eloton patsas.

»Niin totta kuin nimeni on Tommi, niin saatana ottaa joka ainoan, joka liikahattaa hiukankin, ennen kuin saan tietää kenenkä töitä tämä on?» Kirves kohosi.

Jos olisi toisilla ollut kirveitä tai vain jotakin muuta asetta käden ulottuvilla, niin voi Tommi-parkaa! Mutta hänen onnekseen ei koko kamarissa ollut mitään. Sitä paitsi oli tuon miehen rohkeus ja maine, vaikka ei hän ollut kymmeneen vuoteen ollutkaan varsinainen tappelija, niin suuri, ettei voinut olla vähintäkään epäilystä siitä, ettei hän panisi uhkaustansa toimeen, vaikka olikin »heränneitä». Vennu loi

synkän katseen Karhun Esaan, ikään kuin vaatien tätä tunnustamaan. Esa ymmärsi tuon. Huulet vapisivat, kun hän virkkoi röyhkeyttä tavoittelevalla äänellä:

»Minä...» Poskilihakset pullistuivat ja katse meni alas, ei sen tähden että piti tämän *teon* tunnustaa, vaan sitä varten, että se tässä näytti kuin pelosta tapahtuvan.

»Meinaatko sen maksaa?» Kirves oli yhä kohotettuna ja tärisi kuin olisi ollut kiinnitettynä täydellä voimalla käyvän höyrykattilan kylkeen. Vastausta ei tullut vähään aikaan.

»No, jos sen...» alkoi jo Karhun Esa. Toiset nähtävästi odottivat, että hänen pitäisi jotakin sanoa. Tommi jo ymmärsi, että häntä pelättiin ja kunnianhimo kiihotti menemään pitemmälle. Kun ei vastauksesta tullut mitään, iski hän kirveensä tuoliin, missä kortit olivat.

»Tuleeko siitä mitään?»

Kirves tunki läpi kasattujen korttien ja halkaisi tuolin pohjan. Tuoli kohosi kirveen mukana ylös. Nyt kavahti Vennu sylisin kiinni Tommiin, Antti kiljahti ja tempaisi toisen tuolin, ja Esa sivui kirvesvarteen, jonka terä vielä istui kiinni tuolin pohjassa.

»Hiljaa pojat!» kiljaisi Vennu niin rajusti, että toiset vavahtivat. Hänen ja Tommin välillä oli syntynyt kahden kamppailu.

»Kiskokaa kirves pois ja heittäkää se tupaan!» komensi Vennu ähkien. Kaksi miestä tarttui kirveeseen ja väänsi sen pois Tommilta. Esa otti kirveen ja kohotti jo sitä.

»Kirves pois!» kiljui Vennu. Esa laski sen vastahakoisesti, sillä eleistä näkyi, että hän olisi sitä mielellään, kovin mielellään käyttänyt.

Vennun ja Tommin painiskelusta oli leikki kaukana. Kenties oli siihen syvemmätkin syyt kuin tuo tapaus, joka heidät oli yhteen saanut. He tunsivat toistensa maineen, mutta eivät olleet sattuneet koskaan ennen »koettamaan». Nyt oli satuttu ja nyt »koetettiin». Siinä ei tapeltu, niinkuin tavallisesti, ei revitty tukkaa, ei etsitty aseita. Sylikkään puristivat, heittelivät, tempoivat, kampistivat toisiaan. Ei hiiskunut kukaan sanaakaan, kuului ainoastaan painijain ähkinä, hampaitten kirinä ja raskas rusahtelevinen. Ihmetellen asettuivat toiset syrjästä katselemaan. Helposti teki heittonsa Tommi, mutta melkein helpommin Vennu. Lattia notkui ja jymähteli kuin olisi vahvoilla hirsitaltoilla jompoteltu. Tuolit ja pöytä menivät nurin, sohvasta katkesi jalka, verinen lampaan pää kieri lattialla palkarehtain jaloissa, ja kortit, joista suurin osa oli äskeisestä iskusta rikkoutunut, tallattiin jaloissa. Kukaan ei korjannut mitään. Kaikki syrjäiset näyttivät ymmärtävän, että tässä oli kysymys kunniaista ja maineesta. Hattu oli pudonnut Tommin päästä, harmaat silmät tuijottivat intohimoisina ja palavina. Hän oli noin neljänkymmenen ikäinen, siis noin kuutisen vuotta Vennua vanhempi. Toisinaan erosivat huulet, näyttäen kaksi riviä vahvoja hampaita, jotka lujasti olivat toisiinsa isketyt, niin lujasti, että niistä olisi luullut kappaleiden irti kirpoavan. Vennun huulet sitä vastoin olivat tiukasti kiinni, jopa pitkälläänkin, hän hengitti kokonaan suurten sieraimiensa kautta, ja näytti, kun painiskelu venyi niin pitkälle, asettuvankin vain puolustusasemaan. Tuon tuostakin, kun Tommi hampaita irvistäen teki onnistumattoman heiton, vetäysi Vennun silmiin kuin jonkinlainen pilkallinen hymynkierre, mutta aina se katosi kohta. Kovasta ponnistelusta väsyneenä alkoivat Tommin heitot olla heikompia. Yhtäkkiä vetäisi Vennu henkeä sisäänsä, vetäisi niin rajusti, että koko mies alaspäin kyykähti, hampaat iskivät yhteen kuin viilapenkin leuat, poskille ilmestyi turmiota tuottavan näköinen lonto ja — sitten hän heitti. Tommi kierähti lattiaan pitkin pituuttaan, Vennu pani molemmat polvensa rinnoille. Tommin rinnasta tunki nyt väkisten jonkinlainen tuskallinen älähdys, mutta se oli yksinäinen. Hän saavutti malttinsa jälleen.

»Sinun *täytyy* tunnustaa, naapuri, että minä olen parempi kuin sinä», virkahti Vennu nyt huohottaen.

Tommi ei puhu mitään, makaa vain kuin kuollut, kenties tekee hän tiliä elämästään, jonka ei luule ulottuvan tämän pienen putkan ulkopuolelle.

Toiset kiroilevat ympärillä, kiljahtelevat hillityllä äänellä ja liikahtelevat levottomasti kuin merkkiä odottaen, koska saisi rynnätä ja lopettaa tuon... Mutta he eivät uskalla tehdä mitään, he eivät tiedä, mitä Vennu ajattelee...

Vennu hypähti ylös.

»Nouse ylös, naapuri», virkahti, »näet sen, ettei mikään estäisi minua lähettämästä sinut Paapeliin, jonka hyvin ansaitsisit, kun sillälaila (hän väänsi raivoisasti päätänsä ja puhui hampaittensa välistä) tulet meille! Mutta emme riitele siitä, se on nyt sovittu ja sinun *täytyy* tunnustaa, että minä olen ensinnä, ja sinä olet sitten vasta.»

Tommi nousi, nähtävästi tappiostaan enemmän häpeissään kuin peloissaan.

»Mutta rohkea sinä olit, se minun täytyy tunnustaa», jatkoi Vennu. »Piru ollen, kun tällaisten miesten joukkoon uskallat yksin tulla!»

»Luuletko sinä sitten, että minä nyt vapisen?» kysyi Tommi verrattomalla kylmyydellä.

»Et, lemposoikoon, näytä siltä. Mutta ottakaa miehet tuoleja tuvasta, näkyvät nämä menneen vähän rikki. Istu Kasari.»

»Minä en istu», virkahti Kasari ja kurkussa lokahti ikään kuin olisi tahtonut ottaa kiinni sanan, jota aikoi sanoa. »Nyt aseettomana minä olen kyllä teidän armoillanne, teitä on viisi ja minä olen yksin. Mutta minä olen tullut tänne oikealla asialla ja tiesin, että sellaisissa asioissa ei auta muu kuin kirves. Minä en vielääkään peräytä vaatimustani, minä vaadin lampaani hinnan, koska on jo tunnustettu, että se on otettu. Tappakaa minut, jos tahdotte, teitä rukoilemaan en minä rupea.»

Toiset hyrisivät yhteen ääneen, josta saattoi selittää tarkoituksen: no, mutta eikö sille anneta sellainen selkäsauna että...

»Voi Kriste!» kiljahti Vennu, »jos sinä olisit toinen mies, etkä naapurini!...» Hän hypähti ylös. Kohta hillitsi kuitenkin itsensä ja kysyi toisilta:

»Otitteko te sen lampaan?»

»On se otettu, mutta sitä ei makseta», vastasi Karhun Esa. Iikan Antti murahti jotakin samaan suuntaan.

»Mutta sinä maksat sen!» Esa vaaleni, sillä nyrkki oli jo häntä kohti ojettuna. »Mitä se kraappa maksaa?» kysyi Vennu.

»Kolme ruplaa.»

Esa tempasi taskunsa.

»Onko teillä rahaa?» kysyi hän toisilta. Iikan Antti ja Ella ottivat sanaa sanomatta taskunsa ja kukin nakkasi pöytänsä ruplan. Pitemmittä mutkitta korjasi Tommi rahat taskuunsa.

»Korjaa nyt joutuun luusi, taikka...» uhkasi Esa.

»Taikka ... ei mitään!» ärjäisi Vennu. »Minä olen isäntä meillä, ja meillä ollaan niin kuin minä sanon! Niin te kuin muutkin. Naapureille ei tehdä täällä mitään. Te olette varastaneet häneltä lampaan kuin siat, ja hän on vaatinut siitä maksun kuin mies. Ilman minua olisi Kasari ottanut sen teiltä pakolla. Sellaisia miehiä tällä kulmalla kasvaa. Istu, Kasari.» Vennun äänessä oli tuskin huomattava imartelun vivahdus. Kasarin suu väänny hiukan hymyyn.

»Totta puhut, Vennu», hän virkahti varmasti. »Mutta minä olen saanut, mitä olen kaivannut ja lähden.» Hän otti nyt vasta hattunsa, joka oli pudonnut lattiaan.

»Ota sitten edes piiskaryyppy, eihän meillä ole riitelemisen syytä, naapuri», sanoi Vennu ja kaatoi lasiin.

»No, jos tahdot antaa, niin ... mitäpä se riitelemälläkään paranee.» Tommi astui pöydän luo, kallisti ryypyn ja kiitti. Sitten hän astui oven luo ja aikoi mennä, mutta pyörähti puoleksi takaisin.

»Olisi mulla jotakin sanottavaa sinulle, naapuri, mutta...» hän yritti katsoa syvälle Vennun silmiin. Vennu kiinnitti tarkkaavaisuutensa häneen.

»Uskostako, vai?»

»Siitäpä juuri.» Kasari huokasi raskaasti ja katsoi melkein rukoilevasti Vennua silmiin. Nuortenmiesten suut menivät ivanauruun, yksi kirosi ääneen, mutta Vennu virkahti:

»Jätä toiseen kertaan, naapuri, en minä nyt tunne olevani kirkon kipeä enkä Jumalan sanan vaivainen.»

Surkuttelun sävy värähti Tommin silmäkulmassa ja sanaakaan enää ääntämättä meni hän tupaan, otti sieltä kirveen kainalokoukkuunsa ja lähti kotiin päin.

Kasarin mentyä olivat nuoretmiehet kovin nolon näköisiä. Vähitellen pääsivät kielenkannat valloilleen, eivätkä he saattaneet Tommille mitenkään anteeksi antaa sitä, että tuli heiltä, niin pelätyiltä ja kuuluisilta, lampaan hintaa väkivallalla ottamaan. Kun sitten vielä eivät olleet saaneet käsin koskea,

niin se vasta aatamille kävi. Isäntä yksin sai ylpeillä ja hän ylpeilikin. Ei ollenkaan häntä näkynyt painavan toisten häpeäntunne. Vihdoin toisiakin innostaakseen sanoi:

»Nythän oli *minun* vuoroni ... minähän olin vanhin ja...», hän nauroi kurillisesti. »Minä tahdon kermat...! Ymmärrättekö?» Hän ärjyi silmät säihkyen ja räjäytti suuren nyrkkinsä pöytään.

»Vietäväkö teitä estää tuolle selkään antamasta jossakin *toisessa* paikassa? Ja teidän *pitää* antaa sille selkään, jos miehiä olette. Mutta ei minun talossani, ei sinnepäinkään. Ymmärrättekö?» Vennu nauroi. Kyllä toiset sen ymmärsivät jo! Siitäpä syntyikin riemua. Nuo miehet hykertelivät mielihyvän humussa käsiään, karjuivat väliin kuin karhut ja toisinaan kuiskivat kuin viekkaat noitaämmät. Meni kokonainen tunti, ennen kuin mielet hiukan tyyntyivät ja sakka ehti painua sydämenpohjalle varmaan talteen. Kaapo oli istunut tuolilla jossakin nurkassa hiljaa ja melkein nöyrällä kunnioituksella katsellut tätä elämää, erittäinkin olivat hänen silmänsä yhtäpäätä kiintyneinä Karhun Esaan. Tuossa vimman hetkellä Esan pienehkö, notkea vartalo liukui toisten mukana, välissä ja ympärillä varmana, erehtymätönnä kuin höyrykoneen silinteri. Silmäin hehku se poikaa ihmetytti, miellytti ja samalla hirvitti.

»Kaapo!» huudahti Esa vihdoin, kun huomasi taas tämän, »saarnaa saarnasi loppuun!»

Kaapo vavahti. Kuin nuoli nousi hän tuolille ja alkoi. Toiset ryhtyivät heti nauramaan ja Esa sekaan sotkemaan. Tämä vaikutti, että kummallinen, vaistomainen pelko, joka ensin sai pojan äänen oudosti värähtelemään, katosi. Yksin Esaa hän katseli. Hänessä heräsi niin sanomaton innostus ja halu tehdä tuolle miehelle mieliksi, että todella saarnasi kuin »seitsemän pappia».

Päivä kului jälkipuoleen ryypätessä ja hupaisessa elämässä. Lopuksi päätettiin miehissä lähteä Ellaa kyytiin morsiamensa luo — Vennukin mukaan, kun ei sanonut morsianta ollenkaan nähneensä, mutta paljon kehui puhuttavan kuulleensa. Tästäpä vasta syntyisi iloinen retki, komeain retki! Ja Järvelän herastuomarin viinat ne nyt juodaan...! He nauroivat vatsansa täyteen jo etukäteen siitä huvista, miten kitsas ukko kimmurtelee, ennen kuin viinansa heidän käsiinsä antaa.

IV

VALEEN KEINOT

»Sen minä sanon Valee, että minä en tämän yön perästä tahtoisi olla sinun housuissasi.»

»Se on kyllä mahdollista, mutta minä aion kuitenkin pysyä omissa housuissani.»

»Mutta sinuna minä ajaisin Santran kanssa oitis Tampereelle ja elelisin siellä jonkin aikaa. Onpa sinulla hyvä hevonen.»

»Sinä ajattelet, Jassu, aina niitä pakoretkiä. Hittoako minä Tampereella tekisin? Takaisin sieltä olisi tultava. E-ei, minä en ajattele tällä yrityksellä mitään muuta kuin sitä, ettei Kuivasen Ellan ja Santran kuuluttamisesta ensi sunnuntaina tulisi mitään. Jos Ella vähänkin ymmärtää nokkaansa ottaa, niin ei se toisena sunnuntaina enää yritäkään.» Valee nauroi.

»Mutta eikö olisi ollut järjellisempää sentään edes koetteeksi puhua herastuomarin ja emännän kanssa?»

»Noo ... en tiedä. Santra itse sanoi, ettei se maksa vaivaa. Ja niin minäkin uskon; se emäntä kuuluu olevan tuikea muija.»

»Kyllä siinä sitä on. Mutta totta puhuen, minä vieläkin epäilen, millä kurilla sinä selviät tästä jupakasta.»

»Hoo, kyllä jupakat selviävät aina itsestänsä. Mikä siinä on kuin selviäminen. Paljon vaikeammaksi asia sillä tulisi, jos minä antaisin Ellan päästä kuulutuksiin. Sittenhän se olisi asia minun puolestani saatuna.»

»Niin no, kyllähän minäkin sen ymmärrän, että herastuomarin suostuttaminen käy välttämättömäksi tämän tempun jälkeen, jotavastoin, jos nyt juuri, kun Ella kulkee naittajaisiin kutsuilla, olisit hänen puheilleen mennyt, olisit varmaankin saanut vasikannahkain kanssa palata. Mutta sitä minä vain arvelen, että Ella varmaan tulee hakemaan omaansa pois ja siinä taitaa tulla kuuma löyly.»

Toinen nauroi.

»Kyllähän sitä on kuumia löylyjä ennenkin nähty.»

»Kun nyt vain onnistuisimme», jatkoi Valee, »sillä jos siellä piit jo ehtivät luttuinsa, niin ne varmaan kuulevat meidän vehkeemme. Täytyy siis ehtiä siksi kuin he ovat vielä tuvassa. Luuletko nyt voitavasi jutuilasi pitää ne siellä edes puolen tuntia?»

»Koetetaan.»

»Sinä, Jassu, yksin tiedät nyt tämän asian. Jos hyvin sattuu, pysyy Santran olinpaikka salassa muutaman päivän, jollet sinä vain mitään...»

»Ole vaiti, saisinhan minäkin ne junkkarit sitten niskaani, jos sitä lörpöttelemään rupeaisin, että minäkin olen jutussa ollut.»

»Niin, no sitä minäkin. Muuten niin ... kyllä minä sinun vaivasi palkitsen.»

»Palkitsen», matki Jassu. »Ne ovat moneen kertaan palkitut, enkä minä tähän sen vuoksi ole ryhtynyt. Mutta oli oikein tuhannen tavalla ilkeätä nähdä, kun ne piinasivat ja pakottivat Santraa ottamaan sellaista nohjaletta kuin Ella, niin...»

»Niin sinä tulit ja sanoit minulle: 'Mene nyt poika väliin.' Mistähän sinä sen niin arvasit, että minä?...»

»Näillä korvillani olin kuullut ja näillä silmilläni nähnyt, vaikka ei niillä juuri luulisi näkevän, mutta näkee niillä perhanoilla.»

Miehet, jotka näin haastelivat hiljaisella äänellä, olivat Laitalan Valee, vahvarakenteinen, jänterä, parissakymmenissä oleva mies, toinen Sakarin Jassu, pieni, elähtäneen näköinen, noin puolivälissä viittäkymmentä. Hän oli ammatiltaan suutari, mutta sen lisäksi pystyi melkein kaikkiin inhimillisiin käsitöihin.

Satoi hiljaa. Taivas oli paksussa pilvessä ja siitä syystä jotenkin pimeä vaikka oltiin vasta syyskuulla. Valee tempasi suitsista hevosta, joka heti lähti oikaisemaan täydellä vauhdilla. Puuvieteriset kiesit pärkyttivät omituisella äänellä. Tultuaan tielle Järvelän kartanon taakse suisti Valee hevosensa saunan sivulle, humaliston taakse piiloon, johon sen helposti sopi edessä olevan hakkuurantteen ylitse ajaa. Sakarin Jassu lähti tupaan, jonka ikkunoista vielä loisti himmeä valo.

* * * * *

Järvelän perhe istui illallispöydässä. Honkainen päre paloi leipähirressä riippuvassa pihdissään. Rengit ja piit syödessään jaarittelivat päivän uutisia. Herastuomari istui pöydän takana varsinaisella paikallaan ja virkkoi tuontuostakin sanan nuorten juttuun. Emäntä hänen vieressään silmäili tuikein katsein, kun joltakin palvelijalta pääsi pieni naurun räväys. Santra, joka istui pöydän alapäässä, näkyi olevan siinä enemmän tavan kuin syömisen vuoksi. Sairaalta ja valjulta hän näytti, poskilta oli veri paossa, silmäin loiste oli sammunut ja innoton. Kun silloin tällöin kuului maantieltä rattaiden pärinää, vavahteli Santra ja näytti niitä erityisellä huomiolla tarkkaavan. Emäntä häneen joskus loi salaisen syrjäsilmyksen ja näytti toisinaan jo olevan suu auki kysymäisillään, mikä muka Santraa vaivaa. Ei kuitenkaan kysynyt.

Ruotivaari oli syönyt kupistaan penkillä ovisängyn luona ja rupesi nyt siunailemaan ruokaansa oihkien kovaäänisesti ja hartaasti. Veti sitten tupakkatamineensa esille ja latasi piippunsa.

»Saatte tästä valkeata», sanoi toinen renki, joka nyt myöskin nousi pöydästä ja raapaisi tulitikulla valkeata pöksyistään.

»En minä niin ylipiästi ... kyllä minä saan tuluksillanikin... Mulla onkin sellaiset tulukset, että...» Ukko alkoi iskeä, huolimatta valkeasta, jota renki piti hänen edessään. Äijä iski pari kertaa ja taula otti tulen.

»Kappas vain...! ne ovat Latolan seksmanni-vainajan tulukset», kerskasi äijä.

»Kyllä ne ovat kalut», arveli renki suu hymyssä tuluksia katsellen.

»On ne paremmat kuin sulla on, eikä sun ole ollut isälläsikään kunnon tuluksia», ärisi ukko.

»Minä poltankin tikkuja.»

»Polta vain niin kauan kun kestää ja koetas mennä ottamaan niillä tuulessa kolloosi valkeata.»

»Otan minä vaikka kuinka puhaltaisin.»

»Tulukset ne ovat kuitenkin ensin näin piipputouhuissa.»

»Kyllä ne ovat ne viimeiset kalut.»

»On ne, saat nähdä, että häviävät ne tulitikut.»

»Kun minä olin vielä nuori», virkkoi isäntä pöydän takaa, »tässä kulki kerran kestikievarin kyydillä suuri herra. Se oli muistaakseni pyhäpäivä, koska me joudimme siellä kevarin pihalla seisoskelemaan. Ja kun se herra tuli tuvasta, niin se sieppasi tikulla valkean kiesin aisasta ja sitä vasta pidettiin ihmeenä, kun ei ollut kukaan ikänä vielä ennen tulitikkuja nähnyt. Kestikievarin muorivainaa meinasikin, että se oli joku silmänkääntäjä.»

»Taisipa ollakin», arveli emäntä.

»Mikä silmänkääntäjä se oli, oikea herra, ja komea olikin.»

»No eikö se siltä saattanut olla silmänkääntäjä. Saattoi vain kääntää silmät niin, että näytti herralta.»

»Älä höpise! Onko tuo Jussi nyt silmänkääntäjä, kun se tuossa tulta raapii?»

»Mutta mitä se sitä sitten kiesin aisasta olisi raapaissut, miksi ei se housuistansa? — Jussi taas raapii tikkujansa, kun sai mun niitä kaupungista tuomaan. Onpa sulla nyt varoja polttaa.»

»Mitä sitten? Omiani ovat.»

»Kyllä se herra hyvinkin silmänkääntäjä saattoi olla», liittyi puhumaan ruotiäijä, »sillä minä kerran...» Mutta tässä hänen puheensa keskeytyi puolitiessä, sillä tupaan astui Sakarin Jassu ja näytti olevan hiukan humalassa.

»Hyvää iltaa herastuomari!» huusi Jassu suun täydeltä ja meni oitis pöydän ääreen. »Saanko minä teillä yösjän? Pitäisi aamulla mennä Seljälle päin ja siellä on niin turkasen pimeä nyt, ettei näe taskuunsa sylkeä.»

»Ka Sakarin Jassuko se!» virkkoi herastuomari tirkistellen Jassua. »No miksikä ei sitä yösjää saisi, olehan vain. Soo'o, vai Seljälle päin nyt pitää.»

Santra nousi pöydästä.

»Minä lähden makaamaan», virkkoi hän, »olen vähän huonosti voipa.»

»Minä tulen sinun kanssasi Santra!» huusi toinen piioista.

»Minä makaan nyt yksin, Maija.»

»Oletko sinä oikein pahoin kipeä?» kysyi emäntä haukotellen.

»E-ei, kyllähän se paranee, kun saa yönsä nukkua», vastasi Santra ollen jo ovenraossa.

Santran mentyä rupesi väki hajoamaan pöydästä.

»Siunaa Miska ruokasi», sanoi isäntä rengille istuen itse vielä ryömällään pöydän takana.

»Miska ei siunaa koskaan, ei se taidakaan siunata», virkahti Maija.

»Kyllä vielä siunaakin, kun oma nenä tueksi tulee», vakuutti emäntä nuollen lusikkaansa ja sovittaen sen pöydän takana olevaan lusikkavinkkaan pystyyn, huokasi ja siunasi itse ääneen. Jatko sitten: »Niin kauan kun saa jalkansa murheettomana pöydän alle pistää, ei ollenkaan ajatella mistä se tulee.»

»Niin ja rengillä pitäisi olla aina työtä, jos ei muuta niin syödä, syömästä päästyä siunata ja siunaamasta päästyä kintaitansa hieroa», sanoi joukkoon Sakarin Jassu, suu kurillisessa naurussa. Hän oli istunut pöytäpenkille selin pöytänsä, nostanut polvelle toisen jalkansa, jonka polven ympärillä kädet olivat mukavasti ristissä. Lakki oli sysättyä juonikkaasti takaraivolle ja nauravilla silmillään näkyi mies katsovan kaikkialle yhtaikaa, sillä pää pyöri kuin palokärjen.

Melkein kaikki räjähtivät nauramaan, sillä Jassun puheille oli totuttu niin tekemään. Hänen suussaan saivat tavallisimmatkin sanat ja puheenparret naurettavan luonteen. Hän puhui honotellen nenäänsä, josta sanottiin ranskan taudin vieneen jakajan, sen lisäksi oli hänellä omituisen kekseliäs tapa saada hupaiseen ääneensä lisätyksi vielä enemmän nuottia.

Jassu jäi pitkään tirkistämään toisella silmällään tyttöihin, jotka takan äärestä häntä katselivat ja nauroivat.

»Siinäpä tuo olis, jos nuo viitsisivät edes kintaansa hieroa», virkahti emäntä, »mutta kun syödyksi saadaan, niin oitis makaamaan.»

»Ja maha viereen», liitti Maija.

»Ja huulet pitkin tyynyä», jatkoi Jassu.

»Niin ne tekevät rengit. Mutta mitähän nälän opettamat suutarit silloin tekevät, kun ei heillä ole kattoa, jonka alle päänsä kallistaisivat?»

Miska heittäysi vuoteelle. Nyt vasta naurettiin.

»Johan te nyt oikein riitelemään...», alkoi herastuomari. Mutta Jassu keskeytti:

»Ne eivät tee yhtään mitään muuta kuin surkuttelevat renkejä ja sanovat: voi orjaparkoja! Sitten ne ryyppäävät ryyppyn potusta näin ... ja antavat isännällekin. Ottakaa ryyppy, herastuomari.»

»Mitä sinä nyt mulle ryyppyä...»

»No, ryyppätään kun rookataan.»

»Kiitos suuri!»

»Mitä siinä nyt tyhjästä, ryyppätkää paremmin, kyllä se on oikeata Jumalan viljaa, antakaa mennä suuhun asti.»

»Kyllä se jo riittää. Mistä sinä nyt tulet?»

»Jos minä nyt oikein sanoisin, mistä minä tulen, niin sitä ei uskoisi täällä kenties muut kuin mun saappaani.»

Herastuomari naurahti hyväntahtoisesti.

»Saappaasi...! Sinulla ne on jutut.»

»Niin, mutta se on totta, saatte nähdä, jahka kerron.»

Herastuomari nousi.

»Minä käyn ensin ulkona ja kuuntelen sitten sun valheitasi.»

»Ei, ei, älkää menkö ensin, minä sanon ensin.»

»Sano nyt sitten.»

»Miksi eivät ne tytöt jo mene siitä makuulle», komensi emäntä.

»Älkää menkö vielä», kielsi Jassu, »saatte kuulla ihmeitä.»

Tytöt pidättyivät.

»Kuullaan nyt sitten, mitä se tietää.»

»Jos en minä tiedä, niin kuka sitten, minähän kierrän niin kuin kuuluisa virkaveli Jerusalemin suutari ja... Tuota, olettekos te kuulleet puhuttavan siitä kamalasta äänestä, joka on kuultu monena yönä kirkosta?»

»Hyi!» ääntelivät naiset, eikä kukaan sanonut kuulleensa. Kerrottiin ettei ole talossa ketään käynyt kukaan kirkonkylästä näinä päivinä.

»Sieltä on kuulunut varsin merkillinen ääni, toisinaan kuin pienen lapsen poru, toisinaan taas kuin täysikasvuisen ihmisen uikerehtava valitus.»

Akkaväki rupesi siunailemaan. Herastuomari istui vakavan näköisenä penkillä.

»Niin, niin se valitti ja porasi, kuulin itse ja arvelin jo mennä körttiläisten seuraan. Ja tiedättekös mitä: koko sillä aikaa, kolmena yönä, ei kirkonkylässä tohdittu pelata ollenkaan korttia.»

»Jumalan varoittava ääni», virkkoi emäntä hartaasti.

»Se pani: u-oo-a-iiu-ä-öö!»

»Herra armahda! Hyi!»

»Ja sitte taas: oi ooi oi ooijaa!»

Tytöt sykkeryivät takkakivelle kauhistuneina.

»Niin se pani.»

»No vieläkö se nyt aina...?»

»Tuota, no, pastori meni sydänyöllä siunaamaan kirkkomaata...»

»Tottapa sitten saivat sielut rauhan?» keskeytti herastuomari kysyen.

»Sillä aikaa eivät valittaneet, kun pastori oli kirkkomaassa, mutta kun pääsi kotiin, niin jälleen alkoi kamala ääni kuulua. Se pani ihan näin: uooi uooi uooi!»

»Älä, älä Jumalan luoma!» pyysi emäntä.

»No tuota...», kiirehti herastuomari taas utelemaan, kun Jassu pani piippuunsa. Samassa kuului kova rattaiden pärinä maantieltä. Sakarin Jassu hiukan värähti, mutta suu meni kohta tavalliseen hymyynsä.

»Perhanoita, kun ajavat lujasti, vaikka on noin turkasen pimeä», sanoi hän ja katsahti sukkelasti herastuomariin.

»Niin no, mutta kuinkas se juttu...?»

»No sitten minä yhtenä iltana, kun se siellä oikotti ja pani: aaoouii...»

»Hyi, älä pane niin», pyysi emäntä.

»Mutta kun se pani niin, aivan tuolla tavalla.»

»Vaikka, mutta kerro nyt vain muuten.»

»Kun se siis yhtenä iltana pani aii ... taikka se nyt on se sama, niin se pani, niin minä päätin mennä katsomaan sinne.»

»Sinä?»

»Minä juuri.»

»Mutta sinä vasta olet, joka paikkaan sinun pitää... No menitkö sinä?» kyseli emäntä.

»Menin, minä menin ja seisahdin ensin siihen Karhulais-vainaan haudalle ja ajattelin, että sillä miehellä sitä ne taitaa olla vähän lämpimänlaiset olot, se kai siellä kuumuuden kanssa tuskittelee.»

»Oi, älä puhu niin kamalasti», pyysi emäntä.

»Mitä kamalasti? Niin se oli. Mutta ei sieltä mitään kuulunut, ääni tuli vallan toiselta puolen kirkkoa. No sitten minä ajattelin, että mahtaa se olla se pelimanni Alahukka-vainaa, joka siellä nyt ehkä ääntänsä koettelee ja karjuu, kun viulun sai avissuonissa tämä, tämä Turakan Hermannin.»

»Voi sinua!»

»Häh?... No kun mä pääsin sinne, niin ääni kuului kirkosta.»

»Kirkosta?»

»Ihan selvästi kirkosta. Minä jo ajattelin, että se juoppo pappi-vainaa sinne lie tullut messuja laulamaan, vaikka tuntuikin äänestä siltä, että messu oli maassa.»

»Älä niin jumalattomasti pilkkaa», pyysi emäntä.

»Eihän se mitään pilkkaamista ole, kun minä niin kauniisti ajattelin, että se lie nyt tullut parantelemaan, jos jälestäpäin vasta on huomannut, kuinka pahoin hänellä monesti oli häkää kurkussa? Mutta kun minä kiersin ympäri kirkon, tulin lopuksi kohdalle, jossa ihan selvään erotin äänen kuuluvan siinä hyvin likeltä, kivijalasta. Menin likemmäksi, löysin erään huokureian ja samassa kuului parkaisu sieltä ihan nenäni edessä.»

»Hy-i!»

»Minä en muista kirosinko vai siunasinko minä, kun pistin käteni reikään...»

»Hy-y-yy!»

»Kätteni sattui karvaiseen elävään...»

»Huu-uu!»

»Minä tartuin siihen kiinni, se parkaisi kuin mieletön, mutta minä riipaisin sen ulos.»

Kun hän nyt sytytti piippuaan, ei kukaan sanonut mitään, naiset vain heikosti valittelivat.

»Kovastipa ne nyt taas ajavat tuolla tiellä», sanoi hän, vaikka semmoista ääntä ei ollut kuulunutkaan isoon aikaan.

»No mikä se sitten oli?» kysyi herastuomari.

»Niin sekö, jonka sieltä huokureiästä vedin? Se oli kissa.»

»Kissa? Ei ikänä se ollut oikea kissa!» väitti toinen piika.

»Eei-ei», todisti emäntä.

»Se oli kirkkoväärtin kissa, jonka jalka oli siellä tarttunut kiven rakoon, niin ettei ollut sitä omin voimin irti saanut. Minä vein kissan kotiinsa ja kylän isännät kokosivat mulle kannun viinaa, kun olin kylän pelastanut sellaisesta kauhusta.»

»Valehtelet, ei se ollut mikään kissa, joka siellä ensin valitti. Kyllähän niitä on kirkkomaasta kuultu sellaisia valituksia. Mutta saattoipa olla siellä se kissakin, vaan ei se se ollut, joka siellä valitti», väitti emäntä.

»Mutta siihen se loppui ääni.»

»Vaikka. Vaivattu oli jo aikansa valittanut. Mutta makaamaan nyt.»

Isäntä oli syvissä mietteissään mitään virkkamatta istunut kauan aikaa.

»Sepä oli kamala juttu», pääsi häneltä vihdoin, kun sykertynyttä rintaansa oikaisi.

»Mutta minä en mene luttiiin nyt», ilmoitti Maija.

»Enkä minä», vakuutti toinen, »hyi!»

Pääsivät makaamaan penkille. Jassulle osoitettiin tila ylisänkyyn, johon hän pian puikki, jättäen täällä samoin kuin muuallakin kertomatta, että hän itse oli vienyt kissan kirkon kivijalkaan ja salvannut sinne, pitänyt siellä kolme yötä ja neljäntenä pelastanut kylän kummituksesta, kun oli luvattu kannu viinaa.

Kun isäntä meni porstuan ovia lukitsemaan, piti emännän näyttää päre valkealla: on niin hiton ilkeätä, kun pimeässä sattuu kuulemaan outoja ääniä.

»Olisi tarvinnut oikein käydä katsomassa sitä tyttöä», virkahti emäntä, kun herastuomari porstuan ovelta tupaan kääntyi, »kun se siinä niin huonoksi itseänsä valitti.»

»Joo, noo.» Herastuomari näytti tuumivaiselta ja pelokkaalta tupaan tullessaan. »Eiköhän se nyt... Kyllähän ne nuoret aina paranevat.» Hän kiskaisi peräänsä tuvanoven kiinni niin hätäisesti kuin sieltä olisi joku ollut sisään pyrkimässä ja pani oven hakaan.

V

KOLINOITA

»Mutta ... mutta ... mikähän J—sen nimessä nyt on ta-pah-tu-nut?» huusi emäntä aamulla, kun tuli jo kolmatta kertaa Santraa herättämästä ja nyt oli vihdoin mennyt luttiiin, jossa oli löytänyt Ellan kihlat hujanhajan arkulle heitettyinä eikä tyttöä ensinkään.

»Mitä, mitä nyt sitten on tapahtunut?»

Rengitkin lensivät kerrankin venyttelemättä sängystä puoli lattiaan, isäntä hypähti hölmistyneenä jalkeilleen ja piikain suut jäivät kauhusta ammолleen, sillä emännän ääni oli niin epätoivoinen, että olisi

saattanut luulla hänen puhaltelevan viimeisiä henkäksiä. Sakarin Jassu se vain kuorsasi ylisängyssä, että kattoa nostatti.

Emäntä pääsi hädintuskin vetäytyneeksi takan ääreen tuolille, johon ohahtaen valahti, kädet syliin. Koko väki piiritti häntä siunaillen ja udellen mikä nyt oikein on? Toiset jo riensivät uloskin selkoa ottamaan.

»Noo ... saamari, sepä nyt kamalaa on, kun ei saata sanoa, kun siinä vain ruikuttaa», tuskastui herastuomari sanomaan haikaillen ja pyörien sinne tänne.

»Kamalaa!» kirkaisi muori, jonka herkkä luonto jo nousi tuollaisesta.

»Kun Santra on kadonnut.»

»Kadonnut?» kuului joka suusta.

»Kadonnut! — ja, sys siunatkoon!»

»Mitä?»

»Mitä...! kun Ellan kihlat on heittänyt sinne hujanhajan!»

»Ellan kihlat!... herra ... no mutta...»

»Menkää katsomaan, ottakaa lyhtyyn valkeata...!»

»Mitä?»

»Ettei ole oikein surmillensa...»

Syntyi kamala meteli, juostiin tiedottomina sinne tänne, huudettiin ja meluttiin. Ja tuo unikeko, joka tuolla ylisängyssä saattoi tällaisen elämän aikana nukkua ja kuorsata niin kauheasti, että se väliin kuulosti kuin harakan naurulta. Naapureitakin alkoi jo paikalle rientää. Käsiänsä paukutellen ja siunaillen naisväki otti osaa, miehet hiljaksen kummastellen ja kädet housuntaskuissa seisoskellen. Arveltiin monelle taholle.

Viime aikoina oli jo ollut julkinen salaisuus, että Santra oli vastahakoinen menemään Ellalle. Naisväelle ominaisessa juonikkaassa ja pisteliäessä tarkoituksessa nämä vuorovuorona kävivät emännältä kyselemässä, oliko sitä Santraa pakotettu Ellalle vastenmieltään? Ensimmäisiä kyselijöitä koetti emäntä tyydyttää hiljaa kuiskaillen vakuuttamalla, että ei kukaan ihminen, ei ristin sielu ollut Santraa pakottanut. Mutta kyselijät yltyivät yhä nenäkkäämmiksi, kiertelivät emäntää alituisilla mestarillisilla hyökkäyksillä siksi, että vaikka puhelut itse asiassa, sanamuodosta päättäen, kuulostivat emännän surkuttelemiselta, niin ne lopulta kuitenkin olivatkin purevia syytöksiä. Emäntä tunsu niiden tarkoituksen ja koetti taitavasti paeta ja kiertää. Mutta kun se lopulta näytti mahdottomalta, rupesi hän suututtelemaan. Sitten ruvettiin riitelemään. Ne, jotka eivät riitaan osaa ottaneet, jotka siis voivat maltillisemmin tapauksen johdosta johtopäätöksiä tehdä, ymmärsivät heti hylätä sen ajatuksen, että Santra »surmilleen» olisi mennyt.

»Kyllä se vielä löytyy», vakuuttivat suu salaperäisessä hymyssä, »löytyy kuin löytyykin», naurahtelivat. »Parempiin paikkoihin on vain hetkeksi mennyt.» Arveltiin, että hän on lähtenyt pakoon, joko tätinsä tykö Taipalsaareen tai sisarensa luokse Sarvijärvelle.

»Taikka», kurotti äänensä muuan eukko hyvin tolkussaan, »sen ovat pojat vieneet!»

Sepä vasta ajatus!

»Pojat vieneet? Niinkö sanot, kuule?»

Niin hän sanoi ja kehui seisovansa sanansa päällä. Siihen kertyi asiaa siltä puolelta harkitsemaan suuri joukko. Toiset väittivät, etteivät he sitä ikänä usko, mutta toiset alkoivat pitää mahdollisena, jopa ihan varmanakin.

»Onhan sellaista nähty!»

Olihan sitä joskus nähty. Ei mitään uutta auringon alla. Ruvettiin tuumimaan, kuka tuon ehkä olisi käynyt nappaamassa? Olisikohan Karhun Esa...? Taikka...? Niitä oli koko pataljoona, joita luettiin, jotka olivat Santran ympärillä pyörineet. Kun kerran tällaisten arvelujen alalle päästiin, rupesi asia saamaan kaikkien mielessä vähän hupaisemman luonteen. Melkein yksimielisesti hylättiin se ajatus, että tyttö surmilleen olisi mennyt. Ja kun ei sitä kerran uskonut todeksi, niin eihän asiassa sitten ollutkaan enää mitään ikäviä puolia, hauskoja vain. Kiiteltiin jo Santran reippautta, kun tohti karkuun mennä ja sirautettiin syrjäsilmillä emäntää, joka tuikean näköisenä jurotti.

»Kyllä sen nyt olla kelpaa», juttelivat, »sianlihaa ja pannukakkua saa popsiskella ja lukittujen ovien takana kultansa kodin kamarissa herrastella — juuttaan tyttö!»

Akat panivat asian niin sopivalle värille, että emäntä ja herastuomarikin jo rupesivat uskomaan. Emäntä ei saattanut olla kiukkuansa näyttämättä. Mutta herastuomari, tuo laupias sielu, hän ei voinut olla pitkälle edes kiukussa, vaan tunki akkain sekaan ja kyseli yhdeltä ja toiselta, ketä kukin luuli Santran varkaaksi. Joka luuli jotakin rikkaampaa ja enemmän huomattua poikaa, se sai herastuomarin hymyilemään: »Olisikohan se peru?»... Mutta kun joku arveli sellaisten syyksi, joita hän piti toisen luokan lapsina, silloin käänsi ukko kohta selkänsä ja kirosi tuimasti, arvellen, että tuosta tytöstäpä nyt tuli sen vastus...! Kyllä hän sen nyt opettaa, kun käsiinsä saa, naulaa lutin oven taakse, tekee pienen reiän, josta silloin tällöin ruoan murenan heittää. Ei tässä auta minun kanssani kakarain leikkiä...! Sitten kirosi ja näytti julmalta ja peräsi aina emäntäänsä, että mitä tämä mahtanee ajatella.

Kyllä tässä muistettiin Laitalan Valeekin. Ei häntä moni tuntenutkaan, mutta ne kun tunsivat, sanoivat komeaksi mieheksi. Taloa arvailtiin pieneksi.

»No, mutta jos vain on rakkautta, niin kyllä Jumalall' on rikkautta.»

»Onhan se niinkin.»

Kun oli jo näin pitkälle ehditty toimeentulostakin huolehtia, äkkäsi muuan kysyä, että onko se Valee täällä kulkenutkaan?

Jaa'a, sepä olikin pykälä: ei kukaan tiennyt. Vasta kun yksi tuli syrjemmältä ja sai kuulla, mistä oli kysymys, kertoi:

»No on se ollut!»

»Mistä tiedät?»

Kyllä hän sen sanoi tietävänsä, että ainakin pari kolme kertaa oli ollut, mutta ei huolinut sanoa enempää muka.

»Ainoastaan pari kertaa?» Melkein yksimielisesti hylättiin se ajatus, että Laitalan Valeella olisi mitään edesvastuuta tästä merkillisestä ryöstöstä.

Ihmiset alkoivat kotiinsa hajota päivitellen. Muutamain vanhempain mielestä tuollainen teko oli Santralle anteeksi antamaton. Nuoremmat taas arvelivat, että olisivat muka tehneet ihan samoin, jos heitä olisi vasten mieltään pakotettu jotakuta ottamaan. Tultiin keveämmälle tuulelle, jopa ruvettiin naureskelemaankin.

»Ennen paimentaa kapan kirppuja, kuin kaksi rakastunutta.»

Oli enää ainoastaan pari vierasta akkaa tuvassa, kun emäntä jo kiukuissaan pauhasi palvelijoille, kun eivät ymmärrä itsestään töille lähteä, nähdessään minkälaiset touhut hänellä ovat. Ei suinkaan sitä nyt sovi koko renki- ja piikajoukolla ruveta ristissä käsin kotona istumaan ja voivottelemaan, »ei tuo nyt liene maan päältä kadonnut». Isäntää hän komenteli lähtemään Sarvijärvelle katsomaan, oliko se luntus sinne mennyt.

»Panisko tuon Jaskan toisella hevosella Taipalsaareen?» kysyi herastuomari.

»Sitä nyt vielä! Mene itse Taipalsaareen, jos et Sarvijärveltä löydä.»

Ukko tyytyi inttamättä. Pääsihän tuossa ajelemaan, eikä tarvinnut työhön, kun se tahtoi jo vähin ruomiin ottaa.

»Horoo-groo horoo-grooh», kuului ylisängystä taas entistä kovemmin.

»Kuka tuolla teidän ylisängyssä makaa?» kyseli toinen kylän akoista.

»Sakarín Jassu. Yötyi tähän illalla», sanoi emäntä. »Nostakaa sitä jo ylös, kun hornaakin niin ilkeästi, että... Mene äijä repimään sitä.»

Herastuomari nousi penkille ja rupesi Jassua tyrkkimään.

»Mahdat nousta jo, suutari!»

»O-hoogrooh», huokui suutari.

»Nouse, nouse.»

Suutari vihdoin oli heräävinään ja laskeusi kismittelemään ja venyttelemään lattiaan.

»Hullua», rupesi paneskelemaan, »kuinka kovin minua on unettanut ja olen nähnyt niin kamaloita uniakin että... Enkö minä ole edes unissani puhunut?»

Sakaran Jassulle kerrottiin nyt ne kummat, mitä yöllä oli tapahtunut.

»Noo», sanoi Jassu, kun oli aikansa kummastellut, »sillä lailla niitä komeita kuljetellaan.» Hän arveli tytön varkaaksi Karhun Esaa. Herastuomari jo johtui kyselemään Esan talon asumisiakin, kuinka ne menevät, kun ne niinkin hurjastelee? Mutta Jassu kiitti Esaa mieheksi aina pilviin asti. Sitten lähti ja sanoi menevänsä työhön toiselle puolelle jokea.

Parhaiten pääsi Järvelän vanhoissa vakautumaan se ajatus, että Santra olisi mennyt joko tätinsä tai sisarensa luokse. He odottelivat vähin, että nämä sukulaiset vakavammin asiaa mietittyään lähettäisivät tyttöä kyyditsemään kotiin. Niissä toiveissa kun oltiin, myöhästyi isännänkin lähtö jälkeen puolisen. Ella odotettiin tänä päivänä tulemaan ja emäntä mielti tuskitellen, miten tälle selittäisi Santran poissa olon, jollei tuo jo siksi kotiin tulisi.

Juuri kun hän parhaillaan syvissä mietteissään näitä tuumiskeli, istuen penkillä kädet ristissä, alkoi maantieltä kuulua kovaa ajamisen jyrä ja vielä kovempaa laulua. Hän hypähti katsomaan toiselle ikkunalle ja isäntä torkosi pöydän päästä samaan joukkoon. Kun he tunsivat yhden tulijoista Ellaksi, menivät oudot tunteet karsien pitkin selkäpiitä.

* * * * *

»Hurjasti, komiasti, kotkotti, vaikka paikalla kulkuri tulit! Vaikka meitä vietäisiin linnasta linnaan, niin ei nämä pojat suris!»

Niin huusivat he kaikin täyttä kurkkua, Esa, Ella, Vennu ja Siukku, kun huimaa nelistä ajaen Vennun silkkimustalla ajoivat Järvelän pihaan. Iikan Antti näkyi joukosta pois jääneen. Siihen jättivät he vaahtoisan hevosen kiinnipanemattomana seisomaan ja riensivät tupaan meluten ja räyhäten.

»Holou! No hyvää päivää lautamies, eli herastuomari, eli mikä saakuri te olittekaan? No nitsavoo, tuos' on käsi!» melusi Vennu tupaan tullessaan, mennen tarjoamaan kättä isännälle, joka pöytäpenkillä istuen koetti vääntää suutansa nauruun. Vennu istahti viereen.

»Perhana, tuota, olettekos te aina noin muikean näköinen, vai vävyäkö te ujostelette? Häh?... Hoi Ella! Älä siellä nyt pyöri takan ääressä kuin olisit märissä housuissa! Ka tuoko on anoppimuori? Onpa se lihava mamma. Mutta minkälaiset tavat tässä talossa on, kun ei ihmisille viinaryyppyjä suihin anneta? Äijä, niinhän sinä olet — voi sen tuhat! — olet niin kuin olisit kipeä ja köyhä!»

Nyt sivui Vennu herastuomarin rintapieliin ja retuutteli.

»No ... no ... älähän nyt ... kaa... Olehan ihmisten lailla, minä olen jo vanha mies, en minä jaksaa ... ka, no ... mutta ... sinäpä nyt olet vasta...»

Vennu nauroi kurillisesti, kun herastuomari kitisi ja uikerehti hänen käsissään.

»Tuhatta laivaa! Jos ei ole pian kannu viinaa ja sianreisi pöydässä, niin...»

Tämä oli kaikki aivan tavallista ja luvallista leikkiä. Toiset hyvät nauroivat sille, kun näkivät, miten äijän kasvot olivat vääristyneet ja miten hän henkijieverissä koetti saavuttaa sirkilöiville jaloilleen tasapainoa. Ella oli vähän kuin hämillään vetäytynyt syrjään penkille istumaan, mutta Karhun Esa käveli hoipaten edestakaisin lattialla ja lauleli täydellä kurkulla:

Lauletahan vain nuoret pojat kylämme kunniaksi, jottei tämä nuoruuden aika käysi tukalaksi.

Eletähät pojat hurjasti,
kyllä kruunu palkan maksaa,
jos vaan nämä nuoret pojat
herrastella jaksaa!

Puukko tuppehen ja malmari povehen, kun kylälle lähdetähän, niidenpä tähden
karskia poikia aina peljätähän.»

Siukku kyhösti piippuunsa takan ääressä, löi pontevasti tahtia ja säesti kähyäänellaan rönöttäen Esan kirkasta tenoria. Emäntä vetäytyi peloissaan Ellan luo...

»Onko sitä viinaa?» kyseli Vennu.

»Laskehan irti», pyyteli herastuomari.

»Menehän sinä edes auttamaan tuota äijää», pyysi emäntä, »kun tuolla lailla vanhan ihmisen räökkää.»

»Ei se minusta huoli.» Mutta Ella kuitenkin meni ja tarttui Vennun käsiin riistääksensä niitä irti ukkoparan kauluksesta.

»Hää!» karjui Vennu, »mitä? Sinäkö sen!...» Ella sai korvapuustin, joka lennätti hänet nurin. Vennu rupesi aivan hullun tavoin hyppimään. Emäntä ja isäntä pääsivät karkaamaan pois tuvasta. Karhun Esa tempaisi ensimmäisenä puukon.

»Hiljaa pitää olla!» hän ärjyi ja iski pöytään puukkonsa kirahtaen. Vennulla oli myöskin jo puukko.

»Hurskus murskus!» hän huudahti hypähtäen korkealle ja kyykähtäen lattiaan asti. Ella hyppäsi kirvesvinkkaan, tempasi sieltä kirveen ja ruhjoi sillä erään tuolinpohjan, vaatien hiljaisuutta. Koipi-Siukku kun näki vihurin lähestyvän, puikahti peloissaan ulos.

Kesti kenties kymmenen minuuttia tuota hyppimistä, ulvahtelemista ja huonekalujen ruhjomista. Mutta he eivät kukaan hyökänneet toistensa kimppuun, joko peläten henkeänsä, ettei siitä selvitä ilman murhia, taikka jonkin muun vaiston vaikutuksesta. Kukin tiesi toisensa niin säästämättömäksi, pelkäämättömäksi, armottomaksi, hurjaksi, että saattoi olla varma: jos kohottaisikin kättänsä toista kohti, toinen olisi valmis surkeilematta pusertamaan sydämeen asti. Mutta toiselta puolen ei kukaan taas olisi tahtonut ensimmäisenä lakata kirkumasta, kiroilemasta, uhkaamasta ja aseillaan ruhjomasta huonekaluja ja esineitä, sillä se olisi näyttänyt pelkurimaiselta. Vennu oli epäilemättä voimakkain. Hän oli suurehko ja hyvässä lihassa. Kun hän suuren puukkonsa kanssa hypähteli lattialla, notkahtelivat paksut lattianiskat ja tuon ihmisen olisi saattanut luulla jaksavan ruhjoa allensa puolen kylää. Mutta Karhun Esa, hän, joka oli pieni ja laihankalpea mies, hän lensi ympäri tuvan melkein kuin raivotautinen kissa, riipoi puukollaan rikki sängyn esiripun, vaatteet seinillä, ja liikkui kuin orava. Hänen kiljuntansa muuttui vähitellen kummallisiksi, hiljaiseksi ulinaksi, melkein valituksen tapaiseksi, joka alkoi oikein hirvittää.

Ella, pitempi kuin Esa, roikalemainen velmustelija, teuhui kirveensä kanssa ainoastaan oviloukossa, poskilla kalpeus, josta epäilemättä johtui hänen liikkeissään huomattava jonkinlainen vetelys.

Mutta noita kahta oli merkillinen katsella. Kumpaisenkin silmistä, äänestä ja liikkeistä sädehti niin verraton verenhimo. Kuitenkin olivat kumpainenkin ihan erilaiset; tuo himokin, vaikka niin yhtäälle tähtäävä, kuitenkin eri vivahteinen. Vennun raskaista, jyrävistä, musertavan näköisistä liikkeistä ja melkein tyhmistyneen näköisistä silmistä olisi saattanut otaksua, että hän olisi tällä hetkellä ollut valmis iskemään puukkonsa kaikkeen eteen sattuvaan, elottomaan ja elolliseen; mutta hän olisi antanut veren juosta maahan, hän olisi vain *iskenyt*. Sitävastoin *Esa*, jos hän olisi uskaltanut, niin hän olisi ensimmäisenä laskenut *Vennun veren* ja *juonut sen*, tai kylpenyt ja piehtaroinut siinä niin verrattomalla sielullisella nautinnolla, että hän tuon kylvyn huimauksessa olisi saattanut antaa tappa itsensä. Kun häntä kuitenkin tästä nautinnosta esti omituinen heikkoudentunne, pelko, jonka vaikutti tuon jättiläisen suuri maine ja mahtava persoona, niin hän kärsi tästä siksi hirveästi, että ulvomisensa kuului kuin hääkiin suljetun pedon valitukselta, pedon, joka häkin ulkopuolella näkee poikiansa teurastettavan. —

Herastuomari ja emäntä olivat rientäneet kylään ihmisiä apuun hakemaan. Mutta ne miehet, joita he kotokädeltä löysivät, eivät uskaltaneet lähteä, kun kuulivat keitä ne olivat, joita heidän olisi pitänyt mennä asettelemaan. Ainoastaan muutamia kokoontui Järvelän kartanon välisistä ja nurkista katselemaan. Likimpäin talojen ovet suljettiin ja tuettiin paksuilla teljillä ja varustettiin kunnollisia aseita käsille, jos tarvitsemaan satuttaisiin. Ne, jotka välisissä pälyilivät, kuulivat tuvasta Vennun kauhean melskeen ja kuvittelivat siellä murhia tehtävän ja veren virtana vuotavan. Halu paloi monella mennä ikkunoista tirkistelemään, mutta ei kukaan rohjennut. Herastuomari ja emäntä voivottelivat tuskissaan sitä tuhoa, jonka sillä hetkellä arvasivat huonekalujaan ja kaikkia tuvassa löytyvää omaisuuttaan kohtaavan. Koipi-Siukku oli juossut päätäpahkaa vainioon ja heittäytynyt makaamaan erääseen ojaan.

Vihdoin alkoi meteli tuvassa vähitellen heiketä. Mikähän siellä nyt tuli? Kurkistelivat kurrottivat kaulojaan... Mahtoiko jo murhia tulla? Ei aikaakaan, niin tuvan ovi räjähti selkiselälleen ja toverukset ilmestyivät ulos toistensa kaulasta pitäen, remuten ja rallattaen. Kumpaisenkin, niin Vennun kuin Esankin silmistä loisti mitä hurjin ilo ja he näyttivät kumpikin nauttivan voitostaan: olivat nähneet, ettei toinen uskaltanut lyödä jos ei toinenkaan. Pelkäsipähän!... ajattelivat. Ella kiikkui hänkin Vennun kaulassa ja koetti sanansa sanoa samaan, hurjan ilon verrattomaan sanatulvaan, joka niin kuin loiskien virtaavana purona vierähti toisten huulilta, mutta häntä näkyivät pitävän kuin viidentenä pyöränä

vaunuissa, liikana ja tällä verrattomalla voiton hetkellä heidän joukossaan kelvottomana. He retustivat, kuin monijalkainen merkkillisyys hevosen luo, joka tyynenä seiso paikallaan, mihin se oli jätetty. Karjuivat siinä muutaman kerran talon väkeä, joitten luulivat lähteneen hiiteen. Vennu ja Esa menivät vihdoinkin naureskellen rattaille, mutta Ella oli puikahtanut nurkan taakse, josta omituisella kiireellä jatkoi matkaansa vällysien kautta muiden talojen kartanoille. Toiset kun huomasivat Ellan katoamisen, alkoivat huutaen häntä kutsua. Ella ei kuitenkaan enää tullut näkyviin. Mutta eipä hänestä näytty paljon välitettävänkään. Huutaen Ellalle matkaeväiksi terveisiä manalaan lähtivät he hevosta hutkien täyttää lentoa maantielle.

Heti alkoi ihmisiä tulla näkyville solista ja vällyistä, isäntä ja emäntä muiden mukana. Kokoonnuttiin tupaan katselemaan hävitystä, mikä siellä oli tapahtunut. Useita tuoleja oli mäsäksi ruhjottuna, pöydässä ja ikkunalaudoissa kymmeniä syviä ja rumia puukon viilteitä, lattia oli ovipuolesta pirstottu kuin olisi siinä silppuja survottu. Sängyistä olivat edusvaatteet alasrevityt ja yksin sänkypeitotkin puukoilla viillellyt. Siunaillen katseli akkaväki tätä kaikkea ja arvelivat, että ne ne nyt vasta olivat niitä päähulluja.

»Voi vaivaisia häyjy!» herastuomari korvantaustaa raapien ja kohennellen rikottuja kaluja paneskelin.

»Voi vaivaisia häyjy!»

Emäntä jo vihdoinkin kyllästyi tuohon, hänen mielestään ämmämäiseen voivottelemiseen.

»Voivottele nyt siinä...! Mitä se sillä paranee, mitä jo. Jos minä olisin mies, niin ei tuollaista saataisi tehdä», hän tuiski.

Isäntä ei ollut kuulevinaan, mutta muuttui kuitenkin karvaisemmaksi ikään kuin itsestään.

»Piru vieköön, minä lähen paikalla vallesmanniin.»

»Teille nyt vasta vastahakoisuuksia tulee, kun Santra niin tietämättä katosi ja Ella nyt häyjien joukon kanssa tulee. Eikö hänkään olisi sellaiselta reisuilta saattanut ihmisittäin tulla. Mutta jopahan sitä pitää komiaa olla», puheli muuan naapurin eukko.

»Tässä tulee oikein huutavaan hukkaan», myönsi emäntä. »Lähde jo sinä sinne sisäsi tykö, että saisi siitä kakarasta edes jotakin tietoa», sanoi isännälle.

»Ensin minä lähden vallesmanniin.»

»Sinne sinä nyt menet, sitten saat ne iankaikkisesti ristiksi niskaasi ja vihamieheksesi.»

»Mutta...»

Samassa tuli Ella tupaan renttuisen ja väsyneen näköisenä. Tästä jouduttiin vähän suuttomiksi. Isäntä käänsi selkensä Ellaan päin ja emäntä koetteli naurua teetellä hyväksi tekevän näköisenä. Noloilta Ella näytti ja loi pariin vieraaseen akkaan vihaisen katseen, mutta meni suorastaan emännän luo ja rupesi Santraa kyselemään.

»Santrako?» kysyi emäntä nähtävästi tyhmistyen.

»Missä se on?» uudisti Ella vaateliaammin.

»En minä tiedä Santraa.»

»Ette tiedä?»

»En minä tiedä ... kuka ne nuoret tietää missä kulloinkin ovat. Etköhän sinäkin mene nyt makaamaan, kun olet noin väsyneenä?» Emäntä näytti jo kuin pulasta päässeeltä ja puhui muuten kovin ystävällisesti. Hän ei ollut vielä ollenkaan ruvennut ajattelemaan, ettei Ellan ja Santran naimiskaupasta mitään tulisi. Siitä syystä hän tahtoi hyvittää Ellaa, eikä edes ajatellut nuhdella äskeisestä. Kun Ella muljotellen toisinaan katsoi hänen silmiinsä ja näytti olevan ymmällä mitä tässä olisi tehtävä, kun ei Santraakaan löydetty, tarttui emäntä vihdoinkin tämän käsivarteen äidillisellä hellyydellä ja virkahti uudestaan:

»Lähde makaamaan, että vähän virkistyt, Ella. Mennään tuonne kamariin, minä teen sinne sinulle vuoteen.» Ella lähti melkein vastustelematta, nähtävästi koettaen kaikin keinoin salata juopumustaan. Kamariin tultuaan istahti hän tuolille, jonka emäntä tarjosi, odottamaan niin kauaksi, kun tämä vuoteen valmistaisi.

»Missä se Santra on?»

Kysymys tuntui emännästä nyt niin selvältä ja vaativaiselta, jopa hän oli siinä ongelmoinaan jonkinlaista epäluuloakin, että hän säpsähtäen katsahti Ellaan.

»Teidän pitää sanoa se», virkahti Ella uudelleen.

Emännästä näytti mies yhtäkkiä selvinneeltä. Ella istui tuolillansa kuin ainakin joku oikeudenomistaja. Emäntä katsahti häneen pari kertaa hätien ja epäröiden. Kun huomasi Ellan häntä kiinteästi tarkastelevan, joutui niin levottomaksi, ettei enää huomannut mitä olisi sanottava. Jotakin vain pitäisi sanoa.

»Mitä sinä nyt sillä tiedolla teet, ennen kuin nukut?»

»Santran pitää tulla tänne», ärähti Ella.

»Noo...», nauroi emäntä.

»En minä mene makaamaan, minä tahdon Santran, vaikka...»

Ella nousi.

»Sanokaa nyt, missä hän on?»

Vieläkin koetti emäntä kierrellä, mutta Ella esiintyi niin vaativana, että muorilta lopulta pääsi joitakin sanoja, joiden merkitystä Ella alkoi tarkemmin perustaa. Emäntä ei päässyt enää muulla tavoin: hänen täytyi ilmoittaa koko asia. Hän kertoi, että Santra oli yöllä kadonnut eikä yhtään tiedetä, mihin hän on mennyt. Ella tuli melkein täydellisen selväksi tuon uutisen kuultuaan. Hänen suunsa valahti auki emännän kertoessa. Vähän aikaa istui mies kuin huumauksessa.

»Ja ettäkö Santra olisi karannut sitä varten, että?...» Ella ei voinut jatkaa pitemmälle, mutta ymmärsihän emäntä liiankin hyvin kysymyksen.

»Mistä, herran nimessä, minä sitä tietäisin!»

»No kuka, kuka ... kuka hänet on vienyt? Voi sun...»

»Mistä minä, hyvä ihminen, sen tiedän.»

Ellan päästä näyttivät viinahöyryt haihtuvan kuin tuuleen.

»Mutta missä hän nyt on?»

»Kaa!»

Ella kiroili hiukan hillityllä äänellä.

»No onkohan hänet joku vienyt tai?...»

»Mistä minä tiedän.»

Hammasta kiraten lähti Ella tuvan kautta ulos. Hän melkein juoksi luttiiin. Ovi oli lukossa, mutta sen hän potki auki, nähtävästi jonkinlaisessa toivossa tavata Santra. Siellä jäi seisomaan keskilattialle, kuin toivossaan pettynyt ainakin ja silmään tuli heti kihlat, suuret silkkihuivit, jotka vielä olivat arkulle heitettyinä. Häneltä pääsi kamala nauru, kun astui likemmäksi ja tempasi huivit käteensä. Samassa putosi huivien sisästä lattiaan käärö. Vikkelästi tempasi hän sen ylös ja siinä olivat hänen Santralle antamat sormukset, kaksi kultaista ja kaksi hopeaista.

»No voi sun!...» Nyt hän vasta oikein ymmärsi, alkoi täydellisesti käsittää, että tässä oli vasikannahat... Ja hän, joka oli jo puolen pitäjää naittajaisiin kutsunut!

Ella pisti sormukset silkkihuivien sisään, rutisti ne kourassaan sykkyrään, heilutti myttyä jonkin aikaa kädessään ja viskasi vihdoin raivokkaasti nurkkaan.

»Mitäs nyt on tehtävä?... mitä ... mitä...» Yhtäkkiä hän hypähti lattialla, juoksi kiireesti ulos ja tupaa kohden. Heti oven auki saatuaan kysyi:

»Meinaakohan se Santra, ettei ... hän huolikaan minusta?»

»Häh?» kysyi isäntä, joka oli hiukan huonokuuloinen.

»Ei suinkaan se ... en suinkaan minä ainakaan tiedä», vastasi emäntä.

Nyt pääsi Ellan kieli valloilleen. Hän vannoi taivaan ja maan kautta hakevansa ylös »sen ihmisen», ja

kehui, että joka luulee olevansa parempi kuin hän, niin sille hän näyttää... Hän ei sanonut olevansa kerjuulla, vaikka kulkeella, ja ihmetteli, että mikä tuhat häntä oli johdattanutkin tällaiseen nälkäpesään? Sitten hän taas hypähti, kiljahti, sivui tuolin ja löi sen säpäleiksi takkakiveen, jonka tehtyään lähti ulos haukkuen vaikeasti sulavia sanoja isäntäväelle, joka mykkänä kauhusta katseli raivostunutta miestä. Kun näkivät Ellan menevän maantiellepäin, henkäsivät helpotuksesta.

He rupesivat nyt toden perään keskustelemaan, mitä olisi tehtävä. Isäntä halusi mennä oitis nimismiehelle asiasta ilmoittamaan ja sanoi antavansa linnaa noille roistoille. Emäntäkin oli samaa mieltä ensin, mutta sitten rupesi pelkäämään kosta. Tuo pelko saavutti vihdoinkin herastuomarinkin siihen määrään, että nimismiehelle ilmoittaminen päätettiin jättää. Sitä vastoin Santran etsintään nyt todenteolla alettiin valmistautua. Isäntä lähti, jättäen emännälle määräyksen, että rengit pitää huomenna pitää kotona siihen asti kun hän palaa, jos sattuisivat uudestaan tulemaan.

VI

ÄIDIT

Korvenloukon kylä oli samaa seurakuntaa, mutta melkoisen taipaleen takana metsässä. Se oli voimakasta kylää kaikin puolin: oli kyllältä millä eletään ja miehet voimakkaita ja omintakeisia. Ennen olivat he kuuluisia tappeluistaan, nyt jo viime aikoina körttiläisyydestään. Nuoria miehiä huvitti vieläkin kuitenkin enemmän tapella ja pitää siten muistissa kylänsä vanhaa mainetta, kuin körttinuttuun pukeutua ja rukoilla Jumalalta apua ja voimaa lihanhimoja vastaan. Omalla kylällä ja keskenään eivät he paljoakaan tapelleet, sillä ukkomiehillä, jotka olivat ruvenneet rauhaa rakastamaan, oli melkein riittämään asti voimia pitämään nuoria kurissa. Mutta pyhäöinä kulkivat nuoret pitäjällä ja tappelivat siellä. Kostoksi tulivat pitäjäläiset taas vuorostaan Korvenloukolle oikein miehissä, joten siellä monta monituista kertaa oteltiin hyvinkin lujasti. Mutta harvemmin se pitäjäläisille oli mikään riemuretki, sillä kylän ukkomiehissä oli vielä siksi vanhaa verta, että he eivät koskaan saattaneet joutilaina katsella, kun ryntäys kylään tehtiin, vaan riensivät kilvassa näyttämään, että täällä on vielä vanhaa kurssia omaksi tarpeeksi.

Siis oli olemassa alituinen sotakanta pitäjän ja Korvenloukon nuortenmiesten välillä. Luonnollisesti Korvenloukon ukotkin, jotka eivät koskaan enää käyneet tappeluissa ulompana kotikylää, sälyttivät syyn pahasta sovusta pitäjäläisten niskoille. Heidän omat poikansahan olivat kotikylässä niin siivoja ja jos joskus pistäysivät pitäjälle, mitä syytä niiden siellä oli heti kimppuun käydä? Tällä perusteella he usein sanoivat pojillensa: »Älkää vain pelätkö, antakaa, kun kimppuun käyvät, antakaa niin, että vielä huomisinkin tietävät, missä korvenloukkolaisia on kulkenut.»

Täällä se oli Laitalan talokin. Valee oli jo isäntä, isänsä kun oli pari vuotta sitten kuollut. Leski oli heti jättänyt talon pojan haltuun. Valee oli suuri, roteva mies. Kyläläiset pitivät hänestä hyvin paljon. Sillä liekö se ollut heränneen isän ankaran kurituksen tulos, vaiko luontainen taipumus, hänessä jo alle kahdenkymmenen nähtiin vakavia taipumuksia. Eikä hän juuri juopotellut eikä kulkenut tappeluissa. Mutta silti oli hän kuitenkin nuorten mukana ja näytti joskus kuin vahingossa, että hänellä on luontoakin, kun siksi tulee, ja voimia sitten! Totta tosiaankin, sellaisella verevällä, karskilla pojalla niitä saattoi olla oikein hirveästi! Niin ainakin toiset ensin kuvittelivat ja sitten jo rupesivat uskomaan, pitämään sitä ihan varmana ja kehuskelemaan Valeeta takana päin. Kun hän ei näyttänyt ollenkaan ylpeilevän voimistaan ja luonnostaan, rupesivat toverit kunnioittamaan häntä, oikein tietämättä itsekkään mistä se johtui.

Valeen äiti oli pikkuinen körttiläismuori, joka silloin kun seuroissa kävi, istui hiljaa hiiskumatta, kun jotkut toiset hoihkasivat, meni yhtä hiljaa kotiinsa eikä pitänyt sinne päästyään rippiä kotiväelle. Vaikka Valee oli isäntä olevinaan, näytti siltä kuin isännöisyys olisi ollut vain muodon vuoksi, sillä muori se oikeastaan johti.

Kylässä asui myöskin Valeen setä, Mäkilahden Matti, kirpeä mies. Asui taloansa kunnollisesti ja tuli hyvin toimeen. Setä oli suuri leikinlaskija, kävi melkein joka päivä Laitalassa ja kehuskeli Valeelle väliin yhtä ja väliin toista tyttöä, ja neuvoi tätä jo naimaan menemään. Siitä sitä leikkiä kesti, jopa setä usein hyökkäsi äidinkin kimppuun ja uhkasi laittaa tälle sulhasia, ellei Valee kiiruhtaisi, ja sanoi ettei hän jaksakaan iänkaiken häitä odottaa. Koko väki toisinaan nauroi yhtenä helinänä. Silloin oli setä riemussa, kun sai kaikki nauramaan. Iloinen, viaton nauru oli hänelle elämänehto. Muuten hän kyllä olisi pitänyt heränneistä, mutta ei jaksanut suvaita »niin iankaikkisen muikeita naamoja». Mutta itsestään oli hän arka. Jos vähänkin joku kosketti, sanoi sopimattoman sanan tai koetti maksuksi vanhoista asettaa

iloisen naurun alaiseksi, niin jo suuttui. Jos uskalsi sitten vielä jatkaa, rupesi Matti selkään tarjoamaan. Se ei ollut enää joka miehelle leikin asia. Hänestä kuitenkin pidettiin, kaivattiin aina miesjoukoissa, sillä silloin oli juttua kyllältä, saatiin nauraakin ja unohtaa elämänhuolia. Matti kulki pitäjän kokouksissa, tunki hiukan lakia, toimiskeli joskus pitäjän asioissa ja oli tuttava kirkkoherran kanssa. Kun siis iltaisin ja sunnuntaisin keräydyttiin miehissä juttuamaan kylän raitille, Matti se oli, joka siellä puhetta johti. Joko se tuli siitä, että hän kertoi toisinaan asioita, joita eivät muut tietäneet, taikka että hän juttusi laveammalta kuin oikein itsekään tiesi, — valehtelijana ne toiset tahtoivat häntä pitää. Mutta eivät ne silti häntä ensinkään halveksineet, arvelivat vain, että mitä sen puheen hyvydestä, kun sitä vain piisaa.

* * * * *

Omituisesta aikeestaan tuoda Järvelän Santra salaisesti kotiinsa ei Valee ollut äidillensääkään mitään virkkanut. Muori oli hämillään, ja ihmeissään siunaili, kun poika yösydännä tytön kanssa tuli. Saatuaan Santran porstuan kamariin lähti Valee hevosta korjaamaan ja muori hiipi perään ja alkoi nuhdella ja kysellä tarkoituksia. Mutta Valee oli tällä kertaa äkeä ja päättäväinen, sanoi vain, että asia on hänen ja Santran, eikä siihen tule muiden mitään eikä auta vaikka papille valittaisi. Muori oli kovin tuskallinen ja levoton. Eikä se siitä parantunut, vaikka vähitellen sai Valeelta urkituksi selvitystä. Suostuneekohan Järvelän herastuomari ja emäntä tähän koskaan? Mitähän ihmiset sanovat...? Kun saisi edes pastorin kanssa puhua...! Mitähän pastori sanoo...? Mutta kovimmin kaikista rasitti häntä pelko kostosta, jota pelkäsi Ellan ja muidenkin pitäjän poikain puolelta.

Hullun yritys se oli tuo yritys hänen mielestään alusta loppuun. Jos ei herastuomari olisi suosiolla, niin riidallakohan se nyt ainakaan suostuisi! Hui hai! Hän odotti miesjoukon tulevan millä hetkellä hyvänsä hakemaan tuota... Ihmeellinen tytärpä se kanssa on, kun tuollalailla lähtee...

Aamulla muori jo tuskissaan ajatteli mennä Mäkilahteen sanomaan sedälle. Mutta ei uskaltanut sinnekään, sillä hän oli alkanut hiljaisesti toivoa, että tyttö edes tulevana yönä lähtisi itsestensä kotiinsa.

Muori ei ollut tyttöä katsonut ennen kuin aamulla, jolloin työväen takamaille lähdettyä rupesi ruokaa laittamaan hänelle. Siellä hän istui tuolilla kamarin pöydän päässä ja loi ujon katseen muoriin ja sitten niin kuin häveten kääntyi toisaanne. Muori näki, että tyttö oli kovin nuori ja sievä. Ei viitsinyt tarkemmin katsella, kun se niin näytti hämillään olevan ... mahtaa kai jo hävetä tuhmaa tekoaan, mielti. Santra koetti ruveta puhetta teettelemään ja ilmaa kauniiksi kehuaan, mutta muori ei vastannut mitään, meni vain joutuin pois. Hänestä tuntui, kun piti vielä ruokaakin laitella tuolle, että hän sillä sekoittuisi, hänkin, vanha ihminen tuohon juttuun ja tulisi kuin varastetun kalun salaajaksi... Hän oli sellaisessa tuskassa, että pillahti toisinaan tuskalliseen itkuun. Kun sai Valeen käsiinsä, puhkesi tälle sanomaan, joko: »Voi surkiaa, mitä sinä teit!» taikka: »Olisithan sinä nyt saanut ihmisten lailla.» Useimmiten Valee naurahti, eikä virkkanut mitään. Mutta näki kyllä, että hänelläkin oli mietittävää.

Santra ei toisilla kerroilla enää yrittänytkään puhetta. Häneen koski, kuin olisi kylmällä vedellä virutettu, se, ettei muori puhunut mitään, niin murheellisen näköisenä ja tuikeasti vain katseli. Siihen asti ei tyttö ollut tekoansa juuri ensinkään ajatellut, olihan vain kuvitellut, että nyt on ainakin Ellasta vapaa. Melkein koko aamupuhteen oli odottanut muoria, että tämän kanssa pääsisi puheisille ja tutustuisi. Kun se ei onnistunutkaan, alkoi yksin jäätyään tutkistella. »Mitä Jumalan nimessä minä ajattelin?» hän virkkoi. Oli kuvitellut täällä syntyvän iloa ja riemua ... muorinkin kaksin käsin vastaanottavan! Täällä vain olikin nurpean näköinen, tyytymätön muija, joka tuntui haluavan antaa hänelle matkapassit ja sanoa melkein vaikka mitä. —

Valeella oli toimia ulkokädellä ja siitä syystä oli Santralla kyllä aikaa mieltiä. Mitä enemmän hän ajatteli, sitä kamalampina hänelle alkoivat esiintyä tekonsa seuraukset. Vihaa kotona, ylenkatsetta täällä... Vapauttavaa, helpottavaa, ilahduttavaa ajatusta ei saanut kiinni mistään. Koko tapaus alkoi näyttää aiheettomalta silmänräpäyksen työltä, sillä melkein varmalta tuntui, että jos hän olisi kotona tehnyt jyrkän tenän, sanonut suoraan, ettei huoli Ellasta, ei vaikka ... niin mikä niillä olisi muu ollut kuin suostuminen. Mutta nyt, nyt kelpaa mennä kotiin jälleen! Oikein värisytti, mitä äitipuoli sanoisikaan, jos sinne nyt pitäisi armoa kerjäämään lähteä.

Vähitellen alkoi kypsyä ajatus, että hän katsoo sopivan tilan ja karkaa, menee sisarensa luo ... jää sinne pitkäksi ajaksi ja antaa palttua kaikille.

Yhtäkkiä loi vilkas mielikuvitus täydellisen karkaussuunnitelman, jossa hän näki ainoan pelastuskeinon näistä pulista. Sisarensa luona hän pysyisi siksi, kun isä ja äitipuoli vakuuttaisivat, etteivät enää tahdo Ellalle ... ja tulkoon sitten Valee ja aloittakoon uudestaan... Mutta nyt, nyt hän karkaisi! Hän näyttäisi tuolle muijalle, ettei hän ole kaupakalu!

Tyttö oli oikein innoissaan tuota ajatellessa, kun Valee tuli sisään. Santra hiukan säpsähti, sillä nyt tuntui, kuin Valeekin olisi *vartija*.

Kun Valee sanoi jotakin, rupesi Santra itkemään.

»Mutta mikä sinun on, Santra? Vai joko?...»

Valeen teki mieli kysyä, joko Santra katuu. Mutta yht'äkkiä hän pelästyi: jos Santra sanoisi katuvansa? Sitä ei hän tahtois kuulla. Hän estäisi millä keinoin tahansa, ettei Santra saisi sitä sanoa. Koetti yhä uskotella itseään, ettei Santra itkenyt *sitä*. Mutta siitä huolimatta näytti se kuitenkin yhä mahdollisemmalta. Sydämessään itse oudosti vapisten koetti hän keksiä mitä mahdottomimpia huvituskeinoja, välttämättä ottaa ensinkään puheeksi pääasiaa.

Santra kyllä lakkasi itkemästä, mutta oli muuten hyvin omituinen ... ehkä hiukan salaperäinen ja jäykkä. Siitä Santra hiukan virkistyi, kun Valee rupesi kyselemään, joko pian tulee totta Karhun Esan ja Rekipellon Sannan kaupoista? Sitä ei Santra tiennyt. Mutta nyt oli kuitenkin päästy juttuun, joka ei heitä kumpakaan koskenut ja livahdettiin siten ikään kuin ulos nykyisestä piiritystilasta.

Silloin tuli Valeen äiti sisään. Santra oikein säpsähti ja Valee katseli tuikeasti: kun äidin nyt siinä pitää juosta, ajatteli, vaikka tämä vasta kolmatta kertaa huoneessa kävi. Nyt oli juuri oltu pääsemäisillään hupaiseen juttuun, niin tulepas! Valee aikoi jo kysyä, että mitä se äiti nyt täällä? — kun muori samassa loi pitkän, syvän katseen heihin kumpaiseenkin, laski tuomansa juomatuopin pöydälle ja lähti samaa päätä ulos. Valeeseen teki tuo niin tuskallisen vaikutuksen Santran puolesta, että oli menemäisillään äitinsä perään, antaaksensa tälle nuhdesaarnan. Mutta silloin tuli muori uudestaan, meni heihin katsomatta suoraan kaapin luo, joka seisoi toisessa loukossa, ja rupesi siellä jotakin askartelemaan.

Valeeseen oli äidinkunnioitus kiintynyt niin syvästi, että ei Santran kuullen uskaltanutkaan tälle sanoa mitään, vaikka olo tuntui niin tuskalliselta.

Kun muori oli hetkisen kaapilla kopailnut, käännähti hän ja näki Santran tuijottavan ikkunapielestä ulos ja Valeen neuvotonna väännelevän piipunvarrtta. Äkkiä, ilman että toiset sitä vähääkään osasivat odottaa, hän virkahti:

»Niin se on, lapset, ajattelematon teko tuo kannoillaan katumuksen.»

Se tuli kuin ukonnuoli.

»No äiti!» pääsi Valeelta tuskallisesti.

Mutta Santra purskahti itkemään ja virkahti:

»Niin se tuo!» Myönnytys tuli ehdottomasti.

Muori säpsähti: ei ollut ehdotonta myönnytystä osannut odottaa, oli luullut, että ruvetaan vastaan väittämään. Hän istui, kasvoilta alkoi jo väistyä ankara ilme. Hänessä oli jo äidillisyyttä, kun uudestaan alkoi puhua. Santra ikään kuin janosi sellaista puhetta kuin muorilta nyt tuli. Muori sai ihan vaihtelematta avonaisen tunnustuksen, sai kuulla, ettei Santra sitä katunut, että oli Valeen kanssa lähtenyt, mutta sitä, ettei ollut ensinnä kotona koettanut kaikkeaan saadakseen asiaa toiselle kannalle.

Muori ymmärsi pian, että tässä oli *lapsi*, joka oli ryhtynyt ajattelemattomasti huimaan tekoon; hän ymmärsi, ettei tämä tässä ollutkaan noita varsinaisia maailman tyttöjä, jotka puolen ikäänsä kihloja vaihtelevat, jotka eivät osaakaan rakastaa, vaan huvikseen vaihtelevat sulhasia ja näitä henkiin veriin asti tappeluttavat. Lapsi. Oikein oikea lapsi, jonka elämä oli aiottu iäksi uskoa sellaisen miehen käsiin, jota ajatellessakin tuossa nyt vapisi. Lapsi, joka oli kovin kiintynyt tuohon hänen poikaansa, hänen silmäteräänsä, hänen vanhuudenturvaansa, hänen ainoaan poikaansa, jonka vertaista, hänen mielestään, ei ollut, ei mailla ei missään, — vaikka ei Jumala ollutkaan vielä häntä ohjiinsa ottanut eikä herättänyt.

»Kuinka vanha sinä olet?» kysäisi muori hellästi.

»Helluntaina täytin seitsemäntoista.»

»Seitsemäntoista!... Hyvä isä sentään, vai niin nuori...»

»Ja niin miellyttävä», oli vähällä päästä jatkoksi. Muorin hyvä sydän valloitti lopultakin kaikki ennakkoluulot, äidilliset tunteet olivat voimakkaammat ja paremmin kotiutuneet siellä. Lapsiraukkaa on sillä lailla piinattu. Eihän tuo ole vielä edes mikään ihminenkään, tuskin tietää vielä erottaa, mikä on oikea ja mikä on vasen käsi. Ja tuosta poikakultasestako tuo niin kovin pitää, että oikein karkuun...? Muoria yhtäkkiä tahtoi naurattaa, mutta oikeastaan siitä tulikin itkua.

Santra tutkaili, ensin salaa ja sitten jo rohkeammin, noita vanhoja kasvoja ja niiden eleitä niin syvälle,

että alkoi luulla olevansa vanha, hyvin vanha tuttu tuon mummon kanssa, niin vanha ja niin hyvä tuttu, että nyt kun häntä oli niin tuskalliset tunteet rasittaneet ja hän oli tuntenut toivottomana häilyvänsä avutonna, turvatonna, — tunsu vastustamattoman halun langeta muorin syliin, sanoa häntä äidiksi ja pyytää, ettei äiti olisi vihainen siitä, että hän on niin ymmärtämätön ja lapsellinen...

Niin hän tekikin.

Valee istui syrjässä ujustellen ja vaiti niin kauan kuin se tapahtui. Mutta sitten hän ihastuksesta räjähti nauramaan. Mieli oli niin kiihottunut, että naurun perästä alkoivat kohta kyyneleet vuotaa, joita pyyhkien ja hämillään ollen koetti huolellisesti salata.

Kun oli tynnytty, johtui puhe itsestään järkeviin asioihin. Muorin mielestä oli selvä asia, että ensimmäinen tehtävä on mennä koettamaan sopia Järvelän haltijain kanssa. Vaikka ei Valee silloin, kun yritykseen ryhtyi, ollut ensinkään ajatellut sitä, oli vain otaksunut, että se menee itsestään, huomasi hän nyt, että se saattoikin olla hyvin vastuksellinen tehtävä. Tätä seikkaa miettiessä kääntyi ajatus itsestäänsä Matti-setään, joka kaikissa muissakin asioissa tapasi olla apuna ja neuvonantajana. Arvelutti sentään hyvinkin kääntyä tässä asiassa hänen puoleensa... Olisipa ollut melkein parempi, kun olisi siitä voinut omin voimin suoriutua. Mutta pakko käski. Muori otti mennäkseen puhumaan asiasta Matille. »Käyköön sitten miten käy», hän sanoi.

Mäkilahden Matti tuli illalla. Muori ei ollut silloin kotona ja Valee vei hänet kamariin. Santra istui siellä loukossa puolittain seinäänpäin kääntyneenä ja katsahdelti arasti vastatullutta. Matti ei ollut Santraa näkevinänsä, piippuansa vain kävi muuriin kopistelemassa ja alkoi jälleen täytellä kysellen:

»Mitä asiaa täällä nyt sitten on? Äitisi kun kävi tänne hätähypäkällä käskemässä ja sanoi sulia asiaa olevan.» Kurillinen piirre väreili suusopissa ja Valee joutui hämille.

»Olisihan sitä asiaa vähin. Eikö äiti jo siellä mitään sanonut?»

»Ei sanonut. Arveli vain, kun kysyin, että on se Valee jo siksi iso, että taitaa itsekin puhua. Mutta mikä ihminen tämä on, joka täällä istuu?» Matti astui lähemmäksi Santraa, joka paeten kyyristyi yhä lähemmäksi seinää. Valeeta nauratti.

»Tytärähmisiähän tämä onkin. Tulehan nyt näyttämään itseäsi.» Setä veti käsipuolesta, mutta Santra ponnisteli vastaan.

»No noh.» Setä rupesi nauramaan. »Taitaa tämä olla emännän alku. Tulepahan nyt näyttelemään itseäsi. Vasikka naamaansa häpee.» Hän veti tytön keskilattialle. Santra oli hädissään, punasteli ja peitteli kasvojaan. Valee nauroi ja setä nauroi.

»Älä nyt moiti sentään», pyyteli, »täällä Korvenloukolla ovat tällaiset tavat.» Hän laski Santran, yhä kuitenkin tätä mieltyneenä katsellen.

»Jaahah», rupesi sitten sanelemaan. »Noo, mutta saakuri tuota, et sä nyt tarvitse enää puhemiestäkään ja sinä olet aina luvannut, että otat minut, kun tarvitset, junkkari! Kuka sinulla on ollut?»

»Tuota», pääsi Valeelta, ja hän rupesi hämillään päätänsä kynsimään. Muori tuli samassa sisään.

»Tämä nuoripari on täällä aivan mykkiä, ei niiltä saa selvää asioista.»

Muoria vähän nauratti.

»Vai eivät selvitä.»

»No ei, minä luulin, että se on nuoripari, mutta nyt en usko, että ne tuntevatkaan toisiaan.»

Muorin välityksellä saatiin puhelu matkaan. Setä-Matille selitettiin asia. Kokkapuheilla ja toisinaan kiivailla kysymyksillä hän tuontuostakin selityksiä keskeytti.

»Saakeli soikoon!» hän vihdoin kiukkuisesti huudahti. »Se oli tyhmä teko. Ja mitä tässä nyt minulla olisi tekemistä?»

Muori selitti, että pitäisi lähteä Järvelän herastuomarin puheille.

»Enpähän minä pistä lusikkaani siihen puuroon, en jumaliste pistäkään!» Matti syleksi lattiaan kiukkuisesti pieniä tipposylkiään matkien yhä vakuutustaan:

»En se-ollen!»

»Mutta kuka sinne sitten, jos et sinä?» tuumi muori.

»Menkööt itse! Oliskin pyytännyt minua silloin, kun tämä», hän viittasi Santraan, »kun tämä oli kotona, niin silloin se olisi tapahtunut ja olisi pidettykin siellä aika harjalliset. Perhana, kun olitte hulluja!»

Mutta tämä moitiskeleminen vaikutti Valeeseen toisella tavalla kuin kiusoitteleminen.

»No, jos ei setä tahdo tulla minun mukaani, niin saan minä muitakin.»

»Ota sitten!»

»Täytyy ottaa, jos ette te lähde. Ei sitä ensi hädässä pyörretä!»

Setä katsahti pikaisesti Valeen silmiin: tuohan kalskahti velivainajan rautaiselle luonteelle! Sitten katsahti hän Santraan, imi mietiskellen muutamia savuja piipustaan.

»Tämä nyt ei ole ensimmäinen eikä taida olla viimeinenkään tällainen tapaus. Ja olkoon mitä olikin, kun ei se muuten tapahtunut, niin se tapahtui näin», sanoi Valee.

»Saat nähdä, että ne tulevat sieltä oikein miesvoimalla tänne», huomautti setä.

»Tulkoot!» Valee löi nyrkkiä polveensa.

Santran silmistä juoksivat taas kyynelet.

»Luuletko, että meidän kyläläiset tulevat sinun puolestasi?» uteli Matti.

»Pojat tulevat jok'ikinen, sen tiedän varmaan. Äijistä minä viisi!»

»Äläs, mutta jos eivät päästä poikia.»

»Kyllä niitä aina niin monta tulee, ettei tässä hätää tule.»

Valeella todellakaan ei näyttänyt olevan mitään hätää eikä pelkoa.

»No, tuota, annas ryyppy», virkkoi Matti, joka näkyi jotakin päättäneen. Valee haki pullonsa ja kaatoi. Setä sanoi viinan olevan pohjaanpalanutta.

»Minä nyt tuumin, jos lähdetään, niin lähdetään tänä iltana», sanoi setä vihdoin, »kukapa sinne sentään likeisempi.»

Muori heltyi kiitollisena tunnustamaan, ettei kukaan ole sen likeisempi eikä sopivampi ja että pitäähän niitä jollakin tavalla auttaa, kun ne ovat sellaiseen kolmiloukkoiseen joutuneet.

Mäkilahden Matti lähti kotiin, luvaten tulla pian takaisin. Setä näytti mennessään niin »lupaavalta», että kaikki jäivät toivoon, että tämä asia päättyy vielä hyvinkin.

Kotiin mennessään poikkesi Matti naapurinsa Mäkilahden Iisakin taloon, jonka kanssa oli hyvä ystävä, vaikka Iisakki oli körttiläinen. Tälle Matti nyt selitti vasta kuulemansa asian ja pyysi Iisakia mukaansa Järvelään. Kyllä Iisakki oli ensin hyvinkin harvasanainen, mutta Matti osasi selittää asiansa sillä tavalla, että täydellisesti näytti kuin Santra olisi jostakin todellisesta kidutuspenkistä pelastettu. Se veti. Iisakki tunsu hyvin Kuivasen Ellan ja piti miestä sietämättömänä retkaleena, jolle olisi ollut synti siivoa tyttöä antaa. Herastuomarin tunsu niinikään. Kun hän sen lisäksi piti Valeesta paljon, päätti hän lähteä.

Keskenään tuumivat he jättää Valeen kotiin ja mennä nyt aluksi vain kahden, sillä oli hyvin luultavaa, että Ella joukkoineen ilmestyisi yöntienoissa Korvenloukolle, jos vain ovat tietoonsa saaneet Santran olinpaikan. He lähtivät uudestaan tuumimaan Valeen kanssa. Siellä päätettiin, että parhaita kylän poikia kutsutaan yöksi Laitalaan, jos niin sattuisi, että hätä tulisi. Valeesta muuten oli mieluisaakin jättää sovitteluun ukoille, joiden ymmärsi siinä paljon paremmin osaavan toimia kuin hän itse. Illan tullen kävi Valee kuiskimassa viisi kappaletta parhaita tovereitansa heille. Kun he sinne kokoontuivat, pääsivät kamariin, saivat kuulla, mitä heillä tehdään, mitä varten heitä oli kutsuttu, pojatpa vasta innostuivat. Valee kasvoi heidän silmissään yhtäkkiä jättiläiseksi. He olisivat tapelleet tämän erinomaisen urhoollisen teon puolesta vaikka koko rykmenttiä vastaan. Santran kanssa useimmat olivat tuttuja. Syntyi niin iloista juttua, että humussa melkein jo unohdettiin, että asioissa olikaan enää mitään selvittämistä.

Kamarin ikkunasta näki maantielle. Sinne kokoontui illalla kylän ukkoja, nuoriamiehiä ja paimenia pyöränlyöntiin. Toiset vähän etäämmällä pystyttivät kapuja ja rupesivat niiden ääressä hyörimään. Huudot ja kokkapuheet kuuluivat kamariin helposti. Tyttöparvi tuli erästä kujaa kimakasti laulellen.

Olikin niin ihanan lempeä syysilta, aivan kuin juhannuksen aikaan. Kylän koulumestarikin siellä jo kankeita luuvaloisia jäseniään joukkoa kohti johti, toisaalta tuli Matin Tuppu, oivallinen viisastelija, joka oli lukenut Raamatun moneen kertaan ja tiesi sieltä luetella sadoittain arvoituksia ym. ja väitteli aina koulumestarin kanssa.

Siellä jo pyöräpuut heiluivat ja vihainen pyörä lensi pilviä piirrellen paeten oivallisia iskuja. Kavut kaatuivat tarkkaan tähdättyjen heittojen alla. Miehet ryhmässä nojailivat aitoihin ja näyttivät kiinteästi juttelevan. Tytöt hyppelivät katrillia nurmikolla ja saivat mukaansa poikia yhden toisensa perään.

Laitalan kamarin ikkunan edessä kasvoi suuri pihlaja, pihlajasta vähän etäämmällä tuomi. Niiden välillä kasvoi Valeen rehevät, suurilehtiset kessut ja äidillä oli pari tarhaa räätiköitä sekä sitten vielä jossakin nurkassa perunoita. Muuten oli se kivikkomäkeä. Pihlaja ja tuomi estivät siellä tienvarsilla puuhailevia näkemästä Laitalan kamarin ikkunaan ja huomaamasta, että siellä joukottain oli ihmisiä, mutta kamarissa olijat näkivät ulos. Halu paloi sinne. »Mennään joukolla», ehdoteltiin. »Santra tulee myöskin.» »Mennään!» Santra empi ensin, mutta humussa jo innostui ja oli menemäisillään, väkisten kun jo jotkut vetivät. Tuttuja tyttöjäkin kun tuolla nurmella riehui ja kun kerran täällä oltiin, niin pitäisihän tavata. Eikä Valeekaan estänyt. Mutta oltaessa lähdönhommassa tuli muori.

»Ei, ei», hän sanoi ja veti Santran poikain käsistä vakavasti päätänsä pudistaen. Vasta nyt nuoret huomasivat, että pitäähän tässä vähän julkisuutta kartella. Toiset lähtivät vähäksi aikaa, luvaten olla Santrasta vielä hiiskumatta. Mutta Santra ja Valee jäivät ikkunasta kurkistelemaan, miten siellä pyörä lensi humisten ja pilviä piirrellen, kavut kaatuilivat ja pojat elämöiden juoksivat, miten tytöt katrillissa rallattivat ja riehuivat, että pellavankeltaiset patukat tuulessa hulmusivat. Santra ei enää uutta pakoa ajatellut. Uteliaana hän katseli metsäkyläläisten iloista elämää ja tunnusteli ihmisiä. Valee oli kärkeä neuvomaan tuntemisessa. Siinä vallan keveässä keskustelussa kului ilta siksi, että rupesi hämärtämään. Nuoriso alkoi heittää leikit ja hajota pois. Viimeisinä näkivät Matti-sedän ja Mäkilahden Iisakin ajavan tietä pitäjälle päin, istuen punaisissa, puuvieterisissä kieseissä. Iisakin hattu oli painettu syvälle päähän, mutta Matti-sedän leveäperäinen lakki oli enemmän takaraivolla. Joku pojista tuli sisään ja kertoi toisten menneen noutamaan tervapamppujaan ja pannunvarsiaan. Santran sydänalaa kouraisi omituisesti: Vaikka ei hän sitä juuri ajatellut, huomasi kuitenkin, ikään kuin vaistomaisesti, että nämä ihmiset antausivat vaaraan hänen tähtensä. Yhtäkkiä tunsu kovasti kaipaavansa noita rallattavia tyttöjä, pyöränlyöjiä ja koko äskeistä elämää siellä tiellä. Niiden sijaan nyt vain pelottava yö yllätti.

Mutta tulevathan miehet jo aamulla ja tuovat tietoja kotoa!

* * * * *

Kyllä kohtasi kova vihuri Mäkilahden miehiä Järvelässä. Ennen heidän tuloaan ei siellä oltu saatu vähintäkään vihiä, mihin Santra oli joutunut. Kun miehet kamariin käskettyinä alkoivat kiertelemättä selittää asiaansa, niin emännän luonto laukesi kuin pyssy:

»Minä juuri sitä samaa ajattelin, kun näin teidän tulevan, että siso, nyt on puhemiehet paikalla!»

Sitten hän rupesi mellastamaan, antoi Valeelle, Santralle ja puhemiehelle sanan ruoskalla ympäri korvia, että sen piti tuntua. Mutta löysipä vastuksensa, ennen kuin pääsi Mäkilahden Matin kynsistä, jo vähän naurahtelikin. Herastuomari ei puhellut sitä ei tätä, istui jurrotti vain ja kuunteli. Mutta kun emäntä ensi kerran suunsa hymyyn veti, silloin hänkin jo naurahti ääneen. Sulhasmiehen velaton talo sekä puhemiesten arvokkuus vaikuttivat, että asiasta verraten pian sovittiin. Sitten emäntä alkoi uudestaan jaksattaa, että kun eivät muutamat kelvottomat saattaneet asiaansa ihmisten lailla toimittaa, kun tuollaisen kamalan kolttoson tekevät... Hän ei ollut osannut aavistaakaan, että se olisi ollut Valee... Jos sen olisi tiennyt, niin ei hänellä olisi ollut mitään sitä vastaan, ettei Laitalaan emännäksi mennä olisi saanut...

Eikä siinä puhemiehetkään nuorikkoja säästäneet. Kyllä asetettiin heidän menettelynsä kaikin puoliseen valoon.

Asian vakavin puoli, junkkarijoukon kostonpelko, antoi vielä miettimisen aihetta. Päätettiin lopuksi, että pidetään Santra Korvenloukolla nyt muutamia päiviä, että ensimmäinen vihuri ehtii ohi mennä, sillä herastuomari valitteli, ettei hän täällä taida niille mitään, hyvä jos saa henkensä pitää.

Tiettiin, että pitäjällä liikkuu mitä kamalimpia uhkauksia ja huhuja ja kertomuksia siitä, miten pojat jo miehissä valmistelevat Santraa takaisin hakemaan, vaikka eivät vielä olinpaikkaakaan tunne. Mutta he turvautuivat siihen selvään johtopäätökseen, ettei elävä ihminen voi kauan salassa pysyä.

Päätäten toimia asiassa parhaansa mukaan lähtivät puhemiehet yöllä Järvelästä. Heidän mentyään jäi herastuomari-parka muorinsa käsiin: sai kuulla nyt, miten tämän oli täytyntä myöntyä ainoastaan ihmisten hävyn tähden, ettei hänen puolestansa tarvitsisi mitään riitoja jatkaa, sillä muutenkin hän kyllä huonon äitipuolen nimen kantaa... Ja mitä hän sitten huolii, kun isää vain näkyy huvittavan ja

naurattavan kaikki juonet, joita puolimielinen tytär tekee... Mutta sen hän vain sanoo, että yhtään näljänpäättä ei hän tule Laitalasta tukkimaan, eikä avaa sen talon ovea... Sillä hän ei tahdo olla tekemisissä ihmistenvarkaiden kanssa... Hänen sukunsa on niin puhdasmaineinen, itki hän, ettei siitä ole kukaan vielä varasten kärryille istunut. — Mutta hänellä onkin, jumalankiitos, ollut isä, joka on kurituksessa ja herrannuhteessa opettanut lapsensa tottelemaan itseänsä... Tässä suvussa näkyy olevan toiset tavat, mutta eihän Jumala ole niin ankara, että vaatisi häntä, äitipuoli-raukkaa, niistä tilinteolle...

»Noo älä nyt siinä», paneskeli herastuomari tuon tuostakin, kunnes vihdoin pakeni tupaan ja meni makaamaan.

VII

HERÄNNEITÄ

Noin pari päivää pysyi Santran olinpaikka tietämättömissä, mutta vihdoin sen joku nuuskija keksi ja sittenpä se pian tiettiin jo kaikkialla. Muutenkin teki häyjjen joukko tähän aikaan suurta levottomuutta pitäjällä. He olivat matkalla alituisen ja tuskin meni yhtään yötä, ettei jotakin mainittavaa olisi tapahtunut.

Mikonpäivä lähestyi. Yleiseksi tavaksi oli tullut, että nuoret miehet ottivat lupaa kysymättä hevosia laitumilta, ajoivat niillä mielinmäärin. Toiset koettivat kuljettaa hevoset paikoilleen takaisin, mutta toiset jäivät mihin sattui. Sitä harjoitettiin kaiken kesää, jopa talvisin talleistakin hevosia otettiin. Mutta erityisinä merkkiönä, helluntai-, juhannus- ja mikkeliönä, välttämättä täytyi joka sielun liikkeessä olla. Hevosten omistajatkin olivat tähän jo siksi tottuneet ja alistuneet välttämättömyyteen, että useat antoivat hevosensa suosiolla, ja ne jotka eivät mieluisasti olisi antaneet, nekään eivät uskaltaneet ajajia edesvastuuseen vaatia. Hurja tapa oli tullut laiksi.

Melkein ainoat, jotka uskalsivat panna vastalauseensa villiityneitä tapoja vastaan, olivat heränneet, »körttiläiset». Seurakunnan pastori oli innokas herännäisyyden mies. Hänen vaikutuksestaan oli liike viime aikoina saanut mahtavan vauhdin. Pontevaluontoiset miehet herätettyinä kristillisyyden valossa arvostelemaan ajan elämää panivat jyrkän vastalauseen sitä vastaan. Sanan voimalla, hengellisen lain mahtavalla ruuskalla iski tämä liike ensi iskunsa itse jokapäiväiseen, ulkonaiseen elämään. Iskut olivat kuin kaksiteräisen miekan, ne tunkivat luihin ja ytimiin, ne pyrkivät erottamaan lihan hengestä. Sielu, jonka olemassaolo oli unhotuksiin jäänyt, josta hurjissa joukoissa tiettiin kertoa kaikenlaisia hullunpäiväisiä kaskuja ja tarinoita, ikään kuin tarunperäisestä puolijumalasta ainakin, jota ei kukaan uskonut enää olevankaan, — esiintyi lukuisain, erittäinkin elähtäneempäin miesten ja naisten silmien eteen nälkäisenä jättiläisenä, jonka oikeuksia on hirveästi loukattu. Monet järeät sydämet vavahtelivat kauhusta, kun lain miekka salamoitsi ja ukkonen jyrisi. Henkisiä konkursseja tehtiin laumoittain.

Mutta heti kun luovutus oli tehty, kun ruvettiin tutkimaan niitä etuja, joita saarnamies tarjosi konkurssin tekijöille, silloin heräsi rajaton innostus heissä: pelkkää voittoahan se tuottikin koko luovutus! Sanomaton ilo täytti heidän sydämensä. Entinen elämä, jota nyt katselivat kirkastetuin silmin, näyttäytyi niin hirvittävässä valossa, että monetkaan eivät voineet uskoa Kristuksen veren ulottuvan kaiken tuon lian pois pesemiseen. Ja kun heillä siitä oli epäilystä, asettivat he ikään kuin vaistomaisesti elämänvanhurskauden jyrkän vaatimuksen autuaaksi tulemisen ehdoksi Kristuksen ansion rinnalla. Muutamain vaatimukset tässä kehittyivät melkein puritaaniseen mittaan.

Kun he sitten »ottivat elämänsä kiinni», voivat useatkin mahtavalla tahdonvoimalla melkein täydellisesti hillitä pahat taipumuksensa. Kun sellaiset nyt johtuivat itseänsä arvostelemaan vielä entisessä loassa rypeväin rinnalla, nousi heidän rintansa ihastuksen ja kiitollisuuden tunteesta. Mutta kun he, erittäinkin nuorison keskuudessa, tapasivat melkein järkiään pilkkaa ja häväistystä, kun ei heidän ankarat saarnansa eikä hengenmiekka näkynyt pystyvän tähän joukkoon, heräsi heissä voittamaton halu käsivarren voimalla kukistamalla kukistaa nuorisossa elävä hävyttömän ylpeydenperkele. Pantiin kova kovaa vastaan. Taistelu, joka oli alkanut hengenaseilla ja jumalansanan miekalla, jatkui sittemmin luonnollisilla aseilla ja väkivaltaisilla keinoilla. Näytti siltä, ettei herännäisyys voisi ihanteittensa voimalla nostaa loasta aikansa nuorisoa, sen täytyi siihen ensin iskeä ruumiin voimalla, kukistaa, alas polkea ja nöyryyttää ruumiillisesti ja sitten tarjota sijaan henkisen elämän ihanne, tulevaisen elämän toivo. Mutta nuoriso ei oppinut ajattelemaan kuolemaa, se eli olevaa elämää, se hankki sielullista nautintoa niistä ihanteista, jotka sillä olivat tätä elämää varten. Nuoriso ymmärsi heränneiden taistelevan vain vallanhimosta, paatui ja rupesi myrkyllisesti vihaamaan.

Vihdoin alkoivat useat heränneistä ajatella, että he olivat menneet liian pitkälle. He koettivatkin saada oikeuden eteen pienimmätkin heitä vastaan tehdyt rikokset, he rankaisivat ja löivät kun käsiinsä saivat, ja heillä oli voimaa. Niinpä olivat päässeet siihen, että heidän täytyi melkein aina olla puolustuskannalla. Silloin heräsi rauhallisemmissa ajatus, että olisi kenties ollut parempi vaikuttaa vain sydämiin ja heittää rankaiseminen Jumalan ja esivallan haltuun.

Mutta nyt oltiin jo niin pitkällä, ettei se enää näyttänyt käyvän laatuun. —

Kuten äsken sanottiin, läheni Mikkeli. Jo parin viikon ajat oli taasen kovasti melskattu, juopuneita ja ajajia oli ollut liikkeellä yhteen jaksoon ja kaikenlaisia pienempiä kolttosia oli tehty. Suurta huomiota olivat herättäneet tapaukset Järvelässä. Karhun Esa ja Ella kuuluivat käyneen naapuripitäjissäkin Santran jälkiä etsimässä. Saatiin sitten tietää Santran olinpaikka. Kovin kireä oli pitäjäläisten ja korvenloukkolaisten väli jo ennestään. Jokainen ymmärsi, että tuo oli tapaus, jota eivät pitäjän pojat saattaisi jättää mitenkään kostamatta. Mikkeliä, jonka kohdalle vallattomat hurjuudet itsestään kuuluivat, odotettiin todellisella levottomuudella, sillä huhuja ja uhkauksia alkoi liikkua.

Huhut ne olivat ja myöskin varmat otaksumiset, jotka pääasiassa olivat saaneet muutamia heränneitä eräänä ehtona kokoutumaan Kasarin Tommin luo.

Istuttiin pienessä kamarissa. Miehiä oli kaikkiaan seitsemän, Tommi itse, Hautalan Janne, Talvikosken Hermanni ja suutari Erkki huomattavimpia. Nähtävästi oli pieni, satunnainen hartauskokous juurikään päätetty, sillä kaikki istuivat ja tupakoivat lakittomin päin, suutari Erkki pöydän luona, kyynäspää postillan päällä, mistä oli saarnan lukenut. Muutamia naisiakin oli ollut läsnä, mutta olivat jo tupaan poistuneet, mistä kuului hiljaista pakinaa. Talikynttilä paloi himmeästi pöydällä ja valaisi noita rotevia, enimmäkseen keski-ikäisiä miehiä, jotka mieltävän näköisinä tupruttelivat savuja piipuistaan. Niin ikään näkyi kynttilän valossa kartiinittomain ikkunain lävitse lasien edessä ulkopuolella olevat uudet luukut eli ovet. Huoneessa haisi vahvasti omakasvuinen tupakka, jonka savua se oli ihan täynnä.

»Ahaa!» virkahti vihdoin äänettömyyden katkaisten Talvikosken Hermanni, »sinä olet laittanut lautasuojat ikkunoihisi, Tommi.»

»Täytyi laittaa», vastasi Tommi, »sillä alkoi elämä sen jälkeen, kun kävin niiltä lurjuksilta lampaan hintaa vaatimassa, tulemaan niin vaaranalaiseksi, ettei tässä öisin ajoin tiedä ollenkaan olla hengestänsä varma. Olet kai kuullut, että Karhun Esa on jo kahdesti yrittänyt tänne?»

»Kyllä sen olen kuullut.»

»Sitten», sanoi Hautalan Janne hymyillen, »sinä olet joutunut heidän kanssansa samanlaiseen välikäteen kuin minäkin?»

»No samanlaiseen, sillä vahteja minunkin täytyy aina öisin pitää, tämä suutari ja naapurin Hermanni, ne täällä tapaavat öisin olla. Ilman heitä jumalaties', miten tässä olisi käynyt, kun Karhun Esa kävi tois'yönä ja kolme muuta hyvää.»

»Miten silloin kävi?» kysyi Hautalan Janne.

»No oikeastaan ei paljon mitenkään, sillä kun he ajoivat pihaan, ampui suutari ovesta yhden laukauksen ilmaan. Sitten katsoivat parhaaksi pötkiä kirkuen tiehensä, kun näkivät, että täällä ollaan vastassa. Mutta samana yönä ammuttiin kaksi kertaa tästä kamarin ikkunasta ja toinen luoti meni tuohon sängyn päähän ja toinen tuohon seinään. Siis he selvään näkyivät tarkoittaneen sänkyyn, mutta silloin emme onneksi emännän kanssa sattuneet täällä makaamaan, vaan tuvassa.»

Siitä oli kuultu, sitä oli jo kerrottu pitäjälläkin.

»Kyllä ne ovat hyvät olemassa nuo laudat ikkunoissa», sanoi suutari, »sillä vaikka sanassa sanotaankin, että Jumala on minun kilpeni, minun haarniskani, mitä minä pelkään, niin on asia kuitenkin käsitettävä sillä tavalla, että jos pahanretkinen tulee minun luokseni ja aikoo tappaa minut, niin täytyyhän minulla olla oikeus puolustaa itseäni.»

»Aivan!» myönnettiin yhtenä hyminänä. Puhuttiin sitten puolustuskeinoista pahanretkisiä vastaan vieläkin ja pidettiin ne täysin oikeutettuina.

»Mutta», otti puheeksi Kasarin Tommi, »nyt pian on taas Mikkelinpäivä ja Mikkeliyönä ne kaikki, jotka vain kynnelle kykenevät, ovat matkassa tekemässä pahojaan. Niistä kylän vahteistakaan ei ole mitään haaraa, kun ne monessa kylässä ovat nuorten kanssa vanhatkin samaa mieltä. Eikö sitä pitäisi saada toimeen, että kaikki heränneet lähtisivät silloin vahtiin ja kokoontuisivat aina isompi joukko yksille paikoille ja otettaisiin niiltä kerrankin holtit pois?»

»Noo, mutta mitä siitä olisi hyötyä?» arveli Talvikosken Hermanni. »Sillä kertaa ehkä saisimme hevoset osalta pois, ja ehkä voisimme niitä vähän rangaistakin, mutta siinä kaikki. Heistä saisimme yhä suurempia vihollisia.»

»Se on kyllä totta», myönsi Kasarin Tommi, »että suurempia vihollisia heistä saisimme. Mutta välimme heidän kanssansa on jo tullut sellaiseksi, ettei se siitä voi paljon paremmaksi tulla. Kun me sen lisäksi näemme nuorisomme ympärillämme elävän sellaista synnillistä ja pahanretkistä elämää, niin emmehän me, heränneinä ihmisinä, voi olla ja seisoa ristissä käsin ja katsella miten he pahuudessaan yhä paatuvat? Me emme voi Kainin lailla sanoa, olenko minä veljeni vartija, emmekä hiljaisuudessa kotonamme huutaa rauha, rauha, kussa ei rauhaa olekaan. Jos me veltostumme, annamme heidän ruveta jälleen vapaasti ja häiritsemättä harjoittamaan saastaista ja synnillistä elämäänsä, niin me olemme niin kuin huolimattomat isät, jotka vitsaansa säästävät ja vihaavat lastansa.»

»Oikein!» äänsi Hautalan Janne ja hänen järeätekoisesta naamastansa hohti rautainen varmuus.

»Niin, se voi olla totta sekin», myönsi Talvikosken Hermanni, »mutta meidän olisi koettaminen yhä enemmän vaikuttaa seurainpidolla ja saarnalla, sillä Vapahtajamme sanoo, että joka miekkaan rupee, se miekkaan hukkuu.»

»Niin Hän sanoo, mutta...» Jannen teki mieli sanoa, ettei Vapahtaja sillä ollut luultavasti tarkoittanut sellaisia oloja kuin tässä kunnassa nykyään on, mutta hän jätti sen arkatuntoisuudesta sanomatta. Sillä hän ei oikeastaan ollut varsinaisesti körttiläinen, vaikka seurustelikin paljon heidän kanssaan. Seurusteluun oli kenties suurimpana syynä näiden kanssa yhteiset toimet kukistaa hurjailijain vallattomuutta.

Sen sijaan otti puheeseen kiinni suutari-Erkki:

»Mutta kun meille on annettu Jumalan sanan valo, niin eikö meidän pidä sitä ympärillemme levittää?»

»Tietysti», myönsi Talvikosken Hermanni.

»Niin, no, milläs tavalla me levitämme valoa näiden paatuneitten sydämiin, jos emme me ensinnä kukista heidän ylpeyttään? Meidän täytyy näyttää heille, että meidän puolellamme sotii Jumala ja Gideonin miekka!»

Tuo pienehkö terävisilmäinen, laihankalpea mies puhui niin, että säkenöitsi innosta.

»Sen nyt täytyy jokaisen myöntää», jatkoi hän, »että meidän, heränneitten ponteva vastustus ja pelkäämättömyys on saanut heitä hiukan kavahtamaan. Jos me rupeamme pelkäämään, niin...»

»Ei paljonkaan», virkahti joku, »eivät ne välitä paljon eivätkä pelkää meitä. Ja mitäpä heidän tarvitsee välittää, kun ei heitä oikeuteen haasteta. Eivät ne siitä huoli, vaikka joskus saavatkin loikaansa, paatuvat vain.»

»Se on totta», myönsi Hautalan Janne, »siinä mekin olemme tähän saakka menetelleet liian laimeasti, ettemme ole haastaneet heitä useammin oikeuteen ja antaneet kruunun kouran oikaista sen sijaan, että itse olemme oikaisemaan ryhtyneet. Mutta kenties on se tullut siitä, että olemme liiaksi luottaneet omiin voimiimme.»

»Kyllähän niinkin, mutta ymmärtääkseni olisi se vallesmannin asia ja...»

»Ei meillä ole ennenkään herroista apua ollut», sanoi suutari.

»Niin, ja eikä se uskalla tämäkään, kun se niin kuuluu kosta pelkäävän. Ja mitä sellainen hengellisesti kuollut ihminen jaksaa välittää muusta kuin itsestänsä ja omasta hyvinvoinnistaan», valitti Kasarin Tommi.

»Semminkin kun se on herroja», lisäsi Hautalan Janne hymyillen.

»Oli se herra tai talonpoika, niin ei se oikea velvollisuuden tunto herää, ennen kuin silmät avataan tutkimaan elämää Kristuksessa», lausui Talvikosken Hermanni.

»Se on kyllä totta», myönsi Hautalan Janne. »Mutta vihaahan vallesmanni pastoriakin uskonsa tähden, eikä siihen siis sen kautta voi vaikuttaa. Mutta häneen pitäisi saada vaikutetuksi jollakin tavalla, muuten tässä on aivan huutava hukka kädessä, jos ei kruunun mieheltä mitään apua saada.»

»On tosiaankin», liittyi joku sanomaan. »Se Tarha Herkon murhajuttukin näyttää jäävän tutkimatta.»

»Sillä laillahan ne menevät, kun ei saada todistajia, kun eivät ne raadot todista toistensa päälle.»

»Kun oikein kovistaisi, niin kyllä täytyisi todistaa.»

»Mutta kun ei kovisteta.»

»Siinäpä se on. Saapa nähdä, mitä ihmeitä nyt taas Mikkelin aikana tapahtuu.»

Puhe kääntyi yksistään siihen. Olikin juuri tapahtunut kyllä kumma tapaus, tuo Järvelän Santran. Kaikki arvelivat sen johdosta syntyvän jotakin levottomuuksia. Laitalan Valeesta olivat he ennen kuulleet hyvää. Nyt sitävastoin hän esiintyi oikein aikansa urhona ja miehet tuomitsivat häntä ankarasti: parhaimmatkin nuorisosta näkyvät hullaantuvan!

Hautalan Janne siitä oikein tulistui.

»Jos me tahdomme järjestystä pitää, ei meitä auta muu kuin Jumala ja oma nyrkkimme!» virkkoi hän puristaen isoja nyrkkejään. »Me emme ole miehiä, ei mitään, jos me annamme tuon villityn lauman niskoillemme tulla. Meidän täytyy ruveta vielä kovemmiksi, eikä hellittää yhtään. Niiden täytyy ruveta pelkäämään! Jos nyt rupeamme alistumaan, niin pian sitä sitten tässä jokaisen nahka saadaan kuivamaan ripustaa, poltetaan talot ja tavarat ja meistä tulee keppikerjäläisiä.»

Janne käveli raskain askelin lattialla ja kiukkuinen innostus hehkui hänen silmistään. Kiihko tarttui toisiinkin, yksi ja toinen liittyi häntä innostuneena säestämään. Ainoastaan Talvikosken Hermanni ja muuan toinen vastustivat, puolustaen rauhallisia toimia. Aprikoitiin sinne ja tänne. Ehdotettiin, että pienimmätkin rikokset koetettaisiin tästälähin saada rangaistukseen, ei koskaan antaa mitään anteeksi, panna ne oikein vavistuksen alaisiksi. Pitäisi ruveta miehissä pitämään yövahtia ja lopettaa ajoleikki kerrassaan!

Talvikosken Hermanni, laupias mies, puolusti yhä evankeliumin mukaisia keinoja, saarnaamista, rukouksia. Toiset kyllä eivät niitä halveksineet, mutta eivät voineet uskoa tällaisen elämän keskellä niiden avulla päästävän kulkemaan. Puhe rajoittui siis vihdoin yksinomaisesti poliisitoimiin. Arveltiin, ryhtyisikö nimismies lopultakin heidän kanssaan noihin raakuuden kukistamispuuhiin?

»Hänen täytyy», arveli Hautalan Janne, »hänen täytyy ruveta todellisesti miehistelemään ja heittää pois velto välinpitämättömyytensä. Ja jos ei, niin minä olen sekin mies, joka menen maaherran luo vaatimaan tänne sellaista nimismiestä, joka on nimensä arvoinen.»

»Mitäs sitä meikäläisten rönttää ruveta herrain kanssa kissanhäntää vetämään», epäili Talvikosken Hermanni.

»Koetetaan!»

»Koetetaan!» säesti suutari Erkki ja terävät silmät sädehtivät innosta. »Mutta nyt miehet», jatkoi hän, »meidän pitäisi heti mennä nimismiehen luo ja vaatia, että hän ottaisi määrätöksensä miehen talosta vahtiin Mikkelin yöksi. Muuten ei hän määrää kuin tavalliset, neljä vahtia kylään.»

»Sen hän kyllä saattaa tehdä», arveli Tommi, »sillä Karhun Esan johtamana ovat niiden ajot taas tulleet kahta raivommiksi.»

»Niin, mutta sitä meidän täytyy mennä vaatimaan, sillä muuten ei hän mitään välitä, kun vain saa olla rauhassa.»

Miehet päättivät nyt, että Kasarin Tommin ja Hautalan Jannen olisi käytävä nimismiehen luona esittämässä tuo asia. Juuri kun he vielä suunnittelivat tehtävänsä Mikkelin-ajojen suhteen, astui sisään Mäkilahden Matti. Kaikki hiukan oudostuivat tämän myöhäistä matkaa, sillä se oli melkein uhkarohkeata tähän aikaan. Käskettiin painamaan puuta, pantiin tupakaksi ja ruvettiin kuulumisia kyselemään.

»Minä olen vähän oudonlaisella asialla», alkoi Matti, »minä olen tullut hakemaan apuvoimia täältä, sillä meidän kylään, luulemma, aiotaan Mikkelin yönä tehdä oikein rosvoretki ja uhkauksia käy, että kaikista miehistä tehdään kaarneen tuokaa.»

»Ohoh! No mistä syystä?»

»Niin, nähkääs se on sen veljenpojan, Laitalan Valeen jutun tähden. Olette kait kuulleet siitä?»

Oli siitä kuultu. Ellako aikoo rynnäkön tehdä, vai?

»Minä luulen», kertoi Matti, »että johtajana siinä puuhassa on Karhun Esa, hän niitä terveisiä ainakin lähettelee... Tietysti on siinä sitten suuri joukko muita, Ella ja... No ettekö ole kuulleet, että ne jo viime yönä kävivät siellä?»

Ei, sitä ei oltu kuultu. Siksipä Matti kertoi, että Ella, Karhun Esa ja viisi muuta olivat viime yönä murtautuneet väkivalloin Laitalaan, aikeessa viedä Santra, joka vieläkin on Laitalassa. Porstuan oven olivat jo ehtineet panna sisään, mutta silloin olikin ehditty tuvasta vastaan, siellä kun miesjoukko oli Valeen kanssa varalta, kun epäiltiin ja pelättiin jotakin tällaista rynnäkköä. Noo, pitemmälle eivät päässeet, vaan lähtivät kypälämäkeen kuuman ottelun perästä. Kuuluvat ne saaneen vammoja, miekkoset, koska Ellan ja Koipi-Siukun kehutaan olevan haavain parannuksilla. Olivat hekin saaneet haavoja, mutta eivät vaarallisia.

»Vai niin, soo'o, noo... Kuinka se Valeekin sellaisiin ryhtyy, eikös hän ole siivo mies? Salaako se vei sen Järvelän tyttären?» kyseltiin.

»Salaatietysti, yösydännä... Noo, onhan se nyt niin ja näin, lapsellista tietysti, sillä poika on siivo mies ja tyttö näyttää samoin olevan. Mutta pelkäsivät, ettei herastuomari antaisi enää naimalupaa heille, kun Kuivasen Ellan kanssa jo oli niin varmat kaupat. Sitten karattiin.»

»Ahaa, no mitä herastuomari sanoo?»

»Mitähän se sitten, taskuunsaahan sen mies myttää. Minä olin siellä puhemiehenä — mutta mitäs minä näitä jaarittelen, ne ovat akkain asioiksi joutavia. — Suostui hän, kun kuuli että Valeella on velaton talo ja kun näki pojan olevan miehen näköisen.»

»Entä muori, mitä hän sanoi?» uteli Suutari-Erkki.

»Näyttihän tuo ensinnä vähän olevan tureissaan, mutta kun ei luvattu antaa tytärtä takaisin, niin rupesi naureskelemaan.»

Miehet tutkivat Matilta nyt tarkemmin asiain menoa. Siitä, mitä kuulivat, laimeni heidän tuomionsa kokolailla. Kun vanhemmat sen lisäksi nyt jo kuuluivat suostuneen, kuulosti asia olevan melkein selvä.

»Asia on nyt siis hyvällä jäljellä?» kysyttiin.

Niin, niin se oli muuten, mutta pelättiin Mikkeli-yönä syntyvän aika ottelun. Sitä varten Matti oli lähtenytkin, ensin Hautalaan, ja kun siellä kuuli, että isäntä oli täällä, niin tänne, että eikö pitäjäläisetkin ryhtyisi Mikkeli-yötä varten jonkinlaisiin varokeinoihin, ettei ne häjyt saisi koko maailmaa ylösalaisin kääntää. »Ja ylösalaisin ne kääntävät koko pitäjän, jos ei niitä aikanansa kiinni oteta», lopetti Matti.

»Se on kyllä pelättävää», tunnusti Kasarin Tommi, »sillä nuo hyväkkäät ovat nyt ottaneet sen tavan, että ampuvat ikkunoistakin.»

»Niin, mutta niin kuin sanottu, täytyy opettaa niitä!» huudahti Hautalan Janne.

»Ja yksi keino siihen on: että ne köyhtyvät», huomautti suutari hymyillen.

»Se onkin hyvä keino, se.»

»Kyllä Karhun Esankin nyt ovat pian tutkaimet piossa. Saviojan Ville on jo pannut saatavansa kuvernööriin.»

»Ahah, joko vihdoinkin uskalsi.»

»No on se nyt pannut. Totta se jo alkaa nähdä, että koko Karhu pian menee tyhjäkatoon.»

»No sitten Esa saa laputtaa Karhusta.»

»Varmaan.»

Tämä oli kaikille hauska uutinen. Keskusteltiin vielä yövahdiston järjestämisestä ja päätettiin lähettää tarpeen varalle joukko miehiä Korvenloukollekin avuksi, jos vain niitä saadaan liikkeelle lähtemään. Tuo seikka kyllä epäilytti, eikä ollut toivomistakaan saada miehiä vahtiin, jos ei saada nimismiestä innokkaammin asiaan ryhtymään. Janne ja Tommi lupasivat siinä asiassa tehdä parastaan.

Noin kymmenen tienoissa seuraavana aamuna tapaamme Hautalan Jannen ja Kasarin Tommin nimismies Lindblomin keittiössä puhuttelemassa vanhaa Margareeta-muoria. Marketalla on se omituinen tapa, että hän ei osaa ajatella hiljaa, vaan puhelee ääneen mitä kulloinkin mielessä liikkuu. Tuon tavan on hän ehkä oppinut herraltansa, jolla se myöskin on. Ajatukset, jotka niin itsepäisesti sanoiksi pukeutuvat, eivät aina ole aivan myötätuntoisia, jopa niitä muutamat pitävät hävyttöminäkin. Ihmiset olivat omistaneet sen mielipiteen, että nimismiehen Marketa oli jotenkin toraisa ja tuittupäinen eukko.

»Aina he ovat tässä vastuksina ... muutamit», marmattaa hän itsekseen, kun miehet istuvat ovipuolella tuoleillaan ja ovat jo pari kertaa kysyneet, että eiköhän jo saisi tavata nimismiestä. — »Ja nuo körttiläisetkin... Mitähän nekin luulevat heillä olevan asiaa? Vieläpä kun asiaa...! Ja sitten istua könnätään vain niin kuin omassa kotonansa, niinkuin mitkään patruunat... Haisevatkin kuin raadot... Tuossa vahtaavat ihmisten suuhun kaiken päivää kuin marakatit, ettei ihminen saa elävää rauhaa...» Hän luo tuon tuostakin suloisen syrjäsilmyksen miehiin ja toimittaa askareitaan kuin vihantiestä.

»Rapaakin vetävät ... että. Ja hiidessäkö liekin ollut nenäkopalla tuo toinen, kun on kuin lehmän sarvi, ... saa aina olla luuta kädessä. Kun nuo raadot edes ymmärtäisivät, mitä on lakaista lattia...»

Marketa heittää työnsä, sieppaa luudan ja menee miesten luo. »Siirtäkää vähän (niitä koipianne, tekee mieli sanoa, mutta hänkin hienostelee) jalkojanne ... kun vedetään koko kuorma rapaa sisään.» Hän lakaisee ja tohnii miesten jalkoja, että ne ovat helisemässä.

»Tuo vietävä, joka täällä minun vaivoinani noita aina pitää kaikki päivät ja odottaa, muutama...» Nyt menee hän jo toisen kerran kurkistelemaan avaimenreiästä herransa kamariin.

»Juo vain kuin sika», tulee siitä paneskellen, »että kummapa on, jos ei tuo virkakultanen mene ennen pitkää. — Häh? Että eikö jo saa mennä? Menkää jos tahdotte, omalla edesvastuullanne, en suinkaan minä ole tässä mikään oven lukko.»

»Älä nyt siinä pärmänttää ja suutasi piekse», ärähti Kasarin Tommi, »vaan mene katsomaan eikö sinne jo saisi mennä.»

Muori vähän sävähti, kun huomasi miesten kuulleen hänen lörpötyksensä. Nolostuen hiukan virkahti hän:

»Pärmänttää.» Ei saattanut nytkään olla perään jatkamatta hiljaa supisten:

»Sun nenäs pärmänttää... Voi vaivaista värkkiä, kun se onkin kovin suuri!»

Nyt tuli kolmaskin odottaja, Saviojan Ville, vanha, pieni, käpertynyt ukko, tervehti ja etsi hänkin istuinpaikan.

»Nimismiehellekö on teilläkin asiaa?» kysyi Kasarin Tommi.

»Häh?» Ville oli kuuro, eikä kuullut, vaikka toinen kovanlaisesti puhuikin. Tommi uudisti kysymyksensä pannen suunsa Villen korvaan.

»Niin, niin on, nimismiehelle on asiaa. Meiltä on varastettu viisi lammasta ja ... häh?»

»Nytkö hiljan?»

»— sys, kun kiljuvat täällä kuin eläimet! Mikähän kuivattu tuokin luulee olevansa, on kuin kirkonmaasta karannut...» puheli Marketa.

»Hiljan, hiljan, aivan! Mennyt yönä... Jumalattomat veivät kaksi yhtäaikaan. Kyllä nyt on maailman lopun ajat ... aivan! Katsokaas, viimeisillä maailman ajoilla ... häh?»

»Tiedättekö varkaita?»

»Häh, varkaita? Joo, kyllä, nuo nuoret komiat, hunsvotit, häjyt... Mitäh? Niin Karhun Esakin ... ja niit'on ollut parikymmentä. Vaivaiset veivät kaksi, uuhien ja keroon... Olikin niin hirvittävän suuri karo, pumpsilainen ... ja riivatut veivät.»

(»Sinä olet pumpsilainen, oikein nälän myysteri! Pitääköhän mun antaa tuolle leipäpala, raukalle.»)

»Paraita valitsivat... Ja kyllä niitä olikin suuri joukko. Sitten ne vain olivat syöneet niitä lihoja Mäkitoiskassa ja siellä, vaivaiset, ottaneet itse kaikki viilipytyt lautaselta ja talonväen ajaneet kankaalle, ne rakkarit. Sitten olivat menneet porstuankamariin ja sieltä vieneet viisi kannua parasta viinaa.

Huonoimmastako nämä — häh? — huolivat! Jopa vain! Ja sitten kun lähtivät, niin vielä ottivat meidän kyläisten hevosia laitumelta, ja vasta tänä aamuna ne saatiin takaisin Kujanpään umpimutkasta, märkinä kuin uitetut kissanraadot. Voi vaivaisia! Sanassa sanotaan, että viimeisillä maailman ajoilla...»

»Missä sieltä oli miehet?»

»No, töillensä, ja kyllähän... Mutta juutasko niiden kanssa tappelemaan, juutasko, jotta mä paremmin tulen ja sanon! Siinä on paras katsoa vain, että saa henkensä pitää.»

(»Tuollainen henki! En maksaisi kopeekkaakaan, vaikka mulla olis rahaa kymmenen viinapannullista!»)

»...Rapasorkka! Siirrä vähän noita...»

»Häh?»

»Häh! Sorkkia! Kun tulee tällaisiin paikkoihin niin kuin hevostalliin.»

Margareeta tonki luudallansa Villen jalkain alustaa ja oli vähällä töhniä kumoon tuolin, jolla tämä istui. Eukko puheli nyt kovalla äänellä, luultavasti siinä tarkoituksessa, että noilla toisillakin miehillä olisi hupia, saisivat kuulla, miten järkevästi ja viisaasti hän haastelee.

»Rapaako? Eihän nyt ole, juuri, rapaa, että... Mulla olisi, kuulkaa matammi, asiaa vallesmannille, onko se kotona?»

»Itse sinä olet matammi.»

»Eikö ole kotona, häh?»

Oli puolipäivän aika. Kolmatta tuntia olivat Tommi ja Janne jo istuneet nimismiehen keittiössä. Ulkona oli kaunis ilma. Syksyn lempeä aurinko valoi säteitään runsaalla mitalla, kuivaten yöllisen sateen kostuttamaa maata. Oli mitä oivallisin perunankaivusää. Levottomina muuttelehtivat Tommi ja Janne tuoleillaan. Ajatus oli kotona, perunapellolla ja riihikartanolla, mutta ruumis tässä, herra Lindblomin keittiössä, lojui Margareeta muorin silmätikkuna. Varmaankin tuhannen kertaa tahtoivat silmät tungeta oven läpi, joka erotti heitä nimismiehen huoneesta. Mieli teki, mutta uskallusta puuttui, mennä lupaa kysymättä sisään. Kuka ne herrain lait tuntee ja tietää! Lain rangaistuksen ja sakon pelko pidatti heitä paikoillaan.

»No mutta», alkoi Hautalan Janne tyytymättömällä äänellä. »Täällä on istuttu kolmatta tuntia jo. Kyllä nyt täytyy päästä sisään.» Hän astui kohti ovea, missä Marketa parhaillaan avaimenreiästä tirkisteli.

»Eikö vallesmanni ole kotona?» kyseli Ville-vaari.

»On se, mutta kuuluu makaavan!» huusi Hautalan Janne korvaan, että jyrähti. Vanha Margareeta poukahti pelästyneenä reiältä tuon äänen kuultuaan ja loi hämmästyneen katseen Janneen. Samassa kuului sisältä jonkinlainen rojaus, ikään kuin mies tasajalassa olisi hypännyt lattialla.

»Vai makaa!» kertasi Ville ihmeissään, »soo, vai vielä... Noo, ottaapa hyvän levon», nauroi.

Samassa lensi ovi auki ja *hän* seiso siinä ilki elävänä.

Herra Lindblom oli varsin hauskan näköinen mies, mittaa vanhan laskun mukaan saappaineen 62 tuumaa. Mutta paksuus! Kylläpä näki, ettei hänen lempensä ollut hairahtunut syrjälle omasta persoonasta. Päässä oli kaksi ulospäin tunkeutunutta silmää, jotka tulkitsivat hänen sisäisiä ajatuksiaan niin selvästi, että heti ensi silmäyksellä voi aavistaa hänen alkavan puhella jotakin seuraavaan tapaan:

»Öhm äh! Mi-mitä?»

»Meillä olisi asiaa vallesmannille», äänsi Janne, joka luuli, että siitä on kysymys.

»Asiaa! Marketa, pyhi ton koivet!» Hän osoitti sormellaan Saviojan Villeä, »öh ... öhm, ... höm!...» Hän paineli käsin ihmettään ja katseli Villeä ikään kuin olisi tahtonut hänet niellä. Margareeta juoksi ottamaan luudan. Kun tässä syntyi pieni väliaika, luuli Ville-ukko nimismiehen, kun häntä yhä katseli, odottelevan asioilleen. Niinpä ottikin pari askelta kohti:

»Asiaa olisi. Viime yönä varastivat, häjyt, kaksi lam...»

»Se-i-so!» Lindblomin käsi teki voimakkaan liikkeen ilmassa.

»Häh?» Ville vilkuili hätien sivuilleen. Samassa jo Margareeta luudallaan tohni ukon pieksuja, niin että tämä käsissä poukkoili.

»Noo, kyllähän minä itsekin... Anta-kaa va-vain lu-luuta...»

»Luuta!» marmatti Marketa.

Toiset miehet käänisivät kasvonsa toisaalle, kun niin kovin nauratti ja inhotti.

»No, voi juutas, sinäpä nyt riivattu!...» Ukko hyppeli Margareetan käsissä tasapainoa etsien.

Nimismies oli poistunut ovelta, kävi pariin kertaan yli lattian kamarissaan, virkahti ohimennen kamarin ovella:

»Tule siseen nyt», loppua ei voinut erottaa, sillä astellessaan huoneensa perälle kuului sieltä yhä jatkuvan marisemisen tapaista ääntä.

Tommi ja Janne katsahivat toisiinsa ja astuivat lakit kourassa huoneeseen, seisahdettuaan ihan oven pieleen. Sillä aikaa oli nimismies jo istunut pöytänsä ääreen, mutta kuultuaan tultavan kiljahti hän, kädellään olkansa yli viitaten:

»Pane ove kiini!»

Tommi kiiruhti vetämään ja näki miten surkeasti Ville-ukko, joka nyt oli päässyt Margareetan kynsistä, siellä katseli epätiedossa, tullako sisään vai jäädäkö keittiöön. Keittiöön hän kuitenkin jäi ja Tommi veti oven kiinni. He saivat kappaleen aikaa seisoa paikoillaan, ennen kuin nimismies näki hyväksi tehdä puoli käännöksen heihin päin, jolloin kysäisi:

»Mites te tahto?»

Kysymys kuulosti siltä, kuin olisi hän puhutellut joitakin armon anojia.

Miehet katsoivat toisiinsa epäroiden ja oudostellen. Hautalan Janne otti suuvuoron:

»Niin tuota, me tulimme sitä varten, että kun nyt taas tulee Mikkeli, niin ajattelimme, että pitäisi asettaa eli määrätä kaikki pitäjän isäntämiehet vahtiin, etteivät ne saisi niin kovin räökätä hevosia ja ajaa niillä, sillä...»

Janne katkaisi siihen, sillä nimismies oli noussut ja puheli:

»Ääh ... jaah... Se on perkules seh!... Mine otta ja laitta teille kompaniija kasakat ... äh!... kasakat!... *Kompaniija kasakat* ... kasakat joka talos. Sen mine tee, perkeles soikon!... Ei tes muuta autta. Elette sitten ne. Hm, niin! Kasakat mine pane jok'ikistä talos!»

Hän seisahdettuaan ja tirkisteli pullottavilla silmillään miesten naamaan jonkinlaisella riemuitsevalla vahingonilolla. Kun nämä tyhmistyneinä eivät virkkaneet heti mitään, jatkoi hän mitä suloisimmalla ja laupiaimmalla äänellä.

»Mine kirjoitta kupernyöris het tenepene.» Hän näytti jo edeltäpäin nauttivan siitä riemusta, että miehet tulisivat rukoilemaan, ettei sellaista räsitystä pantaisi heidän niskoilleensa.

»Eiköhän sitä sentään muutenkin tulisi toimeen täällä, jos miehissä ruvettaisiin niitä panemaan koville», sai Janne sanotuksi, ja Tommi väänsi mälliä poskessaan hymisten hyväksyvästi.

»Mittee? Mite miähissä? Piru viekän! Minekö ja sine, häh?»

»Niin no, vaikka niinkin. Ja kyllä niitä on muitakin, kaikki heränneet ja...»

»Herennet! Keretiläisikö sine meinaa?» kysyi Lindblom kärsivällä äänellä ikään kuin yhtäkkiä olisi saanut vatsankivun.

»Joo.»

»No voi sun...»

Nyt näytti nimismies aikovan jättää hyvästi vanhalle nahallensa, niin kamalasti hän suuttui, rupesi kiroilemaan, kynsimään päätänsä ja tanssimaan. Miehet ovenpuolella nypelöivät lakkejaan ja katselivat tyhmistyneinä hämillään pitkin neniään. He ymmärsivät, että tuo juhlallinen etuvarustus oli tänään saanut jo auttavat rohdot, sillä ainoastaan siten oli tuota merkillistä käytöstä mahdollista ymmärtää. Kun vihuri oli jonkin verran laskenut, tarttui hän kiivaasti pulloon pöydällä, kaatoi siitä melkein tyhjän lasin täyteen, nielaisi hyvän kulauksen ... toisen ... kolmannen. Seisoi sitten pitkän ajan selin toisiin, varmaankin suloisella nautinnolla tunnustellen, miten punainen rommi kiertelee tuolla suuruudessa. Vihdoin hän taas astui juhlallisesti Jannen eteen ja kysäisi, ikään kuin koko äskeinen puhelu olisi kahlannut vain kautta rantain, josta ei ollut saanut ollenkaan selvää:

»Mittees sine nyt oikein meinata?»

Kärsivällisesti rupesi Janne uudestaan selittämään alusta alkaen.
Lindblom aina väliin pani anteeksi antavan näköisenä:

»Noo — ja!»

Kun toinen oli saanut juttunsa selvitettyksi, kysyi nimismies juhlallisella painolla:

»Noo — ja!... Ja sinekö sitten ole miestä, joka muistuttaa *minu* virkavelvollisuutta! Häh?»

»Mitä, eihän tämä nyt semmoista...?»

»E-ihen te-eme nyt semmosta! Vai neen! Eikö sine muistutta minull virkavelvollisuutta, sine? Ääh!»
Hän käänsi taas selkänsä tavattomassa raivossa astuen peremmälle.

Tällä hetkellä muuttui Hautalan Jannen muoto, silmäkulmat rypistyivät, posket veti harmaaksi ja huulet vapisivat, kun hän kuiskasi toverinsa korvaan:

»Mene ulos ja vie se Saviojan Ville mennessäsi.» Hän puraisi samalla hammasta ja Tommi, hänkin närkästyneen näköisenä, puikahti ovesta.

Jäätyänsä yksin ryähti Janne omituisesti, niin omituisesti, että nimismieskin katsahti häneen. Huomattuaan että toinen oli poistunut, oli hänellä nähtävästi aie kysyä, mihin se toinen rahjus... Mutta samalla silmänsä välähtivät ja kääntyivät kaapin viereen naulaan, missä kasakanpamppu riippui. Taas otti hän lasista kulauksen.

»Jahah ... öhm ... jahah sine meinata rupia minull apulainen, häh? Jaa!
Mitäh?» Hänen suunsa oli hauskan ivallisessa hymyssä.

Janne katseli lattiaan ja herra hänen edessään otaksui, että miesparka häpeää esitystään, joka nyt on tullut kovin naurettavaan valoon. Nimismiehen apulaiseksi tuollainen köntys, körttiläinen, talonpoika...!

Nyt Lindblom siunasi ja sai niin villityn naurunpuuskauksen tuosta koomillisesta ajatuksesta: kun körttiläinen tarjoutuu nimismiehelle apulaiseksi, että hänen täytyi istua nahalla päällystettyyn sohvaan, taivuttaa päänsä taaksepäin ja kakattaa sisällinen ilonsa ylöspäin käännetyn suun kautta kattoa kohti. Kätösillään piteli hän armastaan, joka naurun kestäessä kimmoili ja aaltoili kuin kumipallo. Hän sai halun siunata monta monituista kertaa ja valittaa, että hän halkeaa tähän nauruun. Janne seisoi äänetönnä ovensuussa, kyräili väliin yhtäälle, väliin toisaalle. Näkyi olevan niin hämillään, että epäilemättä olisi pötkinyt tiehensä, jos olisi voinut otaksua, ettei se vain enää rupea kovemmin nauramaan. Mutta kun hän sitä edellytti varmasti, niin pysyi paikoillaan ja loi sohvallepäin toisinaan myrkyllisen katseen ja näkyi ajattelevan:

»Joskopahan halkeisit, Jumalan luoma!»

Vähitellen Lindblom tyyntyi nauramasta, mutta puuskaus näkyi kovin uuvuttaneen, sillä hän oikaisi sohvalle pitkäkseen ja huohotti siinä kuin väsynyt hevonen, purskahtaen tuon tuostakin uuteen nauruun. Vihdoin hän nousi istuvilleen, nojasi käsin polviinsa ja kysäisi:

»Mistes sine, kuule, hyve mees olete?»

»Kyllähän nimismies minut tuntee.»

»Sinu tunte!»

»Niin, tuoltahan minä olen Hautalasta.»

»Piru ... minu pites tes kaikki tunne...! Houtala, niinkö sano? Onkkus sen torppa vai talo?»

Nyt pakeni veri Jannen poskilta, kärsivällisyyden viimeinen hiven oli loppunut. Hänen silmänsä, jotka olivat melkein puoliummessa, aukesivat yhtäkkiä ja leimahtivat niin uhallisesti, että naurava piirre nimismiehen suupielestä katosi kuin pyyhkäisten. Samassa astui hän vähänkään empimättä peremmälle, istui nimismiehen viereen sohvalle, pani jalkansa toisen polven päälle ristiin, löi suurella kämmenellään polveensa ja omituisesti naurahtaen virkahti:

»Se on talo!»

Nimismies katsoi mykkänä hämmästyksestä, miten tuo leveä suu suuren nenän alla oli vääntynyt kamalaan hymyyn, ja miten miehen käytös yhtäkkiä oli muuttunut kotoiseksi. Mutta tuskin oli ensimmäinen hämmästys hiukan haihtunut, kun hän jo kaikella reippaudella, mikä hänelle oli

mahdollinen, kavahti ylös.

»Si-sinekös ilman ... mun keskemette istu mun soffale...», ja tempaisi kasakanpampun seinältä.

»Ky-kylle mine sun!» Hän astui jo jonkin askelen raivoissaan Jannea kohti. Mutta ikään kuin tämän nauru, joka nyt yhtäkkiä muuttui äänekkääksi, olisi hänet saanut äkkiä tekemään toisen päätöksen, poikkesi Jannen luokse tähdätystä suunnastaan syrjään ja iski pampunsa tuoliin:

»Ylös pärkele!»

Toinen nousi vitkaan, yhä nauraen, astui Lindblomin tykö ja tarttui tämän käsivarsiin.

»Minä olen mies!» sanoi hän, »ei minua kasakanpampulla peloteta.»

Nimismies alkoi riehua ja pudistella ikään kuin olisi tuntenut hiiren juoksevan selässään vaatteiden alla. Jannen huulet vapisivat hervottomasti, nauru katosi vähitellen. Vihdoin tempaisi hän vähällä vaivalla pampun nimismieheltä, joka heti rupesi apua huutamaan.

»Älä huuda...! mies kun mies. Mitä sanoisit, jos mä nyt kerrankin pehmittäisin tuolla selkäs, niin että», jutteli Janne melkein rauhallisen tyynenä, toisella kädellään pidellen nimismiestä rinnuksista ja toisella kohottaen pampun. Apua ei kuulunut, vaikka nimismies useat kerrat huusi Marketaa ja käski mennä kutsumaan korpraalia. Luultavasti hän jo itsekin lopuksi heitti toivon avun saamisesta, taikka ainakin toivoi saavansa kunniallisen aselevon siksi kuin apua saapuu, koska hän hirveästi hikoillen istahti takanaan olevalle tuolille ja vakisten uhittelevaksi ponnistetulla äänellä virkkoi:

»Laske irti ... ei mine teke mitän sulle...»

»En minä *sitä* pelkääkään», toinen selitti, »mutta sun pitää ottaa minun asiani huomioosi. Minä olen sitä varten tullut ja minä olen sellainen mies, etten minä lähde pois, ennen kuin saan asiani kuntoon.» Janne laski herrasta irti ja meni uudestaan sohvalle istumaan pitäen pampun kädessään.

»Istun tuohon vieläkin, koska vallesmannikin istuu. Sitä tahtoo vanhat jo väsyä tuollaisessa», jutteli hän ja silmäili hymysuin naapuriansa, joka kovasti itsensä kanssa taistellen istui ja huohotti. Luultavasti viimeksimainittu luuli tarpeekseen levänneensä, koska nousi, avasi keittiön oven ja katsoi sinne. Kun ei Marketaakaan näkynyt, elähtyi hänessä luultavasti toivo, että tämä olisi mennyt korpraalia hakemaan, koska viskasi oven rajusti kiinni ja alkoi astella lattialla edestakaisin silloin tällöin syrjästä katsahtaen Janneen.

Vähitellen virkosivat hänessä eleille kaikki elementit: ensin pääsi katkonaisia kirouksia, sitten jo täydellisiä. Niihin alkoi liittyä seurakuntaa ja oloja vastaan tähdätyitä haukkumasanoja, vaikeroimisia siitä, että yhden miehen täytyy olla tällaisen susijoukon keskellä alituudessa hengenvaarassa yöt ja päivät. Piti puhetta kasakkain kutsumisesta ja vannoi taivaan ja maan kautta sen tekevänsä. Lopuksi kysyi taas Hautalalta, että mitä tämä oikein meinaa? Kun näin oli saanut tarpeekseen purkaa saappeansa ilman, että kukaan oli häntä häirinnyt, tunnusteli hän uudelleen olevansa isäntänä talossa, ryähteli yhtä juhlallisesti vieraansa edessä, kuin olisi millä hetkellä hyvänsä saattanut tallata tämän jalkoihinsa, jos vain tahtois... Mutta hän on mies, joka jaksaa kärsiä kuin marttyyri... Siltä se näytti.

Hautalan Janne rupesi uudestaan vilkkaasti esittämään asiaansa.

»Aa-soo! No teme on eri asia ... ihan eri asia! Miks'ei sine site kohta sano niin... Jaa-soo!» Hän nyökäytti päätänsä, heilutti ruumistaan, matkien yhä »jaa-soo!» ikään kuin hänelle nyt olisi asia vasta selvinnyt ihan uudessa valossa, juuri sellaisessa valossa, jonka hän itsekin mitä mieluummin hyväksyy.

»Jaa-soo!... mhm!»

»Sanoinhan minä sen ihan samoin.»

»Eei! Kyllä sine sanoi, mutta sine puhu niin sekava. Noo mine on teydest sama mieli...! Saameri, kun tes turhast nosta riita, puhuis vähän selvempi, kun mine ei takto ymmerte soomi. Noo, jahas, sine meinata et jok'ikistä talokas Mikkelin vahriks?»

»Niin.»

»Noo-ja! Ihan presist sama meiniggen kun mine meinata!»

Lindblom rupesi niin hyväksi, että tarjosi Jannelle piippuun, vieläpä kaatoi ryypynkin. Valitti, että hänellä on niin hirveän kiivas luonne. Oli luullut häntä tultavan muistuttamaan virkavelvollisuudesta, ja siitä oli suuttunut, kun hän koettaa tehdä mitä ikänä voi. Kehui kuulleensa, että Hautalan Janne on siivo mies ja toivoi, ettei heidän välillensä tästä nyt paha meno tulisi. Lupasi kuulutuksella kirkossa määrätä vahdit ja ryhtyi vielä Jannen kanssa neuvottelemaan vahdiston järjestämisestä. Hautalaisen lähtiessä

kädestä hyvästeli, kehoitti talossa käymään ja ilmoittamaan, kun ne junkkarit pahaa tekevät.

Hautalan Jannenkin mieli oli lauhtunut. Hänen suora talonpoikaissydämensä oli vähällä voitettu. Kun sen lisäksi Lindblom lopuksi otti niin hyvästi huomionsa esityksen, niin hän pois tullessaan jo tätä melkein ihanteli kelpomieheksi. Keittiössä sanoi Janne hyvästit Margareetallekin, joka sukanparsinnasta, kun toinen neula oli hampaiden välissä, hiukan nenälasiensa ylitse tirkautti häneen.

Vähän ajan kuluttua ilmestyi eteisestä keittiöön Saviojan Ville. Kuuhaillen pelokkaana ympärilleen kuin palokärki lähenee hän Margareetaa ja kysäisi:

»Voi, saiskohan sinne mennä, vallesmannin puheille?»

»Mene, mene», virkahti Margareeta silmiään työstään nostamatta, »mene jo.»

»Häh?... mitä sanoitte?»

Muori ei enää puhu mitään.

»Voi vaivaista, saiskohan sinne mennä?» Ville oikaisee selkensä ja itsekseen päivittelee. Rohkaisee vihdoin luontonsa, lähenee ovea, sohlailee lukkoa ja saa vihdoin auki. Pistää ensinnä päänsä ovesta sisään, sitten toisen jalkansa ja vihdoin hyvin epäillen toisen. Margareeta katselee nenälasiensa ylitse ja nauraa. Nimismies vilkauttaa pöytänsä äärestä taakseen, näkee ukon seisovan lakki kourassa ovipielessä. Päätään kääntämättä kysyy hän asiaa.

Ville-ukko ei kuullut kysymystä, eikä vielä toistakaan. Nimismies nousi, kääntyi häneen päin.

»Hyvää päivää!» Ville kumartaa.

»Asiaa?»

»Häh?»

»Asiaa!»

»Niin, niin asiaa on. Nähkääs kun varastivat, häjyt, varastivat kaksi lammasta yht'aikaa...»

»Kutka?»

»Häh?... Niin, niin todella, kaksi. Kyllähän ne junkkarit ovat ennenkin aina vieneet, mutta vain yhden kerrallaan, eikä niistä ole tullut nimismiehelle ilmoitetuksi, kun se nyt on nuorilla se surkea tapa.»

»No, no, kuka se on varasta?»

»Häh! Mulla on, herra vallesmanni, niin kovin raskas kuulo, että jos sanoisitte vähän kovempaa. — Häh? kukako varastanut? Noo, niitä oli järjettömän suuri joukko ja tuo Karhun Esa vaivainen, joka aina on joka paikassa, kyllä se on ollut niin kuin etumiehenä. Ja sitten, jos olisivatkin ottaneet huonoimpia, mutta joko nämä, joko jo! Parasten niskaan vain... Ja sitten, ajatelkaas julkeita...»

»Oleko sulla todistajat?»

»Häh? tosiko? No niin tosi, että vaikka mun tuomiolle pitäisi tästä paikasta, niin ihan tosi on! Mitä minä nyt valheitten kanssa, jopa se nyt olisikin.»

Mitään enää puhumatta avasi Lindblom oven ja työnsi Saviojan keittiöön.

»Marketta, sano tälle eijele, et mene kotiansa ja lehette tenn asijalle teys-jerkinen ihmistä», jonka jälkeen hän veti ovensa paukkuen kiinni. Ville jäi seisomaan selkä koukussa ja pelkkänä kysymysmerkkinä, katsahtaen väliin Margareetaan ja väliin oveen, joka pysyi suljettuna.

»Mitä se sanoi?» kysyi hän kuiskaten Margareetalta ja lähenee tätä.

»Tuon nyt on mustalainen taas sisällä, tuon hyväkkään», puheli muori herraansa tarkoittaen, tarttui Villen hihaan ja rupesi vetämään pihalle päin. Ukko seurasi vastustelematta pihan ulommaiselle reunalle, voivotellen ja pahoin pannen huonoa kuuloaan.

»Kun piinaa ja kiusaa ihmisiä niin kuin olisi pahanhengen niellyt. Tuo äijäparkakin sellaisesta matkasta on tullut ja ulos vain heittää kuin kissan... Ja nuo ihmisparat, jotka vain kärsivät. Tuo äskeinen isonenä lie taas antanut sille selkään. — No, kuulettekos te?»

»Joo. Mitä se sanoi?»

»Se on nyt taas niin pahalla tuulella, että teidän on parasta mennä kotiin ja tulla uudestaan. Ottakaa sitten täysikuuloisia miehiä mukaanne. Kuuletteko te?»

»Kyllä minä.»

»Vallesmanni on niin hääsillä, ettei se jaksu puhua niin kovaa, että te kuulisitte.»

»Voi vaivaista! No olikohan se minulle vihassa?»

»Ei, mutta nuo toiset hänet suututtivat, eikä hän saa niin pian luontoansa takaisin.»

»Niin, niin, soo'o. Pirukohan nekin siihen juuri toi, nuo körttiläiset? Häh? Niin, niin todella, mistä te sitä tiedätte. Voi vaivaista. Mutta ettekö te, matami, menisi puhumaan sille, tulisi minua auttamaan? Katsokaas, asia on tällainen, minä sen nyt oikein kerron teille.» Ja hän kertoi taas koko jutun. Mutta ei saanut apumiestä Margareetasta, muuta kuin kehoituksen tulla täysikuuloisten miesten kanssa asiaansa ajamaan.

Muorikin vihdoon pakeni Villen käsistä, joten hän meni hevosensa luo ja ennen lähtöänsä paneskeli siinä korvan taustaansa raapien:

»Voi vaivaista...! Voi jumalatonta, kun oli häjynkurinen.»

IX

»PITÄJÄN PARAS POIKA»

Karhun Esa oli kuin luotu ikäisiänsä johtamaan aikansa nuorten miesten urheiluyrityksissä. Kasvatuksenkin oli saanut tarkoitukseen hyvin sopivan.

Sukujuuri oli tällainen.

Esan äidin isä oli ollut kelpo asukas ja oivallinen eläjä Karhun talossa. Vaimo oli kuollut aikaisin ja tytär sai kasvaa omin valloin, isällä kun oli kyllin tekemistä talouden hoidossa. Vapaudessaan rupesi tytär hurjastelemaan ja lankesi. Sen johdosta oli vähältä jäädä naimattomaksi, vaikka rikkautta olisikin ollut häpeän korvaukseksi. Lopuksi otti hänet muuan renkimies, joka piti enemmän talosta kuin naisväestä. Ukon kuoltua perivät he oivakuntoisen talon.

Keitettiin viinaa. Mies oli jotenkin toimielias, ei ryyppiskellyt itse, mutta koetti sitä enemmän saada kokoon. Vaimo oli jo saanut ryyppäämisen taudikseen, ryyppäsi, juopotteli julki ja salaa. Mies rupesi kovistelemaan, lukitsi kaikki kelvollisen näköiset tavarat, viljat ja viinat lukon taakse ja piti avaimet omassa kätöksessään. Mutta sittenpä akan himo oikein kiihotettuna kasvoi: tulla nyt sellaisen miehen *hänen* omaisuuttansa tallentelemaan...! Hän rupesi vetämään kylään mitä milloinkin sattui ja vaihtamaan tavaroilla viinaa. Vähitellen tuli hänestä rahjustelija, joka viipyi kylässä useitakin vuorokausia erältään, joi ja mässäsi, jopa korttiakin pelasi. Mies huolehti ja kovisteli aikansa, mutta rupesi vihdoin lohduttelemaan itseänsä: alkoi ryyppiskellä hänkin. Hänestä tuli pian kilpailija akallensa. Näyttipä siltä, kuin olisivat ruvenneet paremmin sopimaankin, sillä viinapuodin avaimet täytyi nyt pitää yhteisessä tallessa. Kun viina kotona sattui loppumaan, vaihdettiin sitä kylästä jyvillä ja muulla ihosta irtipääsevällä ja ryyppättiin yhdessä. Jos toisinaan tapeltiin, niin toisinaan taas hyvinkin sovittiin. Kyllähän se meidän aikamme kestää, ajattelivat. Niin haihtuivat ukoltakin vähitellen huolet ja mielihaikeus, jota vielä joskus tunsu. Melkein hän nautti siitä, kun toisinaan sai tehdyksi jonkin hulluuden, josta eukko rupesi haukuskelemaan.

»Joutaapa sinunkin vihaksesi pistää, kyllä mun on jo pistänytkin!» naureskeli makeasti partaansa.

Esa oli heidän ainoa lapsensa.

Poika sai jo pienuudestaan elää mielinmäärin. Ohjaamisesta ei kukaan välittänyt. Jo paitaressuna tottui valtaansa käyttämään ja pitämään talon tavaroita ominaan. Joskus isä sentään suuttui, kun poika jonkin tyhmyyden (hänen mielestään) teki, ja yritti rankaisemaan. Mutta olihan siinä asiassa äidilläkin sanomista ... ja siitä syntyi vanhuksille usein tappelu. Kun ei Esa vain mitenkään vaikeuttanut äidin viinansaantia, oli tämä aina valmis äidillisellä hellyydellä pojan rikoksia peittämään. Esan kasvaessa kasvoi myöskin hänen ja isän väliin vuori, jonka takaa toisiaan puhuttelivat hyvin valituilla nimillä.

Sillä tavoin Esa varttui.

Kerran sitten isä äkkiä kuoli, kuten ensin kerrottiin, viinaan. Mutta kun lääkäri muutamain vaatimuksesta toimitti ruumiin leikkauksen, löysi hän sisuksista outoja aineita. Asiaa tutkittiin, leski joutui tunnustusvankeuteen. Ihmiset kertoivat, että hän oli miehensä juovuksissa ollessa antanut tälle ryyppyn pikiöljyä. Varmoja todisteita puuttui ja leski sai istua tunnustuksella.

Esa sai holhoojan ja tyytyi jotenkuten tämän hallintoon ensin. Mutta kun muorin vankeusaika loppui ja hän tuli kotiin, rupesi Esa yöllisiin aikoihin tekemään hyökkäyksiä holhoojansa luokse, uhkasi tästä tehdä kaarneen ruokaa ja polttaa talon poroksi, jos ei hän saa ohjaksia käsiinsä.

Siihen aikaan ei oltu niin turhan tarkkoja erityisten lakipykäläin seuraamisessa. Holhooja kun rupesi pelkäämään, niin hellitti ohjaksista. Nyt tehtiin kaupat, Esa tuli isännäksi ja muori sai oivallisen eläkkeen. Eläkettä ei hän kuitenkaan ruvennut nauttimaan, vaan alkoi hoitaa emännyyttä Esan isännöidessä.

Silloin Esalle alkoi elämä. Ikää oli 19 vuotta, kelpo talo, jonka nimen ohessa vielä kajasteli jonkinlainen rikkauden mainekin. Poika oli pienehkö, mutta joka taholta valmis, veistetty, terävä kuin teräsneula. Hän kuului itsestään »parhaitten» joukkoon. Pohjaton maineen halu kiihotti häntä pyrkimään *parhaaksi*, etevimmäksi. Voittaa kaikki, tulla tappelijain kuninkaaksi — kas siinä elämän suunnitelma, päämäärä! Ja kun hän ei pannut hengelleen suurta arvoa — mitä arvoa sillä olisikaan, jos pitäisi antaa jonkun voittaa itsensä — pääsikin hän tuon himonsa ajamana hyvin pitkälle. Hänestä tuli kuin itsestään nuorison johtaja. He rupesivat häntä kunnioittamaan, vieläpä vanhemmatkin pitämään oikein arvossa. Esasta oli tullut Karin Vennun jälkeläinen sitten, kun tämä naituaan oli joutunut pois jokayöllisistä yöjuoksuista.

Kun Esa tuon maineensa saavutti, ei hänestä enää ollut työmieheksi, paitsi satunnaisissa tiloissa; se olisi ollut periaatteen kannalta liian halpaa. Ja hänkö olisi niin alentunut, että olisi ruvennut pitämään huolta asioista, jotka kuuluivat jokapäiväisille ihmisille...! Hän, jota niin pelättiin, jota kaikki kehuivat pelkäämättömäksi, turskiksi, nurjimmaksi kaikista ... hänkö nyt laapustamaan lantakuorman perässä kuin tavallinen renkimies — sellainen, tavallinen, jonkalaista hänen teki mieli aina lyödä, missä sen tapasikin, että se olisi selkensä suoristanut ja liikuttanut jalkojaan vähän ihmisten lailla, — eikä kuin piikalunttu! Hui hai! Sillehän nauraisivat tuon puolen mättäätkin. Hetihän ihmiset sanoisivat, että jo nyt on Karhun Esankin »messu maassa», laulusulka on siltäkin katkennut... Jo, jo alkaa sekin asettua. — Hän ei asettuisi koskaan, ei koskaan! Ennen henki menköön. Hän tahtois yhä kehittyä, nousta korkeammalle, tahtois tehdä tekoja, jotka hämmästyttäisivät puolta maailmaa.

Kosimispuuhissakin Esa ahkeraan mässäili. Morsiamia oli paljon. Nähtävästi ei hän naimista sentään ajatellut, vaan oli sekin jotakin kilpailua: rupesit vain todenteolla hakkailemaan jotakin arvokkaampaa talontyttöä, ilmestyi Esa sinne jonakin kauniina yönä ja ajoi sinut makuusijoilta tiehesi. Ja tytöt, ne pitivät hänestä, oikein todella pitivät, tuosta pulskasta, karskista Karhun *isännästä*. Mutta nyt viime aikoina oli Esa nähty useammin tulevan Rekipellon Sannan tyköä ja ihmiset jo luulivat, että nyt se tarttuu, tarttuu kuin terva.

Kuivasen Ella oli Esan alituisimpia ystäviä. Joko ystävydestä tai ehkä huomaamattomuudesta oli johtunut, ettei Esa ollut ollenkaan sekautunut Ellan ja Santran väliseen naimiskauppaan. Santra oli niin nuori, ehkäpä liian ujoin. Esa kenties ei ollut vielä oikein ehtinyt ajatellakaan, että tässä olisi mitään hätäilemisen syytä. Muuten oli Santran ja Ellan suhde muodostunut hyvin äkkiä, aivan aavistamatta. Kun vielä Ella kiirehti, että heti kun asian oli varmaksi saanut, aikoi kohta toimittaa kuulutuksiin, niin Esa kenties ajatteli, että menköön...! eipä se Santra niin erinomainen lienekään.

Mutta asialle tulikin toinen käänne. Santra karkasi — Ellakin jäi puille paljaille — karkasi metsäkylään, miehen kanssa, jota ei Esa edes hyvin tuntenut, ei tiennyt, onko se lintu vai kala, oli vain kotoisin loukolta, jossa ei pitkään aikaan oltu tietty löytyvänkään muita kuin körttiläisiä, ei ainakaan ollut muista puhuttu. Sellainen mieskö nyt vie väkisin pitäjän parhaitten poikain käsistä tyttöjä sellaiselle körttiläiskulmalle? Ohoh!... Asia koski Esaa yhtä paljon kuin Ellaakin. Esallehan kuului kunnian vuoksi pitää huolta siitä, ettei mieluisia tyttöjä saanut kuka tahtoi ja ettei joku nurkkakuntalainen saisi ylpeillä jostakin rohkeasta teosta. Sehän olisi ollut ensimmäisenä Esan häpeä. Ainakin hän itse sitä oletti. Ei mitään kilpailua!

Esalle tuli kuin omantunnon vaiva: hänelle oli tehty julkea vääryys! Esa tuskastui, raivostui: kuinka hitossa hän nyt olikin ollut niin huolimaton, että tuo tyttö oltiin vähällä saada viedä ilman, ettei hänellä ollut mitään sanomista koko asiassa!

Kuten ainakin mies, jonka oikeuksia on syvästi loukattu, päätti Esa ryhtyä asiassa arvonsa mukaisiin toimenpiteisiin, päätti noutaa Santran pois Laitalasta, ei erityisesti Ellalle, mutta mahdollisesti itselleenkin. Kukaties! hän ajatteli. Muisteli minkälainen Santra oli ja nyt vasta oli huomaavinaan

tytössä erittäin edullisia puolia.

Samana päivänä, kun tuli kuulluksi ja tunnetuksi Santran piilopaikka, meni Esa Kuivaseen, haukkui ja pilkkasi Ellaa, joka työssä vain rehmi ja morsian on toisen kainalossa, körttiläisen, minkä liekin. Siitä se lähti, että he kävivät eräänä yönä Korvenloukolla, ja sen sijaan että olisivat saaneet sieltä Santran, saivat hyvän selkäsauunan.

Esalle muuttui nyt asia täydeksi todeksi: jos ei muu auta, niin ainakin hän tappaa Valeen. Hänelle ja hänen joukolleen ei saisi kukaan ilmaiseksi selkään antaa, Santran niin ikään päätti hakea sittenkin pois.

Se tuli kunnian asiaksi pitäjän nuorille miehille, erittäin juuri niille, jotka joskus olivat Santraa hakkailleet. Kun tämän lisäksi kuultiin ankaran vahdiston määräämisestä Mikkeli-öiksi ajon estämistä varten, niin se antoi vielä lisäylyä. Kun vanhempiakin miehiä oli joukottain nuorison puuhien kannattajina, niin ei ollut ensinkään kummaa, jos vakavammat ihmiset pudistelivat päätänsä ja arvelevaisesti tuumiskelivat:

»Saa nähdä, mitä tässä Mikkeli-öinä tapahtuu.»

X

NUORISO ELEMENTISSÄÄN

On Mikkeli-lauantain ilta. Kaikkialla kuuluu pihoilta melskeitä ja rähinöitä. Nuoret miehet häärivät rattaiden ympärillä varustellen sinne mukaansa rautaheloilla varustettuja kankia, tervapiiskoja ja malmareita. Isäntiä seisoo ryhmissä, kädet housuntaskuissa, suut hymyssä kertoen omanaikaisistansa Mikkeli-ajoista, vakuutellen, että silloin sitä miehiä oltiin. Kertomukset synnyttävät ankaraa kinastelua, sillä pojat eivät mitenkään tahdo myöntää, että ennen olisi voitu ja osattu elää niinkään hurjasti kuin tähän aikaan. Todistettiin väitteitä kahdenpuolisilla kertomuksilla ja esimerkeillä.

Niiden poikain silmistä ja käytöksestä loisti innostus ja hehkuva ilomielisyys, joilla jo oli varmuus hevosesta. Vähän nurpeamman näköisenä käyskentelivät toiset, ne, joiden hevoset vielä olivat saantosaaliissa. Ne kokoutuivat pieniin ryhmiin nurkkien taakse kuiskuttelemaan. Pimeään hämärtäessä puikkelehti yhdestä ja toisesta tuvasta ja tallista ulos miehiä, jotka sitten takkinsa alta sopiviin piilopaikkoihin heittelivät suitsia vielä hetkiseksi odottamaan. Sitten he iloisesti vihellellä kävivät iloisten joukkoihin ja rupesivat rentoina olemaan.

Miehiä, paksut tampiot käsissä, alkoi raiteille kokoutua. Ne olivat yövartijoita. Heidän ja saman kylän poikain välillä syntyi hauskoja keskusteluita. Oman kylän pojat heidän puolestaan vaikka päällään seisokoot!

Noin kymmenen tienoissa iltayöstä jo alkoi kuulua räikeämpiä ääniä, rattaiden jyräkkää ja laulua. Sen tunti kuitenkin heti, että nuo laulajat olivat vielä miehiä, sillä usein helähti raikas sävel kauniisti ja kuulosti siltä kuin se olisi tulkinnut jonkinlaista viatonta sydämen iloa. Ne olivat enimmäkseen vasta pieniä, noin yhden, kahden ja kolmen hevosen joukkoja. Mutta niihin liittyi uusia. Tuon tuostakin ilmestyi joltakin takapuoliselta metsäpolulta ratsastaja vainion laitaan, siitä poikki peltojen ajoi maantielle välttääkseen oman kylän vahteja, jotka eivät nekään säästäneet miestä, jonka tiesivät hevosen varkain ottaneen. Tielle päästyään ne tuulena lennättivät kotikylän läheisyydestä. Tunnustelivat kappaleen matkan päässä, oliko vyölle sidottu tervataki, taskussa oleva pannunvarsi, puukko sekä viinapullo tallella. Kun kaikki oli oikein, kuului iloinen kiljahdus, hevonen sai selkäänsä suitsenperistä, ja lähti laukkaamaan, kunnes saavutti joukon, mihin liittyi ja sekaantui.

Yö ei ollut varsin pimeä, oli täysi kuu, joka kuitenkin piiloili pilvessä iltayöstä. Ilma oli leuto ja lämmin, eikä kurakaan teillä haitannut.

Kyläkuntain yövahdit käsittivät tehtävänsä hyvin monelta eri kannalta. Yhtäällä varasivat tankoja, jopa hirsiäkin maantien sivuihin, aikoen niillä nostaa ajajilta tien pystyyn. Siinä kuului keskusteltavan eri kyläin pojista; muutamille tuntui erikoista vihaa olevan ja niiltä vannaen uhattiin matka katkaista ehdolla millä hyvään. Toisia taas suositettiin, kehuttiin aika miehiksi ja lupailtiin antaa käsin koskematta ohi mennä. Syntyipä vahtien kesken väittelyitäkin, yhdellä oli syytä ottaa kiinni yksi, jonka toinen olisi laskenut menemään. Näki sellaisiakin vahteja, jotka pakenivat lämpimiin saunoihin, hakivat niihin viinoja ja heittelivät toimensa yövahtina siihen. »Antaa poikain ajaa!» sanoivat. »Ajettu sitä on ennenkin

ja tapeltu.» Kun hiukan enemmän hattuun meni, jo hevoset eteen otettiin ja lähdettiin ajolle. Hauskaapa onkin vielä kerran oikein hurjastella, näyttää pojille, että äijät ne ovat kuitenkin äijiä! Mikot ja Matit asettivat tankoja ja kirveitä rattaille. Yövirtijoita elähdytti yhtäkkiä nuoruuden muistot: verraton halu näyttää nuorille, että »näin sitä ennen oltiin, kun housuissa käveltiin».

Muutamalla taholla taas oli vahtien enemmistö heränneitä. Niissä parvissa olivat puuhut vakavammat. Kovat aseet käsissä, pyssyt, rautapuntarit, jyvät hiilihangoit ja sen semmoiset. Näin varustettuina seisoskelivat hiljakseen huoneitten vierustoilla ja teroittivat korviaan kuulemaan jokaista lähestyvää ääntä ja meteliä.

Toisessa päässä seurakuntaa meni pitäjän läpi juoksevan joen ylitse silta, jota sanottiin Harjun sillaksi. Siitä yli oli kaikilla Mikkeli-ajajilla tapana mennä. Siksipä olikin sinne määrätty vahvempi vartiojoukko.

Harjun sillalla seisoi nytkin puolenyön ajoissa kymmenkunta miestä. Kuu alkoi juuri päästä pilviverhostaan, valaista tienotta ja kimallalla omituisen kirikkaasti hitaasti juoksevan virran vedenkalvossa. Kahden puolen jokea oli niittyjä, mutta mänty- ja koivuviidakko pisti sillan kohdalla jokeen asti. Muutamia taloja ja mökkejä oli vähän matkan päässä lähellä siltaa.

Muuan sillalla seisovista miehistä virkahti:

»Tässäpä on oikein kaunis paikka, näin kuuvalolla.»

»On», myönsi toinen, »kaunis tämä on päivälläkin. Kumma ettei tuohon räjäkkään ole jo kuokan kanssa käyty. Eiköhän siitä saisi oivallista leipämaata?»

»Epäilemättä», arveli kolmas, joka oli Kasarin Tommi, »epäilemättä siitä tulisi leipämaata, mutta tottapa ei sitä tarvita, kun ei siihen ole käsiksi käyty. Siksi toiseksi, sellainen mies, jonka tuossa toisella puolen on tuo paras osuus, ei joudakaan maanviljelyshommiin.»

»Kenen se on?»

»Kenen! Karhun Esan.»

»Ohoo, jassoo. Noo, Esa-poika ei paljon ehdi huolehtimaan talostaan. Kotipellon pientareillekin alkaa jo pajupensaita ilmestyä.»

»Niin, se poika... Saa nähdä miten sille vielä maailmassa käy. Mutta sepä on kumma, ettei tänne asti jo ole yhtään päässyt tulemaan niistä ajolaisista, saavatko ne siellä kylissä ne niin kiinni?»

»Eei, kyllä niitä tulee, mutta eivät ole vielä ehtineet.»

»Mutta miehet», sanoi suutari Erkki, joka myöskin oli joukossa, »näinkö me vain odotamme niitä, melkein paljain käsin? Emme saa yhtäkään kiinni.»

»Se on ihan totta, jos niitä tulee isojakin joukkoja», myönsi Särkiniemen Juho ja laskei perään, että olisi tällaiselle miesjoukolle niin suuri häpeä laskea niitä menemään, ettei sitä saisi ikänä anteeksi.

»Niin, no», sanoi Kasarin Tommi, »koska meillä on kirveet, niin mennään ja murretaan puita poikki tien kahden puolen siltaa.»

Ehdotus hyväksyttiin ja lähdettiin viidakkoon. Heti alkoi kuulua vilkasta hakkuuta, joka omituisesti kajahteli hiljaisessa yössä.

Yhtäkkiä koski korvaan pohjoisenpuoleiselta tieltä rattaiden pärinä ja laulu. Miehet vetivät puitansa hätäisesti ja kasasivat ne tielle. Juosten kiirehtivät etelänpuoliselle pohjoispuolelle. Joukot ryhmittivät kappaleen matkaa murreksen yläpuolelle kahden puolen tietä.

Jo lähene huutava joukko. Yövahdit vapisivat jännityksestä ja puristivat kourissaan paksuja tankoja. Kuu valaisi tietä. Yövahdit piiloutuivat puitten varjoon.

Jo lennätti tienmutkan takaa esiin hevonen ... kaksi ... kolme, siihen loppuivat. Tietysti aavistivat vartioita sillalla olevan, koska laulu muuttui yhä enemmän uhittelevan karjuvaksi.

»Tpruu!»

Ensimmäinen hevonen hyppäsi murrekseen, sekausi jaloistaan riistoon, kun sitä yhä selkään hutkittiin, vihdoin valahti holtitonna mahalleen, ähkien ja puhkien. Samassa kun kaikkien ajajain hevoset seisahtuivat ja miehet kiroten aikoivat rattailtaan juosta pois korjaamaan puita tieltä, ilmestyivät vahdit metsästä.

»So, pojat! antakaa puiden olla, ette te kuitenkaan tästä pääse», sanoi Kasarin Tommi, joka vahtien etunenässä astui estämään tien perkausta.

»Hääh? Kuka se on, joka luulee olevansa parempi kuin minä?» huusi poikain joukosta Talvikosken Köpi, joka hevosta hurjasti mäntäten koetti saada sen menemään murroksen yli.

Kopin isä, Hermann, oli myöskin vahtijoukossa. Kuultuaan poikansa äänen kiirehti hän metsästä tielle. Ennen ei ollutkaan lähdön kiirettä pitänyt.

»Onko se Köpi?» kysyi tunnustellen poikansa ääntä.

»Mitä?» Pojalta pääsi roima kirous. »Onko tuo äijäkin — (taas sai isä paholaisen nimen) täällä?» Poika kääntyi päin ja tirkisteli varjoon, missä isä vielä viipyi.

»Vai niin!» huusi Hermann. »Lupasinko minä sulle raadolle hevosta?» Hermann astui poikansa ääreen ja tavoitti temmata suitset tämän kädestä. Mutta Köpi antoikin korvapuustin, joka lennätti isän nurin.

Sillä välin olivat toiset vahdit jo karkoittaneet vähäisellä kahakalla murroksen murtaajat, huusivat ja melusivat näiden kanssa niin, että isän ja pojan välillä syntynyt kahakka jäi huomaamatta. Pojat hankoilivat hevosiansa kääntämään ja takaisin palaamaan, mutta vahdit estelivät sitä ja aikoivat ottaa hevoset pois, kun arvelivat niiden olevan varkain otettuja.

»Auttakaa hyvät ihmiset!» kuului silloin huuto murrokselta, josta muut sähistessään olivat vetäytyneet kappaleen matkaa edemmäksi. Huutoa kohden nyt kääntyi kaikkien huomio.

Isän ja pojan kesken oli syntynyt todellinen tappelu. Saatuaan iskun pojalta antoi isä ylöspäästyään heti puullaan kaljauksen, joka kuitenkin onnistui niin huonosti, ettei poika edes kaatunut. Heti ryntäsi Köpi isäänsä käsiksi, heitti hänet murrokseen ja rupesi jaloin sotkemaan sinne. Silloin pääsi isältä hätähuuto.

Suutari Erkki ehti ensimmäisenä paikalle näkemään, miten poika vimmoissaan allansa makaavan isänsä tukkaa repi.

»Auttakaa!» kähisi Hermann henkiveiverissä.

»Minä sinun, sen...», kirisi poika hampaittensa välistä, vääntyen polvilleen isän rinnan päälle. Mutta tuskin oli hän siihen päässyt, kun jo suutari kaksin kourin tarttui hänen tukkaansa ja tempaisi syrjälle. Pojan kädet irtausivat isästä, joka kipeästi valittaen huoahhti. Nyt syntyi suutarin ja Köpin välillä kamppailu. Tuo vähäläntäinen pikilangan tekijä näytti kuitenkin olevan niitä miehiä, jotka ovat täyttä rotua maasta alkaen. Köpi sai niin tiheään leuoilleen suutarin nyrkeistä, että kiroillen pakeni askel askelelta edellä silmillään jotakin asetta etsien. Mutta nyt sekautuivat muutkin asiaan, kumpaisellekin tuli puolustajia, ja tappelu oikeata mallia oli heti valmis. — Vahdit eivät tähän saakka olleet kankiansa käyttäneet, vaan nyt alkoi pari miestä niitä heilutella sillä seurauksella, että muutamat pojista kukistuivat tien poskeen ja toiset rupesivat pakenemaan. Kasarin Tommi, joka äkkäsi Talvikosken Hermannin huonon tilan, tämä kun ei päässyt paikaltaan minnekään, tempaisi hänet syliinsä viedäkseen metsään ja huusi mennessään:

»Ottakaa se Köpi ja sitokaa kiinni, isänsä tappaja!»

Joukossa, joka oli kylläkin raivoisa, kuului tuo ääni kuitenkin siksi kamalalta, että parit erkausivat paikalla ja monesta suusta tuli yht'aikaa:

»Isänsä tappaja?»

»Isänsä tappaja!» matki Köpi kummallisella äänellä.

Useimmat riensivät katsomaan, niin pojat kuin vahditkin. Tappelu taukosi niin, ettei edes sanoilla riideltä.

»Kuolee tämä!» virkkoi Kasarin Tommi.

»Kuoleeko?» kyseltiin.

Köpi yksin askaroitsi syrjätoimissa, selvitellen hevosensa suitsia, nähtävästi aikeessa huomaamatta, jos mahdollista, lähteä karkuuttamaan kotiin päin. Silloin tarttui kaksi miestä hänen käsivarsiansa.

»Tules katsomaan tänne!»

»Mitä?»

»Mitä!«

Köpi vietiin isänsä viereen. Tämä makasi kipeästi valittaen selällään sammalten päällä. Joitakin katkonaisia sanoja sai hän sanotuksi, mutta kova pistos seurasi aina joka yritystä. Kasari oli asettanut hänet makaamaan paikkaan, mihin nyt täydellä terällään loistava kuu loi kirkasta valoa.

»Voi poikani«, äänsi Hermanni. Näkyi tahtovan jatkaa jotakin, mutta ankara pistos väärästi suun, otti hengen kiinni ja veti kasvoille sinertävän värin.

»Voi poikani«, yritti hän uudestaan. »Vanhurskas Jumala ... joka ... kaikki tutkii.« Taas ehkäisi pistos. Hän pyysi viemään kotiin.

Koko ajan pitivät miehet pojan käsivarsista, seisottaen häntä runnellun isän vieressä. Köpi ei ollut virkkanut sanaakaan, ennen kuin isä mainitsi kotiin viennistä.

»No onpa täällä hevonen.«

»Joutaako se?« kysyi Kajari ivallisesti.

»Mikäs siihen nyt...« Meni hymyyn pojan suu.

»Auttaako? Mikäkö siihen nyt auttaa? Ei mikään. Eikä siihenkään, että sinut viemme mukana«, sanoi Kasari.

»Jos tulen. Eikä siitä tuosta nyt vielä kuole.« Ei häntä nyt sentään naurattanut.

»Kuolema, kuolema tästä tulee... Oi tuota pistosta. Kun pääsisi kotiin«, valitti Hermanni.

Miehet ryhtyivät tuumiskelemaan. Päätettiin viedä aluksi ainakin likimmäiseen taloon, tehdä kantotelineet ja kantaa, koska otaksuttiin mahdottomaksi, että lyötyä rattailta täristäen voitaisiin sinne saada. Muutamat miehet ryhtyivät heti tekemään kantotelineitä. Ikään kuin uuden riidan nostamista kammoksuen eivät nuoret miehet olleet kiireessä pois lähtöön. Mutta sitä mukaa kuin kantotelineet valmistuivat, kasvoi poikain levottomuus ja lähdön halu. Ensimmäiset vaikutukset alkoivat haihtua. Vielähän se kitisee tuossa elävänä! Kuka sen on sanonut, että hän kuoleekaan? Turhan päälle vain tässä aikaa kulutellaan. Pojat jo liikuskelivat huomiota herättämättä hevosten luo. Miehet nostivat Hermannin kantopaarille.

»Kyllähän minä nyt tässä kiinni pitämättäkin pysyn«, virkahti Köpi, joka näki kumppaniensa etääntyvän ja toivoi mukaan pääsevänsä. Vasta tässä huomattiin, että toiset olivat hevosten luo menneet.

»Aikovat lähteä. Ei lasketa. Menkää ottamaan kiinni!« Toisia jäi Hermannin paaria valmistamaan, toiset juoksivat tielle kankineen.

Silloin alkoi kuulua merkittäviä ääniä viidakon läpi. Ensin sen nähtävästi vahdit kuulivat, sillä he seisautuivat, kun pojat jo laittausivat rattailleen. Mutta kohta olivat viimeksimainitutkin pelkkänä korvana. Kuului sekaisin ilmaa tärisyttävä räakymäkuoro, lehmänkellojen, kulkusten ja rattaiden pärinä. Mitä lähemmäksi ääni tuli, sitä veltommaksi ja innottomammaksi vahtien silmäin loiste himmeni. Hiljaisina, kuiskutellen pojatkin kuuntelivat: liekö ystäviä vai vihollisia? Kuului se Talvikosken Hermanninkin korvaan, jonka viereen Kasari yksin oli jäänyt.

»Tulee uusi tappelu, kantakaa minut pois.«

Suutari Erkki, joka uskollisesti oli pidellyt Köpiä, heitti tämän irti.

»Mene mihin tahdot, kyllähän kiinni saadaan!« huudahti hän, ja tarttuen kantopaariin lähti Kasarin kanssa kantamaan Hermannia.

»Jos sinussa olisi hiukankin ihmisyyttä tallella, niin tulisit olemaan isäsi kanssa nyt, kun kuulet äänistä, että tässä tulee uusi yhteenotto«, huusi Kasari.

Mitään sanomatta vetäytyi Köpi tielle päin. Meteli läheni yhä. Sillä välin olivat vahdit, vartoen uuden joukon tuloa, melkein huomaamatta jättäneet pojat uutta karkua yrittämään. Nämä ajoivat murrokselle kahdella hevosella, joista edellinen meni hämmästyttävällä voimalla ylitse. Kaksi miestä oli rattailta, toiset kaksi huutaen juoksivat perässä. Kumppanit jäivät jäljelle ja pistäysivät sitten metsän turviin. Toinen hevonen oli vähempivoimainen, se uupui murrokseen, jossa nyt vahtien ja sen isäntien välillä syntyi uusi aherrus. Ei se kuitenkaan ollut mitään tappelua enää, sillä yhä lähempää kuuluva meteli näytti halvauksen tavoin vaikuttavan kumpaisiinkin. Siinä temmeltäessä ei ollut kukaan huomannut Köpiä, joka tien sivuun ajetun hevosensa luona yhden toverinsa kanssa askarteli. Juuri siltä puolen tietä oli vetäytynyt pois osa siihen vedetyistä puista, niin että päälle käyvällä hevosella voi siitä vähin vaivoin

ajaa.

»Pois tieltä ja jaloista!«

Kyllä siinä saikin korjata itsensä! Köpin hevonen kun sai seipästä iskun, laukkasi ylitse kuin pakojänis. Ei kukaan ehtinyt estämistä ajatellakaan, hyvä oli kyllä, kun alta pois pääsi.

»No pääsivätkö ne menemään?« kysyi Kasari, joka nyt juosten tuli paikalle.

»Kysyä tätä!« eräs vahdeista melkein itkusuussa vastasi.

»No voi... Miehet, menkää nyt edes neljä kappaletta tuonne eteläpuolelle... Taikka ei sittenkään! Parempi on, että ollaan täällä kaikin ottamassa vastaan. Mutta entäs tuo hevonen?«

»Pojat lähtivät karkuun ja hevonen jäi tuohon makaamaan kuin ahma.«

»Korjataan se pois! Mäsäksihän se muuten ajetaan. Hoi!... no ottakaa kiinni, mitä te siinä?« Kasari tarttui hevosen päähän ja rupesi ylös ajamaan. Mutta joko se oli vahingoittanut jalkojaan taikka oli se niitä omituisen luontoisia hevosia, jotka, kun kaatuvat, eivät yritäkään nousta ylös. Suutari Erkki ja eräs toinen tuli apuun, mutta hevonen ei risukon päältä hievahtanut. Jo koettivat miehet vetämäänkin ruveta. Toiset vahdit seisoivat ääressä tampoiksi käsissä saamattomina päivitellen, nähtävästi yhä lähenevää melskettä ajatellen, sillä silmät yhä tähtäsivät pohjoista kohti, tietä myöten, jota kuu yhä valaisi.

»Oo!... tpruu!... no no, nyt nousee, pane Erkki kankesi sieltä mahan alle ja väännä, ehkä sitten nousee. Hiiden koni! No oletteko te siellä halvatulta, vai miks'ette tule auttamaan?«

Tien mutkasta syöksi esiin ratsastaja. Hevonen lensi kuin noidannuoli. Useimmat vahdit väistyivät pois tieltä, mutta toiset asettuivat kangin ja haralla käsin eteen aikeessa pidättää hevosen.

»Joko sieltä nyt?...« huudahti Kasari. He jättivät hevosen, jonka nyt olivat murroksesta selvittäneet, tielle, ja riensivät toisten joukkoon.

Ratsastaja huomasi vahdit saavuttuaan noin kymmenen sylen päähän. Hän päästi huikean kiljahduksen ja antoi suitsivarsista hevoselle. Se tunki empimättä miesjoukkoon. Miehet väistyivät ja kokivat kangillaan lyödä. Mutta hevosen tavattoman rohkeuden vuoksi syntyi sellainen häiriö, ettei yksikään lyönti vahingoittavasti sattunut hevoseen, ei ratsastajaan. Murrokselta hevonen yhtäkkiä peräytyi. Ratsastaja oli vähällä pudota hevosen kaulan yli maahan, mutta saavutti kuitenkin tasapainonsa. Kun rohkeimmat vahdeista nyt jo lähenivät hevosta, rupesi se isäntänsä kiljuessa potkimaan niin, että kaviot maantien kivistä tulta iskivät. Suutari Erkki sai rintaansa potkun ja kellistyi tien sivuun. Tuon kumman elukan potkujen edessä pakenivat jo rohkeimmatkin. Ratsastaja, joka oli tunnettu Karhun Esaksi, sai sen ajetuksi murroksen yli. Oli jo päässyt sen toiselle puolelle, kun tien mutkasta ilmestyi kuun valoon varsinainen joukko.

Hämmästyksen kohahdus pääsi useilta vahdeilta, kun ottivat pitkän potkun viidakkoon. Karjuvan joukon ensimmäiset hevoset ehtivät murrokselle ja pysähtyivät. Edellimmäisillä oli viikatteet varsistaan köytettyinä kärrynaisoihin. Huomattuaan murroksen edessään riensi rattailta joukko miehiä, jotka yks' kaks' puhdistivat tien. Tässä villitysti kiljuen ja heitellessään ilman kautta korkeassa kaaressa puita tieltä metsään huhuilivat ja huutelivat pojat vahteja, puhutellen heitä mitä verrattomimmilla haukkumanimillä ja kutsuen luokseen. Mutta nämä pysyivät piilossaan, uskaltamatta yksikään näyttäytyä suojelevien puiden varjosta. Koko matkue, johon näkyi kuuluvan kymmenen hevosta rattaineen sekä kolme ratsumiestä, oli pysähtynyt. Siinä huudettiin, karjuttiin, laulettiin, kirottiin, siunattiin ja naurettiin verrattomassa sekasotkussa.

Karhun Esan kiljuvan äänen hyvinkin muitten joukosta erotti! Hän pyörähteli ratsuineen kuin mikä johtaja ikään, toisinaan puhuen jollekulle, toisinaan taas mielettömästi kiljuen ja mellastaen.

»Poja-at! haetaan vahdit metsästä ja katsotaan mitä ne ovat syöneet!«

Ääni lähti Iikan Antista.

»Jaa pojat!« Siihenpä ehdotukseen vasta mielellään yhdyttiin! Ruvettiin uudestaan hyppimään, kiljumaan ja kerskumaan. Osa poistui jo kappaleen matkaa metsään, mutta näkyivät aristelevan: metsä kun oli synkkä ja pimeä ja miehisiä miehiähän ne lienevät vahditkin... Kuka tietää, mistä pensaasta isku tulee...

»No näitkö sinä niitä?« kysyi Kuivasen Ella Esalta, joka parhaillaan sito ratsuaan puuhun.

»Näin. Niitä oli kuin hiiriä mun ympärilläni, mutta lakosivat kahden puolen, ei uskaltanut yksikään kiinni yrittääkään. Minä en saattanutkaan mennä ohi, vaikka kyllä musta tuon rioläjän yli olisi mennyt

kuin tyhjää, minä annoin sen mennä takaperin ja ne rupesivat kangillaan lyömään», toimitti Esa.

»Ha haa!» nauroi Ella sekä useat muut, jotka olivat keräytyneet kuuntelemaan. Tiesivät näet, mitä siitä seurasi.

»Musta se rupesi annattelemaan takapotkillaan niinkuin poika, ja kyllä niistä pari ainakin sai sellaisen narstin, että saakuri soita, tuntuu vielä ylihuomennakin. Sitten ne katosivat metsään, etten minäkään ehtinyt edes nähdä, olivatko ne isoja vai pikkuisia.»

Toisia kovin nauratti.

»Se musta, se on poikaa!»

Taputeltiin mustaa.

»Sellaista hevosta ei ole toista.»

»Eikä sitä olekaan!»

»Mutta kenenkä on tuo hevonen?» kysyi joku nyt, kun huomasivat äsken murroksesta väännetyin hevosen tien sivussa. Arveltiin, että se on joko vahtien tai ovat nämä saaneet sen pojilta. Päätettiin ottaa sekin mukaan ja vähentää kuormia, joissa muutamissa oli viisikin miestä.

»Mutta Viitakylän vahdit, ne olivat housuissa ne», rupesi Iikan Antti kehumään. »Minä sain olkapäähäni sellaisen mällin, että lempo soikoon, jos ei vain ole tilaltaan.»

Niin kehuivat useat muutkin saaneensa. Esan musta se oli sielläkin ihmeitä tehnyt.

»Mutta tuo on hyvä keino, kun on nuo viikatteet!» rupesi muudan kehumään. »Ei siihen ole poppa tulla hevosen päähän. Viitakyläläisetkin koreasti päästivät viikatekuormat ensin ohi, mutta perimmäisiä heti rupesivat ahdistelemaan.»

»Hyvät ne ovat, ei sitä pitäisi koskaan lähteä ajolle ilman niitä. Kun ei vain ole oikein päällekyypäinen hevonen, niin kiinni ne ottavat.»

»No ei tällaista joukkoa, kyllä siihen on ihmisen kamala tulla.»

»Mutta mitähän ne tuolla metsässä...? Luulevatko ne, että vahdit nyt siellä selkäsaunaa odottelevat.»

»Pojat hoi! Tässäkö me rupeammekin nyt rähjäämään koko yön? Antakaa mennä niiden vahtiparkain niin pitkälle kuin tie piisaa.»

»Voi noitakin miekkosia ... tullaan tänne vahtiin ja tehdään risuläjä miesten eteen. Liekö ne meinanneet meitä estää eteenpäin menemästä tällä asuulillaan?»

»Rukoilkaa pojat niille jänishousuille karhun sappea! Hooi! vetäkää, vahdit, sitten henkeenne, ei sitä lusikalla anneta!»

»Karhun sappea nuorille pojille, sanoi Salmin Jussi, siitpä karskille kojjarille tulee suden kurssi.»

Jotkut uskalsivat muutaman sylen metsään, mutta palasivat sieltä jälleen samaa päätä takaisin. Koko vahtien takaa-ajo siis rajoittui siihen sekä huutelemiseen ja meluamiseen. Kun ei vahteja kuulunut, lähti joukko vihdoin kiljuen menemään eteenpäin. Sillan toisella puolella oleva murros synnytti uutta naurua... Kun luulevat kakarain touhuilla tällaisia miehiä pelottelevansa!

»Pian, pian!» huusi Esa, joka hevosineen oli jo toisella puolen murrosta, »olisihan siitä päässyt, näkyyhän tuosta jo ennenkin yli ajetun.»

»Älä nyt hädi, tehdään tie puhtaaksi. Korvenloukolta kuitenkin tulevana pyhänä tuodaan monta vainajaa kirkonmäelle. Tottapa maahanpaniaisiinkin mennään?»

»Älä nyt siitä vielä murehdi! — So hevonen!»

»Soo!»

»Noo liinukka!»

»Puukkoo tuppeen ja malmari povehen! — — —»

Ratise, pauhasi ja raikui hiljainen metsä. Kun kajastus vain enää kuului etäämmältä, kuulosti siihen

sekautuva tuulenhumina puitten latvoissa kuin vahvan miehen huokailu. Siihen muutamain syyslintujen pelokkaat, katkonaiset viserrykset sekausivat kuin hennon naisen valittava uikerrus.

Vahdit palasivat metsästä tielle, neljä miestä kantaen Talvikosken Hermannia, joka melkein joka askelella valitti.

»Jäämmekö me tänne vielä, vai?» kysyi joku, kun kantajat olivat pois lähdössä.

»Niin, mitäpä täällä. Viisi niistä muista joukoista, kun tuon kanssa nyt noin kävi», sanoi Kasari korjaten hiukan paarinaisaa olallaan. »Sitä paitsi tarvitsee tässä apumiehiäkin, jos niitä ilkiöitä sattuu vastaan tulemaan, niin mitäs me voimme kantaessamme ketään päättämme torjua.» Tästä oltiin yksimielisiä ja päätettiin lähteä pois.

Kun taas lähdettiin käymään, kompastui yksi kantajista, että oli vähällä kaatua. Talvikosken Hermannilta pääsi kipeä älähdys.

»Oi voi», huokasi suutari Erkki, »onkohan Vanhurskaan Jumalan käsi jo kokonaan alettu?»

»Ei», arveli joku toinen, »se on nyt nostettu. Hän lyö meitä tällä haavaa meidän synteimme tähden. Tämä uppiniskainen ja paha kansa ei usko, ennen kuin se kukistaa itse itsensä pahuudessa.»

»Niin taikka näin, mutta ovat ne sentään aika vietäviä nuo, jos sitä oltiin hyviä ennenkin», virkkoi Särkiniemen Juho.

»Kiroile siihen vielä!»

»Mahtaisivatko nuo siunaamallaakaan parantua.»

Sillä välin kuin vahdit Harjun sillalta näin kulkivat surusaatossa kantaen Talvikosken Hermannia, riensivät pojat, minkä hevosten kavioista saivat lähtemään, kohti Korven kylää. Kun vielä oltiin noin parin kilometrin matkassa, pysähdyttiin tielle varustautumaan ja valmistelemaan. Tässä oltaessa vei Kuivasen Ella Karhun Esan hiukan syrjään ja kysyi:

»Tottapa se nyt niin on kuin on puhuttu?»

»Mikä?»

»Että autat minua saamaan sen Santran kärryilleni?»

»Kuinka sinä sitä kyselet? Sitä vartenhan nyt on lähdettykin.»

»Niin mutta, arvelin vain, että...»

»Sinulla on aina niitä sellaisia. Asia kuin asia ja mies kuin mies. Santra tulee nyt, vaikka se olis seitsemän lukon takana.» Esa jo lähti, mutta kääntyi vielä nauraen sanomaan:

»Se on eri asia, *kuka* siitä sitten morsiamen saa!»

»Älä piru...», murisi Ella.

»Mitä?» Esa hypähti yhtäkkiä takaisin Ellan eteen, silmät välähtivät, nyrkit sojaltivat ja hän näytti niin kiihottuneelta tuon yhden sanan johdosta, että nähtävästi ei olisi tarvittu muuta kuin napsaus, niin olisi jo ollut ystävänsä kurkkutorven kimpussa.

»Kaa, älähän nyt...»

»Koetetaanko paikalla?»

»Niin, aina sinä olet niin kamala.»

»Kamala! Mutta mitäs sinä sitten?»

»Lähdetään nyt, emme suinkaan me tässä rupea riitelemään.»

Esakin jo alkoi malttaa mieltään ja lähti Ellan perään kävelemään.

»No en minä riidellä tahdo ... enkä paljon pane väliksi vaikka riidelläänkin. Tietäähän sen ainakin puoli maailmaa, etten minä pane vastaan muuta kuin mahdottomia.»

Ella, jolla ei ollut halua riidellä Esan kanssa ja varsinkaan ei tänään, etäänäntyi hänestä enempää jankuttamatta ja meni hevosensa luokse.

Taas lähdettiin matkalle. Aamun koi alkoi jo hiukan sarastaa. Esa oli mustineen nyt jäänyt jälkijoukkoon, ei pelosta, se täytyy tunnustaa, mutta jatkamaan kerskaamisia ja uhkauksia sekä siellä tulevain kanssa tekemään suunnitelmia edessä olevaa tappelua varten. Sydän hehkui tappelunhalusta ja kiihkosta.

XI

KORVENLOUKON TAPPELU

»Mooses sanoo, että joka varastaa ihmisen ja myy hänet, eli löydetään hänen tykönänsä, sen pitää totisesti kuoleman. Taitavat meinata ne pitäjän pojat Valeen kanssa seurata Mooseksen lakia, vai mitä arvellette Lukko?»

»Niin, niin taitavat, kumma ettei niitä jo ala kuulua.»

»Eivät ne näin aikaisin. Se on kovaa poikaa se Mooses, mutta ei kaikin paikoin. Kun se säätää silläkin lailla, että koska joku lyö palvelijatansa eli palkkapiikaansa sauvalla niin että hän kuolee hänen käsiinsä, hän pitää kaikesti kostettaman. Mutta jos hän päivän taikka kaksi elää, ei pidä häntä kostettaman, sillä se on hänen rahansa.»

»Ei se piikaväelle pannut kovin suurta arvoa.»

»Niin. Mutta katsokaapas kuinka niillä on hätää ja touhua tuolla kylässä. Totta vieköön, tuolla tulee jo koulumestariakin vetäen luovaloista ruumistaan.»

Tämä keskustelu tapahtui pienen mökin edustalla Korvenloukolla Mikkeliilauantai-iltana. Se oli korpraali Lukon mökki ja keskustelijat olivat korpraali ja Matin Tuppu. Mökki oli kaltevassa mäkirinteessä ja siitä näki hyvästi alempana laaksossa sekä samalla rinteellä olevan kylän ylitse. Vaikka olikin jo myöhäistä oli kylässä erinomaisen vilkasta liikettä ja elämää. Siellä juoksenneltiin edestakaisin ja huutoja kuului kaikkialta.

Korpraali Lukko oli vanha mies, harmahtavat hapsset valuivat pitkinä ohuina suortuvina ohimoille. Varsi oli sentään vielä tukeva ja jäykkä. Matin Tuppu oli läheisen mökin mies.

Koulumestari tuli vaivalloisesti liikkuen, mutta nähtävästi kokien kaikin mokomin kiirehtiä. Tupun suu meni veitikkamaisesti hymyyn, kun hän huusi mestarille, joka aikoi ohitse rientää heitä huomaamatta:

»Ramman ei pidä sotaan käymän, eikä sokean toista taluttaman, sillä he molemmat häpiään tulevat.»

»Ole vait' ja pidä suus kiinni!» Koulumestari seisahtui huomattuaan miehet.

»Niin ne sanoivat Danin lapset Michan papille. Mutta meinaatko sinäkin sotaan mennä?» kysyi Tuppu.

»Se on tietty, missäs kauha on muualla kuin padassa.»

»Tule istumaan tänne vain ja anna nuorten melskata», kehoitti Lukko.

»En minä ole nahkaani ennenkään säästänyt», sanoi rampa rehennellen.

»Älä ole niinkuin ne, jotka paljon lupaavat, mutta eivät saa mitään aikaan, sanoo Syyrakki», nauroi Tuppu. »Tule istumaan tähän kivelletä vain, Lukolla on tässä jo uudistupakoita.»

Koulumestari lähenei piippuansa kopistellen ja Lukko ojensi hänelle massinsa. Istuessaan kivelletä hän sanoi Tuppua katsellen:

»Moni kerskaa itseänsä viisaudesta, mutta vähän siitä tietää, sanoo Syyrakki.»

»Niin, jottako minä?» kysyi Tuppu.

»Niin, ja moni muu.»

»Mutta et sinä piisaa mulle Raamatun tiedoissa.»

»Piisaanpa! Etpä sinä tiennyt sitäkään viime sunnuntaina, ennen kuin minä sanoin, missä on Raamatusta, että ole vait ja pidä suus kiinni.»

»Mutta etpä sinä tietänyt sitä missä Raamatusta puhutaan härän ruokkimisesta.»

Korpraali tunsu, että tässä on taas tulossa kova kinastus, ja koetti sen tähden pistää väliin:

»Henttulan Jussi-vainaja oli maksanut juoppo-pappi-vainajalle kerran korttelin viinaa, kun oli saanut tietää missä on Raamatusta se, että ole vait' ja pidä suus kiinni.»

»Niin se antoi», tiesi koulumestari, »mutta sitten sai tilaan Kantolais-vainajalta puoli ruplaa rahaa ja tuopin viinaa. Meni näet sitten lyömään vetoa Kantolaisen kanssa, kun Kantolainen väitti, ettei Raamatusta niin ole.»

»Mutta mitä hittoa ne tuolla kylässä noin huutavat, oikeinko ne varustelevat niin kuin sotaa?» virkahti Lukko katsellen kylää kohti, mistä hämärässä vielä erotti liikehtiviä ihmisiä ja kuului hajanaisia ääniä.

»Varustavat ne», tiesi koulumestari. »Pitäjältä on tullut kovia uhkauksia, uhkaavat nyt uudestaan tulla hakemaan sitä Laitalan Valeen morsianta.»

»Koko häjy se oli se Valee.»

»Oli se. Kuulkaas kun akoillakin on ääntä. Siellä on äijätkin liikkeellä. Lähdetään katsomaan.» Koulumestari nousi. »Antakaapas vielä tupakkaa, ovatpa ne oikein hyviä.»

»Tuos'on», sanoi korpraali kohoten pystyyn. »En tiedä viitsikö tässä vanhat lähteä nuorten kisoihin. Minä puolestani olen tarpeeksi ollut sellaisissa lölyissä.»

»Niin, no mutta katsomaan.»

Jo rupesi uteliaisuus heräämään Matin Tupussakin. Korpraali lähti tupaan takkia yllensä ottamaan. Muori antoi siellä kovaa rippiä ja käski äijän kotona pysymään. Mutta äijä tuli vain naureskellen ja lähti miesten mukana. Akka melskasi vielä ovella, että kun eivät nuo vanhat, lahot kantturat edes pysy paikoillaan yölliseen aikaan, kun lähdetään juoksuun kuin kolmitalviaat.

* * * * *

Kaikki kylän väki näytti olevan liikkeellä. Miehet varustelivat ja valmistelivat aseita. Tytöt ja poikaset kasasivat kiviä maantien veräjän tienoille, missä miehet aikoivat tulokkaita vastaan ottaa. Iäkkäitäkin miehiä liikuskeli joukoissa antaen nuoremmille kokemukseen perustuvia neuvoja ja ohjeita. Toiset kiersivät paikasta toiseen Jumalan sanan valossa arvostellen tappeluita, joille antoivat ankan tuomion. Hekään eivät kuitenkaan suorastansa kohdistuneet tuomitsemaan korvenloukkolaisia, vaan tarkoittivat nähtävästi pitäjäläisiä tuomioillaan, ne kun olivat ryntäämän puolella.

* * * * *

»Kas, tuollapa tulee korpraali!» huudahti eräessä ryhmässä nuori mies, jota toiset nimittivät Konnun Iikaksi. Joukossa oli vilkkaasti väiteltä siitä, onko kanki vai puukko parempi ase tällaisessa tappelussa. Lukon kumppanit olivat jo nähtävästi jääneet johonkin muualle, koska hän tuli yksin.

»Sanokaapa te, eikö puukko ole aina parempi ase tappeluissa kuin kanki?» jatkoi Iikka, kun Lukko tuli lähemmäksi.

»Se riippuu siitä, mitä asetta on tottunut käsittelemään», vastasi soturi. »Ei koskaan kanuunamiehestä ole pajunettiin, eikä...»

»Joo», keskeytti Mäkilahden Kustaa, »kyllä, mutta ei Iikka eikä monikaan meistä ole kuitenkaan niin hyviä puukkomiehiä kuin pitäjäläiset. Mutta kangella, tuollaisella pihlajaisella tampiolla sitä vastoin!»

»Älkää viljelkökään puukkoa», sanoi Lukko vakavasti, »sillä katsokaahan, se on sellainen kalu se, että kun sitä suurissa tappeluissa käytetään, niin siinä tulee kohta murhia ja...»

»Tulkoon!» intoili muuan nuorukainen.

»Älä sinä sellaisia!» nuhteli Lukko. »Olisiko sitten niin hauskaa tulla tapetuksi tai tappaa muita, lapsiparka? Katsoppa, näillä käsillä on tehty neljätoista miesmurhaa julkisella sotatanterella, mutta kyllä minä ennemmin tahtoisin, että ne olisivat tekemättä, vaikka olivatkin vieraan kansan miehiä ja valtakunnan vihollisia.»

»Mutta mitä niistä surraan?» nuoret miehet kyselivät.

»Voi lapset», virkkoi vanhus ja kyynel ilmestyi silmään. »Jos teistä joskus tulisi oikeita sotilaita ja joutuisitte tappamaan ihmisiä, joille ei teillä ole mitään vihaa, kun saisitte kuolemaa katsoa vasten silmiä sellaisella tantereella, jossa tuhannet miehet panevat alttiiksi henkensä, jossa ei tapella vain leikin vuoksi, niin te ette enää sanoisi niin. Mitä nämä teidän tappelunne ovat? Joutavaa leikkiä. Ja syyt, joista te tappelette? Pojat, pojat, älkää ajatelko murhia, selkään antaminen on paikallaan. Käyttäkää vain kankia, niillä saa kyllä annetuksi selkään, mutta ei siitä kuole. Puukot sitä vastoin, ne ovat pirun aseita ja pitäjällä on suuria puukkojunkkareita. Lyökää kangilla, niin te pidätte puolenne.»

* * * * *

Eräässä ryhmässä keskusteli joukko iäkkäämpiä miehiä, muiden muassa Hautalan Janne, sekä useita muita pitäjältä tulleita.

»Se on ihan varma tosi», kuului Mäkilahden Matti kiukkuisesti sanovan, »että jos emme me rupea täällä rauhaa saamaan, jos tänne vain aina sotaretkiä pitäjältä tehdään, niin kasakat me vaadimme laitettavaksi!»

»Mutta nekin tulevat omille niskoille elätettäviksi», huomautti joku.

»Tulkoon! Ennen sitä nyt kasakan talossa elättää, kuin tässä iankaiken seisoo tampio kourassa tappeluun valmiina.»

»Vähätpä niistä oli hyötyä tuolla Romppalahden kulmallakaan, kun niitä siellä oli», sanoi Hautalan Janne. »Ne pojat ja äijä siellä niitä pieksivät yksistä käsin niin, että kasakoista ainakin pari tapettiin, eivätkä ne lopulta enää uskaltaneet pimeään aikana ollenkaan ulkona liikkua.»

»Niitä pitäisikin kohta saada kokonainen komppania.»

»Joo, mutta tällaisina, heikonlaisina vuosina ei niitä jaksettaisi elättää. Muuten ovat ne aika jänishousuja koko kasakat. Eivät ne uskalla oikean miehen kimppuun käydä yksin eikä kaksin, muuta kuin joukolla.»

»Niin no, mitä niistä sitten on hyötyä, sellaisista? Mutta kas noita kakara-vekaroita tuossa! Niillä peijakkailahan on puukot lyötynä seivästen päihin? Pojat tulkaa näyttämään!»

Joukko puolikasvuisia poikasia tuli niittyaidan ylitse tielle Hautalan Jannen luo.

»Kas tällainen se on miehen ase», virkkoi muuan näyttäen seivästä, minkä nenään oli puukonterä lyöty, että siitä oli syntynyt teräväkärkinen keihäs. Useat miehet hymyilivät ympärillä tyytyväisinä ikään kuin olisivat tahtoneet kerskuen sanoa: »Sellaisia ne ovat paimenpojat meidän kylässä!»

»Kas tuohon tutkaimeen se tänä yönä norastetaan Karhun Esa niin kuin silakka!» muuan toinen rehennellen virkkoi samanlaista asetta näyttellen.

Päätä vääntäen rupesi Hautalan Janne vihdoin sanomaan:

»Ei hiidessä tuota, eivät nämä ole lasten kaluja!»

»Ei, ei ne lasten kaluja ole, kyllä ne ovat oikein miehen aseita ne», todisti muuan kylänmiehistä naurahdellen.

»Mutta miehet, ei lapsia sovi näiden aseiden kanssa päästää tappeluun... Ajatelkaahan nyt vähän, sillä...»

»Se ei ole tarkoituksenakaan», oikaisi Mäkilahden Matti. »Nämä pojat ne vain touhuissaan niitä rakentelevat ja niiden kanssa vehkeilevät. Mitä kakarat sellaiseen; se nyt ei tule kysymykseenkään.»

»Vai ei!» huusi parikin poikasta. »Ilman meitä te ainakin saatte selkäänne.» Pojat rupesivat hyppimään ja kiljahtelemaan.

»Pois ne otetaan niiltä», muuan vanhahko mies virkahti, tarttuen jo erääseen keihääseen.

»No ei!» kirkui poika ja tempoi asettaan. Toiset lähtivät pakoon keihäineen. Päästyään pellolle kappaleen matkaa alkoivat sieltä miehille hypähdellen kerskua ja härnäillä.

»Nuo juutalaiset!» miehet paneskelivät ja nauroivat. Muutamat valmistausivat poikain perään menemään, mutta toiset arvelivat sen vaivan turhaksi, väittäen, etteivät nuo kuitenkaan uskalla

tappeluun tulla. Ja siihen se jäi.

Siihen tuli nyt Laitalan Valee hiljakseen kävellen, ilman minkäänlaista asetta.

»Mutta eihän sulia, mies, ole kättä pitempää?» setä muistutti.

»Noo, kyllähän lyöpä aseensa saa, jos se sikseen tulee.» Naurettiin. Tuohan oli niin Valeen kaltaista: nytpä tulee sinulle pakko näyttää kurssiasi.

Joku oli ruvennut ryyppyjä tarjoilemaan ja pullo kulki miehestä mieheen.

Naisväki oli vetäytynyt jo likimmäisiin taloihin, missä alituisen tähtäilivät ulos milloin alkaisi pitäjäläisten joukko näkyä. Muutamia heistä kuitenkin silloin tällöin kuljeskeli ja kierteli miesjoukoissa ulkona, mikä milläkin asialla. Muuan nuori vaimo nyhjäisi miehensä erilleen ja rupesi tätä pyytämään, että lähtisi kotiin. Sanoi pelkäävänsä, että jos tulee murhia ja ... mihin hän sitten lasten kanssa joutuu. Mutta mies vain nauroi, sanoi että ei suinkaan hän ole mikään akka, että suotta antaisi itseään tappaa. Käski muijan mennä mukulain luokse kotiin ja palasi itse takaisin joukkoon.

Aamuyöstä alkoivat joukot jo käydä levottomiksi. Eiköhän niitä tulekaan? kyseltiin. Mieliä tuntui sellaiselta kuin epäilemättä on pitojen valmistajalla, joka saatuaan kaikki kuntoon, huomaa ettei vieraita tulekaan. Erittäinkin miehet sellaiset, joista tettiin, että ne ovat varsin kernaita käyttämään jäniksen passia, ne vasta melun pitivät.

»Äh!» huusi kylän räätäli Salonen, »olisivat nyt tulleet, niin...!» Hän matkasi rautatieläisellä kangellaan aitaan että räjähti. »Tuhatta laivaa!»

»Mitä?» kysyttiin koiruksillaan.

»Mitä!» huusi räätäli vimmoissaan. Sappi oli näet niin täysi, ettei saattanut edes sanoa, mitä oikein olisi tehnyt.

Toisaalla muuan pikkuruinen, Nymanni nimeltään, hammasta kiraten väitti ja vannoi, että pelkureita ne ovat ne pitäjäläiset, sillä hän oli itse erään kerran ajanut tanhualle koko kisaväen. Juttu oli tosiperäinen siihen määrään, että hän oli riehunut naisten keskellä ulkona, kun miehet tappelivat sisällä. Tytöt olivat ottaneet hänet kiinni ja ruvenneet sulkemaan sikolättiin. Mutta mies on aina mies: hän sai puukon tupestaan ja tytöt lähtivät vilistämään edellä. Ja silloin hän teki tuon kuuluisan urotyönsä.

»Ja minä kriivoin» (puukolla nimittäin), jatkoi Nymanni, »niin että ovipieliäkin minä kriivoin!»

»Joo, kyllä se on ollut miestä tämä Nymanni, mutta kaikki sekin rupeaa olemaan.»

»Kaikki? Tule koettamaan!»

Tämäpä vasta haaste! Toinen kuin hongantyyvi, toinen ... hän olikin niin ihmeen pikkuinen! Mutta häntä kun oli aina narrattu, annettu voittoa, eletty miehen kuin lapsen kanssa, siitä tuo uhma.

»Koettakaa! Kyllä minä Nymannin takaan!» kehoitettiin.

»Jos vain luulet olevasi paree kuin minä, niin saat kohta paikalla koettaa!» kiljui Nymanni. »Kyllähän sulla sitä oikoista voimaa on, mutta luonto se on joka kominteeraa ja klippiari liikunto.»

Hongantyyvi nauroi:

»En minä uskalla», sanoi. »Mutta jos nyt sentään koetetaan!»

Niin koetettiin rinnuspainia ja hongantyyvi kaatui alle.

»Näetkös poika, että isän kourat ne ovat nämä kourat!»

Hongantyyvi nousi nauruansa pidätellen.

»Kas juupelia!» ihmetteli, »en minä olisi uskonut tuota.»

»Vieläkö koetetaan, että tulet vahvemmin uskomaan?»

»Nyt!... nyt!... nyt!...», alkoi kuulua joka taholta kiivaita huudahduksia.

»Hiljaa! hiljaa!» Korvat kaikkialla teroittuivat kuulemaan tuolta metsän sisästä kuuluvia ääniä, noita merkillisiä ääniä, jotka muistuttivat niin elävästi peikkojen juhlapäivällisiä.

»Nyt tulevat!»

»Miehet! Pannaan hirsi veräjän päälle!»

»Kaikki seisomaan kahden puolen tietä!»

»Niin, että joka tulee veräjästä, saa käydä katulööpin läpi!»

Yhtäkkiä oli syntynyt tavaton liike. Ei kukaan enää pysynyt paikoillaan, veri näytti liikuntoelimissä levottomasti mellehtivän.

Laitalan Valeesta oli levollisuus kadonnut hänestäkin. Aidasta jo kiihkeästi irralle paksua aidasta kiskoi.

»Valee hoi!» kuului vähästä matkaa pelloilta ruikuttava ääni.

»No? kuka se on joka huutaa?»

»Tule tänne, saat mun kankeni.» Valee meni sinne päin ja löysi Nymannin vaikeroimassa pellon pientarella.

»Voi ... kuule...! Katso kun on kenkä hieronut jalkaani! Panin kuivetut kengät, ja ne hieroivat... Kuule, saat ottaa tämän mun kankeni. Katso, se on hyvä, tuoretta pihlajaa. Mulla on vielä kaksi kotona. Kuule, mun täytyy käydä muuttamassa kengät, minä otan sieltä uuden.»

»No, no, kyllä tämä hyvä on!» Valee jo kiirehti aseineen pois.

»Kyllä minä tulen kohta, kuule...! minä juoksen.»

Metsästä kuuluva meteli läheni yhä. Päivä alkoi jo hiukan sarastaa, niin että näköpiiri, joka kuun kadottua taivaslaelta oli kovin supistunut, alkoi taas laajeta. Miesjoukko oli asettunut veräjän eteen kujaan tien täydeltä. Poikittain tien yli, toiselta aidalta toiselle, oli nostettu paksu hirsi. Hiljaa ja asemillaan eivät miehet kuitenkaan seisoneet, vaan levottomina tungoksessa edes takaisin seuloivat. Jotkut yrittivät joukon etupäähän äänekkäästi pelottomuudestaan kerskaton, toiset taas salamyhkään, mikä minkin tekosyyn varjolla, peräjoukkoon pyrkivät, mutta niitä ei ollut aivan monta.

Jo kopistivat Hautalan Janne, Mäkilahden Matti ja moni muu tuhat piipuistaan ja pistivät ne taskuihinsa. Vakava, jonkinlaista harvinaisempaa tunteellisuutta ilmaiseva katse teroittui metsästä kuuluvaa meteliä kohti. Miehiä seiso jo koottujen kiviläjjäinkin ääressä pelloilla.

»Peräytykää vähän harvemmalle!» kuului Hautalan Jannen ääni. »Tässä ollaan niin tiheässä, että on toinen toisensa tiellä. Niin, ja jos ne rupeavat tulemaan tänne aitan yli eikä veräjästä, niin antaa niiden tulla pelloille asti. Älkää menkö aidan yli lyömään, ei siitä sovi lyödä kunnollisesti ja siinä ne voivat hyvin helposti pistää puukolla.»

Neuvo hyväksyttiin jotenkin yksimielisesti, vaikka kyllä kuului vastaväitteitäkin. Naisia näkyi etäämmällä, kartanojen ja rakennusten luona parvittain seisoskelemassa.

Ensimmäiset hevoset ryntäsivät ulos metsästä. Korvenloukkoilaisten taaja parvi älähti kuin yhdestä suusta kamalan älähdysten, joka kohta, kuin väsyneenä väreillen haipui odotellen synkkään hiljaisuuteen. Sitä vastoin tulijat mitä kirjavimmalla tavalla räähkyivät ja melkasivat, kunnes yhtäkkiä pidättyivät kappaleen matkan päähän veräjästä. Miehet siellä kokoutuivat rattailtaan yhteen parveen, arvattavasti neuvottelemaan rynnäkkösuunnitelmasta. Korvenloukkolaiset sillä aikaa seisovat hiljaa odotellen. Muutamia kerskailevia haukkumasanvoja vaihdettiin kahden puolen.

»No mitä, mitä sen päitkö! Miksi ette aja?» kyseli Karhun Esa, joka soukalla tiellä vihdoin vaivoin pääsi etujoukkoon. Kaikki heti ryntäsivät hänelle, kuin johtajalle, selittämään:

»Siellä on hirsi veräjän päällä, eikä siitä pääse! Mikähän hiisi...?» Muuten muka tietysti ei olisi ollut mitään estettä. Ai, miksi nyt, juuri nyt keksivät tuon hirren? Mitä hyötyä nyt on viikatteista?

»Hirsi!» Esa tirkisteli veräjälle, mittailien jaksaisiko musta siitä yli hypätä.

»Mennään ottamaan hirsi pois!» hän huudahti. Toiset katselivat hämmästyneinä, että oikeinkohan se totta tarkoittaa?

»Mennään!» moni jo sanoi.

»Tulkaa», huudettiin veräjältä, mihin puhe jo oli kuulunut. Tuo huudahdus sai ryntääjät hiukan levottomasti liikahtamaan ja vakavammin kääntämään huomionsa veräjän takana seisovaan

miesjoukkoon.

»Tulkaa pojat!» kuului veräjältä yhä uhitellen.

Karhun Esa iski mustaansa, lennätti veräjälle, kiljahti siinä, kääntyi takaisin ja hyppäsi alas selästä toisten luona.

»Nyt mennään pojat!» Hän etsi eräiltä rattailta kankensa, katsoi että puukko oli povitaskussa.

»Mennään vain!» Joukkoon liittyi Iikan Antti, Kuivasen Ella ja muutamia muita. Toiset jäivät vielä jäljelle varustellen aseitaan.

Korvenloukkolaiset seisoivat noin neljän sylen päässä veräjästä. Mutta nähtyään, että toiset alkoivat lähennellä, alkoi siitäkin miehiä liikkua eteenpäin, Mäkilahden Matti ja Hautalan Janne etupäässä. Juuri kuin epäillen pidättyivät ryntääjät. Jotakin tekosyytä etsien rupesi Karhun Esa mellastamaan perässä tuleville.

»Jos on asiaa, niin tulkaa lähemmäksi!» huusi Mäkitalon Matti ja löi kangellaan veräjänpuolaan.

»Odot!» huudettiin vastaan. Muutamat siellä jo tasajalassa hypähtelivät.

Laitalan Valee oli pysynyt hiukan etäämmällä, eikä ollut niiden joukossa, jotka etunenässä veräjälle riensivät. Hänen vieressään seisoivat Mäkilahden renki-Heikki, hän, tuo hongantyyvi.

Vähitellen alkoivat Valeen silmät kiihkoisesti hehkua, kun tähtäili veräjän toiselle puolen.

»No mutta», äännähti hän vihdoin, »eiväthän ne vain pelkää niin, että lähtevät pakoon ennen kuin... Lähdetäänkö Heikki?»

Hongantyyvi oikein säpsähti, kun tuo rauhaisa, ennen melkein pitkäpiimäinen mies niin kamalan hurjasti liikahti. Mutta sepä hänenkin elementtinsä herätti.

»Mennään!»

Alkoivat juosta veräjälle. Kaihoten antoivat toiset tilaa, toiset riensivät perään. Kahden puolen veräjää vielä seisoskeltiin ja kerskaillen piiskattiin kangilla maata ja aitoja; joskus kyläläiset jo veräjällekin iskun antoivat.

Valee ja Heikki hyppäsivät veräjän yli.

»Poika!» huudahti setä, kun äkkäsi Valeen. Ääni takertui kurkkuun, kuin jonkin hirveän tapaturman sattuessa ihan silmäin edessä. Samassa hän teki vaistomaisen liikkeen, juuri kuin tahtoen estää Valeeta menemästä. Mutta se oli jo myöhäistä... Siellä iskettiin kangilla jo kahden puolen.

Kyläläisten joukot ryntäsivät aidoille kuin varikset hyppien yli. Aidat romahtivat maahan. Sillä välin jo oli Heikin ja Valeen ympärille keräytynyt piiriin pitäjäläisten taaja parvi. Kirkuen ja meluten ahdistettiin heitä joka puolelta. Puukkoineenkin jo koettivat muutamat lähennellä, mutta taajat kangen iskut pidättivät heitä tarpeellisen matkan päässä.

Mutta kohta tuli apuakin. Korvenloukkolaisten lauma iski päälle joka taholta. Tappelijat levisivät tien kahden puolen oleville sänkipelloille, missä sattui ryhmäkohtauksia ja parikohtauksia. Niistä johtui edellä juoksuja ja takaa-ajoja. Koko vainio tuli siten tappelukentäksi ja siinä vielä seisovia kuhilaita käytettiin suojeluspattereina, joiden ympäri peräkanaa useammat parit kiersivät. Puukot, joita pitäjän pojat olivat ensin aikoneet käyttää, katosivat vähitellen pois, joten kanget ja tervapiiskat jäivät yleisimmiksi aseiksi.

Melske oli suurenlainen. Pimeydenruhtinaan nimi monenlaisissa toisoinnoissa kaikui yli kaiken sotahuutona, tunnussanana, johon sitten mitä monenvälisin joukko yksityisiä sapenpurkauksia sekaantui.

Hevoset olivat omin valloin tiellä joutuneet tappelukentän piiriin. Pelloissaan ne vavahtelivat ja hirttelivät, liikkuvat vähitellen veräjään asti, mihin tie päättyi. Siinä olisivat kenties seisoneetkin, mutta joku korvenloukkolainen ohi kulkiessaan iski kangellaan erästä hevosta, joka siitä pillastuneena laukkasi yli ojan pellolle. Siitä kaikki hevoset säikähtyivät niin, että hämmästyttävässä sekasotkussa lennähtivät rattaineen hujan hajan. Muuan kärrynaisaan köytetty viikate tunki erään vaaleanharmaan kauniin ratsuhevosensa mahaan. Ori päästi kamalan äänen. Aukko tuli ammottavan suuri, sisälmykset sieltä valuiivat ulos. Kamalasti valittaen koetti ori vielä juosta eteenpäin ja tallasi sisälmyksiään jotka roikkuivat maassa ja pala palalta jäivät kavioiden sotkemana jäljelle. Tappelijatkin sen jo huomasivat ja kiintyivät katselemaan.

»Tpruu!» huusi muuan nuori poika, joka itku kurkussa lähti tappelun kuohinasta yllättämään kiinni kaunista hevostaan. Mutta samassa kuin hän ehti oriin luokse, loppuivat sen voimat: se suistui pää edellä pellonojaan ja jäi siihen viimeisiänsä korahdellen. Pojalle kävi niin sääliksi isänsä kaunista hevosta, että purskahti itkemään ja kumartui nostamaan ojasta sen kaunista päätä, jossa silmäin tulinen loiste jo alkoi sammua. Samassa juoksi ohi muuan korvenloukkolainen ja iski kangellaan poikaa. Sanaakaan älähtämättä putosi hänkin makaamaan poikittain hevosensa kaulan päälle.

Koottujen kivilajien luona häärivät kylän paimenpojat ahkeraan lennättäen kiviä hevosjoukkoihin. Miehiä ei sopinut heitellä, olisi pian oman kyläläisiin sattunut.

Tappelu oli muuttunut paoksi ja takaa-ajoksi: kierrettiin kentällä kuhilaitten ja hevosjoukkojen ympäri parittain, milloin takaa-ajajana oli korvenloukkolaisia, milloin pitäjäläisiä. Siten oli mylläkkä saanut vähän lauhkeamman luonteen, sillä iskut eivät enää niin alituisesti osuneet eikä kohti sattuneet. Mutta tuimasti siinä vieläkin oteltiin. Valee iski oikeaan ja vasempaan, ei kuluttanut voimiaan takaa-ajossa eikä edelläjuoksussa, löi toista jo kun toinen pakoon lähti. Vielä pelottavampana liikkui Hautalan Janne tervapiiskoineen, jonka edestä jo pelkojaan useimmat pakoon lipittivät.

Mutta ilmaiseksi eivät lyöneet korvenloukkolaisetkaan. Iikan Antin kamala kanki, jonka päähän oli joukko hevoskengän nauvoja taottu, liikkui kuin kuoleman sanansaattaja. Kauhistuen sitäkin paettiin, tuota asetta, joka melkein joka iskulla miehensä maahan masensi. Puukkoonsa oli uudestaan turvautunut Karhun Esa. Missä hän likelle pääsi, siellä aina kipeitä älähdyksiä kuului ja veriset jäljet osoittivat hänen kulkuteitään.

Taistelu oli hetkisen kestänyt, kun ensimmäiset pitäjäläiset tantereen jättivät ja kypälämäkeen metsään lähtivät. Isohkolla ylivoimallaan olivat korvenloukkolaiset heti alussa hyvästi voitonpuolella, mutta sittenkin panivat pitäjäläiset pakoa vastaan. Mutta kun ensimmäiset metsään katosivat, silloin heikkouden tunne toisetkin jo siksi valtasi, että riensivät perään toinen toisensa jälkeen. Vasta viime tingassa Karhun Esa tapasi Valeen. Tämä juuri harppaili innoissaan erään pakenevan perässä ja hoivasi kangellaan, joka töpätään, esinettään kohtaamatta koski maahan. Siinä hypähti Esa takaapäin ja työnsi puukkonsa Valeen selkään. Valeelta pääsi tuskallinen huudahdus. Juuri kuin Esa olisikin vain odotellut saavansa tuon tehdä, alkoi hän heti paeta metsää kohti minkä kintuista pääsi, sillä toisia korvenloukkolaisia jo lähenei arveluttavissa aikeissa. Esa juoksi sellaisella nopeudella, että takaa-ajajat, joita useampia heti lähti liikkeelle, pian jättivät yrityksensä siihen.

* * * * *

Aamu alkoi valjeta. Jo tappelun kiivaimman tohinan tauottua alkoi kylän naisväki likemmäksi pyrkiä. Siinä oli jälkiä kuin sotatantereella ainakin. Mikä miehistä vielä pökerteli puoli taintuneena, mikä hoiteli haavojaan, mikä ontuen yritti kylään päin. Mikä valitteli, mikä kiroili ja uhkasi, mikä muuten jotakin sanoi.

Laitalan Valeen haava ei ollutkaan aivan suuri, sillä puukko oli sattunut lapaluun päälle ja siinä tehnyt ainoastaan ruman viilteen.

Kun nyt ruvettiin tarkastamaan, löydettiin kaikkiaan kymmenkunta hyvin pahasti haavoitettua, joista puolet kykenemättömiä itse liikkumaan. Tunnetuimpia niistä olivat Mäkilahden Matti, joka kangen iskusta oli nähtävästi tainnuksiin mennyt; Kuivasen Ella, jonka pää ja kasvot olivat tervapiiskalla niin runnellut, ettei häntä olisi tuntenut muusta kuin vaatteista; Iikan Antti, joka ei jalkansa tähden mihinkään päässyt, poskessa sen lisäksi oli puukon haava. Ensinnä luultiin useampia kuolleiksi, mutta kun niitä ruvettiin liikuttamaan, huomattiin kaikissakin olevan vielä henki tallella. Henkeänsä ei siis menettänyt muut kuin tuo kaunis, harmaa ori, sillä nuorukainen, joka sillä oli ajanut, virkosi eloon sekun. Näiden haavoitettujen joukossa oli enempi puoli pitäjäläisiä, vähempi korvenloukkolaisia. Mutta ne korjattiin kaikki hoitoon, ystävät ja viholliset.

Kun vielä ne pitäjäläisten hevosista, jotka olivat näkyvissä, oli korjattu kylään, jäi ottelukenttä autioksi siksi, kunnes paimenpojat taasen ehtivät sinne äskeistä tappelunryminää matkimaan ja osoittelemaan.

TOINEN OSA

PAKOLAINEN

Aamu oli valjennut. Karhun Esa löysi itsensä metsästä makaamasta huohottaen rontossa, johon oli kaatunut. Uupumuksesta puoliksi taintuneena oli hän siihen kätperynyt. Kun kaatui kerran pitkälle, tuntui tuo asema niin hauskalta ja levoittavalta, ettei mistään hinnasta olisi tahtonut siitä luopua. Levättyään siinä puolisen tuntia kohosi hän ylös. Suuri puukko, joka kimalteli punaisesta verestä, oli vielä kädessä. Vasta ylösnoustessaan hän nähtävästi tunsu kipua: päätä huimasi, että vähällä oli kellistyä uudestaan kumoon, vasemmassa kädessä oli puukon haava, josta vieläkin runsaasti tippui verta, ja koko käsi oli melkein tunnoton.

»Voi tulimmainen!» Hän päästi sarjan sydämellisiä kirouksia, heitti puukon maahan, tarttui oikealla kädellä haavoitetun käden ranteeseen tuskallisesti siitä puristaen.

»Voi tulimmainen!»

Hän kätpereli kuin suurissa tuskissa ainakin, mutta enemmän lie se tapahtunut tappelussa saadun tappion kuin kivun johdosta. Sitä ainakin saattoi otaksumaan sekun, että hän taas tempaisi puukon maasta, kiljahti tutulla, villillä tavallaan ja ryntäsi erästä suurta kuusta vasten, jonka kylkeä puukolla vimmoissaan viileskeli. Itseäkin alkoi ehkä kyllästyttää, kun ei vastus vähintäkään aristellut, koska taas yhtäkkiä iski puukkonsa pehmeään sammaleeseen päineen päivineen ja kamalasti ulehtien: »voin sun, voi sun», heittäysi pylyilemään maahan.

Se oli tuskaa se. Varmaan olisi vihamieskin säälinyt, jos olisi näkemään sattunut. Mutta ei sitä kukaan nähnyt, yksin hän sai teutaroida ja saappeansa tyhjentää jäykkää, tunnotonta luontoa vastaan.

Siten aikansa teiskaroituaan hän kuuli metsästä yht'aikaa pari hevosen hirnahdusta. Esa kohotti päätään, kuunteli tarkemmin ja lähti kävelemään sinne päin. Noin parikymmentä syltä siitä, missä hän oli maannut, löysi hän hevosen, jonka heti tunsu erään kumppaninsa omaksi. Hevonen oli hiukan arka, mutta antoi kuitenkin itsensä kiinni. Esa oli niin ihastuksissaan odottamattomasta löydöstä, että pakkausi suutelemaan hevosta. Tämä ei siitä kuitenkaan välittänyt, vaan veti turpansa pois ja pärskyi tyytymättömästi, sillä Esa löyhkäsi vielä viinalle. Miekkonen ei tästä eläimen ylenkatseesta kuitenkaan kovin pahastunut, vaan puhutellen sitä ystävällisesti lähti taluttamaan ohjaksen palasesta, mikä vielä oli suitsiin jäänyt, metsän läpi päästäkseen tielle. Se ei ollutkaan varsin kaukana. Hän laittoi toisen ohjaksen vyöhihnastaan, leikkasi puusta paksun kepin ja nousi selkään.

Kappaleen matkaa ajettuaan näki Esa tiellä koossa joukon tovereitaan. Hänellä jo vilahti ajatus mielessä: ajaako ohitse sanaa virkkamatta, niin pääsee tällä hevosella kotiin... Jos sen omistajakin on tuolla, niin tahtoo pois. Mutta synti olisi antaa noiden pelkopöksyjen päästä ilman muutamaa kovaa sanaa. Hän seisautti heidän luokseen.

Ensi alussa tuli jokaisesta suusta niin monenlaista yht'aikaa, että siitä oli mahdoton saada muuta selvää kuin sen, että tässä oli joukko miehiä, jotka olivat kärsineet äärettömän *vääryyden*. Mutta ensimmäisessä, ihan *ensimmäisessä* tilassa se *kostetaan*. Kullakin oli pätevät erikoissyyt pakoon lähtemiseensä; miltä oli aseet tulleet »loppuun piiskatuiksi», miltä kangenisku oli vienyt »tärmän» kädestä jne. Korvenloukkolaisia oli ollut »kymmenen kertaa» enemmän heidän luulonsa mukaan. Koko loukon miehet ja vielä pitäjän pahimpia isäntiä suuri joukko kaupan päälle, — kertoivat ja uskottelivat itseänsä.

»Mutta kos-te-taan!» Tuo sana tuntui ikään kuin synkkämielisessä sävellyksessä verhoovan koko keskustelun ja peittävän sen kamalaan syleilynsä.

Mutta ketähän sinne jäi, sinne tappelukentälle? Mahtoiko siellä tulla monta murhaa? Keskustelu tuli siitä alakuloisemmaksi, näkyivät hekin panevan jotakin merkitystä sille, että mahdollisesti useampia olisi temmattu tuonentuville. Parhaimpia miehiä oli jäänyt, Iikan Antti ja Kuivasen Ella. Ei Antti ainakaan vielä äsken ollut kuollut, muutamat tiesivät näkemänsä johdosta kertoa, mutta Ella? Ei kukaan tiennyt hänestä niin mitään. Jollei ollut jo aikaisemmin pyyhkinyt pakoon? Ei se Ella niin lähde, ei. No mutta kun se sitä morsiantansa niin... Vaikkapa. Mutta olikohan se Santra siellä Laitalassa?

Sitäpä ei kukaan osannut sanoa.

— Voi turkanen, jos tämä reisu olisi onnistunut, niin siitä olisikin tullut vähän komea juttu! — Älkääs muuta, saakelit! — Eikä sitä Santraa Ellallekaan niin vain olisi annettu. — No, ei, hui, hai, olisihan tässä muitakin.

»Esimerkiksi tällainen poika!» Karhun Esa röyhähtäen huudahti.

»Niin, sellainenkin kyllä kelpaa!»

Mutta uudelleen kääntyi puhe mahdollisesti murhattuihin tai haavoitettuihin. Niistä haavoista, mitä heillä itsellään oli, ei juuri mitään puhuttu, vaikka nekin kyllä olivat sen muotoisia, että nykyaikana sellaisenkin tähden jo tohtoria etsitään. Päivitettiin mentäisiinkö takaisin hakemaan niitä. Mitäs se hyödyttäisi? Tulisi vain uusi tappelu ja — sinne ne jäisivät. Ei kukaan sanonut, vaikka epäilemättä jokainen sitä ajatteli, että mahdollisesti tulisi myöskin — uusi tappio. Kyllä Karhun Esassa ja parissa muussa olisi ollut miestä lähtemään, mutta kun kaikki muut löivät koko puuhan maahan, niin siihen se jäi. Viimeinen keino siis oli antaa tietoa niiden kotiin, että tietävät noutamaan mennä. Karhun Esalle, jolla oli hevonen, annettiin velvollisuudeksi tietoja viedä, he muut, kun käymälässä tulevat, eivät niinkään pian ehdi.

Esa kirosi ja vannoi, että hän ei ikänä mene sellaisia murheen ja samalla häpeän sanomia viemään, antoi hevoselle iskun ja lähti. Toiset huusivat ja kirkuivat perään, mutta Esa ei mitään kuullut.

Ja huimaa vauhtia hän riensi ripeällä ratsulla. Jo kiidatti ohi murrosten, missä yöllä oli ensimmäiset urotyöt tehty. Päivän valossa näki nyt nuo valtaiset puukasat, jotka siinä hujan hajan heitettyinä remottivat kuin mikäkin valloitettu varustus. Maantien kamara, joka raiteiden välissä rauhallisilta kulkijoilta oli ruohittumaan päässyt, — kun ei pitäjäläisillä vielä ollut herännyt aavistusta tämän tien varsilla löytyvään mainioiden kasvimaiden povessa makaavasta kullasta, — oli nyt ravalle tallattu. Se näytti kuin peikkojen tanssikentältä täällä rauhallisen, alkuperäisessä viattomuudessaan lepäävän luonnon helmassa.

Esa pidatti ratsuaan. Yöllisen kahakan muisto heräsi hänessä elävästi. Silmistä, joista tähän saakka oli loistanut jonkinlainen toivottomuuden ja pettymyksen synkkä ilme, leimahti taas innostuksen tulinen lieska.

»Ketähän ne kaikki olivatkin?» hän vahteja tarkoittaen ääneen virkahti, suu hymyssä.

Hetkisen aikaa pyörähdelyään ja nähtävästi muistissaan ihailtuaan tässä ottelussa saatua voittoa lähti hän uudestaan ajamaan. Vähän matkan päässä tuli eteen pienehkö niittyaukea, jonka toisella laidalla Esa äkkäsi oman heponsa rauhassa syömässä. Sepä vasta löytö! Kuinkas moni muu sieltä omalla hevosellaan kotiin tulee!

Pian oli hän muuttanut suitset oman mustansa päähän. Olisi mieluisasti toisenkin hevosen mukaansa vienyt; olisi ollut niin uljasta tulla sieltä kahdella hevosella, kun muut, epäilemättä kaikki, tulivat jalkapatikassa. Mutta kun ei ollut mitään keinoa saada toista perässä seuraamaan, heitti hän sen siihen ja lähti omalla mustallaan lennättämään. Hevonen, joka oli tielle jätetty, katsoi hetkisen ikään kuin kummissaan menevien perään. Hirnahti sitten tyytyväisesti juuri kuin olisi tahtonut sanoa: »sama se!» ja poikkesi tiepuoleen syömään.

Jo sivuutti Esa taloja ja kyliä. Kirkkopukuisia ihmisiä oli muutamia tiellä kulkemassa Herran temppeleihin, sillä täältä päästä pitäjää oli sinne pitkä matka. Jo etäältä ihmiset syrjään väistyivät, kun kuulivat lujan hevoskavioiden paiskeen. Jo valuivat hikipisarot valtaisina vaahtokokkareina alas mustan kylkiä, mutta se näytti melkein nauttivan tästä hurjasta menosta. Kulkijoita sivuuttaessaan Esa aina jotakin huudahti hevoselleen, ikään kuin tämä vielä olisi sellaisia kiihottimia tarvinnut. Ja ihmiset, jotka kirkkoon menivät, kallistelivat surullisesti päätänsä ja virkkoivat:

»Hyvä Jumala, mitä tuostakin vihdoinkin tullee!»

Tunsivathan kaikki hänet.

»Saas nähdä», jatkoivat arveluitaan, »eikö siinäkin vielä tule isäin pahat teot lasten päälle. Kyllä Jumalan rankaiseva käsi tuohon ulottuu.»

»Kyy-yllä.»

Ja kylissä juoksi miehiä ja naisiakin tielle katsomaan.

»Karhun Esako se siinä meni?»

Se oli mennyt, tiettiin.

»Ajoin kuin ilmassa.»

»Sillä on hyvä hevonen, sillä häjyllä.»

»Hevonen ja mies kuin yhteen valetut.»

»Mutta kuinkahan lie Korvenloukolla käynyt?»

Tämä oli kysymys, jota ahkerasti pohdittiin, josta väiteltiin ja arveltiin, että kyllä ne siellä kummia ovat tehneet. Tuntui puheista, että useat olisivat suoneet korvenloukkolaisten voittaneen, toiset, useimmat taas pitäjän poikain. Mutta melkein kaikkien puheista kuulosti siltä, ettei kukaan olisi tahtonut luopua huvista saada kuulla Karhun Esan tehneen jotakin kamaloita, »sillä se poika se on kumminkin ensin, edellä kaikkien muiden». Niin ne kehuivat, osalta heistä tuntui kovin ikävältä, korvaamattomalta vahingolta, ettei ollut ennen tielle ehditty ja saatu pidättää sitä »itseään», että olisi saatu tietää...

Nämä uteliaat ryhmät olivat kokoelmia kyläin väestöstä, renkejä ja isäntiä, joilla ei ollut kiirettä kirkkoon, eivät olleet heränneitä, eivätkä luontaisista syistä ahdasmielisiä, vaan olivat aikansa lapsia, jotka saattoivat sydämestänsä iloita jokaisesta rohkeasta, karskista ja raa'astakin teosta, mikä tehtiin ja mikä miehuutta heidän käsityksensä mukaan osoitti.

Esa oli kiitänyt ohitse kuin meteori, jota mieluisasti olisi enempikin aikaa katseltu ja ihailtu.

Kun Esa ajoi kirkon ohi, poikkesi juuri hänen edessään tieltä kirkkotarhaan seurakunnan kappalainen Mallenius, paikkakunnan herännäisyysliikkeen innokas, ponteva johtaja. Esan silmä kohtasi papin terävän, vakoilevan katseen. Vaistomaisesti, vasten tavallisuutta kohosi käsi lakin keulaan ja hän teki pastorille hyvänpäivän. Pastori vastasi ystävällisellä pään nyökäyksellä, seisahti hiukan ikään kuin tarkoituksella sanoa jotakin. Ohitse mentyään Esa tunsu ikäänkuin jonkinlaista omantunnon vaivaa siitä, että ajoi ohitse, kun oli hänkin huomannut pastorin aikeen, ja että tämä ystävällisesti tervehti. Ei hän mikään ystävä ollut papin kanssa, päin vastoin oli monesti ollut joukon johtajana, kun oli heränneille kolttosia tehty. Mutta se vaikutti hänen herkkään luontoonsa niin omituisesti, että pappi *hänelle* saattoi niin ystävällisesti tervehtiä, hänelle, joka kaikissa oli osoittanut olevansa julkinen vastalause tämän toimille. Silmänräpäyksen vallitsi hänessä halu palata takaisin ja kysyä oliko pastorilla jotakin asiaa. Esa katsahti vielä taaksensa, näki papin nyt vasta kääntävän katseensa hänestä. Esa rupesi ajattelemaan, että olisiko tuo katsellut hänen mustaansa, joka märkänä ja vaahtoisenä jo näytti jotenkin uupuneelta, taikka kyselyt mistä tullut, taikka...? Hänen mielikuvituksensa loi sarjan kysymyksiä, joita pappi olisi hänelle mahdollisesti tehnyt. Körttiläisviha heräsi, tähdäten nyt sattumalta pastoriin, jota juuri oli ihailtu. Hän jo katui sydämestään, ettei sittenkin kääntynyt, seisahtunut, kysynyt tuolta körttipapilta karskisti: »Oliko jotakin asiaa, vai?» Pappi olisi ruvennut saarnaamaan, mutta hän olisi kironnut ja sanonut, ettei hän ole kirkon kipeä eikä Jumalan sanan vaivainen. »Mitä sen tarvitsee häntä katsella!»

Esa oli kiukustunut siitä, ettei ollut näin menetellyt. Musta sai sen nyt tuntea ja kärsiä, sillä uusia lyöntejä alkoi kepeistä sataa sen hikiseen selkään. Kirkkoväkeä tuli paksulta vastaan. Mustan laukatessa alkoi Esa loilottaa. Oli mielestään sopivampi ja näytti hurjemmalta ja komeammalta siten, kuin mennä nohjutella hiljaa ja ikään kuin häpeissään... Mitä hän häpeäisi...? Tulkoon vaikka ken, niin paikalla hän on valmis koettamaan, vaikka tuota kättäkin niin kirovasti särkee... Hän se on kumminkin sittenkin Karhun Esa, hän!

Tuo oman nimensä paino, sen kuuluisuus herätti hänessä yhtäkkiä niin paisuvat tunteet, että karjaisi:

»Itse minä oon Karhun Esa, minä!» Ihmiset, jotka tuon kuulemaan sattuivat, katsoivat oudostellen ja peloissaan, eivät uskaltaneet sanaa virkkää. »Tuo saattaisi pian kirkkotiellä tappaa, ja milläpä tässä vastustaisikaan, kun ei asettakaan ole...» Ja he hiipivät maantien äärimmäistä reunaa.

»Kyllä tuo on nyt saanut selkäänsä», ajattelivat ohi päästyä. »Siitäpä pitäisi nyt oikein Jumalaa kiittää.»

Musta alkoi väsyä. Sen askel tuli epävarmaksi ja horjuvaksi, se poikkesi tiepuolesta toiseen, vaikka Esa teki ruoskineen parastaan saadakseen sen suoraan kulkemaan. Mutta kun hevოსraukka ei ollut jalkainsa herra, ne kun muuttelehtivat toistensa edelle vaistomaisesti, tahdottomasti, niin ne menivät myöskin mihin tahtoivat... Yhä armottomammin pieksi Esa eläintä, joka koetti potkiakin, mutta voimaton kun oli, ei siitä ollut mitään apua, sekin kävi väsyneesti ja hiljaa ja tuotti uusia lyöntejä.

»Poika, poika!» huusi muuan tuttava mies erään kylän ohi ajettaessa, »tapan sinä mustasi.»

»Mitä se sinua koskee? Tapan kyllä sunkin, eikä se maksa kuin kolme kopeekkaa.» Esa riensi edelleen. Jo näkyi tuolta koti, vanha, taitekattainen asuinrakennus, jonka savupiiputkin entisinä hyvinä aikoina olivat rapatut, mutta nyt niitä ei paljon ollenkaan yli katonkamaran näkynyt. Asuinrakennus olikin ainoa, mikä näkyi, sillä se oli korkeampi muiden rakennuksia, joitten sekaan Karhun muut huoneet etäältä katsoessa peittyivät.

Esa kääntyi maantieltä kotikujalle. Käänteessä on silta, »isät» kun olivat siitä veden laskun laittaneet.

Mutta nyt on silta jo kauan ollut huonossa kunnossa, hevoset saavat hyppäämällä yli kulkea.

Musta sai jo sarjan iskuja ennen siltaa, että tietäisi vauhtia ottaa. Mutta mustalta ovat voimat loppuneet: se hyppää, mutta takajalat vajoavat sillan rakoon, siihen painautuu hevonen pitkälle värähdellen. Panee päänsäkin levollisesti tien reunaan.

Esa sai pudotessaan vamman jalkaansa. Tuimasti hevosta kiroten nousi hän ja otti siltapuun kappaleen ojasta.

Hevonen puhaltelee raskaita henkäyksiä, sen pää lepää pitkin tietä muun ruumiin kanssa suorassa viivassa. Hevosen jokainen jänne värisee. Sen silmät ovat ummessa, mutta parhaiksi juuri raottaa niitä ja katsoo, nöyrästi armoa rukoillen, isäntäänsä, kun isku tähtää hänen päätänsä; heikosti se heittää sitä vielä ylöspäin, ikään kuin suojellakseen. Mutta isku kohtaa. Tärkeään paikkaan se kohtaaakin, ihan korvanjuureen, ohimoon. Pää valahtaa takaisin tielle. Muutama nykäys vielä -hevonen oli kuollut. Siinä se makasi kohtaloonsa tyytyväisenä ikään kuin kuiskien isännälleen: »Armoniskunpa annoitkin, ystäväiseni!»

Esa iski vielä, vaikka hevonen jo oli kuollut. Eihän sitä sellaista sappea vähällä saa tyhjäksi! Vasta sitten hän ikään kuin horroksesta heräsi. »Kuoliko se...? Katso vetelystä, eihän se... Nouse ylös, musta...!»

Esa potki, nosti mustan päätä. Mutta se oli kuollut. Esa rupesi harmista kiroilemaan, kiroili oikein itkussa suin, sillä tuo hevonen oli ollut hänen kumppaninsa melkein jokaisessa urotyössä, joilla hän oli mainetta niittänyt. Ja nyt se makasi tuossa.

»Musta, musta parka!»

Ei se enää taputtelemisista välitä. Esa menee, istahtaa ojan pientareelle, laskee ryömälleen kättensä päälle.

»Voi jumaliste!»

Tuo oli toivoton huokaus: siitä helähti jonkinlainen kamalan aavistuksen sävel, siitä ymmärsi, että Esa jo käsitti tekonsa: koko talossa ei ollut kunnan hevosta, paitsi musta.

Esa juuri ajatteli mennä vielä hyväilemään hevosvainajataan, mutta näki jonkun kyläläisistä lähestyvän tuolta. Kiukusta leimahtivat tuliset silmät: tuletko surkuttelemaan? Esa pui nyrkkiä, ähähti sapeksaasti, katsahti vielä kuin jotakin toivoen mustan silmiin. Toivo näkyi pettävän ja sai tuskallisesti päätä vääntämään. Kyläläinen lähenei, Esa lähti raskaasti astelemaan kartanolle päin.

II

KOTONA

Esa astui kotiinsa. Paha haju löyhkäsi ovesta vastaan. Eipä ihmekään, sillä heti tupaan astuessa pisti silmään pikimusta lattia, jota ei olisi luullut näiden asukasten aikana pestyn. Oviloukko oli täynnä kaikenlaisia navetta-astioita, peruna- ja vesisaaveja, joilla tie porstuan kamariin oli kokonaan suljettu. Sängyn ja penkin alustoista vyöryi lattialle yltäkyläisyyden ylitse kaikenlaista tunkiotavaraa. Vanha, luja pöytä seisoi paikoillaan luhistumatta ikään kuin kerskuen siitä, että alinomaa jaksoi kantaa sen taakan mitä monipuolisimpia esineitä ja tavaroita, joilla siinä oli varsinainen tilansa. Se olikin, tuo pöytä, harvinaiskalu, jäännös esi-isiltä; se oli yhdestä lankusta, jonka läpimitta oli kolmekymmentä tuumaa. Istuinpenkit olivat samaa sukua, leveät, lahnavat ja lujat. Ne olivat todella oikeita vanhankansan huonekaluja.

Esan astuessa tupaan istui vanha, turpea akka takkakivellä ja tirkisteli häntä. Noissa kasvoissa huomasi niin paljon yhtäläistä Esan kasvojen kanssa, että saattoi oitis arvata tässä saavansa kunnian tutustua Esan äitiin, talon emäntään, tuohon kuuluisaan Karhun muoriin.

»Missä Jussi on?» huusi Esa ovesta.

Muori käänsi välinpitämättömästi päänsä toisaalle ja virkahti huolettoman jokapäiväisesti ruumistaan tahdissa huiskuttaen:

»(En) ... tietäisi sinuakaan, jos'et siinä olisi.»

»Häh?... Etkö tiedä? Mitäs varten mun pitää sua elättää, jos et edes tiedä sitä? Piruko nuo päkkänätkin aina vetää jalkoihin...! sen ... tuhannen!...» Hän potki kumoon pari, kolme astiaa, joista yhdessä oli perunoita ja vettä, toisessa ruumenvettä ja kolmas oli tyhjä.

»Älä nyt taas niin kovin pölläile», kielteli äiti huolimattomasti, katsahtamattakaan Esaan.

Sängystä kuului kuorsausta. Esa tunkeusi kaikkien esteiden läpitse sängyn luo, löysi sieltä Jussin, jonka herätti. Poika kun kuuli isännän kotiin tulleen, nousi kuin nuoli. Mutta Esa kiirehti häntä vielä käsihapuisin muistuttaen:

»Tiedätkö, nohjo, kuka sinua elättää?»

»Häh?» Poika seisoi kummissaan ja peloissaan silmiään hieroen.

»Hääh! Tiedätkös missä Matti on?»

»Matti? En minä tiedä. Eiköhän se ole ajoilla.»

»Ajolla? Kenen hevosella?»

»En mä tiedä.»

»Missä Maija on?»

»Maija on navetassa», ilmoitti muori.

»Ahaa, joko senkin suu pääsee auki!» huudahti Esa.

»No, mene sinä Maijan kanssa ja vetäkää se konin raato sieltä tieltä tarhaan. Jos ette saa, niin hae kylän väki avuksi.»

»Mikä koninraato?» kysyi poika.

»Niin, mikä konin raato? minäkin kysyn», virkahti muori.

»Miikää kooniin raato!» matki Esa. »Menee katsomaan, sieltä hänet löytää.» Poika jo meni, muori riensi perään. Esa istui pöydän päähän penkille ja mietiskellen antoi katseensa kulkea ympäri huoneen. Siitä painui hän pöydälle ryömälleen ja valutti silmänsä umpeen. Porstuasta jo kuului äitimuorin hätäilevä astunta ja äänteleminen: »kun nyt tuoni hevosparankin tappoi, muutama pöllö!» tuli muori tupaan huutaen vasten tavallisuuttaan, sillä hän puhui yleensä hyvin vitkaan. Esa hiukan raotti silmiään, mutta painoi ne jälleen välinpitämättömästi kiinni. Huomasi kuitenkin muorin olevan hyvässä pöhnässä.

»Kun ei tuo vaivainen jo itseänsä lopeta ... tässä hävittää koko talon... Voi jumalatointa, voi vaivaista elävää, kun ei tuolle jo tulekin nuoranpää!»

»Suu kiinni!» huusi Esa silmiään nostamatta.

»Niin, suu kiinni, kun Saviojan Ville on pannut hakemukseen velkasi... Kyllä ne ovat tämän ajan ihmiset hävittämiä, niin että nahankin kuorisivat päältä, kun vain kelpaisi.» Muori kopisti piippunsa, istui takkakivelle ja pani tupakkaa uudestaan. »Mutta totta ei se kelpaa se ihmisen nahka, kun eivät nylje.» Hän nauroi kitkutti ja näytti jo unohtaneen hevosen kuoleman. »Se Saviojan Ville, nälkäsilmä, se ihminen on tavaraa ainakin vääryydellä koonnut, jos kuka. Mutta tottahan viimeisenä tilinpäivänä katsotaan perähän, mitä on Villenkin kirjaan kirjoitettu, ja pitää katsoa!» Muori löi kättä polveen. »Kun häytyttää leskiä ja turvattomia orpoja pois mailta ja manuilta.»

»Mitä sinä höpiset?» kysyi Esa ja kohotti hiukan päätänsä.

»Mitä minä höpisen! Kyllä näet pian kuka höpisee. Saviojan Ville panee sun talottomaksi, on pannut reverssis hakemukseen. Vai höpäjän! Noo, parempihan se niin olisi, mutta pian täs on vasaramarkkinat ... ja jos vielä pitää tästä vanhana kodistaan lähteä.» Muori itki. »Mutta minä en lähde, mulla on syytinki ja minä olen sen kunnialla ansainnut, vaikka...»

»Kunnialla?... Sinä saatana! Paljonko pikiöljyä meni, ennen kuin sait isän hengiltä?» Esa hymyili kurillisesti ja tirkisteli muoria, joka ei ollut kuuleviansa.

»Vaikka mustalainen talon ottais, niin kyllä kaikilta hylätyn lesken syytinki aina paikkansa pitää, pitää jo.»

»Niin, mutta sellainen syytinkiläinen kuin sinä, on hornan elätettävä. Jos et olisi äitini...» Esa nauroi kamalasti ja väänsi päätänsä, »niin olisin sinulle jo aikaa antanut pikiöljyryypyn. Minä kunnioitan isääni ja äitiäni, että menestyisin ja... Paljonko siihen menee, että saa miehen kuolemaan...? Ämmälle kai piisaa puolta vähemmän, vai, häh?»

Muorilla oli tapana, että kun Esa rupesi puhumaan näistä asioista, hän tekeytyi kuuroksi, kuurommaksi kuin muuten olikaan. Kun ei mitään kuule, ei ole pakko vastatakaan.

»Olis tuota nyt suonut, että oma poika olis voinut talon pitää, mutta ei tässä jaksa eikä voi aina olla vetämässä, kun siitäkkin tuli tuollainen repale.»

Esa uskoi, että äitimuorin juttu hakemukseen pannusta velkakirjasta oli kokonaan valhe, sillä muori usein piti tapanaan sellaisilla pelotella Esaa aisoihinsa.

»Onko sulia yhtään viinaa?» kysyi poika, tullen likemmäksi äitiään.

»Mistä tuli köyhälle nisukeitto.»

»Oletpa sinä saanut hyvän ryyppyn.»

»No ei se ole sun asia, jos minä saan tai olen saamatta.» Muori ei katsonutkaan Esaan, tuijotti vain suoraan eteensä ja huiskutteli ruumistaan. Esa lähti raivaamaan tietä kamariin, potkien pyttyjä pois edestään.

»Mitä niistä astioista tahdot, et sinä sieltä kamarista ainakaan mitään löydä.» Muorilta pääsi kitkottava nauru, ennen kuin sanoikaan: »Ei sitä ole munkaan suuni vasikan nahasta, kyllä sekin hyvän maistaa, maistaa jo, ja nenä haistaa, jos jumalanviljaa on saapuvilla.»

Esa oli juuri pääsemässä kamariin, kun poika tuli kysymään nyljetäänkö hevonen ja kuka sen nylkee. Esa käski hakea mäeltä erään mökinäjän nylkemään.

Kamari, johon Esa vihdoinkin pääsi, ei ollut niinkään hullun näköinen kuin olisi otaksunut. Se oli jonkinlaisessa »asuttavassa kunnossa». Sohvasängyssä oli vuode levällään, siellä oli pöytä, piironki, muutamia tuoleja ja kaakelimuuri loukossa. Likainen se kyllä oli, mutta ei niin likainen kuin tupa. Lattia oli joskus maailmassa maalattu. Sen lisäksi oli siinä parikin mattoa, mitä tarkoitusta varten, on vaikea sanoa.

Esa kävi kaapilla, jonka ovet avattua sieltä pilkisti esiin valtainen kasa tyhjiä, kaikenmuotoisia, suurempia ja pienempiä pulloja, mahapulloja, povipulloja, taskupulloja, »tolssinpulloja», mutta yksi toistaan tyhjempänä. Kovin nuivulla nenin meni Esa ja loikasi pitkälleen sänkyyn.

Sillä aikaa oli keräytynyt joukko kyläläisiä tarhaan, missä muudan ukko nylki vuotaa mustan selästä. Miehet ja pojat seisoskelivat piippunysät hampaissa ja kädet taskuissa ympärillä.

»Kyllä se Esa», virkahti muuan pienehkö ikäpuoli mies, jolla oli tihrusilmät, »olisi oikein aikamies, mutta on se vähän liika hurja.»

»Eikö Kaaperi enää hurjastele, kun muita hurjuudesta moittii?» kysyi muuan Pikku-Karhun Ella.

»Mitäs siitä köyhän hurjastelemisesta, ei se kestä muuta kuin niin kauan, kun viinaryyppy päässä pysyy, sitten se on kaikki... Eikä köyhällä ole mitään menettää, ei se köyhdy, se on aina yhtä rikas. Mutta rikkaat ne köyhtyy.»

»Antaa köyhtyä», pisti väliin Kulkuri-Kaapo, joka oli hänkin paikalle joutunut. »Sittehan tulevat niin rikkaiksi, etteivät enää köyhdykään.» Naurettiin.

»Tulevat kaikki niin rikkaiksi kuin Kaaperikin», nauroi eräs, näköjään joku isäntämies. Kaaperi oli, näet, talostaan juomisen kautta hävinnyt.

»Katso vain, ettei sunkin talossas pian ole mäntä katolla.»

»Noo, sittehan rikastun niin kuin sinäkin, niin etten enää pääse köyhtymäänkään.»

Poikia ja muita miehiä nauratti kovin ja se pisti Kaaperin vihaksi.

»Älkää nyt, sen tuhannen elävät, kaikin yhden suuhun lentäkö! Nuo kakaratkin. Otan pian säaristä ja lyön seinään, ettei jää kuin märkä...»

»Lyö, lyö! tule koettamaan! Koetetaan!»

Pojat ryntäsivät kilvan miestä kohti, Kaapo etumaisena, kerskatien ja kiljuen. Mies, ollen hämillään, ei

ollut tietävinään, juttelihan vain:

»Tuollaisia naskaleita tarvitsisi kuin ... sääristä ottaa, niin yhdellä apajalla lois tusinan seinänvaroksiin, niin että sieltä sais tikulla rapailla.»

Pojat kiljuivat ja ärhentelivät yhä, pakkausivat jo hihoistakin nykimään. Suuremmat miehet nauroivat.

»Kaaperi, petoako noiden annat nenäsi katolla kävellä, anna kuonoon.»

»Kuonoon?» huusi Kaapo, »itselläsi on kuono, oikein kärsäkuono, mutta tämä on nenä, oikea sievä ihmisen nenä.»

»Tuopa nyt vasta junkkari on... Sillä on lehmältäinen suu... Älä mene sinne, jos meinaat paree olevasi.»

»Kuka on paree, kun minä olen itse kyllä hyvä!» Jo antoi Kaapo töytin selkään Kaaperille, joka horjahti ja oli vähällä pitkälleen kupsahtaa. Nyt rupesi vanha mies kiroilemaan, läksi puukko kädessä poikain perään, jotka nuolaisivat edellä minkä ulottimet myönsivät.

»Ka-ha-ha-haaperi...! hu-hullukos olet, kun ... ha haa ... leikistä suuttut?» huusivat miehet perään nauraen niin sydämestään Kaapon vaaterepaleitten omituiselle lepattamiselle: pojanroikale lennätti kuin kymmenin isoin- ja pikkusiivin liuhtoen. Pianpa Kaaperi väsyikin, palasi takaisin miehuullisesti kerskaillen kuin olisi suurenkin voiton saanut.

»Kuinka sinä uskallat kakaroita noin suuttuttaa?» rupesivat taas miehet kiusaamaan. »Tappavat sun vielä, kun kolmiloukkoseen satut niiden kanssa.»

Kaaperi ummisti tihruja silmiänsä.

»Tappakoot», sanoi, »missäs minä silloin olisin?»

»No se tuota nyt on asia, että sinäkin olet aina sillä paikalla.»

Naureskelivat huuliinsa kuin hassut, »väkevää» miestä pilanansa pitivät.

»Kuinkas se onkaan, Kaaperi, olethan sinäkin ajanut hevosen kuoliaaksi?» kysyi hevosen nylkijä.

»Oolen minä! Mitäs en minä olisi tehnyt. Kaksikin olen ajanut.»

»Kaksiko?»

»Kaksi», rehenteli Kaaperi, »ja hyviä salvioita olivatkin, toinen oli liinaharja ja toinen oli musta.»

»On se ajanut», todisti joku.

»Kyllä se on ollut tämä Kaaperi yhtä hurja kuin tämä Karhun Esakin», ruvettiin kehumaan.

»No vielä hullumpi.»

»Kahta pöhlömpi!»

Tämä vasta Kaaperia nauratti, nauratti niin, että tihrusilmistä vesi juoksi pitkin kurttuihin rypistyneitä ohuita poskia.

»No tyhjän päällekö olisin juonut puolen manttaalin talon seinineen ja istunut kaksi kertaa linnassa!» karjui naurunsa seasta Kaaperi. Häntä niin hullusti ihastutti, kun ruvettiin vertailemaan Karhun Esaan. Ohut rinta kohosi, hoikkaset sääret tutisivat ja kädet tekivät omituisia liikkeitä, ikään kuin entisiä aikoja muistellen. Hän asetteli jalkojaan, koetti niitä pitää pontevina ja ryähtäen alkoi kertoa:

»Kerrankin kun minä...»

»Kas Karin Vennu!» toiset äänsivät.

»Vennuko?»

Toden totta, juuri itse Vennu ajoi pihaan ja Kaapo-junkkari jo rattaiden perällä roikalehti.

»Mitäs täällä? nythän on Mikkeli ja... Saakuriko tuon hevosen on hengiltä ottanut? Mustako se onkin, vai?» kyseli Vennu, kun tuli hevosenensa luota oitis tarhaan.

»Musta se on», monellakin suulla todistettiin.

»Sillä lailla ne meidän kylän pojat ajaa», kehui Kaaperi.

Monikin yht'aikaa kiirehti kertomaan, että Esa sillä oli ajolta kotiin tullut, mutta tuohon sillalle oli koipensa oikaissut.

Vennu pudisteli päätä:

»Hyvä hevonen!»

»Hyvä, pakon hyvä hevonen.»

Kaaperi jo taas kirmasi Kaapon niskaan, teki mieli selkään antaa, kun tuolta muiden selän takaa irvisteli ja silmiänsä muljotteli.

»Kyllä minä sulle ... vietävälle ... näytän!»

Kaapo nyökkäsi Vennun selän taa turvaan. Vennu käännähti, epäili, että mitä se lurjus siinä kähmäilee.

»Mitä se poika siinä...» Kaapo sai korvapuustin ja lensi nurin niskoin. Kuin kärppä nousi hän jälleen ylös.

»Kas siitä kädestä viitsikin korvatillin ottaa...! mutta ei tuosta, jonka nupissa (hän antoi aika täräyksen vasten Kaaperiparan naamaa), jossa on noin ruma ruutisarvi!»

Nytpä vasta miehet, Vennukin, nauramaan rupesivat. Tuo poika on koko häjy!... Mutta jopa täytyi käydä kiinni pitämään Kaaperia, ettei hulluuksia tekisi. Hän raivosi mielipuolen tavoin, kun ei saanut tuon poikavekaran kimppuun käydä. Mutta se tuota näytti korvaavan, kun miehet kiinni pitelivät, kohtelivat kuin pahaakin äijää. Ei sitä kaikkia lorvia tarvitse kiinni pidellä ... mutta tässä on poikaa vielä vanhanakin!

Vennu meni tupaan. Sieltä oli piika jo ehtinyt osan astioita porstuaan työntää ja oli nyt lattian lakaisemisen puuhassa. Muori se vieläkin istui takkakivellä piippua imien.

»Onko Esa kotona?»

Muori käänsi ruumistaan siksi, että näki Vennun. »Kariko se olikin, min' ajattelin, että kuka se oli. Tuli se kotia, vaivainen värkki, ja tappoi parhaan hevosensa.»

»No niin näkyy. Missä se nyt on, Esa?»

»En mä tiedä, mahtoiko se sinne kamariin mennä, liekö tuo makuulle pannut? Näkyi olevan niin, että hoi kättä, hoi jalkaa.»

»Lyötykö oli?»

»Lyöty tai väsyksissä, en mä tiedä. Kukapa tuota juuri lyönyt olisi, joka on sellainen karuuna. Vaikka kyllähän sanotaan, niin että ei sonni niin suuri, ettei ajaja suuree. Missä tuo lie ollut. Eivät ne nuoret ennen noin hulluja ja päässilmäisiä olleet. Jos sitä äijät (tässä rupesi muoria naurattamaan) ja vanhat ämmätkin vähän ryyppäsivät, niin ei sitä nuoret.»

»No no muori, antaahan nuortenkin. Mutta kuinka, eikö muorikaan kirkossa ole?»

»Kirkkoon tästä sitte pääsee, kun pitää aina olla kotokissana. Eikä siellä mieli paljon parane. Aivanhan siellä on körttiläisten valta. Ne nyt vasta ovat juuttahia, ja kun kuuluu pastorikin siihen uskoon ruvenneen. Kyllähän nyt on vissiinkin ne maailman lopun ajat, kun kaikenlaiset villitykset ja eriseuraisuudet tulevat.»

Muori ainoastaan silloin tällöin vilkautti Vennuun, istuen vain vakavana omissa oloissaan ja toimitellen ikään kuin enimmäksi puoleksi itselleen.

Vennukin oli vakavana.

»Niinpä taitaa tulla, tulleneeko tuota?»

»Maailman loppuako? Hojaa, kyllä se tulee, kun ehtii, niin minä ainakin uskon. Mitä ne muuta ennustavat tuollaiset villitykset kuin nuo körttiläisetkin? Onko Karilla piippu mukana? Tule panemaan tästä mun pöntöstäni piippuusi. Ne ovat oikein kaksi kertaa prässätyitä.»

Vennu pani piippuunsa muorin pöntöstä ja istahti hänkin toiselle puolen takkakiveä.

»Surkeata», rupesi muori sanomaan, »kun ei ole nyt yhtään viinaakaan, jotta sais ryyppyn tarjota. Minä olen tässä käennyt koko päivän käydä Toiskan muorilta hakemassa, että olisi edes vieraan vara, mutta en mä tiedä kuinka sitä ihminen on väliin kuin märjissä nahoissa ja tuo poika nyt sitten vielä tuollaisen surkian työn teki.»

Vennua kutkutti, näkihän hän, että muori oli aika pätkässä ja röjynpovessa kommotti puolen tuopin taskupullo.

»Nuhtelee sinä Kari vähän sitä Esaa», jatkoi muori kuiskaten, ettei piika olisi pöydän päähän kuullut, »ettei se olisi mulle niin hävitön, kun se on ruvennut olemaan niin kuin koira.» Jo rupesi tihuttelemaan.

»Onko?»

»No siitä vanhasta asiasta se mua aina piinaa, ja niin kuin Jumala ja ihmiset tietävät, niin minä olen siitä viattomasti kärsinyt. Vainaja oli niin kova viinamies, että ... ja viinaanhan se kuoli.»

»Mitähän niistä vanhoista.»

»Niin, mitähän niistä, mutta kun se aina niistä.» Muori pyyhki silmiään, joista kyynelet tippuivat. »Ja niin kuin sinä tiedät, että mulla on huono sydänalusta, niin minä olen aina nauttinut vähän väkeviä ja sitten minä pysyn terveenä. Kun näin vanhalla iällä pitää taloutta hoitaa, niin kyllä siinä tarvitsee vähän vahvistusta toisinansa, mutta kun ei tuo Esa antaisi, ei mitään.»

»Jopa se on poissa laidalta.»

»Älähän muuta, hyvä ihminen! Mutta sano sinä sille ja neuvo.»

»Ei se siitä huoli.»

»Antakaa sille selkään, hyvä ihminen, ja pankaa pelolle. Lupaa sinä olla mun puolestani, kyllä se sua pelkää, kyllä minä sen tiedän...»

»Pelkääköhän?»

»Pelkää, se aina sanoo jotta... Mutta odotas vähän. Maija, mene katsomaan, eikö se hevonen jo ole nyljetty, mene kohta.»

»Mitä minä siitä katson.»

»Katso mitä katsot, katso onko sen häntä ylös vai alaspäin. Mene nyt.»

Maija sanoi jo, ettei hän mene, mutta meni kuitenkin. Silloin muori veti nopsasti pullon povestaan, ryyppäsi ja tarjosi Karille.

»Täytyy ottaa salaa», kuiskasi silmää iskien. »Ota ryyppy.»

»Ka, onhan teillä.»

»Harvoin minä ihan tyhjä olen, minä otan vaikka kivistä. Ryyppää nopiaan ... paremmin.» Hän otti ja ryyppäsi vielä itse ja pisti sitten pullon poveensa.

»Täytyy olla vähän sukkela. — No Maija, joko sinä nyt näit? Oliko häntä ylös vai alaspäin? Häh? Mitäh? Älä yhtään kiukuttele!»

Kari rupesi lähtemään kamariin.

»Kari, älähän nyt vielä mene.»

»Minä vain menen tänne Esaa katsomaan.»

»Esaa! No viisi siitä Esasta, älä mene.»

Mutta Kari meni kuitenkin vakuuttaen, että tulisi uudestaan muorin kanssa juttelemaan.

Esa nukkui kaikesta tietämätönnä. Karin Vennu tyrkkäsi kylkeen, että heräsi. Syntyipä pojalle iloa, kun tämän oivan miehen näki, hyppäsi ylös kuin nuoli.

»Kuinka tiesitkin nyt juuri tänne tulla?»

»Se nyt ei ollut suuri asia, mutta mitä varten sinä tapoit tuon hyvän hevosesi ja kuinka siellä Korvenloukolla on käynyt? Sitä minä nyt tahtoisin tietää.»

»Hevosesta viisi, vaikka kyllä se oli hyvä. Mutta kuule, kun me saimme Korvenloukolla selkäämme!»

»Selkäänne? Niin, minä jo kuulin.»

»Ihan ... pakoon joka mies!»

Vennu rupesi haukkumaan, sanoi, että olittepa oikeita vasikoita!

Ovesta kurkisti Kaapo.

»Annatko Esa tuopin viinaa, niin me hautaamme tuon raadon?»

»Häh? Joko se nyt on nyljetty?»

»Nyljetty kuin orava. Annatko?»

Mutta Esa ei ehtinyt vastata tuohon, ennen kuin saisi Vennulta selvän vastuun eräeseen kysymykseen. Sitten vaikka kannu konin hautaajille.

»Mene tupaan siitä ja odottakaa, kyllä sen ehtii, meillä on tässä asioita.» Kaapo vetäysi hitaasti tuvan puolelle.

»Kuule», sanoi hän painolla, lyöden kättä Vennun polveen, vierekkäin kun istuivat sohvalla. »*Nyt pitää sinun* lähteä minun kanssani Korvenloukolle ja tuodaan sieltä Santra, vaikka...»

Kaapo pisti päänsä ovenraosta.

»Sitä mä kanssa tulin sanomaan, että Järvelän Santra oli jo menneen yön kotonansa. Turhaan te sitä Korvenloukolta haitte!»

»Kotonansa? Viime yönäkinkö?»

»Niin. Kotonansa oli.»

Esa joutui niin ymmälle, ettei voinut puhua mitään pitkään aikaan.

»Onko se totta?» kysyi hän vielä.

»Mitä mulle siitä valheesta hyvää olisi.»

»No voi sun...» Siitä seurasi Esalle pitkälinen sapenpurkaus.

III

PAHA OLLA

Sen jälkeen Esa makasi vuorokausikaupalla. Nousi sitten ja maleksi kotosalla paikasta toiseen kuin unissaan; makaili taas väliin ja nousi syömään, mutta viinaa ei kysynytäkään. Mitä hän puheli, se oli pääasiallisesti riitelemistä muorin kanssa, joka marmatti yhteen jaksoon. Hän uskalsi nyt niin hyvin, kun Esa oli selvänä; silloin hänelle aina sai haukuskella, ilman että vastusteli.

»Suu kiinni!» Esa väliin ärjyi.

»Soo, vai suu kiinni. Ei ainakaan sun käskylläsi. Menisit nyt jo edes työhön, että oppisit, kun eläminen ansion nenään tulee. Hyvät anturat se sai talon alle se poiju.»

»Suu kiinni, taikka saat pikiöljyryypyn!»

Silloin muori meni mutisten kamarista.

Siten kuluivat päivät. Esa pysyi kotona, harvasanaisena, jurona ja makailevana. Muulloin hän aina, kun asettui kotona olemaan, hommaili jotakin, oli iloinen ja reipas. Kukaan ei tiennyt mitä hän nyt ajatteli, mikä häntä painoi. Kyllä he aavistivat, arvioivat oikeitakin syitä, mutta ei syvintä.

Hänelle, joka näihin asti oli purjehtinut toveriensa kera kuin kupla veden päällä, hänelle, joka aina oli

antanut selkään tuskin nimeksikään koskaan *saanut*, hänelle oli Korvenloukon tappio sapettava isku. Sitten kuoli musta, tuo erinomainen hevonen, josta monessa pitäjässä puhuttiin, joka oli kuin itse Esa. Ensin ei hän sitä niin miksikään ottanut, nuorena mielessä kun niin helposti herää ajatus uudesta, joka rahalla saadaan.

Juttuna hän piti vieläkin sitä, että Saviojan Ville häntä hätyyttämään rupeaisi. Kuitenkin hiukan arvelutti. Mutta kohta hän jälleen uhkamielisenä päätänsä nosti. Tulkoon! — ajatteli. Minä kokoon tänne Vennun ja Iikan Antin ja s— ja vaikka yksin minä niille näytän. Tässähän onkin aihetta: sopii näyttää niille minkälainen se on oikein miehen kurssi!

Mutta kaiken tämän yläpuolella hän tunsu, ensin sekavammin, sitten yhä selvemmin, kummallisen, selittämättömän halun saada omakseen Järvelän Santra. Kuultuansa, ettei Santra ollutkaan Korvenloukolla silloin, kun hän oli siellä sitä varten, saavutti raivostus. Se tuntui hänestä suoranaiselta vääryydeltä. Santran juttu oli siksi harvinainen, omituinen ja Esaa puoleensa vetävä, että hän olisi tahtonut kaikella muotoa olla mukana, joukossa. Kun nuo toiset asiat olivat nuorelle, välittämättömyyteen tottuneelle miehelle rasittavia ja ikäviä, kun ne kerran panivat hänet makaamaan ja mörröttelemään, niin hän tarvitsi jotakin virkistävämpää, jotakin mielensä mukaista uneksittavaa. Santra tarjoutui kuin itsestään siihen. Esa uneksi.

Kenties ensi kerran elämässään uneksi ja ajatteli hän näiden päivain kuluessa vakavaa avioliittoa. Mistä se tuli? Kenties siitä, että hän rupesi vaistomaisesti tuntemaan saaneensa kylläkseen nuorenmiehen elämästä. Tuo tappio oli kova kolaus hänelle. Esa oli siksi järkevä, että voi huomata kunnollisen koston korvenloukkolaisille hiukan mahdottomaksi; sitä hän kuitenkin tiesi odotettavan. Mutta siitä velvollisuudesta päästäksensä olisi sopivin naida.

Rikas naiminen vakaannuttaisi toiselta puolen taloudellisenkin aseman. Saisi velkansa kuitiksi, rupeaisi porhona elämään...! Esaa innosti.

Ja Santrassa pyöri hänen ajatuksensa, semminkin ensi päivinä. Hän mietiskeli, olisiko sitä mitenkään mahdollista enää siten järjestää? Itsekseen kiven kovaan vakuutteli, että jos vain tietäisi Santran itseensä suostuvan, niin kyllä hän sen myöskin sitten pitäisi, vaikka koko maailma olisi aseitten ja puukkojen kanssa vastassa. Mutta Santran suostumusta hän epäili. Hän muisti entisestään, miten Santra oli häntä kohdellut.

Sellaisten tapausten mieleen johtuessa tulinen luonne nousi lovestaan ja mies julmistuneena yksikseen riehui. Toisinaan teki äkkinäisiä päätöksiä siinä hetkessä lähteä Järvelään koettamaan. Jos ei onnistuisi, niin tekisi ihmeitä siellä. Mutta sellaisissa kohtauksissa tulikin ilmi, ettei mies eikä miehen asiat olleet niin kuin ennen: hänen päätöksensä laimenivat ennen kuin ehti niitä toteuttaa. Eivät ne laimenneet oikeastaan kiukun puutteessa, mutta henki ikään kuin väsyi ja ehtyi, tuntui olevan kuin palkeet rikki. Sellaisina hetkinä, kun huomasi palkeensa vuotavan, äkkäsi, että joku ikään kuin pidätti häntä lähteämästä, ja silloin hän itki. Sillä tavoin sappi pehmisi. Tähän otaksui hän luonnollisten syiden vaikuttavan: kun ei ollut kunnan hevosta eikä rahaa millä sen ostaa; ja kun tuo velkahakemuksen ruma juttu lie pitäjällä liikkeellä, niin sekään ei suinkaan olisi miksikään eduksi, kun sellaiselle asialle lähtee.

Lopultakin jäi painavimmaksi esteeksi köyhyys. Hän ei ajatellutkaan mennä Saviojan Villeltä rukoilemaan lykkäystä, sillä hän otaksui, ettei tämä kuitenkaan uskaltaisi ryöstöön asti tulla. Luuli Villen vain peloittelevan. Juttua ja puhetta, jonka arvasi asiasta pitäjällä olevan, hän piti pahimpana.

Kaiken aikaa huomasi hän asemansa juuri tältä kannalta löyhimmäksi, ja kun Santra näytti olevan niin tavoittamattomissa, värehti mielessä toisinaan Rekipellon Sanna.

Tämä oli kuuluisa, rikkaitten vanhempain tyttö. Oli hurja ja vallaton, edellä muita, oli maannut melkein joka pojan kanssa, renttujen ja parempain. Hurjailemalla, kuten sen ajan pojatkin, näkyi itselleen aikovan mainetta hankkia, ei mistään aidoista väliä pitänyt. Tuosta työstä oli koko toverikunta paljon pitänyt, se oli niin aatteen, niin hengen mukainen. Sannassa ei ollut mitään hienoa, hillitsevää, hän oli komea, kiihoitteleva. Siitä pojat pitivät. Esakin oli erittäin pitänyt, ja viime aikoina useinkin sinne yöpynyt. Ja oli häntä jo ajatellut morsiamekseenkin. Se oli aina tuntunut niin somalta tuo Sannan seura ja hänessä oli niin paljon Esan vaatimusten mukaista.

Mutta nyt kun hän todella rupesi ajattelemaan vaimoa, jonka toisi kotiin, jolle antaisi emännyyden, niin tuntui Sanna Santran rinnalla kuin vääryltä puulta, joka ei sovellu seinään, ei kynnykseen. Esa ei itsekään tietänyt oikein minkä vuoksi se nyt siltä tuntui, eikä hän ensimmältä asettanutkaan häntä Santran rinnalle, sillä hän ikään kuin vaistomaisesti tunsu, että olisi synty heitä rinnakkain asettaa. Miksi? Sitä ei hän edes ajatellut. Hän sen vain tunsu.

Mutta päivain kuluessa vaatimukset supistuivat. Raha-asioihin kun kaikissa yrityksissään näytti kompastuvan, niin niiden eteen hän myöskin seisahtui.

Sanna alkoi taas näyttää mahdollisemmalta aarteineen, vaikka toisinaan vielä ikään kuin jostakin sisällisestä inhosta puistatti.

Esa tiesi, että jos ei hän olisi Sannan luona kuljeksanut, karkoitellut sieltä poikia tuon tuostakin yökenkään ja jäänyt itse tilalle, niin Rekipellon Sannan olisi jo aikoja sitten joku ottanut. Häntä hiukan nauratti, kun näki siinä vaikutusvaltansa, mahtinsa hedelmiä. Mutta samalla, kun muisti tämän kilpailun, kohosi Sannan arvo silmissä: koska se muille kelpaisi, niin miksei hänelle. Siitähän tuon saisi eukon, ilman tuskaa ja vaivaa, saisi rahoja, pääsisi veloistaan ja rupeaisi elämään kuin pellossa.

»Tämä tällainen elämä ei ainakaan kelpaa!» hän huudahti itsekseen.

Sanna jo seiso i Santran rinnalla rahoinensa, jotka oli helppo saada: kättä ojentaa vain! Jollei olisikaan ollut tuota Korvenloukon juttua, jollei tuollainen, erityinen kilpailun halu olisikaan estänyt, niin kenties olisi hän jo Santran heittänyt ajatuksistaankin, mennyt ja tehnyt kauppoja Rekipellossa. Mutta kosto! Mihin se sitten olisi jäänyt?

Näissä mietteissä Esa melkein koko viikon kulutti. Omituisinta oli, että hän hyvin vähän ajatteli Saviojan Villeä sekä syitä, minkä vuoksi tämä oli ruvennut ryöstöä hakemaan. Ei hän edes syvemmin ajatellut kosta Villelle, joka siten sai jäädä miltei rauhaan, olla kuin syrjäisenä koko näytelmässä.

Mitähän olisi Esa sanonut, mitä olisi ajatellut, mihin rynnännyt, jos olisi tiennyt, että Savioja oli hakemuksen toimittanut körttiläisten kehoituksesta, että nämä toimiskelivat, saadakseen kaikki hänen velkojansa liikkeelle ja aikoivat hänet siten kukistaa? Olisi kenties ylikuonnollisessa kiukussa silloin puukko kädessä rynnännyt syyllisten kotiin tekemään ihmeitä, hänen ihmeitänsä, joista hän niin usein puhui ja joita kyllä usein teki ja joita kaikki ihmettelivät.

Mutta Esa ei siitä tiennyt. Hän vain naimista mietiskeli, ajatteli rauhan keinoilla pulasta päästä. Eikä koko viikolla käynyt hänen luonaan kuin pari toveria, jotka melkein saman tien saivat takaisin mennä, Esa kun vain itsekseen mörrötti, ei kenellekään ajatuksiaan ilmaissut, ei sydäntään avannut, ei neuvoa etsinyt.

Äiti muori alkoi luulla pojan tulevan hulluksi ja rupesi häntä säälimään. Äiti on aina äiti! Eräänä päivänä, kun piialla haetti viinaa toisen talon muorilta, meni Esan luo kamariin pulloinensa. Esa maata loiti sohvassa ja katseli kulmaina alta äitiä.

»Mikä sinun oikein on, Esa? Aivanko sä nyt makaamalla... Taidat sä olla kipeä. Haetin Toiskan muorilta vähän... Koetas ottaa ryyppy.»

Esa katseli ihmeissään, käski muorin ensin itse ryyppätä. Ja muori ryyppäsi, näytti, ettei siellä myrkkyä ole. Sitten Esakin ryyppäsi. Muori rupesi siunailemaan ja oikein kauniisti puhumaan: häntä on ruvennut oikein pelottamaan, että mitä se makaa. Tutkaili kipuja, kysyi, että sitä ryöstöäkö se murehtii? Rupesi itkemään ja kehoitti Esaa menemään Saviojan pöhlön puheille pyytämään lykkäystä ja selittämään, ettei tässä nyt mitään hätää meillä vielä ole, että kyllä hän omansa saa, ettei nyt niin kova olla, ja alkavaa asukasta hätyyttää...

»Akka sun pitäisi ottaa ja katsoa vähän rikkaanlainen», muori viimeiseksi päätyi esittämään. »Ota tuo Rekipellon Sanna!» Muori katseli ystävällinen hymy huulilla poikaansa, joka oudosti muljotteli.

»Ettäkö tulisi sulle juoppotoveriksi?» kysyi Esa ilkeä ilme kasvoilla. Muori rupesi jotakin mutisemaan, pisti pullon taskuunsa ja lähti tupaan.

»Yksikö ryyppy sieltä vain riittikin? Antaa tänne sen pullon», Esa perään muistutti. Muori taas mutisi jotakin, rupesi lihavaa nenäänsä nyysäämään ja kyyneliä vuodattamaan.

»En minä kaikkia anna», sanoi.

»Mikä siinä on kuin antaminen. Tänne vain!»

Muori näki, ettei siinä muu auta. Kynelet vuotivat silmistä, eukko kun tunsi syvästi vääryyttä kärsivänsä. Viimeisessä epätoivossaan hän nosti pullon huulilleen ja kaatoi suuhunsa puolet sen sisällyksestä, ennen kuin Esa ehti hätään ja otti pullon pois.

»Kun kehtaat olla hävytön», valitti muori tupaan mennessään.

Mutta Esa otti oivan ryyppyn, meni ja paneusi uudestaan sänkyyn.

IV

»MINÄ TAIKKA SINÄ...»

Muutaman päivän kuluttua tuli Esalle ikävä. Kutsui Karin Vennun, Kuivasen Ellan ja Koipi-Siukun kanssansa hauskaa pitämään. Kutsutut olivat saapuneet ja kaiken päivää kuului Karhusta mellastava rähinä. Talon väestä ei kotosalla näkynyt muita kuin muori ja Esa.

Muorillakin oli hauskaa. Hyvänmielen näköisenä tassutteli hän tuvan lattialla epävarmoin askelin, toisinaan ennemmin valahti kuin tahallaan istui rahille, jolloin huoahtava »hoh, hoh, hohhoijaa» pääsi ääneen. Kurtistuneista poskirypyistä helotti punakka, ikään kuin kylmettyneen väri ja suu suippeni omituiseen suppuun, silmät vetivät turralleen juuri kuin niitä olisi päivä huikaissut. Kerran istuessaan hän rupesi itsekseen nauraa hytkyttelemään ja heti sen perään herahti loilottamaan, juuri kuin valtaavan ihastuksen aihe olisi mieleen siinä hetkessä johtunut:

»Vanha loikka luuli, jottei meillä tulla juttuun.»

Hän lauloi sen vapisevalla, mutta sentään asianhaaroihin katsoen sointuvalla äänellä ja rupesi taas nauramaan.

»Vanha loikka luuli, jottei meillä tulla juttuun...»

Se näytti verrattomasti huvittavan. Jo kolmannen kerran hän samaa matki ja kovensi ääntänsä yhä. Kamarista kuului katkonaisia ääniä. Sieltä tuli ulos Koipi-Siukku ja kuuli muorin laulavan.

»Kas se, mummo!» huusi Siukku. »Vanha loikka luuli, jottei meillä tulla juttuun...» Hän tempaisi muoria käsistä ja rupesi tätä pyörittämään laulun tahdissa, jota nyt molemmat säestivät. Mutta ilon lopuksi muori kompastui ja kaatui lattiaan pitkin pituuttaan, jäi siihen ährimään ja Siukku nauroi hänen nousu yrityksilleen, sen ohessa hokien:

»No mutta ... no mutta ... saakuri, antakaas kun minä autan tuota...» Hän hosui, juoksi ja puuhasi lihavan muorin ympärillä, nauroi, eikä sentään ryhtynyt auttamaan. Muori vihdoin oli päästä ylös, Siukku oli auttavinaan, mutta auttoikin vain kaatumaan uudestaan. Muori jo yllätteli noitumaan. Vihdoin Siukku auttoi ylös.

»Hoh», sanoi sitten, kun pystyyn pääsi, »hoh, kun mä lähdin oikein kaatumaan, mutta tules vielä. Vanha loikka luuli...»

»Ka, en pelaa enää, peästähän menemään!» kuului kamarista arkangelilaisen murteella selvä huudahdus. Siukun tihrusilmistä, niin vähän kuin niitä näkyikin, välähti omituinen kiilto. Kohta perään kuului toisten, ylimmäisenä Karin Vennun ääni, vaativan häntä, joka kieltäytyi, pelaamaan, sanoivat häpeämättömäksi, kun voitoiltaan erkane. Karjalainen taas väitti, että hän oli tapannut jo kaikki rahansa, nyt sai muutaman kopeekan takaisin. Rupesi itkemään ja rukoilemaan, että häntä armahdettaisiin, että hän on köyhä, perin köyhä mies, lapsia ja maatuska kotona...

Muori ei nähtävästi huomannut koko melskettä, sillä hän yhä uudisti hupaisen loilotuksensa ja jo pari kertaa vaati Siukkuu uudestaan tanssiin. Mutta Siukku vetäytyi sanaakaan virkkamatta kamariin.

Siellä karjalainen lakittomin päin, kasvoilla juopuneen pelonalaisen veltto, surkuteltava ilme, juuri lankesi polvillensa Vennun eteen, joka häntä käsivarsista puristeli. Korttikasa oli pöydällä, jonka päässä Esa nojaili kättensä päällä ryömällään.

»Perkele!» huusi Esa hermostuneesti, kun näki ryssän polvistuvan. »Ota lipetti!»

»Ka, hyvä veli, määnhän mie, peästähän, laskekaa!» huusi ryssä itku kurkussa.

»Kuka sinua pitää, mää niin pitkälle kuin tie piisaa!» huusi Vennu ja työnsi ryssän kumoon. Tämä riensi ylös.

»Voi hyvä ristiveli, pyhä veli, minä oon niin köyhä että...»

»No jokos se Ontro nyt...? Voitoiltasiko erkanet?» Koipi-Siukku läheni häntä juuri, kun tämä pani laukkuu vapisten selkäänsä.

»Ka, sie pyhä velih, mahat uskoo, kun kaikki pelattih ... ihan...»

»Älä usko, Siukku, älä laske, pelataan sen huivia», sanoi Ella, joka selällään loikoi kamarin sohvassa.

Samassa tuli muori kamariin nuuskatoosa kädessä. Esa oli vaipunut ryömälleen kättensä päälle ja näytti nukkuvan. Vennu lähti ulos kamarista, vaihdettuaan Siukun kanssa merkitsevän silmäyksen.

»Niin, no, mitä sun laukussasi on?» sanoi Siukku, »onhan siellä jotakin pelattavaksi kelvollista». Hän nauroi ja tahtoi, että asia piti ymmärtää enemmän leikilliseltä kuin todelliselta kannalta. Karjalainen rupesi uudestaan pyytämään ja rukoilemaan. Ellasta tuo oli niin hauskaa ja virkistävää, että hän nousi ylös ja kävi myöskin Ontroa kiusaamaan.

»Mitä ne Ontrolta...? Ota nuuskaa pyhä veli», virkkoi muori.

»Aa muori...»

Siukku jätti heidät kolmisin nuuskaamaan ja pujahti ulos. Hän löysi Vennun ulkopihalta.

»Aiotko sinä...?» kysyi Vennu ja huulilla väreili omituinen, punnitseva hymyily.

»Aion.» Siukku ärjäisi tuon pidätetyllä äänellä vilkaisten samalla ympärilleen.

»Ei täällä ole ketään», sanoi Vennu, arvaten Siukun ajatuksen, mutta vakuudeksi katsellen itsekin ympärilleen. »No, jos se maksaa vaivan», jatkoi hän ajatuksissaan.

»Vähintäin sata ruplaa. Sillä on paidassa sydämen kohdalla tasku ja siellä se sen säilyttää.»

»Varmaanko sata ruplaa?»

»Niin.» Ja Siukku kertoi mistä hän oli sen saanut tietää.

»Hm... Perkele...»

»Mitä?»

»Se on melkein liian vähän, jos...»

»Josko kiinni joutuu? Millä siitä kiinni joutuu! kun sinä ja Ella todistatte, jos kysymys tulee, että minä teidän joukossanne tulini täältä teille.»

»Ja piruko siitä kysymyksen nostaa, jos et asiasta hoilaa. Mutta asiasta toiseen, sinun täytyy antaa puolet rahoista ja puolet tavaroista minulle.»

»Olkoon sitten tekemättä, pitäköön ryssä henkensä. Mitä minä sillä viidelläkymmenellä ruplalla teen?»

»No no, Siukku. Rahaa sekin on sinun laisellesi. Luuletko sinä, että *minä* ilmaiseksi *sinun kaltaisiasi* miehiä joukossa pidän?» Vennu naurahti ilveillen. Siukku katsasti häneen jo puoleksi anteeksi anova ilme silmissään.

»Tee kuinka tahdot», jatkoi Vennu, »mutta sinä ymmärrät sen, että jos sinä joukostamme luovut, niin meidän täytyy laittaa sinut linnaan. Vai luuletko, ettei sulia olisi jo tarpeeksi syntiä?»

Yhä oli Vennun huulilla tuo keveä, melkein leikillinen nauru. Siukku oli hämillään ja kirosi hampaittensa raosta. Näki selvään, että hän oli käskijänsä käytettävänä. Ei kuitenkaan voinut kieltää itseltään koettamasta saada yksityisvoittoa aiotusta ryöstöstä hiukan suuremmaksi, josta syystä hän vielä koetti väittää. Mutta Vennu oli taipumaton ja alkoi pitää loukkauksena, että niin vähäpätöinen mies kuin Koipi-Siukku ilkesi paljoksua lunnaita saadaksensa olla hänen joukossaan. Siukku huomasi pian joutuvansa jo siihen asemaan, ettei hänellä ollut tilaisuutta kieltäytyä eikä peräytyäkään aikomastaan ryöstöstä. Sillä kun Vennu alkoi puhua pikku miehistä, joita ei kukaan kaipaa, silloin tiesi, että hän puhui vakavaa totta. Siukku taisteli itsensä kanssa taistelun. Toiselta puolen vallanalaisuuden tunne häntä tällä hetkellä vahvasti painoi, ja hänessä heräsi voimakkaana halu karistaa tuo paino hartioiltaan ja karustaa tiehensä, elää vapaana miehenä. Mutta samalla hän tiesi esimerkeistä, että jokainen, joka kerran oli *tämän* vallanalaisuuteen antautunut ja sitten tahtonut uhitellen siitä päästä, sen juoksun mitta oli ollut lyhyt. Hän rakasti elämää ja juuri sellaista elämää kuin Karin Vennun joukossa sai elää, hurjaa, vapaata ja heidän käsityksensä mukaan »komeaa». »Loasta» oli hän joukkoon päässyt. Tiesi, että häntä ainoastaan siitä syystä pidettiin joukossa, että hän oli näppärä »itse ottamaan» ja siten kykeni kunnollisesti maksamaan parasten kestejä, jotka olivat liian hyviä itse ottamaan.

Tuossa, kun hän jäi yksin, Vennun mentyä tupaan, tunsu hän johtajansa hallitsevan voiman syvästi. Ei värekään Vennun vakavissa kasvoissa todistanut, että hän välitti siitä asiasta, joka kysymyksessä oli.

Teki Siukku sen tai oli tekemättä, se näytti olevan hänelle ihan sama. Mutta yhtä kaikki, jos hän sen tekemättä jättäisi, olisi hänen *juoksunsa päättynyt*... Sitä hän kirosi, tuota armottomuutta ... ja kun ei ollut olemassa keinoa, jolla olisi tuon konnan itsensä voinut vetää rinnalleen oikeuden eteen: ei kukaan *tietäisi*, ei uskaltaisi todistaa Vennun päälle, hänen, joka kuitenkin oli niin monen juonen ja rikoksen esimies.

Mutta hän itse?... Kylmät väreet kulkivat ruumiin läpi, kun ajatteli, kuinka helposti hän tulisi tutkituksi ja tuomituksi, jos vain Karin Vennu tahtois. Murhakin, josta hän jo oli ollut syytteen alaisena, olisi tullut kyllä aikoinaan todistetuksi, mutta ne silloin häntä auttoivat, panivat rahoja liikkeeseen todistajain palkoiksi siltä varalta, että hän irti päästyään maksaisi, ja niin hän pääsi irti...

Hän tunsu olevansa niin täydellisesti ahtaalla Vennun käsissä, että mielikuvituksen johdosta alkoi rintaa ahdistaa.

Koipi-Siukku oli joutunut erääseen huoneitten välyseen, missä pölkyn päällä istui ja mietti.

»Kostan, kostan, kostan!» hän jupisi. Se innosti häntä siksi, että ahdistava pihti rinnan päällä tuntui heltiävän, tila laajenevan ja elämä näytti hymyilevän täydeltä terältään. Kostoajatus ei saanut hänen mielikuvituksessaan mitään muotoa, ei suuntaa, eikä hän sitä ajatellutkaan. Elämähän tarjoo niin lukemattomia tilaisuuksia ja suuntia, ehtii kyllä vastakin etsiä, valita parhaimman...

Yhtäkkiä löysi hän itsensä uudestaan ajattelemasta sitä kuinka paljon Ontrolla mahdollisesti olisi rahoja? Kentiesi on kaksikin sataa ruplaa?

»Ja piruko minun käskee sanoa heille kuinka paljon minä siltä oikeastaan saan!» Hän hypähti ylös innostuneena. Murhan ajatus herätti hänet uudestaan sekä sen johdosta suhde Vennuun. Ikään kuin itsestään syntyi varma päätös lopettaa karjalainen, ottaa sen omaisuus ja päästä Vennun kanssa oikein likeisiin väleihin, laittaa, että se *tarvitsisi häntä* vielä enemmän ja sitten...!

Hän tempaisi suuren puukon tupestaan, iski sen ahtaassa välysessä seinähirteen. Puukko vajosi lahoon puuhun päätä myöten. Sutkaus tuntui niin somalta, niin kiihottavalta, että Siukku alkoi voimainsa takaa hakata puukollaan lahoa seinähirttä. Hän ajatteli, että kun olisi nyt Karin Vennu tuossa ... ja hän iski yhä syvemmin, yhä taajemmin.

»Minä otan rahat ryssältä», hän jupisi tullessaan ulos välysestä, tehden samalla jyrkän päätöksen, että parhaan osan hän itse pitää, vaikka sitten sataisi vanhoja noitaämmiä. Hänestä oli jo alkanut näyttää luonnolliselta, etteivät ne voisi häntä kovin lujalle panna, sillä he kuitenkin tarvitsevat häntä. Hänen *kykyistänsä* miestä ei ole joukossa monta...

Elämän halu virkistyi, kun tunsu että häntä joukossa tarvitaan, ettei hän olekaan niin vähäpätöinen henkilö kuin äsken oli Vennun puheista ruvennut itsekkin uskomaan. Hyvä, ettei tuo Ella homppelo tule nyt tätä asiaa tietämään.

Hänen tullessaan sisään kamariin oli siellä ryssän tavarat vedetty esiin laukusta, Vennu ja Ella niiden ympärillä kiusasivat miestä, joka itki, siunasi ja rukoili, että hänet laskettaisiin menemään.

Karhun Esa oli oikaissut itsensä sänkyyn ja katseli sieltä tuota menoa. Muori oli toisten joukossa hääraillen Ontron lohduttelemisen touhuissa ja vakuuttaen yhä:

»Mitä tuossa nyt Ontro, ei suinkaan ne nyt sinulta mitään tahdo. Otetaan ryyppy, eikö niin, Karin isäntä? No ottakaa nuuskaa.»

Esa hypähti lattialle kuin nuorilla vedetty. Meni, hamusi ryssän tavarat laukkuun. Huomaamattaan takertui siinä katselemaan erästä mustaa, sininukkaista silkkihuvia. Se oli hyvin kaunis. Esa kentiesi ajatteli: kaunis kihlasilkkinen. Heti hän kuitenkin senkin, ikään kuin omia ajatuksiaan paeten, työnsi laukkuun, heitti laukun nauhasta ryssän kaulaan, tarttui sitten tämän kaulukseen, avasi oven, pisti siitä tupaan ja antoi vielä potkun takapuoleen. Tuo kaikki tapahtui niin äkkiä, ja muut olivat niin äimissään, ettei kukaan ehtinyt sanoa sanaakaan. Eikä hän itsekään sanonut. Kun jälleen oikaisi itsensä sänkyyn, kajautti raa'an kirouksen.

Karjalainen kuului menevän juoksujalassa portaita alas.

Toiset selvisivät pian ja rupesivat nuhtelemaan Esaa: lempoako sitä niin laskit? Olisi pelattu siltä vielä tavarat ja kiusattu. Oli ollut niin vietävän hupaista nähdä, kun se niin pelkäsi... Esa oli nyt pilannut koko hovin.

Esa kuunteli toisten puhelua maltillisesti. Hiljoilleen ilmeni kasvoille ivallinen ilme.

»Mutta, totta jumaliste, te olette oikeita roistoja, tavallisia knapin varkaita!» hän vihdoinkin virkkoi ja

päästi helisevän naurun perään, tuommoisen pistävän, leikkaavan, syvälle tunkevan ja kysymyksiä herättävän.

»Knapin varkaita?» virkkoi Vennu silmissä kyselevä katse, joka vähitellen muuttui teräväksi ja tutkivaksi.

»Knapin varkaita!» huusi Ella, nauraen hölöttäen päälle, nähtävästi ajatellen, että Esa puhuu täyttä leikkiä. Siukku ei puhunut sanaakaan, yhteen jaksoon vain pälyili Vennun puoleen. Mutta Vennu vain yhä tarkkasi Esaa.

»Niin, knapin varkaita», uudisti Esa, »näinhän minä, että teidän teki mielenne tuon ryssän kamoja.»

»Mielemme?» Vennu tarkkaili yhä tutkien Esaa.

»Mielenme!» huusi Esa ja nytkäytti vakuuttavasti päätänsä sängyssä. »Minä annan paikalla leikata kurkkuni, jos ei teidän tehnyt mielenne ryssän kamoja!» Esa kohosi kiivaasti istumaan sängyssä, huulilla ja silmissä väikkyi yhä tuo omituinen, pisteliäs nauru.

Vennu oli katsellut Esaa, vakava, miettävä, hiukan epäröivä ilme silmissä. Nyt hän nousi seisomaan, naurahti ja muuttui jälleen yhtä totiseksi.

»Lähdetäänkö?» kysyi hän Ellalta.

Tämä piti yhä Esan puheita hauskana pilana, josta syystä ei ensinkään ollut halukas lähtemään hupaisesta seurasta.

»Saakuri», hän sanoi, »minä väännän tuon pojan niskat nurin, jos ei se heti paikalla laita lisää viinaa.»

Yksinkertaisesti hymyillen meni hän Esan luo ja tarttui leikkisänä tämän kaulukseen. Esa rupesi räikeästi nauramaan ja alkoi todella vääntää ja meluta Ellan kanssa kuin kakarat ainakin. Sillä välin Koipi-Siukku istui tuolilla, tihruiset silmät alasluotuina ja väänteli mälliä poskesta toiseen. Vennu asteli edestakaisin lattialla ja loi tuon tuostakin sängyssä temmeltäviin pitkän tutkivan katseen. Yhtäkkiä hän muutti latuansa, astui lähitse Koipi-Siukkua ja polki tämän jalalle. Siukku nosti päätänsä, katsoi Vennun silmiin ja näki, että tämä itseksensä nauroi eikä luonut silmäystääkään häneen.

Toiset melskasivat kuin kakarat.

Siukku tuijotti vielä hetkisen kenkiinsä, katsahti sitten omituisesti epäröiden Vennuun. Yhtäkkiä raivokas päättäväinen väläys iski tihrusilmistä ja Siukku pyyhkäisi ulos kuin käsketty. Silloin vasta Vennu katsoi häneen ja päästi hiljaisen, voittoisan, julman naurahduksen. Hän katseli syrjästä noiden isojen lasten leikkiä. Se oli niekaleen leikkiä: löivät toisiaan korvalta korvalle, sylkivät toistensa naamaan, siunailivat ja puhuivat lapsen kielellä. Vennua inhotti tällä hetkellä tuo. Yhtäkkiä hän kävi sängyn luo, tempaisi Ellan kauluksesta lattiaan.

»Knapin varas!» ärjäisi hän. Ella kirosi, sillä häneen oli koskenut kipeästi. Vennu nauroi, potkaisi vielä Ellan jalkaan ja virkahti:

»Knapin varas!»

Ella nousi meluten ja mässäten ja haukkuen Vennua lempinimillä. Mutta sellaisesta ei koskaan riitaa tullut.

Esa oli noussut vuoteelta, pannut piippuun ja kolisteli nyt tyhjiä pulloja kaapissa. Ei tilkkaakaan!

»Hoi Vennu!» huusi hän ja pyörähti kuin sotamies. »Mulla ei ole tilkkaakaan viinaa.»

»No hae.»

»Ei ole rahaa. Takaatko?» Esa katseli kummallisen tarkkaavaisena Vennua.

»Sinuako? En tiedä tohtiiko sua taata.» Vennun suu meni leikkisään, mutta samalla vähän pisteliääseen nauruun.

»Pisteletkö sinä?» Esan silmät säihkyivät ja hermosto värisi.

»Vasaran alainen mies», jatkoi Vennu.

»No saatana!» Esa tempaisi tuolin ja löi sen säpäleiksi lattiaan.

Tulinen puna kohosi Vennun kasvoille. Hän nousi istumasta, käveli pariin kertaan yli lattian harteitansa puristellen.

»Eikös täs' ole pojat leviät hartiat? Ka pojat, ka!» Hän rytkäytteli kantapäillään lattiaan, nostatteli olkapäitään ja ärjyi.

Ella katseli ensin oudostellen toisten tappelunhankkeita. Rupesi kyselemään, että oikeinkos te tapella meinaatte, vai? Alkoi sitten sovintoon suosittelaa. Kumpikaan toisista ei pannut mitään huomiota Ellan puheeseen, mutta näytti siltä, että Esan kiukku vähitellen asettui ja Vennun nousi.

»Mitä sinä pistelit?»

»Niinpä sinä olet nyt kuin kruusihuilu, ettei saisi mitään puhua», sanoi Vennu.

»Minä en kärsi pistelemistä.»

»No, olenko minä knapin varas?»

Esa naurahti melkein hyvitettyinä, sillä hän huomasi, että tuo oli koskenut.

Vähitellen asettui riita, ja kun se lopuksi täydelleen selvisi, oli Vennu taas kuin ruhtinas. Muori, joka löydettiin tuvan sängystä nukkumasta, pantiin viinaa hakemaan Vennun rahoilla.

Taas vallitsi näennäisesti mitä sydämellisintä ystävyys miesten kesken, kun viina saapui ja siitä saatiin ryyppyjä ruveta kallistelemaan.

»Tuota noin», alkoi Vennu, »oikeinko sinä aiot antaa sen Saviojan Villen viedä omaisuutes kuin joku vellipöksy?»

»Vellipöksy?»

»Niin, niin, mies sellainen kuin sinä.»

»Ei ikänä!» huusi Kuivasen Ella.

»Niin ... no; mitäs siihen tehdä. Vieköön!...»

»Älä saakeli. Jopa sinä häpäisisit koko meidän joukon, kun sellaisen käkryn antaisit ottaa vain ilman vastaan sanomatta...»

Näki, että puhe koski hyvin kipeästi Esaan, sillä hän oli taas alkanut synkkämielisen näköisenä tirkistellä pitkin nenänvartta.

»Pelota se, tuommoinen käpnykkä! Jos minä olisin sun tilassas, niin...» Vennu tirkisteli, salamielinen mutta Esalle kylläkin ymmärrettävä ilme silmissä Esaa, kun tuota saneli.

»Meidän miehet eivät ikänä anna volia sellaisille, ei vaikka!» Vennu iski suuren nyrkkinsä pöytään.

Ikään kuin kauan mietitty masentava ajatus, joka Esaa oli taas alkanut painaa, olisi mennyt rikki tuosta räjäyksestä ja sitten kirvonnut ilmoille, Esa kavahti pystyyn ja virkahti:

»Tuletko takaamaan minua?»

Vennu ei ollut tuota odottanut.

»Häh?»

»Tuletko takaamaan, minä sanon?»

»Takaamaan? Lempoako sinä takauksilla... Nyrkki se on miehen takaus. Velkaa sitä on minullakin, mutta tulkoon yrittämään! Jumaliste, Esa! Jos sinä meinaat komiaa olla elämänikäsi, niin opeta raukat pelkäämään itseäsi!» Taas läjähti nyrkki pöytään. »Ja niin minä teen vastakin. Taikka ootko kuullut että Karin Vennulta olis joku tohtinut lain kautta saatavaansa hakea?»

Esa ei puhunut mitään.

»Sä murehdit», jatkoi Vennu. Vetäisi tuolinsa lähemmäksi Esaa ja virkkoi puoliksi kuiskaten:

»Sinä olet, kuule, vielä lapsi.»

»Lapsi? Älä...»

»No älä nyt, anna minä sanon: sinä olet lapsi, kun tuollaisia murehdit. Minä jo sanoin sulle, että pane se Saviojan pöhlö pelkäämään! Näes, mullakin on velkaa sille kaksi sataa ruplaa, mutta tulkoon

tahtomaan! Se pelkää minua niinkuin... Ja kaikki pelkäävät!»

»En pelkää sinua.»

»Sinäkö?»

»Minä — en — pelkää!»

»Olkoon se nyt anteeksi tällä kertaa», sanoi Vennu hiukan päätänsä pudistellen. »Mutta...»

»En minä pyydä anteeksi.»

»Pyydä jos tahdot, mutta minä annan vain. No niin, mutta asia on yksinkertaisesti siten, että joka tahtoo olla komiaa, sen pitää olla vähän viekas...»

»No niin sinä ainakin olet!»

»Olen pikkuisen. Mutta sitten pitää ihmisen olla vähän...»

Vennu keskeytti, puri hampaansa yhteen ikään kuin olisi yhtäkkiä nyt vasta huomannut, että oli laskemaisillaan Esalle liian paljon neuvoja ja sanomaisillaan puolen sydäntänsä.

»No, ja sitten?» kysäisi Esa.

»Ei mitään, ei mitään ... en minä sanokaan kaikkea! Mutta eikö sitä viinaa jo tule?»

»Sano kaikki», uteli Esa.

»En!»

»Miksi et sano», tutkaili Ella, joka vetelän näköisenä rötkötti ryömällään pöydän päällä ja tarkoin oli kuunnellut Vennun puhetta.

Muorikin tuli samassa valittaen ettei ollut tahtonut saada viinaa. Pullojen pöytään ilmestyminen johdatti miesten mielet pois äsken puheena olleista asioista.

Vennu tuli uudestaan juovuksiin. Äskeinen puhe oli sen verran häntä kiinnittänyt, että jälleen palasi siihen.

»Sen minä sanon», virkkoi hän, »ettei ne vallesmannit ole meikäläisiä varten eikä lakikaan! Ne ovat vain niitä lökäpöksyjä varten, mutta ei meitä, taikka ei *minua* varten ainakaan. Kyntensä polttaisi laki ja oikeus.»

»Saman minä sanon!» huusi Ella ja löi nyrkkinsä pöytään julmasti muljotellen ja ihailien katsellen Vennua.

Esa alkoi kiroilla. Ei suinkaan *hän ainakaan* pelännyt vallesmanneja eikä lakia ja kyseli luulivatko toiset sitä? Eivät nekään sitä luulleet, mutta Vennu kysyi, että mitä sinä olet kuin »märjis housuis»?

»Minä en ymmärrä minkä vuoksi minun on niin kamalan paha olla!» huudahti Esa otsaansa painaen kädellään. Villi katse silmissä muuttui omituisen kärsiväksi ja surumieliseksi. Nähtävästi huomasivat toisetkin tuskan, sillä he eivät, niin kuin muussa tapauksessa varmaan olisivat tehneet, kironneet tuota heikkouden osoitusta, vaan Vennu kysyi kummissaan:

»Paha olla?»

»Nii-in! Minun on niin kamalan paha olla. Jos te oikein ymmärtäisitte, mutta... No niin; siitä Korvenloukon tappelusta asti olen minä ollut todellakin niin kuin helvetin piinassa.»

»Älä nyt, sehän oli... Ottiko se niin sun kunniaasi?» kysyi Vennu.

»Jos ämmät olisivat minut raipoilla piiskanneet, niin ei se olisi enempää ottanut mun kunniaani, tai jos olisi sanottu mun körttikokouksissa konttineen. Mutta minä en ole ikänä pelännyt, enkä ikänä saanut selkään! Ja sitten vielä korvenloukkolaisilta... Valitaan muka parhaat pojat hakemaan takaisin Järvelän Santraa, niin tullaan jokainen takanasilmin, eikä edes yhtäkään henkeä mennyt. Tapeltiin kuin lapset.»

»Niin kuin lapset, todellakin!»

»Ilveile siinä, taikka saat niin vasten kuonoas. Miks'et tullut mukaan?»

Vennu nauroi.

»Ota ryyppy!«

»Niin kuin kakarat lähdettiin jäniksen poluille. Tämä Ellakin, kun menee morsiantansa hakemaan ja ottaa selkäänsä kuin ryssä.«

»Minäkö?«

»Minäkö! Kenenkä morsianta sieltä lähdettiin hakemaan sitten, jos ei sinun? Mutta sen minä vannon, että sille Valeelle minä annan ikuisen torpan maan!« Esa puri hammasta ja löi nyrkkinsä niin raivoisesti pöytään, että hän näytti siihen vuodattavan kiehuvan kiukkunsa koko voiman.

»Älä vain niin, että kiinni joudut.«

»Kiinni? Mitä mä siitä välitän! Sen tähden minä sen juuri teenkin, että koko maailma saisi nähdä, että minä oon itse Karhun Esa, minä! Anna ryyppy!«

»Saat. Hurja luonto on päreet kuin rauska paita«, puheli Vennu kaataessaan.

»Mutta nyt minä olen ajatellut koko viikon, että minä otan akan«, jatkoi Esa.

»Akan? Kenenkä?« uteli Vennu.

»Huoli sinä siitä ... en sano. Mutta sen vain sanon, että kun minä niihin puuhiin ryhdyn, niin en minä akan alkua sillälailla päästä kuin tämä Ella...«

Ella oli jo vetänyt itsensä niin täyteen, ettei juuri kyennyt tuoilta nousemaan. Kuullessaan nimeänsä mainittavan rupesi hän kyselemään mitä hänestä puhutaan. Mutta toiset eivät siitä välittäneet.

»Ella on sikana«, naureskeli Vennu. »Vai akan. No ota vain, ota rikas.«

»Rikas ja rakas.«

»Niitä ei ole tiheässä, ei, sanon minä.«

»Sepä siinä juuri on...! Sen minä sanon, että tämä eläminen ei maksa vaivaansa!« huusi Esa. »Muutos tähän pitää tulla. Joko minä rupean rosvoksi ja ryöstämällä kokoan itselleni loppumattomat rikkauudet, en ota ikänä akkaa, juon ja mellastan ja tappelen vain kaiken ikäni, taikka otan akan ja rupean körttiläiseksi. Muuta ei ole kuin nämä kaksi keinoa.«

Vennu kuunteli hämmästyneenä tuota tulista puhetta.

»Mutta täällä ei passaa olemaan muuta kuin yksi suuri roisto ja se on jo. Pikku rosvoksi en minä rupea ... entä...! Sille nauretaan. Mutta suurta kunnioitetaan.

»Kuka se on se suuri rosvo?« kysyi Vennu hyvin omituisesti, vaikka oli niin päissään.

»Kuka! kysy tunnoltasi, kyllä se vastaa.«

»Häh?«

»Se meni. Mutta ei minusta ole siihenkään. Mulla on liian suora ja rehellinen luonto. Varasten päällikön pitää olla nilkku?«

»Nilkku?«

»Nilkku! Niekale se pitää olla, lurjus, valehtelija. Kun minä olisinkin yhtä hyvä kirjailemaan kuin puukolla lyömään, niin...«

Nyt rupesi Vennu rajusti vääntämään päätä ja puremaan hammasta, nousi ylös ja nyrkkejään puristaen virkkoi:

»Tuollaisista puheista annan minä aina selkäsaunan.« Hän näkyi ikään kuin punnitsevan voimiansa, sillä hän oli kovasti juovuksissa.

»Nytkinkö?« Esa jo seiso ja näytti melkein aivan selvältä. Vennu vielä seiso pöytään käsin nojaten ja Ella nukkui.

»Kuule Vennu! sinä luulet olevas kaikkien herra ja holhooja, mutta odota... Joko minä taikka sinä...«

»Ahaa!« huusi Vennu kamalasti nauraen. »Hoi Ella, nyt lähdetään!« Hän tempaisi nukkunutta toveria kauluksesta, että tämä torkosi töllisteleään.

Vennu rupesi laulamaan ja lattialla hypähtelemään, huonekalut tärisivät. Esa oli istunut tuolille.

»No lähdetkö sinä, taikka nyt jäät?» kysyi Vennu Ellalta.

»Mikä hätä nyt on?»

»Hätää ei ole, eikä koskaan tulekaan. Mutta mars, poika, nyt mennään!»

Hän tempaisi Ellan kauluksesta matkaan.

»Muistakaa se pojat, että Karin Vennu on sittekin *vanhin*!» Ellan hän tempaisi kainaloonsa ja vaikka olikin itse hyvästi juovuksissa vei tämän kuin puolikasvuisen pojan mukanaan. Ella koetti rämistä, haukkua ja vastaan ponnistella, mutta turhaan.

V

SEURAUKSIA

Sillä aikaa kun Karhun Esa sielullisesti kärsi, parantelivat muut Korvenloukolla saamiaan ruumiillisia haavoja ja hautoivat mahdollisesti kostotuumiansa. Yleisöllä oli tuosta tapauksesta paljon jauhamista isoksi aikaa. Suurin ihme oli, ettei lopullisesti yhtään lyödyistä kuollut, ne parantuivat kilpaa. — Sitten kuultiin, että Järvelän Santra olikin ollut kotonansa Mikkeliyönä, — naurettiin ja ilkuttiin pojille vasten naamaa, Ella parkaa ihmiset suorastansa pilkkasivat. Mikähän mieskään se sitten on tuo Ella? sanottiin, — pöhlömäinen retale. Ei ole edes aikamiehen vastus, huudollansa vain pelottelee. Ei sellainen ole kelpo tytön arvoinenkaan. Valee sitä vastoin. Harvat hänet tunsivat, nuori kun oli poika ja vähän pitäjällä kulkenut. Poikaa se vain näkyi olevan. Nuolkaa nyt huulianne pitäjän komeat pojat, ja katsokaa päältä, kun oikein aika poika syö rokan nenänne edestä...

Valeesta tuli ihme. Hänen voimistaan ja rohkeudestaan kerrottiin uskomattomia juttuja.

Myöhemmin saatiin kuulla, että Järvelässä oli jo täysin suostuttu, että herastuomari jo oli mielistynyt vävyysnä ja emäntä ainoastaan siitä enää marmatteli, kun niin kamalalla kurilla vanhoja ihmisiä peijataan.

Karhun Esa unohdettiin kokonaan tämän pääasian johdosta, sillä ei kukaan tiennyt, että hänkin Santraa ajatteli. Muutaman päivän kuluttua ruvettiin vihdoin häntäkin muistamaan, kun kuultiin huhua Saviojan Villen hätyyttämistouhuista. Sitten huomattiin, että kuuluisa mustakin oli kuollut. Vanhan kokemuksen mukaan sellainen tapaus aina vei talon onnen, heitti männän katolle. Makailevan nyt kuuluikin onnettomuuksien päälle. Kyllä se olikin lentänyt! Jokohan putoaa? Miehuullisesti nytkin kuului tapelleen Korvenloukolla. Poikaa se on se Esa. Ottaisi nyt akakseen Rekipellon Sannan, pääsisi veloistansa ja rupeaisi ihmisiksi elämään vielä, niin tulisi oivakin mies. Mutta joko! Sellaista se on sukuakin...

* * * * *

Nimismies oli kauniisti pysynyt kotona koko Mikkeliyön, kulkenut ikkunasta ikkunaan, mutta ulos vain ei lähtenyt. Mitäpä hän siellä? Oikein karmi selkäpiitä jo ajattellessakin, kun kuuli ohiajavain rivoja lauluja ja huutoja. Makuulle ei mitenkään voinut mennä, olo tuntui niin levottomalta ja turvattomalta. Tunsi olevansa kuin piiritetyssä varustuksessa, jossa ei ollut mitään varustuksia ja vihollinen, ilkkuen piiritetyn voimattomuutta, mellehti ympärillä härnäillen ja kiusaten... Saattaisivat tulla millä hetkellä hyvänsä ja iskeä ikkunan rikki...

Hyvä isä...! se ei olisi tapahtunut ensi kertaa. Monestihan oli sillä tavalla nimismiesten luo menty, — ei hänen luoksensa sentään vielä koskaan. Mutta miksei sekin saattaisi joskus tapahtua...

Johtui tekemään itsekseen tiliä teoistansa, suhteistaan kuntalaisiin. Lohdutukseksensa huomasi, ettei ollut tuoreita epäsojuja hänen ja *junkkarien* välillä. Sepä rauhoitti. Hullupa olisikin ollut, ajatteli, jos olisi kaikkia kanteita korviinsa ottanut! Pahahenkikö niistä sitten selvän ottaisi siksi, että niitä kiinni saisi. Ruveda niiden kanssa kilpaa juoksemaan, — eipä tässä ihminen saisi elävää rauhaa eikä kunnollisesti yötänsä nukkua...

Mitä apua siinä olisi noista körttiläisistäkään! Eihän hän voi muutenkaan sitä joukkoa sietää. Ennen olisi koko piiristä vaikka hiiteen lähtenyt. Mutta koko saakurin uskalikkoja ne olivat yhtäkaikki,

hänkin mielestään, nuo körttiläiset, kun uskalsivat ruveta suoranaiseen sotaan noita junkkareita vastaan.

»Tekkööt kuten haluavat», hän yöllä itsekseen arveli, »omaan niskaansa he saavat. Minä en välitä. Jos he voittavat, saavat nuo roistot hiukan pelkäämään, on se minulle hyödyksi, tietysti! Jos tappiolle joutuvat, syyttäkööt itseensä. Mihinkä tässä yhden miehen voimat ulottuvat?» Hän levitti mahdottomuudelle käsiään.

»Komppania kasakoita tässä pitäisi olla, jos niitä kurissa saisi pidetyksi!» hän huudahti. Melkein rauhoittui, sillä tuntui niin luonnottomalta yhdeltä mieheltä vaatia. Mutta kohta rauha katosi, kun uusia ääniä kuului maailmalta.

»Jos ne taas tekevät murhia niin...» Se olikin ikävintä. Silloin täytyi aina asiaan käsiksi käydä, ei sopinut huolettomuuteen jättää. Sellaisissa tapauksissa tahtoi sotkeutua, joutua vihan ja vainon alaiseksi. Se häntä harmitti, pelotti. Neuvotonna mies panetteli tuota villiä kansaa, joka oli ikään kuin pimeyden kidasta oksennettua ja hän vaivainen joka oli joutunut niiden keskelle järjestystä ja oikeutta pitämään! Mutta kun oli kerran tullut, niin pysyisi täällä kuitenkin jonkin ajan, hän näyttäisi, että hän on sentään mies, joka ei ensi pahasta säikähdä, joka ei kulje jäniksen säärillä...

Vasta aamun hämärtäessä hän nukkui. Päivällä jo sai kuulla, mitä oli tapahtunut Korvenloukolla. Nerokkaana laskumiehenä huomasi heti, että kumpikin puolue oli jotenkin tasaväkisesti saanut ja antanut. Se oli hyvä tulos. Parhaimmassa tapauksessa eivät uskalla antaa asiaa käräjain haltuun ensinkään, jollei niistä ruojista joku satu kuolemaan. Huhut toivat hyvin seikkaperäisiä tietoja. Vahdit olivat kovasti syyllisiä ja korvenloukkolaiset olivat ensin päälle hyökänneet, alkaneet tappelun. Jahah, ne kyllä minä tutkin, panen miehiä linnaan kahden puolen! Ei kumpaisillakaan ole syytä vihata minua! Eivätkä ne sellaista vihaa, kun kahden puolen saavat minun kädestäni. Hyvä juttu, minä teidät opetan...

Mutta sitten hän kohta muisti kysyä, oliko Karin Vennu joukossa. Ei ollut. Se oli hyvä juttu, oikein hyvä. Siihen minä isken sitten kun nämä toiset panen ensin linnaan. Minä näytän...!

Vasta myöhemmin kerrottiin hänelle siitä, että Talvikosken Hermannin oli kuolemankielissä ja että häntä oli poikansa Köpi lyönyt. Köpi ei ollut nimismiehen tietojen mukaan minkään joukon erityisen suojeluksen alainen, olihan vain tavallinen renttu, josta ei lie kukaan välittänyt. Tästä tapauksesta tultiinkin erityisesti ilmoittamaan. Kerrottiin, että poika on karkutiellä.

Tähän asiaan nimismies innostui. Hän kutsui heti kaksi lautamiestä, kävi Talvikoskella, näki isännän huonon tilan ja lähti, otettuaan vielä pari isäntämiestä mukaan, etsimään Köpiä. Löysikin tämän eräästä juoppoparvesta, pani kiinni ja vei vanginkuljettajalle. (Päivää myöhemmin lyöty isä pyysi ja saikin poikansa vapaaksi.) Kotiin tultuaan kyseli nimismies Margareetalta eikö Korvenloukon »roistoja» tai körttiläisiä ollut sillä aikaa käynyt? Ei ollut käynyt. Nimismies hieroi mielihyvissään käsiään... Pelkäävät nahkaansa, rohjaleet, eivät uskalla tulla ilmoittamaankaan...!

Ensin käkesi hän mennä sinne itsestään. Mutta tuli jätetyksi asia päivästä toiseen odotellessa, että joku niistä lyödyistä kuolisi. Tuo odotus ei kuitenkaan toteutunut ja jo ensi viikon lopulla ajatteli, että sopikoot ja sotikoot...! Saivatpahan tarpeeksensa jo.

Eräänä päivänä, kun Lindblom jo oli alkanut rauhoittua Mikonpäivän melujen jälkeen, tuli hänen luokseen Saviojan Ville ja Koivulan lautamies. Jo tämän parin näkeminen suututti nimismiestä: toinen semmoinen tyhmeliini ja toinen körttiläinen! Kun vielä kuuli asian, että nämä tulivat häntä pyytämään ulosmittaukselle Karhuun, silloin hän raivostui.

»Kaikille niitä raha kans lainata ja sitte mine pite olla täs jokahitte koira!»

Lautamies sanoi, että se on kyllä ollut hullua, mutta mitäpä siihen nyt tehdään ja arveli vielä, että sopii ottaa palkkansa.

»Luuleko sine, ettei mine sen ymmerre!» huusi Lindblom, »mut siine on muutkin seikat, se on semmosta pirun joukko.»

Jo ymmärsi lautamies, että Lindblom pelkää nahkaansa.

»Noo», kiirehti sanomaan, »ei siinä ole pelkäämistä, sillä niille lie tullut pahat välit Karhun Esalle ja Karin Vennulle, koska Vennu kävi tämän Saviojan puheilla hyvässä ystävyudessa sanomassa, että olisi parasta kiiruhtaa hakemusta ja ulosmittausta, että sen Esan asiat ovat huonolla jäljellä.»

»Sanoko Karin Vennu nin?»

»Niin se oli sanonut. Ja siitä me arvelimme, että niille on tullut riita.»

Tuo uutinen nähtävästi vaikutti nimismieheen erinomaisesti. Sillä hän nousi kävelemään ja rupesi mielihyvissään käsiänsä hiomaan ja hokemaan: »Jahas, jahas, vai on piruile tulluna riitta.»

»Niin näyttää.»

»Jahas. Noo, se tuomio on valmis?»

»Niin on, nimismieshän sen näkikin.»

»Oikee, mine muistas! Noo se on joukkos?»

»On.»

Mutta nyt teki mieli lykätä asia kuitenkin pari päivää, sanoi olevan itsellensä kiirettä. Siihen oli suostuminen. Päätettiin siis kahden päivän päästä lähteä.

* * * * *

Muuanna päivänä ajoivat ryöstömiehet Karhun pihaan, nimismies jahtivoudin ja kahden lautamiehen kanssa. Esa sattui juuri ulkokädellä olemaan.

»Päivää», tervehtivät, muutamat hiukan nolon näköisinä, toiset vähän kopeina ja ikään kuin ylvästellen tahtoen sanoa: ole mikä oletkin, ei me tässä nyt ainakaan hyppyyn lähdetä!

Esa katseli tuikeasti, syrjittäin eikä vastannut tervehdykseen, aikoi vain tupaan mennä. Mutta nähtyään, että miehet valmistausivat myöskin sinne tulemaan, pidättyi porrasten eteen. Kyllä siinä jo näki, että miehessä kiehui, sillä ääni kalahteli niin omituisesti, kun kysyi:

»Mitä miehet kulkevat?» Hän seisahtui porrasten eteen ikään kuin estääksensä sisään tulemasta.

»On vähän asioita», virkkoi jahtivouti ja vilkaisi nimismieheen, joka oli jäänyt hieman jälkeen.

»Vai asioita. Mitä asioita?»

»Noo, kyllähän tämä vallesmanni sitten selittää, selittää sinulle...»

»Ei sillä mulle ole mitään asiaa!»

»Eiköpähän ole, sittepä hänen näkee, näkee jo.»

Esa yhä seisoj portailta vastassa ikään kuin estääksensä vieraitten tupaan tuloa. Jahtivouti ja lautamiehet loivat nimismieheen odottavia katseita. Vihdoin Lindblom tulikin hiukan ähkyen, sillä piha oli rakennukseen päin nousevaa, vastamaata.

»Jahah, jassoo... Se on Esa Karhu?» hänen kysyvä katseensa kiersi miehestä mieheen, vaikka itsekin kyllä Esan tunsi.

»On, on se», miehet äänsivät ja Esa katseli kulmaansa alta.

»Jassoo, no me mennä sisäs, meil on vehen sulle asia.»

»No eikö sitä tässä sovi sanoa?» Esa kysyi.

»Mite? Eikö sine laske met sisäs?»

Esan vaihtelevat tunteet voi lukea hänen silmistään: toisinaan näkyi liekkiin leimahtavan raivo, toisinaan taas kuin mahtavan vesiruiskeen alla näytti tuo liekki äkältelevän ja tuskallisesti lekottaen ikään kuin viimeisiänsä potkien vaipuvan toivottomana ylivallan alle. Esa luultavasti mietti: tehdkö rynnäkkö, näyttää niille ihmeitä, panna pitkin ja poikki koko roikkaa! Pian hän kuitenkin teki päätöksensä. Käännähtäen vinhasti tupaan päin äännähti hän kuin armosta.

»No ... sopii tulla, jos on asiaa», ja astui edellä sisään. Hänen astuntansa tavallisesti oli keveä, mutta nyt hän ikään kuin tahallaan jysäytteli joka askelella. Ja miehet vilkaisivat toisiinsa juuri kuin kysyäkseen »mennäänkö»? Sähähtivät sitten melkein kuin yhteen suuhun että »mennään nyt».

Tultiin tupaan. Esa oli jo ehtinyt istua penkille selin oveen, piika toimieli jossakin keittopuuhissa ja muori tuli kamarista. Viimeksimainittu meni vierasten ohi peremmälle vastaamatta »hyvään päivään», jonka muutamat tekivät. Nimismies ryähteli, keikutteli ruumistaan edestakaisin ikään kuin vauhtia saadakseen.

»Menkäähän istumaan», käski muori vihdoin, ollen vielä selin vieraisiin, niistäen samalla nenäänsä ja

pyyhki kätensä mustapohjaiseen, siniviiruseen hameeseen.

Nimismies oli nyt saanut vauhtia.

»Niin, tota», alkoi hän selittää. Heillä oli »ulosmitattava» Saviojan Villen saatavasta, jollei isännällä olisi rahassa maksaa velkaa. Puhuessaan oli Lindblom siirtynyt pöydän luo ja otti salkustaan esiin papereita. Muori seisoi keskilattialla kädet ristissä esiliinan alla ja tarkasteli tuikeasti nimismiestä, sekä toisinaan Esaa, joka äänetönnä, jalka heitettyinä ristiin toisen päälle, tirkisteli penkinloukkoon.

»Luuleeko Saviojan Ville nyt sillä taivaaseen pääsevänsä?» kysäisi muori yhtäkkiä.

»Häh?»

»Niin minä vain sanon että...» uudisti muori.

Lindblom käski muorin pitää suunsa kiinni.

»Mitä varten? Minä puhun, minä, ja minä tahdon puhua. Minä olen ollut emäntänä...»

»Suu kiinni!» ärjäisi nimismies.

Esan katse kohosi penkin loukosta.

»Älä karju!» virkahti hän niin syvällä ja omituisella äänellä, että Lindblom äkkiä katsahti häneen ja miehet penkillä levottomasti liikahtivat.

Esa hypähti tasajalassa lattialla ja kiljahti. Koivula, toinen lautamiehistä nousi, lyhyt, tanakka mies.

»Älä kilju», sanoi hän vuorostaan, naurahti, rytkäytti kantapäillään, niin että lattia jysähti.

»Kilju vain! Se saa kiljua ja se tohtii», virkkoi muori, joka parhaillaan pani nuuskaa nokkaansa.

»Kuka estää kiljumasta?» huudahti Esa katsellen Koivulaa.

»Noo, vaikka minä.» Koivula katsahti sattumalta käsiinsä, ja näytti siltä kuin olisi hän tahtonut sanoa: »Näetkös?» ja naurahti taas.

Nimismieskin uudelleen sekaantui asiaan, kysyi maksetaanko ja jos ei makseta, niin hän rupeaa kirjoittamaan.

»Ei makseta eikä kirjoiteta.»

»Älä sinä pidä niin leveätä suuta!» huusi Koivula ja jysäytti nyrkkinsä pöytään. Toisetkin miehet nyt nousivat. Nimismies niin ikään paukutteli pöytää nyrkillään ja uhkaili. Esa arveli, että hän puhuu mitä hän tahtoo ja hän tohtii puhua. Toinen lautamies ja siltavouti näkivät jo olevan syytä asettua kirvesvinkan eteen vartioimaan. Muori luki kuin suoloihin omia arvelultaan ja tassutteli lattialla »toiskanmuoria», näkyi olevan päässä.

Lindblom huomasi, että hän voi tovereihinsa luottaa, tiesi myöskin vanhasta kokemuksesta, että jos ei puukkojunkkari käy päälle kohta, ei se käy ollenkaan. Siksipä hän asettuikin uhkaavalle kannalle Esan suhteen ja ryhtyi reippaasti toimitukseen, kirjoittamaan talon eläimiä ja irtainta.

Esa ei nähtävästi vieläkään uskonut kaikkea todeksi, sillä se tuntui kuin unissakäymiseltä. Omituinen voima, jota hän heti ja monta kertaa jälkeensä kiroili ja sadatteli, pidätti häntä »ihmeitä tekemästä». Jälkeensä, kun hän muisteli asiaa, luuli hän, ettei hän ryöstömiesten talossa ollessa ollut ehtinyt oikein suuttuakaan, että hän oli ollut kuin lampaannahkainen tuppi.

Mutta heti ryöstömiesten mentyä muuttui hänen luontonsa, aivan kuin mustahenki vasta sitten olisi mennyt hänen sisällensä. Vaikka oli selvällä päällä, löi hän äitiään, joka piian kanssa lähti kypälämäkeen. Yksin jäätyään otti hän kirveen, ruhjoi sillä mäsäksi joukon astioita, iskieli pöytään, lattiaan ja vihdoinkin vimmoissaan takkakiveen. Saatuaan järkensä hiukan takaisin meni ulos, seisahtui portaille, katseli siitä vähän aikaa ympärilleen kuin huuhkaja, jonka pesä on hävitetty. Lähti siitä huulet yhteen puristettuina astumaan ulos portista, jättäen aution talon yksikseen.

YÖLLISIÄ TAPAUKSIA

Oli yö. Vennu-Karissa maattiin. Yksinäinen kulkija tuli kiirein askelin pihaan. Mutta hän ei mennyt portaille koputtamaan eikä ikkunaan, vaan tuvan pihanpuoleiseen, laudoitettuun nurkkapiihin, johon kivellä iski kolme kertaa. Heitti kiven maahan, astui portaille ja asettui rauhassa odottamaan oven aukaisua. Kopistus olikin huomattu, sillä kuului tuvanoven hiljainen käynti, lukon salpa loksautti. Joku kurkisti ovenraosta.

»Kuka se on?» kysyi isäntä.

»Minä.»

»Ahaa, Siukku.» Hän avasi oven täydelleen, laski Koipi-Siukun sisään ja sulki oven. Sen tehtyään kysyi:

»Tuletko sinä yöksi, vai onko sulia jotakin asiaa?»

»Asiaa mulla on.»

Vennu meni ja koetteli käsin porstuasta vievän kamarinoven lukkoa, mutta avainta ei siinä ollut.

»Odota nyt, minä menen tuvan kautta avaamaan.»

Pian aukesikin ovi ja Koipi-Siukku astui pimeään huoneeseen, missä Vennu paraillaan housuja jalkoihinsa veti.

»Mitä sinä nyt?»

»Minun pitäis saada kolme kappaletta niitä huiveja.»

»Niitä ryssän huivejako? Mihin niitä nyt viet?»

»Sain kaupaksi.»

»Istu. Eipä nyt näytä olevan järin pimeä. Kuka niitä ostaa?»

»On niitä ostajia.»

»Etkö aio sanoa?»

»Mitä sillä tiedolla tekisit?»

»Ajattelin vain, että jos nolottelisit niiden kauppaamisessa, niin...!
Viet pian muitakin mukanasia tästä. Ketä ne ovat, joille myyt?»

»Älä nyt tutki. Itsehän minä asian vastaan. Kuka sen tietää, että niitä täällä tallennetaan.»

»Vähänkö ne epäilevät! Eikö vielä ole kuulunut, että ryssää olis kaivattu?»

»Ei. Luulevat että Ontro on lähtenyt Hämeeseen. Kulkuri Kaapo on sen jutun levittänyt.»

»Hm. No sano nyt kelle sinä viet niitä? Mistä sinä tulet?»

»Minäkö?»

»Sinä tietysti. Mitä sinä nyt kieräilet. Jos tahdot kovin kieräillä, niin... Pian se on kieräilty.» Vennun ääni soi uhallisesti.

»No, mitähän minä siitä salaan. Rekipellon emäntä ne ostaa.»

»Sannalleko?»

»Luultavasti.»

Vennu mietiskeli vähän aikaa.

»Mutta mitä se niillä tekee, onhan sillä tyttäreillä jo monet silkkiset?»

»Tehköön mitä tahtoo. Ei ne sieltä ainakaan ilmi tule.»

»Älä takaa. Tuleekohan Karhun Esan ja sen Sannan kaupoista jotakin?»

»Ei, en minä usko. Ei Esan puuhista mitään tule... Ja Sanna se on koko maailman...»

Vennu nauroi.

»Sen pikemmin niistä voi tulla. Esa tarvitsee rahoja nyt pian ja... Mutta oliko ne silkit siellä Karhunkamarissa laukusta ulkona, että Esa ne näki?»

»En minä muista.»

»Jaa, siinäpä se on! — Mustat huivit saat viedä, mutta se sininukkainen on liian tuttu myytäväksi niin lähelle.»

»Mutta piru olkoon, sinä puhut totta!»

Päätä vääntäen jatkoi Vennu:

»Se Esa meidän pitää saada pois joukostamme, se on hullu.»

»Niin, se on totta, hän on vähän omituinen. Ensiksi niin kopea ja kiukkuinen, tahtoo aina herrana joukossa olla ja sitten...» —

»Mitä sitten?»

»Sitä, että hänelle ei sovi näistä tällaisista asioista mitään puhua. On olevinansa niin kovin rehti.»

»Sepä juuri, hänet täytyy saada pois! Minä haen ne mustat huivit sinulle.»

Vennu lähti ulos ja kuului porstuassa koplailuvan ylikertaan. Vähän ajan kuluttua hän palasi sieltä palava talikynttilä kädessä, jonka heti sisäänpäästyään sammutti.

»Tuos' on huivit. Onko sulla piippu, tuos' on tupakkaa», sanoi Vennu ja tarjosi massiansa.

»Menen vielä siihen Esaan», sanoi Siukku piippua täyttäessään. »Sitten pian, kun me olimme siellä Karhussa, kuuluu Esa käyneen Järvelässä.»

»Olen kuullut sen jo. Oli käynyt pyytämässä Santraa akakseen kuin korjapoikakin», nauroi Vennu.

Tuota nyt naureskeltiin ja ihmeteltiin yhdessä. Miten Esan luonto oli siihen masentunut, sitä eivät käsittäneet. Paremmiin olisi asia ollut ymmärrettävissä, jos Esa olisi väkivaltaisain keinoin koettanut. Kovin kuului Esa Santrasta pitävän. Oli jollekulle sanonut sen. Olihan Santra pulska tyttö, kehuivat miehetkin, ja kummeksivat ettei Esa jo ennen ollut siihen silmäänsä iskenyt. Myöhäistä se nyt jo tahtoi olla kaikin puolin, kun kuulutettuna jo oli Valeen kanssa ja häihin oli kutsuttu. Vennu sanoi itseään kenkkäriksi pyydetyn. Nyt tiesi Siukku Esan olevan taas maailmalla, missä lie muissa pitäjissä. Molemmat arvelivat, että kyllä hän pian loppunsa löytää ja tuntuivat siitä olevan hyvillään.

»Ella se näkyy kohtaloonsa tyytyvän kuin korjapoika, vaikka toinen veikin morsiamen ihan nenän edestä», nauroi Siukku.

»Mitä Ella, se on taas sellainen velmus. Minä luulen, että hän on iskenyt silmänsä hänkin Rekipellon Sannaan.»

Siukkukin luuli samaa.

»Ellalle se oliskin sopivampi.»

»Niin, Esa pian tappaisi Sannan. Ei kaksi kiukkupussia sovi yhteen.»

»Hm. No jätetään ne akkain jutut. Kuules Siukku, ota nyt sinä vähän selvää Esan puuhista ja tule sanomaan, tuota ... sillä minä vähän pelkään, että hän tekee meille ... — mutta eikö pihalle tultu?»

Todellakin kuului pihasta päin jotakin rattaiden kalkkeiden tapaista ja pian sen jälkeen taas kolkutus tuonne tuparakennuksen laudoitettuun nurkkaan.

»Ole sinä täällä», virkkoi Vennu Siukulle ja meni avaamaan porstuanovea.

Kaksi miestä ilmestyi pimeässä ovelle. Oltiin vanhoja tuttuja. Syntyi lyhyt keskustelu. Miehet kertoivat heillä olevan säkillisen tavaroita, vaatteita ym., jotka pitäisi hetkeksi saada suojaan syrjäisten silmältä. Vennu kysyi, mistä ne ovat. Kuuluvat olevan Vaasan markkinoilta. Vieläpä tiesivät miehet, että heitä epäillään. Mutta kun saisivat tavarat kätköön, niin he lennättäisivät hevosella Tamperetta kohti. Vennu tutki tarkkaan, mitä teitä olivat tulleet, oliko kukaan heitä nähnyt *täällä* kulussa. Miehet vakuuttivat tänä yönä ajaneensa neljä peninkulmaa eikä heidän täällä olostaan ollut kellään mitään aavistusta.

Mutta sittenkin näytti Vennu vastahakoiselta. Liekö nuo tavarat edes minkään arvoisia? Sanoi »hyvänluontoisuutensa» vuoksi joutuneensa jo hiukan epäluulojen alaiseksi, eikä haluavansa enää koko puuhiin ryhtyä. Käski viedä muualle. Tuo puhe tuntui vakavalta ja päättävältä, niin että miehille tuli hätä käteen, rupesivat yksin suin tavaroita kehumaan.

»Ja hyvän *osan* saat», sanoivat.

»Mitähän näistä sitten saa.»

Vennu suostui vihdoin. Tavarat vietiin ylikertaan, missä kaikenlaista rojua syrjään työntämällä saatiin käsiin välikokkin lattiassa oleva luukku, josta tavarat työnnettiin sisään. Miehet olisivat luukun peittäneet, mutta Vennu esti, luvaten itse sen tehdä. Alas tultaessa olisivat miehet mielellään tulleet lämmittelemään, mutta sitä ei Vennu suvainnut, vaan vaati heidän heti lähtemään matkaansa. Miehet suostuivat ja lupasivat lähtiessään, että he ehkä parin kuukauden perästä ilmestyvät uudelleen näille maille.

Vennu sulki oven, kaahi uudelleen ylikertaan. Löysi sieltä kynttilänpätjän eräästä seinäkomerosta, sai siihen tulta ja meni uudestaan kätköpaikan luo. Hänen teki nähtävästi mielensä ruveta tarkastelemaan äsken tuodun säkin sisältöä, mutta epäilemättä Siukun vuoksi, jonka tiesi odottavan alhaalla, jätti sen toistaiseksi. Kätkö näytti sisältävän kaikenlaisia myttyjä ja kääröjä. Hän peitti aukon, ajoi sen päälle kaikenlaista kamaa ja lähti pois päin. Juuri kun hän oli sammuttamaisillaan kynttilän, teroittui hänen silmänsä tarkastelemaan lattialla muun roskan seassa erästä hevoslannan kokkareta. Otti sen ja pisti taskuunsa, tarkastellen vielä näkyisikö muita sellaisia. Omituinen tarkastelu ja huomio, jonka hän pani tuohon lantakokkareeseen, saattoi melkein uskomaan sitä juttua, joka hiljaisena kuiskeena liikkui pitäjällä, että muuan varastettu hevonen olisi ollut viikon kätkössä Karin Vennun ylisellä.

Vennu sammutti kynttilän, pisti sen takaisin sinne, mistä oli ottanutkin ja palasi takaisin kamariin. Koipi-Siukku jo kuorsasi siellä istuvillaan ja Vennu kirosi tuon huomattuaan, sekä tyrkkäsi häntä kylkeen. Siukku heräsi.

»Hoh, kun mä olin nukkua. Ketä siellä nyt oli?»

»Mitä se sinulle kuuluu?» kysyi Vennu ylpeän terävästi.

»No ei kuulukaan.»

»Ota nyt ja lähde tiehesi ... tässä menee koko yö ja tahtoo unettaakin.»

Koipi-Siukku rupesi hankkimaan lähtöä, mutta sitä ennen tahtoi vielä Vennulta tupakkaa piippuun. Hän tarttui juuri oven lukkoon, kun pihasta taas kuului kova rattaiden jytinä.

»Älä mene!» ärähti Vennu. »Kuka siellä mahtanee tulla?» Hän asettui kuuntelemaan.

»Holou Vennu!» kuului ääni portailta ja oveen iskettiin voimantiestä.

»Karhun Esa!» virkkoi Vennu ja liikahti kärsimättömästi. »Perhana, mihin sinä menisit? Tuota, sinun täytyy mennä yliselle! Puiki sieltä tiehesi, kun Esa pääsee sisään.»

Siukku jo lähti.

»Hiljaa mene!» varoitti Vennu.

»Hoi Vennu, vanha saakuri!» kiljui Esa portailla, »ota ovi pois tästä, taikka minä...»

Silloin jo Vennu avasi.

»Tuos' on sulle mies ... pakkaa multa karkuun mennä. Pidä kiinni, ettei se pääse! Älä nyt siinä tirkistele niin kuin se olis varastettua kalua! En minä ole Jassua varastanut.» Esa nauroi ja työnsi, sisään puoli juopuneen Sakarin Jassun ihan Vennun syliin. Vennu kun tunsikin Jassun, rupesi nauramaan.

»Mitäs se Esa sitä Jassua nakkelee?» Jassun kieli, vaikka selvänä ollessa kyllä täysikuntoinen, ei tahtonut taipua mitään sanomaan. Kun yritykset raukesivat tyhjään, rupesi hän lallattamaan. Käytiin kamariin ja Vennu hankki tulta kynttilään.

»Onko sulia viinaa?» kysyi Esa.

»On sitä aina ryyppyn verta.»

»Hyvä On. Tämä Jassu tarvitsee ryyppyn, se pelkää pakanan lailla, kun me oomme varastaneet hevosen ja kärkyt tuolta Taipaleen takaa. Anna sille ryyppy, että se sais parempaa kurssia. Kuinka sä, vietävän

jänishousu pelkää, kun saat olla Karhun Esan kärryillä, häh?» Esa puristeli Sakarin Jassua.

»Anna mun olla», pyysi Jassu nähtävästi puolileikillä. »Katso, kun mulla on jo paljas pää ja tällainen parta ja sitten minä oon suutarimestari ja kerran ajoin pirun pois kirkosta... Ja sinä oot vain Karhun Esa.»

Esa ja Vennu nauroivat.

»Hyppele ryssää, Jassu», käski Esa.

»Anna nyt Jassun olla.»

»Hyppele ryssää Jassu, koettele koipias!»

»Sano suutarimestari, niin hypellen kyllä... Mutta ryyppy ensin.»

»No isäntä jo kaataa, ota siitä, pikinytky... Pikinytky sinä olet.»

»Skuumakari mes-ta-ri, saapassuutari.»

»Pikinytky, rajasuutari!»

Vennu nauroi ja käski ryyppäämään. Puhetta jatkui. Vennu uteli miesten matkaa. Esa jutteli avonaisesti, että hän tässä jonakin päivänä otti Hautalan Jannen hevosen ja ajoi sillä toiseen pitäjään. Tapasi siellä Sakarin Jassun, otti tämän mukansa hevosen selkään ja sillä tavoin remusivat he talosta taloon. Mutta kun kotiin päin lähtivät, vaihtoi paremman hevosen erästä haasta. Sitten he yöllä ottivat rattaat erään talon pihasta ja silat lukottomasta liiteristä ja sieltä he nyt tulevat suoraa päätä. Esa kehui Jassun kovasti pelkäävän, että tullaan perästä ja annetaan varkaus. Sille Esa nauroi ja ilveili. Kehui, että huomenna panee rengin viemään hevosen ja kalut sinne, mistä olivat ottaneetkin. Hakekoon Hautalan Janne koninsa mistä tahtoo.

Esa kertoi tästä keveästi ja avomielisesti kuin lapsi, joka ei rikoksessa ymmärrä mitään pahaa olevan.

Vennu pudisteli päätä, naureskeli ja sanoi, ettei hän luule Esan jutusta niin hevin selkenevän.

»No soromnoo, yhdentekevä. Tulkoon tänne, niin minä näytän!»

»Onko sinua häihin edes kutsuttu?» kysyi Vennu, kääntäen puhetta toisaalle.

»Mihin?»

»Järvelän Santran ja Laitalan Valeen.»

Vennu tarkasteli Esaa, jonka koko kasvoille äkkiä nousi kamala ilme.

»Älä pistele, mies», hän virkkoi jyrkästi.

»Pistele?» Vennu nauroi kovaa ja heleästi. »Minuakin on kenkkäriksi kutsuttu.»

»No Jassu, hyppele ryssää!» käski Esa taas kääntyen Jassuun.

Mutta Jassua unetti.

»Hoi mies! nyt lähdetään. — Koska ne häät ovat?» kysyi hän ikäänkuin sivumennen.

»Ylihuomenna.»

»Rajasuutari, pikinytky! Lähde mukaan. Aivanpa sinä oot sikana. Näin sikoja vedetään.»

Esa tarttui Sakarin Jassun kaulukseen ja veti häntä pitkänään perässään.

Jassu ei vastustellut, kitisi vain kurillisesti:

»Tämäpä nyt kyytiä on, sanoi noitavainaa, kun härkä ojahan vei.»

Pihaan tultua yritti Jassu takapuolille menemään, kehui sinne asiaa olevan. Mutta silloin Esa tempaisi hänet vyötäisistä ja nosti rattaille.

»Et sinä karkaa, rajasuutari!»

»Skuu-maakkari mestari, herrain saapassuutari.»

»Pikinytky!»

Esa oli tällävälän kömpinyt hänkin rattaille. Antoi nyt suitsenperiä hevoselle, joka vaikka väsyneeltä näyttikin, lähti laukkaamaan ulos rapaisesta pihasta.

Vennu oli, kädet housuntaskuissa, katsellut porstuan ovelta toisten lähtöä.

»Niitä häitä on hauska nähdä!» virkahti hän omituisesti hymyillen. »Tuo mies», jatkoi hän päätä vääntäen, »juoksee paulaan kuin jäniksenpoika.»

* * * * *

Koko matkan kyseli Sakarin Jassu silloin tällöin mihin nyt ajetaan. Mutta Esa ei tehnyt selvää, juonitellen vain kierteli ja ajoi, kunnes vihdoin käänsi Rekipellon pihaan. Hänessä nähtävästi eli pelko, että Jassu karkaisi, eikä hänellä sitten olisi ilvekumppania. Nytkin hän piti Jassua tarkalla silmällä, kun käski tämän hevosta kiinni sitomaan.

»Sin'oot karkuryssä», Esa jankutti.

»Itse oot karkuryssä ja hevosten tappaja.»

»Minäkö?» Esa jo tarttui toisen kaulukseen. Mutta Jassu jatkoi yhä leikkiä.

»Älä nyt ... minä nousen ensin seisomaan ja näytän sitten sulle.»

»Pisteletkö sä, Jassu, häh?» Esa pudisteli kauluksesta.

»Pistellä on suutarin virka, naskalilla pistellä.»

Jo kieppui suutari pihan rapakossa, mutta säilytti hyvän tuulensa.

»Tahdotko sä tapella, vai tyydytkö tukkapainiin?» kyseli Jassu.

Esa pyöritteli suutaria yhä loassa ja nauroi kurillisia naurajaan.

»Nouse ylös...! mitä siinä kelkkarehdat», Esa puheli.

Sakarin Jassua alkoi jo kyllästyttää, sillä hän oli vähitellen selvinnyt. Esan häntä rääkätessä sai Jassu tilaisuutta sylisin tarttua kiinni tämän jalkoihin ja veti äkkinäisellä nykäyksellä Esan kumoon.

»Ka, älä nyt karkuun lähde, anna minä nostan», puheli Jassu itsekin vielä maassa ryömien.

Kyllä nyt olisi ollut Jassulla aika lähteä. Mutta eihän siitä mitään tullut. Esa nousi, heitteli Jassua vielä muutaman kerran siksi, että Jassu rupesi rukoilemaan.

Sitten lähdettiin kopistelemaan pihatuvan kamarin ovelle, Esa yhä pidellen Jassua, sillä oli niin mukavaa ja hauskaa näytellä nyt tuota miesjunkkaria ja tyttöjen nähden siitä pilkkaa tehdä. Jassu antoi tahallaan narrata itseään, sillä vastustelematta kulki hän Esan kuljettamana kuin nuorasta talutettava koira. Esan jyskyttäessä ovella lauleli Jassu hänen vieressään:

»Turvassa olet ystävä kulta mun kainaloni alla.»

Tuo Esaa nauratti ja hyvälle tuulelle sai. »Vai kainalosi alla?»...

»No mutta, ovi pois!» Esa huusi. Alkoi kyllästyttää odotus ja luontoonkin koski: vai pitää odotella! Aatami nousi, kun mieleen muistui miten Sanna monesti, kun kotipolttoista vähän oli huivin alla, oli puheilleen vienyt, kaulassa kiikkunut ja sanonut...

»Ovi pois paikalla, taikka!»

»Turvassa olet ystävä kulta mun kainalo...»

Nyt aukesi ovi ja Sanna pistäysi ulos; sulkien oven peräänsä.

»Esa.»

»Häh? Sinäkö se olet?»

Nainen tirkisteli pimeässä Jassua.

»Kuka tuo on?»

»Mitä sinä siitä. Päästä sisään, kyllä näet sitten.»

»Trump trump tpruu», rumputti suutari.

Sanna jo tunsi hänet.

»Kuule, Esa», kuiskutti Sanna Esan korvaan, vetäen häntä likemmäksi.

»Siellä on Kuivasen Ella, mutta mennään me tupaan.»

»Ella?... Minä ajan sen tiehensä!»

»Mennään tupaan», pyysi Sanna. »Kyllähän menee.»

»Suutarin akalla ne päivät on, on niin kuin emännällä»,

lauoi suutari.

»Avaa ovi», käski Esa.

»Olisi vain tupaan menty...» päivitteli Sanna ja avasi.

— — —

Nämä kolme viivaa tässä edellä kertovat tappelusta, joka huoneessa syntyi, kuhmuista, joita ystävykset toisilleen antoivat, ja Ellan paosta.

Upeasti vihellellen käveli Esa edestakaisin tuon pienen huoneen lattialla. Ellan lähdettyä otettiin tulta kynttilään. Sanna naureskeli ja meni vilusta hyristen makaamaan.

Nyt vasta Esa taas muisti Sakarin Jassun, mutta häntä ei näkynyt missään. Esa päätänsä kynsimään. Joko se nyt pääsi ja minulla oli aikomus panna hänet kyyditsemään tuota hevosta takaisin! Hän juoksi ulos katsomaan, ei löytänyt; huuteli, ei kuulunut. Kiukutellen palasi hän takaisin huoneeseen.

»Anna mennä, mitä tuosta», sanoi Sanna, joka luuli, että hevonen oli Esan oma. Selityksiin ei Esakaan ryhtynyt, vaan istui tuolille ja syvämietteisen näköisenä alkoi katsella ympäri huonetta, jota kaikkialla, katossa kiikkuvilla orsilla, seinillä ja nauloissa peitti rikkaasti varustettu vaatevarasto. Sanna tirkisteli salaisesti Esaa ja jotakin puhetta aikaan saadakseen sanoi vihdoin:

»Kovinpa sinä olet ravassa.»

»Ravassa?» kysyi Esa ja katseli itseään. »Näitkö kuinka ravassa Sakarin Jassu oli?» Pyörittelin sitä rapakossa kuin kinnasta.»

Sanna naurahti.

»Aina sinä vain pyörittelet.»

Mutta Esa nähtävästi ajatteli muuta, sillä hän ei virkkanut tuohon mitään, alkoi vain rajusti viheltää. Vihdoin hän yhtäkkiä kysäisi:

»Mitä varten sinä Ellan tänne laskit?»

»En minä viitsinyt kieltää.»

»Et viitsinyt? Vai et viitsinyt!»

»Mitä siitä nyt sitten...»

»On siitä!»

»No olkoon, jos tahtoo...! Saati ei tässä olla kerjuulla, vaikka ollaan kulkeella», kivahti Sanna ja käännähti kiivaasti kylkeä.

»Älä leveile.»

»Miks'et, kun kyllä kannattaa!»

Esa kummallisesti lannistui tuosta tytön ylpeästä puhelusta.

»Vai kannattaa», Esalta vain pääsi. »Mutta ei sun kovin kannata.»

»Kannattaa helposti. Tule nyt jo makaamaan, älä siinä riitele.»

Esa terävällä huomiokyvyllään äkkäsi heti, että Sanna piti väittelyä vain tavallisena suukopuna, eikä kenties aavistanutkaan, että hän puheillaan tarkoitti täyttä totta. Ja kun Sanna vielä häntä makaamaan

kutsui? Mitä se merkitsi? Se tuntui epäilyttävältä. Sannan äänensäkin oli jotakin omituista, jotakin...

Esa rupesi aavistamaan. — — —

Parin tunnin kuluttua oli kaikki selvillä. Sanna kirposi itkien Esan kaulasta ja toivoi äärettömällä katkeruudella Esalle matkaa alimmaiseen hiiteen. Hänen oli ollut pakko ilmoittaa Esalle olevansa tämän toimesta raskaana ja vaatinut morsiamen oikeuksia.

Esan nykyiseen mielentilaan teki Sannan ilmaisu melkein virvoittavan vaikutuksen. Hän näki, että Sanna nyt oli hänelle enemmän tarjokas kuin koskaan ennen, ja se inhotti häntä. Jos hän jostakin oikein pitäisi, tulisi se saada väkivallalla. Yhtäkkiä pisti mieleen ajatus: kuka sen on todistanut, että juuri hän olisi tulevan lapsen isä?

Hän purskahti nauramaan ja sanoi suoraan epäilyksensä Sannalle.

Silloin tämä raivostuen hänen kaulastaan heitti. Esa lakkasi nauramasta: siinä hetkessä tuo ihminen alkoi hänestä tuntua äärettömän inhottavalta, — olihan se juur'ikään vielä maannut Ellan kanssa! Hän lähti vannoen, ettei enää koskaan palaa.

Sillä tavoin he erosivat. —

Tällä välin oli Esa jo jotenkin selvinnyt. Pihaan tultuaan hän vähän aikaa mietti, lähtisikö tuolla hevosella, vai siihenkö sen jättäisi. Kotiin oli kuitenkin hyvänen matka ja hän päätti ottaa hevosen, nousi rattaille, antoi selkään, karjaisi ja päästi luistamaan.

VII

MUUAN RIIHIPÄIVÄ

Oli vielä aikainen aamu. Karhun väki nouseskeli ylös. Renkikin istui jo ylisängyn laidalla koipiansa heilutellen ja iski tulta piippuunsa. Kovin aikaiselle Matista sentään vielä tuntui, koska oikaisi itsensä takaisin vuoteelle venymään. Rupesi kuitenkin kohta tyrkkimään vieressään makaavaa poikaa, jukittaen tätä hevosille heinätukkoa antamaan. Poika ärisi unissaan, kohosi jo kontalleen, mutta lojalti uudestaan pitkälleen ynisten ja uristen.

Matti hellitti pojan nukkumaan, koska uni vielä sillekin näkyi niin hyvältä maistuvan. Mutta hevosten ruokkiminen tahtoi silti sydäntä painaa, koska piialle, joka takan ääressä askarteli, virkkoi:

»Mene sinä, Maija, heittämään niille koni-raukoille heinätukko.»

»Mene itse tai aja Jussi, kyllä mulla on muutakin työtä.»

»Ethän sinäkään siinä väsyisi. Jussiakin näkyy vielä niin nukuttavan, ja minä polttaisin tässä piipullisen.»

Muori tuli kamarista tupaan ja kuuli Matin viime lauseen.

»Miks'ette vienyt hevosia hakaan illalla?» kysyi.

»Kun oli niin myöhä jo. Ja mitäpä ne siellä enää tekevät.»

»Kyllähän ne heinät ehtisi talvellakin syöttää, kun tuli niin vähänkin.»

»Älkää mummo murehtiko, kyllähän nuo kaksi luuskaa talven yli menevät vaikka puhtailla oljilla. Ja parempihan olisi, jos kuolisivat pois tämän maailman vaivoista. Huutokaupallahan ne muuten myydäänkin. Annetaan kuolla ja ostetaan parempia tilaan.»

»Älä niin kovin revi suutasi.»

»Mitä suun repimistä se on, ihan puhdasta Suomen totuutta. Mitä sellaisilla luuskillä tehdään, kun ei isäntäkään enää niillä ajella viitsi. Nuijaa otsaan minä antaisin.»

»Hääh?» kysäisi poika unenpöpperössä, kun kuuli puheen nuijasta.

»Hääh», matki toinen, »sulle antaa muori nuijaa, kun et nouse antamaan suurusta loseteille, vaikka

sua nostais kivin tai seipäin.»

»Valehtelee nyt pojalle, muutama isosuu», torui muori lattialla, kun ryhtyi piian kanssa askarepuuhiin.

»Nuijaa?» kyseli poika levollisesti ja kääntyi vielä suulleen makaamaan.

»Nuijaa, kokkarenuijaa. Mene nyt lattialle joutuin, taikka... No älkää nyt muori, se tulee jo tämä Juho-poika.»

Piika ja muori rupesivat naureskelemaan. Mutta pojalla näytti kuitenkin olevan itsellä suurempi huoli ylönoususta kuin Matilla, sillä hän tuli lattiaan, puki vaatteet päällensä ja meni ulos. Vähän ajan kuluttua hän tuli takaisin, pidättyi unisin silmin nojailemaan takkapieleen. Hetkisen siinä mietiskellen ja tulta katsellen virkahti:

»Kenenkähän hevonen tuolla meidän siuvariladossa on?»

»Mikä hevonen?» alettiin kysellä.

»Oikea hevonen!» tiuskaisi Jussi.

»Minkälainen hevonen?» kyselivät naiset.

»En minä nähnyt, kun on niin pimeä, minkälainen se oli, mutta hevonen siellä vain on ja rattaat.»

»Valjaissako?»

»Valjaissa.»

Muori ja poika lähtivät katsomaan. Matti könti alas ylisängystä ja rupesi nuttujansa etsimään.

»Oliko siellä sitten hevonen?» kysyi vielä Jussilta.

»Koska sin'oot ennen mun valheisiini kompastunut? Mene katsomaan.»

»Niinpä se Jussi on nyt kuin väärältä kyleltä noussut. Etkö sinä ole mun lakkiani nähnyt?» Matti etsiskeli paitasillaan lakkiansa, hajoitellen vaatekasoja penkeillä.

»Aina sun lakkisi on kateessa.»

Matti kävi ottamaan tulta päreeseen.

»Oliko?» kyselivät rengit.

Kuului olleen. No tuliko hevosella se isäntä? Ei Maija tiennyt. Kertoi vain olleensa oven avaamassa ja sitten makuulle menneensä. Isäntä oli istunut vähän aikaa pöydän takana ryömällään ja oikaissut sitten vaatepäällä peräsänkyyn. Sen oli Mattikin nähnyt. Tämänpä oli tehnyt mieli kysyä, että mikä sitä nyt surettaa, mutta ei ollut viitsinytkään. Muori sanoi maanneensa ja nukkuneensa niin, ettei ollenkaan ollut kuullut Esan tuloa.

»Mutta mitä Matti siinä kroikottelee ja hakee paitasillaan, kun ei pue?» tutki Maija.

»Lakkiani. Saakuri, kun en tiedä mihin se lie joutunut.»

Muori aikoi pärevalkea kädessä mennä Esaa herättämään ja hevosen historiaa kyselemään, mutta toiset jokainen yksistä neuvoin liittyivät ehkäisemään sitä tuumaa. Sanoivat, että kun se on niin myöhään tullut ja tullessaan ollut väsyksissä, niin jos sen nyt herättää, ei tässä kukaan saa silmillään olla. Olkoon hevonen kenen tahansa, kyllähän kotonsa löytää, jos löytääksensä on.

»Ja jos ei löydä, niin on sitä tilaa meidänkin tallissa. Tainnut onkin isäntä sen ostaa. Minkälainen hevonen se on?» tiedusteli Matti, joka nyt oli päässyt niin pitkälle, että lakki oli päässä ja housut jalassa.

»Liinaharja se on, korea, sievä hevonen», kehui piika

Talonväen tällä tavoin haastellessa tuli tupaan Kulkuri-Kaapo.

»Hou edes», Kaapo virkkoi ja muuripieleen seisahti.

»Hou, hou», vastasi Jussi, joka yhä seisoskeli muuripieleessä hänkin ja omaksui itselleen Kaapon tervehdyksen. Kaapo meni istumaan takalle, kehui vähän viluttavan ja pyysi Jussilta tupakkaa piippuunsa.

»Pyydä Matilta, mulla on niin vähän.»

»Hyvä antaa vähästänsä, paha ei anna paljostansakaan. Annatko Matti mulle piipullisen tupakkaa?»

»Pane tuolta pöntöstä, se on tuolla penkin loukossa. Mutta pane ihmisten lailla.»

»Jottako älä varasta?»

»Niin, tai, jotta et korjaa huolimattoman tavaraa.»

»Ei niin köyhiltä kannata varastaa, kun sinäkin oot. Kas, tämäkö se pönttö on?»

»Se se on. Liika hyvä pönttö kerjäläisen piippuun panna, kun en havainnut panna penkille sulle tupakkaa.»

»Tällainen pönttö! Jos minä olisin isäntä, niin minä en pitäisi tuollaista renkiä talossani, kun tuo Matti on, ei vaikka olis omin ruokinsa ja vaikka maksais palkan siitä, että saa olla. Onko karvakenkäsi kadonnut, vai mitä sä haet?»

»Tuki nyt suus, taikka... Mihinkähän se kenkä on joutunut?»

»Vastaani tuli kaksi laukkuryssää korennolla kantaen.»

»Tuki suus, taikka...»

»Tuki itse taikka. Joko Esa on tullut kotia?»

»Esa», matki muori, »puhuttele kaltaisias Esaksi.»

»Älkäähän nyt muori suuttuko. Onko huspunti kotona?»

Nyt kuului huoahdus peräsängystä juuri kuin syvästä unesta heräävän ihmisen ääni. Samassa ummessa ollut esirippu vedettiin syrjään ja Esa katseli lattialle kohmeloisin silmin.

»Onko tuo Kaapo ollut yötä täällä?» kysyi hän ensimmäiseksi kun pojan huomasi.

»En olekaan, mutta eihän sitä köyhän kannata maata 'hospuntien' unia.»

»Onko sun sitten nälkä?»

»Ei mun nälkä ole juuri, mutta kyllä mä syönkin, jos annat.»

»Onko sulia uusia juttuja?»

»On paljo ja pitkältä.»

»No tule tänne makaamaan ja kertomaan. Vai onko sun kaprokissasi täitä?»

»Ei niin ristin sielua.»

»Tuota nyt tuollaista sinne vetää!» rupesi muori, ja meni vuodetta kohti. »Esa, kuulitko... Mitä sä nyt hulluttelet, kun tuota täikopelia...»

»Tuu, tuu vain Kaapo!» huusi Esa.

»Täikopeli pääsee kerrankin oikeaan sänkyyn», tuumaili Matti.

»Hyvä isä!» piika naurussasuin pani.

»Esa, kuuletko, kun — — —», muori koetti jukittaa.

»Tule, tule vain Kaapo, jos sulla on sukkeloita juttuja. No no, saakurin poika, älä nyt noita riekaleitas vedä tänne ihmisten sänkyyn! Sun pitää riisua ilki alasti.»

»Alasti?» kysyi Kaapo hiukan nolostuen. Toiset alkoivat nauraa ja muori mutisi: »Entä tuolla nyt on juonet.»

»Riisu pois, joutuin!»

»Sinä narraat», tuumi Kaapo ja alkoi poistua sängyn luota.

»En, en narraakaan! Älä mene.» Esa nousi sängystä, juoksi Kaapon perään, sai tämän niskasta kiinni. Kaapo kitisi.

»Hellitäkös!»

»En, riisu pois nyt, taikka...»

»Mitä tuossa nyt, Esa», muori suhditti, »tuollaista retaletta sänkyyn vetämään. Saisit itsekin jo laittaa itsesi taas johonkin touhuihin. Kenenkä se hevonen on?»

»Hevonen?» Esa nähtävästi sävähti ja muisti nyt, että hän todellakin oli tullut hevosella kotiin.

»Kuule Jussi», sanoi hän vähän aikaa mietittyään, »mene ja aja se koni tuonne karjakujalle, aja vähän edemmäksi. Kohta nyt.»

»Valjainensako?»

»No vaikka kuinka...! Aja menemään kaikkinsa. Saakeli!» Hän katsahti neuvotonna lattiaan ja kynsäisi korventaustaa. »Aja menemään sinne!» huusi hän vielä perään ja hoivasi kädellään.

»Kenenkäs se hevonen on?» kysyi Matti naurussasuin.

»Pahuus itsekään tiesi, kenen se on.» Rupesi sitten pahkiloimaan, ettei jo illalla ajanut sitä mailta halmeilta. Muorikin sekautui samaan juttuun, arveli ettei pitäisi omia hevosiaan niin hyppyttää, että kuolevat, kun pitää sitten muiden närällä ajaa. Esa arveli, että *sellaiset* ämmät, sellaiset (hmh ... hmh) saavat pitää koreasti kiinni leipälaukkunsa; että hän on sellainenkin poika, joka vastaa tekonsa ja tietää mitä tekee, eikä itke yhden hevosen kuolemaa koko elämänsänsä, eikä paljon surkeille vaikka...

Tämä hevosjuttu oli saanut Esan taas sille tuulelle, että Matti ryntäsi muuten hitaiset säärensä ulohtaalle, sitten tuli piialle ja muorillekin sinne asiaa.

Jäätyänsä kahden kesken Kaapon kanssa, joka yksin sai olla tuvassa, penkin loukossa imeä piippuaan, rupesi Esa uudestaan Kaapoa riisuttamaan. Eikä tämä paljoa vastaan pannutkaan: jättihän ryysynsä, tukkien ne piiloon penkin alle, ja pistäysi sänkyyn, johon Esa seurasi. Kiukku oli nähtävästi jo mennyt ohi, sillä esiripun takaa alkoi heti kuulua vilkas kuiskutus ja toisinaan ylisängyn pohjaa täristävä naurunhohotus. Väet palasivat vähitellen tupaan, mutta koettivat olla millään tavalla herättämättä Esan huomiota.

Paljon tiesikin Kaapo juttuja tuolla edustan takana. Paitsi muita, tiesi hän kertoa, että ensi sunnuntaina aiotaan vihdoinkin kuuluttaa ryöstöhuutokauppa.

»Tulkoon!» Esa kiljaisi ja käyristyi kokoon kuin palava tuohi, puhisten ja kiiristellen.

Muuten oli Kaapo kuullut, että Saviojan Ville ei olisi enää tohtinut sitä tehdäkään, mutta körttiläiset olivat yllyttäneet, luvanneet joukolla tulla huutokaupapaikalle ja muutenkin puolustaa Villeä.

»Tulkoon!» kiljui Esa uudestaan ja kähisi nyt kuin höyrypannu, josta höyryä lasketaan.

Kuului olevan körttikokous Toivolassa tänä iltana ja sinne aikoo iso joukko poikia. Kaapo oli tullut Esalle sanaa tuomaan.

»Menevätköhän? Ketä menee, tiedätkö?»

Miksei Kaapo olisi tiennyt, joka oli käynyt useammille tietojakin viemässä. Ainakin Kuivasen Ella.

»Mitä sellainen mies!»

»Ellako?»

»Niin. Mutta ketä muita?»

»Levalan Lomppi, Iikan Antti ja...»

Jo lupasi Esakin mennä.

»Joko sinä olet kuullut, että Valeen ja Santran häät ovat tällä viikolla?» kyseli Kaapo.

»Jo. Ja sieltä sinä saat kuulla kamaloita! Muista mun sanani.»

»Menetkö sinne?»

»Saa nähdä. Kamaloita sieltä vain kuuluu.»

»Karin isäntäkin on kenkkäriksi kutsuttu.»

»Olkoon.»

»Se sanoi, että niissä häissä ei tapella.»

»Niissäkö? Niissäkö? Voi sun! Ja hänkö sen estäisi?»

»Kyllä se on luja mies, se Karin isäntä, mutta sinä olet vikkelämpi.»

»Niinkö meinaat, vikkelämpikö vain?»

»Luonto sulia on pahempi.»

Ikään kuin tyynesti nauttien sisällisestä tunteesta, jonka tuo tunnustus Esalle tuotti, veti hän kirkkaan puukon tupestaan, kohotti sen ja virkkoi hammasta purren hiljaisesti hönisten:

»Kun tuolla sais...»

Kaapo ymmärsi. Tunne ikään kuin tarttui häneen ja pani virkahtamaan:

»Sepä!»

Esa laski puukonterän vasten Kaapon paljasta rintaa.

»Esa, älä nyt!»

Esaa nauratti pojan pelko.

»Mitä sanoisit, jos mä tuosta painaisin?»

»Kuuletko sinä, Esa! Älä hulluttele!» rukoili Kaapo.

Mutta Esaa, pitäessään puukkoa tuossa paljaan rinnan päällä, nähtävästi oikein värisytti intohimoinen halu painaa. Puukon kärki jo koski rintaa.

»Esa-a!»

Tuvassa olijoita riensi sängyn luo. Esa hyppäsi lattialle puukko kädessä. Kaikki lensivät minkä kintuista lähti, ovesta pihalle. Esa löi puukkonsa pöytään, otti sen siitä irti, pisti tuppeen ja rupesi sydämellisesti nauramaan. Meni uudestaan sänkyyn, jossa Kaapokin jo taas nauroi ja näytti veristä viirua rinnassaan.

»Pelkäsitkö sinä, että minä puserran?» kysyi Esa. Toinen tunnusti, että hänellä oli vähin ollut sellaista pelkoa.

»Kylläpä joutavaa pelkäsit», sanoi Esa. »En minä ikänä viattomia ihmisiä lyö, kun ei minua suututeta. Mutta kun suututetaan, niin silloin minä annan. Kuule, muista se aina, että kun lyöt puukolla, niin älä ikänä niin lyö, että se hengenpäälle käy, siitä tulee linnaa ja hittokos siellä istumaan. Mutta kun lyöt, niin lyö vain sillä tavalla, että se ottaa hyvin kipeästi. Kipeästi sen ottaa pitää! Ja ... ja pitää osata lyödä silloin, kun ei toinen aavistakaan. Silloin aina voittaa. Etkö ole nähnyt, että minä olen aina voittanut, vaikka en ole koskaan murhaa tehnyt?»

Kaapo tunnusti, että Esa oli ollut mestari.

»Hoi, muori!» huusi Esa lattialle esirippua raottaen, »joko ne miehet ovat menneet töihin?»

»Eiköhän ne siitä menneet.»

»Mihin ne menivät?»

»Riihen luona niillä kai on jotakin tekemistä. Eilen oli jäänyt riihi puoli täyttämiin.»

»Kuinka ei sitä täyteen saatu? Tavataanpa se saada.»

»Mistä minä tiedän, hyvä ihminen. Etkö sinä nyt tänä päivänä menisi sinne vähän katsomaan.»

»Mikä päivä nyt onkaan?»

»Tiistai.»

»Taitaa olla. Onko muorilla jotakin hampaan alle sopivaa mulle ja tälle Kaapolle, niin me lähdemme riihelle ja näytämme kuinka se työ liikkuu.»

Muori ihastui tästä. Kyllä hänellä ruokaa oli, rupesi sitä heti pöytään laittamaan. Valitteli, ettei ollut

edes ruokaryypyyä antaa. Esa oli hyvällä tuulella, ei kehunut ryyppystä välittävänsä, uhkasi pian ruveta »viina friiksi», jos pahat päähänsä panee.

Pojat tulivat lattialle ja olivat tuimassa työn innossa. Esakin muutti arkivaatteet. Syötyänsä aamiaisen lähtivät miehuullisissa aikeissa riihimäkeä kohti.

* * * * *

Isännän joukkoon tultua alkoi työ riihen luona sujua kuin rasvattu. Esalla olikin taas monen joutilaspäivän lepo selässään, ja sellaisten jälkeen hän työnsi kuin hullu. Väet seurasivat mukana, sillä he arvelivat, että kyllä sen ajan aina kestää kuin isäntäkin kestää. Ilkeä ei Esa ollut työpaikalla koskaan. Hän oli ystävällinen ja puhui leikkiä, ei haukkunut, eikä kimppuun yllytellyt. Tuntuipa toisinaan hänen leppoisuutensa siltä, kuin olisi työ tuottanut lohdutusta pahalle omalletunnolle ja siitä vuotanut ikään kuin anteeksipyytävänä tuo hyväntahtoisuus muita kohtaan. Väki teki työtä hänen mukana ollessaan kuin tuulessa, keveä ja reipas mieli hohti kaikkien kasvoista.

Matti oli parsilla ja pisti riihtä. Kohti nokisia riihenparsia kohosivat suhisten elolyhteet noraan nenässä, jota Esa noreasti käytteli. Kaapo veteli lyhteitä esiin reippaana ja iloisena ikään kuin olisi hänkin nyt sattumalta tullut ajatelleeksi, että työ on iloa. Maija ajoi kotisarasta riihen eteen viljaa, laulaen ja rallattaen ja sanoi Jussille, joka pellolla eloja antoi, silloin tällöin ystävällisen sanan.

»Hikipä tippuu jo Kaaponkin otsasta», nauroi Esa, »ei sen pojan tarvitse usein hikoilla. Sinun jo pitäisi ruveta rengiksi, ennen kuin liian laiskaksi opit.»

»Tuonko Kaapon?» kysyi Matti parsilta. »Kuka tuon ottaisi?»

»Kyllähän aina siinä kuin sunkin», virkkoi Kaapo.

»Niin, no, mutta kun ei minuakaan pidä muut kuin tämä meidän isäntä, eikä se varmaankaan enää kolmatta renkiä tarvitse, niin ei sulle ole tilaa.»

»Älä murehdi, taikka mä pistän noraalla!»

»Noras on paremman miehen kädessä.»

Esa nauroi.

»Riidelkää vain, niin paremmin kasvatte. Kuule, Matti, jääkö nyt vielä monta riihtä eloa ulos?»

Matti ei muistanut varmaan. Arveli kolme tai neljä.

»Tuliskohan vielä neljä?» kysyi Esa mielihyvän äänellä ja kohotti lyhdettä ylös. »Mitäs? —» pääsi häneltä samassa, kun taaksensa katsoessa huomasi miehiä seisovan riihen ovella. Esa pisti kahta kiivaampaan toisen lyhteen noraaseen ja katsahti vieläkin vain syrjittäin ovelle.

»Hyvää päivää. Riihtäkö täällä pistetään?» kysyi Hautalan Janne, jonka jykevä vartalo etunenässä näkyi riihen ovella.

»Riihtä. Mitä miehet kulkevat?» kysyi Esa, mutta ei hellittänyt työstänsä.

»Hevonen on kadonnut», vastasi joku toinen mies ja tunkihe likemmäksi ovelle.

»Vai on hevonen kadonnut.» Esa jatkoi kiivaasti työtänsä. »Minkälainen hevonen?»

»Ruskea, liinaharja, viidenvuotias salvia.»

»Vai niin. Minä en ole nähnyt.»

Miehet iskivät silmää toisilleen ja näkyi niitä olevan kaikkiaan viisi.

»Noo», alkoi Hautalan Janne pitkään, »oletko sinä nähnyt mun hevostani? Sen sinä ainakin tunnet?»

»Mitä hevosta?»

»Suotia.»

»En.»

»Kenenkä hevosella sinä siellä Taipaleen takana ajelit?»

»Taipaleen takana? Mitä teidän siihen tulee?»

»Aina vähin tuleekin», tuumi Janne hymyssä suin. »Mitä sä nyt siitä kiukuttelet, emme suinkaan me tästä ainakaan juoksemaan lähde.»

»Poika vietävä!» kiljui Esa Kaapolle, »vedä esiin lyhteitä.»

»Kyllä se nyt on, kuule Esa, parasta, että tunnustat paikalla», alkoi Hautalan Janne.

»Tunnustat!» huusi Esa. »Sitäkö, että minä olen sun hevosellasi ollut Taipaleen takana? En minä sitä kielläkään! Sillä onkin ollut matkassa sellainen poika, joka ei haikaile, jolla on luonto kuin korento ja omatunto kuin torpan tunkio. Ei tämän näköinen poika pelkäämään rupea, eikä jänistämään, älä luulekaan!»

Miehet nauroivat.

»Mitä nauratte?» kysyi Esa, keksi tanassa.

»Mihinkä sinä jätit sen mun hevoseni?» kysyi Hautalan Janne.

»Sellaisista en minä ole tottunut tiliä tekemään.»

»Ohoh! Entä jos opetettaisiin.»

»Sinäkö?»

»Minäkin, jos siksi tulisi», hymyili Janne.

»Ei tämän taivaan kannen alla!» huusi Esa ja hypähti lattialla.

Miehet eivät näyttäneet olevan vähintäkään peloissaan, vaikka elokeksi tekikin vaarallisia käännteitä Esan kädessä.

»Sano pois mutkailematta», alkoi Tamppilan isäntä, jonka tuo liinaharja hevonen oli ollut. »Mihinkä sinä panit sen mun hevoseni? Sinä sen kuitenkin otit, kun kerran tämän Hautalaisen hevosen tilaan jätit.»

»Ja meidän pihasta otit kärryt ja liiteristä silat», jatkoi jyrkällä äänellä kolmas, joka ei ennen ollut puhunut. Esa katsahti taaksensa tuon äänen kuultuaan.

»Mikähän sinäkin luulet olevasi?»

»Olin mikä olin.»

»Et sinä näy olevan paljon mikään.»

»Älä nyt joutavia mölliköitse miesten kanssa, kun voit arvata, ettei meillä ole jalassa jäniksen housuja. Sano suoraan, missä on tämän Tamppilaisen hevonen?» vaati Hautalan Janne.

Esa sanoi, että hänkö nyt olisi tuollaisten miesten hevosten paimen!

»Älä, kuule, narritele», jatkoi Hautalan Janne. »Me olemme sitä varten matkassa, että me otamme asiasta selvän. Sinä olet tähän asti saanut elää niin kuin mielesi on tehnyt ja lentää niin kuin kärpänen joka miehen nenälle. Mutta kyllä sinä nyt lensit sellaisten miesten nenälle, jotka panevat pian lapsen *itkemään*.»

Esa tuntui kuin sävähtävän viimeistä sanaa.

»Itkemään!» matki hän, koettaen tehdä äänensä niin pilkalliseksi kuin suinkin. Mutta se onnistui huonosti.

»Itkemään», uudisti Hautalan Janne.

»Kyllä täällä on itku veri vieras ja pelosta ei ole kuultu puhuttavankaan.»

»Mutta me opetamme niitä tuntemaan aina aanpuustavista alkaen. Emmeköhän lähde katsomaan, eikö siellä kartanolla saada jotakin selvää, eipä se tässä näytä paremmaksi tulevan?» kysyi Hautalan Janne, kääntyen toveriensa puoleen.

»Menkää!» huusi Esa.

»Sinulta emme siihen lupaa kysy», vastasi Janne. Toiset suostuivat lähtöön.

Mutta juuri kuin aavistaen jotakin vaaraa, katsahivat he heti selkensä käännettyä taaksensa ja ehtivät hyppäämään syrjään, kun elokeksi Esan heittämänä lensi vinkuen riihen ovesta. Ilman väistöä olisi se varmaankin lävistänyt Hautalan Jannen. Mutta nyt se sen sijaan lensi kauas riihen eteen. Janne tempaisi hirmustuneena keksin ja aikoi suoraa päätä juosta riiheen. Mutta toiset pidättivät hänet väkisin. Noraan otti Janne mukaansa ja käski Esan *odottamaan*.

Miesten lähdettyä Esan luonto kohosi täyteen raivoon. Hän vannoi taivaan ja maan kautta, että hevosvarkaudesta ei hän ikänä mene linnaan. Jos linnaan kerran pitää, niin tekee sellaista, josta puhutaan edes kahdeksassa pitäjässä. Hän tohtii tehdä ja hän kykenee tekemään.

Sitten hän istui riihen kynnykselle, laski pään käsien nojaan ja mietti. Vähän ajan kuluttua nousi kiivaasti, kun piika taas elokuorman kanssa läheni.

»Täyttäkää riihi», sanoi hän, »minä käyn kotona.» Hän meni raskaasti astuen. Näkyi selvästi, että tunki joutuneensa entistä ahtaammalle.

Esa tuli kotiin, muutti vaatteita. Muori kertoi miehistä, jotka olivat käyneet hevosta kyselemässä ja sanoi, ettei hän ollut ilmoittanut siitä mitään tietävänsä. Itki muuten ja valitteli, ettei tiennyt mihin tässä vihdoin joutuu.

Esa antoi äidin puhua, avata sydämensä. Kun oli pukeutunut, meni hän, seisoi hetkisen peräikkunan edessä ja katseli takamaille päin, mihin miehet kuuluivat lähteneen hevosen perään.

Muori jatkoi yhä, luuli nyt pojan sydämen löytäneensä, kun tämä ei vastaan sanonut. Itki, puhui Jumalan nimessä ja kehoitti Esaa jo vähän asettumaan ja alkamaan olla ihmisten lailla. Vihdoin meni Esa äidin luo, joka nuuskatoosineen uunin penkillä istui. Suu oli pojalla hymyssä.

»Tekö neuvotte minua?» hän kysyi ja otti käteensä äidin käden, jossa vielä oli nuuskatoosa.

»Tuollako kädellä te sitä myrkkyä isäni kurkkuun kaadoitte?»

Muori alkoi vapista kuin haavanlehti ja älähti valittavasti, mutta ei saanut sanaa sanotuksi, kun henkeä näkyi niin ahdistavan. Esa käänteli kättä kädessään, ikään kuin tutkien tai etsien siitä todistusta tuohon rikokseen, jota ei oltu voitu täysin todistaa. Tarkastelun kestäessä ilmeni Esan silmiin villi hohde ja yhtäkkiä hän kumartui ja puraisi äidin nimettömään sormeen. Muori parkaisi ja Esa päästi kamalan naurun.

»Ottiko kipeästi?» kysyi.

Muori siunasi, valitti ja itki kättänsä heiluttaen.

Esa muuttui jälleen totiseksi, jopa entistä kalpeammaksi.

»Minä jätin tuon muiston teille, äiti, jos en enää tältä reisulta palaa. Olkoon se kipeä, karvastelkoon kuin olisi siinä alinomaisesti polttavaa helvetintulta. Sen te kyllä ansaitsette, se on palkka vaivoistanne, kasvatuksestanne.»

Muorin rintaa ahdisti hirveästi ja kun hän joskus silmänsä rukoillen kohotti poikaan ei hän jaksanut kestää tämän tuomitsevaa katsetta.

»Jos haavat paranevatkin», jatkoi Esa, »jäävät arvet. Ne ovat aina silmissänne, kun nuuskalootan esiin vedätte. Muistakaa silloin, että tapoitte isän ja kasvatitte pojasta perkeleen... Minä olen perkele!» kiljaisi hän ja riensi ulos kuin villi.

»Älä ... mene!» huusi äiti perään, nousi ja kurotti käsiään ikään kuin pakenevaa kiinni ottaaksensa. Mutta kun muori ehti portaille, ei Esaa näkynyt enää.

»Esa!»

Ei mitään vastausta kuulunut, vaikka ääni oli niin sydäntä särkevä.

»Esa ho-o-oi!»

Ei kuullut. »Oo-oih!» pääsi muorilta pitkä, tuskallinen huuto. Hän riensi takaisin tupaan, vaipui polvilleen pöytäpenkkiä vasten ja älähti:

»Herra Jeesus armahtakoon!»

Tuo rukous tulkitsi niin ääretöntä tuskaa, että saattoi kyllä uskoa kokonaisen rikosten vuoren painavan sitä sydäimestä.

VIII

KARKURI

Kuin takaa-ajajia paeten riensi Esa takamaille yli peltojen, vasikkahakain, ojain ja aitojen. Kun juuri sitä tietä oli pääsemässä metsänrantaan, loi hän sattumalta katseen toisaalle ja säpsähti huomattessaan vähän etäämmällä miehet kujaa pitkin tulemassa kylään mukanaan hevonen, jolla hän viime yönä oli ajanut. Hänet valtasi kummallinen heikkouden tunne: viimeyöllinen huvi saattaisi tulla maksamaan enemmän kuin tavallisesti...

Kyllähän sitä oli satoja kertoja ennenkin sillä tavalla huviteltu, ajettu toisen hevosella, mutta tämä tuntui väkisinkin toisenlaiselta. Nuo miehet eivät tuntuneet ymmärtävän leikkiä. Ja juuri tuo tahallinen leikin ymmärtämättömyys tuntui Esasta niin auttamattomalta, että häntä uudelleen omituisesti herpasi. Lamaavan arkuuden valtaamana piilousi hän joutuin puitten varjoon metsään. Sinne päästyään heti ajatteli jonkinlaisella riemulla: jos ne tulisivat tänne, voisin helposti paeta, juosta heidän edellään, juonissani, kiusallakin. Hän ajatteli, että ne tavoittaisivat häntä kiinni, muisti jalkainsa tavattoman nopeuden.

»Enpähän juoksekaan!» melkein voitollisena virkahti. Mutta kaikki uhka oli hänestä näinä silmänräpäyksinä kateessa. Hän ajatteli vain pakoa.

Esa tirkisteli puitten raoista ja huomasi miesten jo saapuvan kylään. Ikään kuin kahle olisi pudonnut sydämeltä kuvitteli hän nyt olevansa joutilas, vapaa menemään mihin ikänä itse tahtoo. Kukaan ei aja takaa... Joutavaa pelkoa...! Kiittävät kun saivat koninsa... Hän menee mihin itse tahtoo, eikä kukaan ota häntä kiinni...

Hän lähti kävelemään metsään jonkinlaisessa äkkinäisen vapaudentunnon tuottamassa miellyttävän tunteen puuskassa.

* * * * *

Vielä iltapäivällä käveli Esa samassa metsässä. Omituiset asianhaarat, jotka hänet olivat metsään tuoneet, sekä viimeaikain kokemukset tuottivat siellä yksinäisyydessä niin äärettömän paljon ajatustyötä, että hän viivyskeli tuntikausia samoissa paikoissa tehden tuota työtään kuin ahkera urakkamies.

Ja jonkin aikaa oli hänessä elänyt ajatus tehdä elämässään jonkinlainen muutos, sillä entinen elintapa oli alkanut hiljoilleen kyllästyttää. Jotakin uutta hän kaipasi ja ajatteli. Mutta niin kauan kuin hän pysyi hurjuuden kukkuloilla, oli tuo ajatus hyvin hämärä ja tunkeusi mieleen vain harvoin. Viime aikoina oli se sinne tunkeutunut useammin. Korvenloukon tappio oli ollut kova kolaus. Melkein jokaisen vastaantulijan hän siitä lähtein oli otaksunut ajattelevan hänen häpeätänsä. Siihen liittyi velkojain ahdistelemiset. Oli ensin ajatellut kostamalla hankkia kaikki hyväksi, mutta monet seikat esiintyivät tekemään mahdottomaksi tätä ajatusta.

Se oli vähitellen imenyt hänestä entisen sisällisen voiman.

Mutta sittenkään ei hän mitenkään sietänyt ajatusta, että hän tulisi halveksittuna ja huomaamattomana vastaisuudessa elämään.

Monien tuskallisten kamppailujen perästä sai hän selville, että hän voisi elää vakavan miehen tavoin. Ja vaikka se tuntui hänestä suorastaan mahdottomalta, tunsikin hän joskus jonkinlaista myötätuntoisuutta körttiläisiä kohtaan, ei sentähden, että olisi heidän vakaumuksiaan ihailut, vaan sentähden, että heissä oli juhlallista voimaa. Sitä Esa ihaili.

Nämä mietelmät kaikkine käänteineen ja johtopäätöksineen hän päivän kuluessa moneen kertaan kävi läpi. Ajatukseen, joka neuvoi kääntämään elämän purjeita, liittyi itsestään joka käänteessä kysymys vaimosta. Nyt kävi selvemmäksi kuin koskaan ennen, että hän oli jo pitkiä aikoja ajatellut, että Rekipellon Sannasta tulisi hänelle vaimo. Mutta nyt, niin usein kuin se päivän kuluessa mieleen tulikin, tuli se aina viime yöllisen käynnin muiston rinnalla ja teki joka kerralla saman vaikutuksen.

»Tphyi!» hän sylkäisi, »en totta tosiaan, en tässä matoisessa maailmassa...! Juoppo, sika ja muuta ... ihan kuin äitini! Lempoko minua lie siihen villinnytkin?»

Hänen tunteensa Sannaa kohtaan olivat niin kummalliset. Hän inhosi — ja rakasti, ajatteli ettei hänen ja Sannan välillä vielä saisi ollakaan kaikki lopussa. Se oli jokin intohimon viehättävä tunne, joka tuota rakkautta säilytteli ikään kuin jonkinlaisena ikävöittävästä leluna iloisilta ajoilta. Järvelän Santraa hän

ajatteli aina rinnan Sannan kanssa. Tämä ajatus tuotti vielä tuskallisempia tunteita, sellaisia, jotka polkivat ja asettivat hänet kovin nöyryyttävään asemaan. Hänhän oli jokin päivä takaperin käynyt ikään kuin puolihulluna Järvelässä vielä kosimassa Santraa. Vasta sieltä tultuaan oli käsittänyt, että se oli ollut äärettömän naurettavaa. Nyt hän kärsi intohimoisesti rakastavan, hylätyn ja naurun alaiseksi itsensä tehneen kosijan kaikki tuskat aste asteelta. Tämä tuotti hänelle päivän ankarimmat raivokohtaukset. Jospa olisi keinoa saada Santra *vieläkin*! Käsivarsissaan tunsu hän olevan voimaa, sisussa luontoa murtamaan mahtavimmatkin esteet. Hän huijoi riukeilla käsivarsillaan ilmaa, takoi nyrkeillään kiviä ja puunrunkoja, iski niitä puukolla ja tunsu olevansa herra, mitä voimaan tulee. Mutta sitten, niin kuin tippuva vesi sammuttaa lieskan ja tuli silloin tuskallisesti sihisee, samoin herpaisi voimakasta, hurjaa rakkautentunnetta tieto, että jos kaikki muut esteet poistaisikin, — Santra ei huoli hänestä, ei välitä *vähääkään*...

Hän värisi intohimoisesta mielenliikutuksesta. Koko huolten kuorman erilaiset ainekset vyöryivät yht'aikaa ylitse...

Hän, joka oli ollut kaikki kaikessa, pitäjän paras poika, jonka suosiota kaikki olivat etsineet, jota kaikki olivat pelänneet, jota oli pidetty rikkaana, jota ei kukaan ollut tohtinut estää, teki hän mitä tahansa, — hänenkö omaisuudestaan uskalletaan huutokauppoja kuuluttaa, häntäkö nyt ahdistetaan joutavasta hevosenajosta, hänellekö työtökin jo alkavat selkänsä kääntää?

»Samassa liitossa koko maailma!»

Epäluulo heräsi ystäviäkin kohtaan. Karin Vennusta ei hän ollut koskaan oikein pitänyt, ei koskaan häneen oikein luottanut; Ella oli varmaankin hänen kiusaksensa mennyt Rekipellon Sannan luokse; Koipi-Siukkua oli aina halveksinut; Iikan Antti piti itseään liiaksi Esan vertaisena...

Hän meni lävitse koko ystäväsarjan. Ei yhtään ollut, josta olisi voinut sanoa: tuohon luotan, tämä on ystävä hädässä ja kykenee auttamaan.

Näytti selvältä, että saattoi ottaa lukuun ainoastaan oman voimansa ja kykynsä, kun selvityksen ratkaiseva hetki lähestyy. Kiihko pimitti järjen, sai hetkiseksi hairahdetuksi siihen ajatukseen, että kykenee kostamaan kaikille. Silloin hän hurjasti tanssi ja loikki, riemuiten koston autuaallisesta esimausta. Ja hän ihaili puukkoaan, kuin metsästäjä uutta, oivallista pyssyä, riemuitsi kuuluisuudesta, jonka hänen käräjäjuttunsa herättäisi, lauluista, joita hänestä sepitettäisiin, hänen tekonsa olisivat »kau-he-ammatt kuin kenenkään muiden»!

Mitä se oli?

Metsästä, jotenkin läheltä kuului virrenlaulu, ääni oli miehen. Esa seisautui ja kuunteli henkeä pidätellen. Kenen ääni? Tutulta se tuntui, mutta ei sittenkään...

»Se on körttiläinen...! hänet tapan!» hän hiljaa äännähti, tempaisi puukon käteensä ja alkoi kuin lintua väijyvä kissa hiipiä ääntä kohti. Hän koetti jokaisesta puunraosta väijyä ja tirkistellä nähdäkseen kulkijaa.

»Tuttaviin, ehk' uskaltaisin, ei sekään mitään auttais', — — — Heill' on suu voita liukkaampi, Puhe myös öljyä sileempi, kuitenkin paljaat miekat.»

Esa unohti äkkinäisen kiukkunsa tuntematonta kohtaan ja kiintyi kuuntelemaan laulua, sillä se vaikutti häneen omituisesti. Hän istahti ja pani veitsen viereensä mättäälle. Itsekään sitä ymmärtämättä taikka edes ajatteleematta mistä se johtui, unohti hän kokonaan murhahalunsa ja tirkisteli yhä puitten raoista ajatellen, että jos tuo mies tulisi tähän, hän lähtisi näkyvistä juoksemaan, pakenisi metsään...

Mutta laulaja eteni, eikä Esa nähnytkään häntä. Siinä, kun hän pääsi tästä jännityksestä, ja ajatukset hervahtuneina hajausivat ikään kuin työalaa etsimään, huomasi hän, että ilta alkoi lähestyä. Muisti samassa, että heränneitten kokous on tänä iltana Toivolassa ja että oli ollut puhe poikamiesten kokoutua sinne lähtöä varten. Oikeastaan tunsu hän nyt itsensä vastenmieliseksi lähtemään sinne, sillä oli väsynyt ja muutenkin haluton. Mutta kun ei oikein tuntenut halua mennä mihinkään muuallekaan, kaikkein vähimmin kotiin, eikä metsäänkään viitsinyt yöksi jäädä, lähti kävelemään kokoutumispaikalle.

IX

Siellä täällä pilkistelee uinaileva valo ikkunoista. Muuten onkin niin hirvittävän pimeä. Hoilaavia ääniä kuuluu sieltä täältä. Penttalan töllistä kuuluu väittelyä ja sanasotaa, — »pränmestari» lie ollut juovuksissa ja sai nyt muorilta tuikean ripin. Joku tuli sieltä juosten, kaatui rapakkoon ja särki viinapullonsa, josta päästi surkean äln. Könti siitä kiroillen tien toisella puolella olevaan saunaan ja siellä ne vasta kuuluivat markkinat nousevan. Mahtoi miekkonen rapakkoon vuodattaa korttiyhtiön omaisuutta!

Totta tosiaankin — sydäntä hiukan ellostelee tässä pimeydessä, vetää väkisten valoa kohti: tietäähän silloin edes väistää, kun lyönti suunnataan.

Mitä Toivolassa tehdään? Valoa loistaa ikkunoista, ihmisiä näkyy siellä kuhisevan. Nepä eivät pelkää valoa. Harjoittanevat kai valkeuden töitä?

Täyteen on iso tupa ahdattuna, enimmäkseen vanhempia ihmisiä, mutta osalta nuoriakin. Peremmällä, pitkällä penkeillä ja tuoleilla istutaan vakavina, hiljaa. Keitä ne ovat? Miehillä ja naisilla harmaat nutut, liepeet takapuolilta halki leikatut.

Kenpä niitä ei tuntisi, heränneitä, »körttiläisiä».

Ovipuolella, enimmäkseen seisomasijoilla on toisia, — ne eivät ole heränneitä. Ovat sinne vain tulleet ihmeitä kokoomaan: saapihan sittemmin sopivissa tiloissa niistä hauskesti ilvettä laskea ja loistaa »jumalattomuudellaan».

Pastori Mallenius paitahisillaan seisoo pöydän takana. Vakavan näköinen mies, enemmän lujat kuin nöyrät kasvojen piirteet, silmät läpitunkevat, nöyryttävät, puhetapa halkaiseva, koristelematon, kansanomainen. Kaksi rätisten palavaa talikynttilää valaisee pöydällä avoinna olevaa suurta perheraamattua. Raamatun päällä ovat pastorin silmälasit, jotka hikeytymisen tähden on täytynyt tilaltaan ottaa. Muutamia virsikirjoja on pöydällä vieraitten varalla.

Pastori seisoo. Vasen kämmen lepää avonaisen Raamatun päällä ja oikealla hän sanojaan säestää, vahvistelee.

Naisten joukosta, joilla kaikilla on mustapohjaiset, sinireunaiset huivit, kuuluu hiljaista itkun uikerrusta, salaamattomia, huomiota herättäviä huokauksia ja kipeästi valittavia purkauksia. Miesten joukko tarjoaa vielä kuvaavamman näyn. Katsoa noita vanhuksia, joista useimmat aikoinaan olivat hurjissa maailman leikeissä ensirivin miehiä, miten heidän valkosänkinen leukansa tärisee, miten silmäkin teroittuneena imee opettajan sanoja, miten sormet puristuvat lujaan ristiin ja miten jokaisesta ilmeestä heidän kasvoissaan voi lukea eittämättömän tunnustuksen pastorin sanoihin, miten autuuden tie nyt on heille *kaikki kaikessa*. Sitten *miehiä*, keski-ikäisiä, jäykkiä, vahvoja miehiä, joiden jyrkät jäsenet ja lihakset ikään kuin kapinoiden ahdasta röjyvä vastaan tahtovat niiden saumoja rikki ratkoa; heidän kasvojaan, joita miehuuden jäykkä vesi raudistaa, kasvoja, joissa useissa rumentavat arvet loistavat lahjomattomina todistajina nuoruuden synneistä, kasvoja, joissa tulisen luonnon intohimon merkit niin helposti ilmenevät, mutta nyt ovat kätkeytyt näkymättömiin, ja rypistyneet silmäkulmat ja yhteen kohti tuijottavat terät tulkitsevat syvää hartautta ja vakavaa luottamusta *tämän asian oikeuteen*. Vihdoin muutamia harvoja nuorukaisia, joiden kasvoista loistaa jonkinlainen riemullisen tunteen tuottama uhka, pahasta saadun voiton ilo. Vanhoja tuttujakin näemme siellä, Talvikosken Hermannin poikineen istuvat vierekkäin. Kalpea on isä ja hengittää raskaasti, sillä Mikkeli-yön vammat eivät ole vielä hellittäneet. Mutta silmissä kimaltelee tyytyväisen ilon loiste, sillä istuohan nyt vierellä poika, jonka luonnon pastorin voimakas nuhde oli murtanut, avannut sielun silmät näkemään syntitaakan kammottavan suuruuden. Ei ole Köpillä vielä varmaa rauhaa, sillä näyttää tälläkin hetkellä sydäntä painavan raskas tuska, jota levottomat silmät ja ruumiinliikkeet tulkitsevat. Näemme siellä Kasarin Tommin, jonka tuuheaa tukkaa on silmille valahtanut, mutta ei näytä välittävän sen poistamisesta, ja Koivulan lautamiehen, jonka silmät tuon tuostakin tuikeasti kääntyvät oviloukkoon, missä tahdotaan pitää hillittyä sohinaa ja rähinää. Suutari Erkki istuu hänkin pöydänpäässä, lukkarin tilalla, sillä hän toimitti lukkarin virkaa, ja kenties jonkinlaisella omanarvon tunnolla päättään nyökkäilee pastorin sanain vahvikkeeksi.

»Sillä Jumalan viha ilmestyy taivaasta kaiken ihmisten jumalattomuuden ja vääryyden tähden, jotka totuuden vääryydessä pitävät.» Siitä pastori puhui. Hän puhui luonnollisista pakanoista, jotka eivät koskaan Jumalan totuutta kuulleet ole, hän puhui niistä pakanoista, joille Herran sana puhtaasti ja selkeästi opetetaan, niistä pakanoista, jotka Herra jo on kutsunut, heille evankeliuminsa valon tienviitaksi lähettänyt, mutta jotka ovat Herran kutsumuksen tyhjäksi tehneet, nauraneet Herran pyhälle, nostaneet synnin elämänsä kruunuksi, langenneet riettauteen, pahoihin menoihin ja pakanalliseen elämään. Hän sanoi, että ne pakanat, jotka sen tehneet ovat, ne ovat juuri tämä kansa, Suomen kansa. Himoissansa elää tämä kansa, synnin loassa rypien. Mutta siksipä onkin Jumalan vanhurskas viha yltynyt. Hän ampuilee vihansa vasamoita ja antaa sokean kansan rypeä himojensa surkeassa rapakossa.

»Voi sinua, kansa!« huusi hän, »sinua kansa, jokas nukut synnin unta, vaikka perkele käy ympäri niinkuin kiljuva jalopeura, etsien ketä hän nielis! Sinun poikasi mässäävät juoppoudessa ja korttisaunoissa, tappelevat ja murhaavat toisiaan niin kuin vanhurskasta Jumalaa ei olisikaan, niin kuin tuomion päivää ei olisi odotettavissakaan ja niin kuin ei heillä olisi palkkaa töistään odotettavana! Kullassa ja silkissä ja narisevissa kengissä koreilevat tyttäresi, hyllyen maailman hekumassa ja makaavat miesten kanssa riettaassa haureudessa. Missä on lapsen puhdas sydän, neitosten siveys ja viattomuus? Missä on tosi miehuullinen ja ylevä, puhdas luonne? Uhrattu Baabelin portolle ja Beelin riettaalle alttarille!

Kirkossa te käytte, mutta mitä varten? Eikö saastainen, synnillinen halu vedä teitä sinne ainoastaan itseänne näyttelymään ja muita katselemaan? Eikö jokainen Herran valittu näe, miten pääanne pyörii ja silmänne pälyilee ympäri Herran huonetta silloinkin, kun teidän pitäisi nöyrästi kumartuneena rukoilla armoa ja laupeutta Häneltä, joka yksin meidän veriruskeat syntimme voi puhdistaa? Taikka luuletteko sillä autuuden löytävänne, että te tällä tavoin kirkossa käytte?

Tähän suuntaan puhui pastori. Syvän vaikutuksen tekivät hänen jyrisevät sanansa nyt, niin kuin tavallisestikin. Tuo syvä henkinen lankeemus, johon kansa oli vajonnut, tarvitsi voimallista nostoa.

Lopuksi hän kääntyi puhumaan lasten kasvatuksesta. »Jos juuri on huono«, hän sanoi, »niin kuinka voi toivoa, että siinä terve puu kasvaisi? Niin on lastenkin kasvatuksen kanssa. Jos kasvattaja itse yhä elää synnissä, eikä itse itseänsä paranna, kuinka taitaa hän silloin kasvattaa niitä lapsia, jotka Herra hänelle uskoi? Kuinka voi hän vastata näistä taimista, jotka hän pahalla esimerkillä ja väärillä opetuksilla perkeleen palvelijoiksi kasvattaa? Herra sanoo, että joka pahentaa yhdenkin näistä pienimmistä, parempi olisi että myllynkivi ripustettaisiin hänen kaulaansa ja hän upotettaisiin meren syvyyteen. — — —

Nyt syntyi väkijoukossa levotonta liikettä. Muuan tunki pöydän ääreen ja ilmoitti pastorille, että suuri joukko jumalattomia häyjä oli tulossa tänne pahoissa aikomuksissa. Mielen ilme papin kasvoilla ei sanottavasti muuttunut. Ihmisille, jotka nyt jo järkiään nousivat istuviltaan, levottomasti liikehtivät ja kuiskuttelivat, ilmoitti hän saarnansa keskeytettyään:

»Kuuluu taas olevan tänne tulossa jumalattomain joukko, mutta älkää vapisko, sillä Herra sotii meidän puolestamme. Asettukaa kukin paikoillette ja aloitetaan virsi numero viisikymmentä kaksi. Veisatkaa kukin kovalla äänellä ja sydämen pohjasta.»

Joukkoja ovensuusta, niitä jotka eivät olleet heränneitä, tunki ulos. Mutta heränneitä nähtävästi rauhoitti papin vakava luottamus Kaikkivaltiaan voimaan, sillä he jäivät paikoilleen ja rupesivat selailemaan virsikirjainsa lehtiä. Ulkoa kuului jo räikeä laulu. Sisällä muutamat miehet kun sen kuulivat, juoksivat kirveitä ottamaan ovenpäällä olevasta kirvesvinkasta.

»Mitä, tekö kirveitä? Pois se!« kielsi pastori.

»Ei«, selittivät miehet, »me tuomme ne ainoastaan pois, etteivät ne ole heidän saatavinaan. He toivatkin kirveet peremmälle ja kätkivät vaatteiden alle sänkyyn. Pastori nyökäytti hyväksyvästi päätänsä. Mutta saatuaan kirveet talteen ottivat miehet kukin halon kouraansa ja palasivat paikoilleen. Toiset seurasivat ensimmäisten esimerkkiä. Ulkoa kuului yhä kammottavaa kiljuntaa. Pastori näkyi kuuntelevan sitä, samalla kun synkkä kajastus otsalla katseli miesten varustaumista.

»Kätkekää nuo aseet«, virkkoi hän vihdoin, »pankaa niin, etteivät ne ole näkyvissä, pistäkää penkin alle. Ehkä Herra on nähnyt hyväksi taas tällä kertaa itse sotia meidän puolestamme ja vapauttaa vainoojistamme. Ainoastaan viimeisessä hätätilassa täytyy niitä käyttää, jos näkyy, että Herra jättää tilaisuuden ihmisille, jos hän vaatii, että jumalattomain pitää meidän kädestämme saada ruumiillista kuritusta, niin kuin pahankurisen lapsen vanhempainsa kädestä.»

Miehet tottelivat käskyä, heittäen halkonsa penkin alle, saataville.

»Muistakaa se«, jatkoi pastori, »joka miekkaan rupeaa, se miekkaan hukkuu... Ainoastaan hätätilassa...»

Hänen äänensä sortui. Lujapiirteisten kasvojen lihakset vavahtelivat liikutuksesta. Horjuiko hän? Epäilikö hän Herran läsnäoloa? Sitä ei hän tehnyt, sillä niin monissa koetuksissa oli hän tullut sen huomaamaan, että hän ei voinut sitä epäillä. Mutta hänen sydämellensä kävi kansan kurja henkinen tila, nuorison lankeemus, kansan ja maan tuleva kohtalo, joka hänestä näytti joutuvan villien ohjattavaksi. Se hänen sydäntänsä liikutti, vapisutti häntä, joka oli tällaisen viinamäen vartijaksi joutunut. Hän muisti tuossa omia ajatuksiaan, miten toisinaan *ihminen* oli hänessäkin vallan saanut, miten hän joskus, kun herätys näytti olevan mahtavampi ja suurempi, oli erehdyksessä ajatellut, että iso ansio siihen oli hänellä itsellään. Nyt hän taas seisoikin alaston paimen kalliolla myrskyn ja tuulen käsissä, tuntien mitättömän vähäpätöisen yksilönsä katoavan näkymättömiin hyrskyvässä maailman

meressä...

Tätä hänen sydämensä itki, tätä vavahtelivat poskilihakset, tätä olkapäät nytkyivät...

Mutta taas hän päätänsä nosti. Näki nyt, miten naiset olivat sulloutuneet peremmälle tupaa, miten miehet olivat asettuneet riviin seisomaan pitkin penkinvierustaa. Hän hiukan säpsähti tarkastaessaan tuota pariinkymmeneen nousevaa miesjoukkoa, ymmärtämättä itsekään säpsähtikö hän ilosta, vaiko tuskasta: miesten silmät hehkuivat niin omituisesti. Heidän kasvoillaan oli yht'aikaa syvän hartauden ja uljaan pelkäämättömyyden jäykkä, kunnioitusta ja arvonantoa herättävä ilme. Muutamilla olivat virsikirjat avoinna käsissä, toiset näyttivät ulkomuistiin turvautuvan. Käskyä alkamiseen vain näkyivät odottavan kuin sotilaat. Pällikköään, jonka tuskan he kasvoista näkivät ja ymmärsivät, tähtailivät he vakavin, kunnioittavin katsein... Ja korviin tunki yhä ääniä ulkoapäin, missä kuului joukon roiske jo rappusten edessä.

»Herra, sinä olet meidän luja kilpemme, haarniskamme ja muurimme, armahda meitä!» rukoili pastori kovalla äänellä. Miehet ja naiset kallistivat päänsä alas ja pastori kohotti silmänsä korkeutta kohti... Portaille astuttiin, sen kuuli tupaankin.

»Alkakaamme virsi», käski pastori.

»Linna luja on Jumala, Meidän myös vahva vuori», kajahti kuin yhdestä suusta. Porstuasta kuului rähinää ja kopinaa, mutta ääni oli hiljennyt siellä.

Veisaajain äänet, jotka alussa hiukan vavahtelivat, varmistuivat yhä, ja heränneitten veisun kuuluisa, rytmillinen, marssin tapainen tahti alkoi saavuttaa tasaisuutensa.

Ovi tempaistiin auki. Nuoria miehiä tulvahti sisään...

Kuin pitkäinen jylisi virren sävel miesten rinnoista, täristäen ikkunaruutuja ja riidellen kattolautojakin kuuroon.

»— — Kyll' Jeesus meitä varjelee, Ja paulat poies syöksee. He ympär' käyvät, Kuin jalopeurat, Aikovat ain' meit' alaspainaa, Vaan Herra heit' estää.»

Naisten heleät, pelosta vapisevat äänet säestivät miesten jykevää, luvalla sanoen, lihallista laulua, antaen siten kokonaisuudelle omituisen, liikuttavan värityksen.

Mutta hiljaahan ne seisovatkin nuo vastatulleet, yhdessä joukossa oven puolella! Ei soraäänit heidän keskuudessaan laulua häiritse. Päät alkavat paljastua.

Yhä mahtavamman kaiun saa laulu. Sen sointu ei enää kuulu sotamarssilta, se ennemmin kajahtelee voitettun voiton riemusäveleeltä.

Karhun Esa seisoo sängynpaaluun selkäänsä nojaten. Hänellä on lakki päässä, toiselle korvalle sysättyä. Se on ihmettelyn kysyvä, hieman pilkallinen ilme tuo väänne suusopessa, tuo katse vetistävässä silmissä. Se puhuu sisällisestä taistelusta, ei kuitenkaan sen syvemmästä, kuin siitä, että *hän ei tahdo* itselleen tunnustaa hurmautuneensa tästä laulusta. Hänen vieressään seisoo Iikan Antti lakittomin päin, pää alaspäin käännettynä ja liikkeistä päättäen taistellen ainoastaan häpeäntunteen kanssa. Miksi ne vetäytyvät yhä toisten takapuolille nuo ryhmän etumaiset? Miksi heidän kasvoistaan sellainen neuvottomuus loistaa? Miksi muutamat näyttävät ikään kuin vapisevan?

Vapisevan!... Nuo pojat, jotka sataa kertaa ovat vannoneet, etteivät he pelkää ketään?

Joku avaa oven. Silmänräpäys — ja koko joukko on taas porstuassa. Karhun Esa yksin seisoo paikallaan liikkumatta. Yhtäkkiä hän, ikään kuin salaa, katsoo pitkin miesriviä ja näkee, että ne kaikki katsovat häneen. Epäröiden vilkaisee hän vielä naisten puolelle ja nekin häntä katselevat, yksin papin silmät eivät häntä tarkkaa, ne kun kohti taivasta ovat tähdättyinä. Esa liikahtaa, luo huimasti katseensa ympäri huonetta, tahtoen välinpitämättömyyttä osoittaa. Sitten hän asettaa suupieleensä pilkkahymyn, tahtoo sen näyttää kaikille ja astuu kiirehtimättä, hyvin vitkalleen ulos.

Virren viimeiset säveleet kajahtavat, sammuvat hiljaiseen äänettömyyteen. Ei ulkoakaan kuulu ääniä. Pastori laskee nöyrästi kätensä ristiin ja ääntää:

»Kiittäkää Herraa, sillä hän on hyvä ja hänen laupeutensa pysyy iankaikkisesti, amen.»

NUORTEN SEURASSA

Esa nauroi harvoin. Mutta nyt hän nauroi niin että tahtoi katketa, kun saavutti nuivallanenin palaavan joukon. Joukko melskasi, pahkiloi ja noitui. Kovin näytti miehiä harmittavan, että oli lähdetty »hulluttelematta», oikein paettu, kuin peläten, karkuun. Jokainen vakuutti tuhansin sanoin, ettei hän olisi lähtenyt, mutta kun kaikki seisoivat siinä kuin housuttomat, niin eihän siihen ilennyt jäädä seisomaan körttiläisten ihmeenä. Toinen syytti toistaan. Kullakin oli heränneiden joukossa silmätikkunsa, vihattavansa. Lohdutuksekseni kukin nyt niitä haukkui ja noitui, luetteli virheitä, heikkouksia ja koetti siten saada toiset ymmärtämään miten hänen ja vihattavan körttiläisen välillä oli olemassa äärettömän suuri juopa. Toinen tässä tahtoi saada äänensä kuuluvammaksi toista. Siten pakolaisten alussa hiljainen ääni pian kohosi rähiseväksi huutamiseksi.

Niin meluttiin jo silloin, kun Esa saavutti joukon.

»Mitä ... mitä sinä naurat?» Uteliaina ja hämillään kertyivät toiset Esan ympärille, joka käsillään huitoen ylös ja alas kakatti, ettei siihen näyttänyt tulevan ikänä loppua.

»Mitä, mitä sinä nyt?» ihmettelivät toiset, unohtaen oman väittelynsä ja asettuen paljaana korvana kuulemaan mitä Esa nauraa?

Mutta Esa ei lakannutkaan. Hän oikein ulvoi huitoen käsillään yhteen jaksoon juuri kuin hosuen päällekarraavaa hevosta tai taistellen tuulimyllyä vastaan. Mutta kun joukko alkoi jälleen muuttua välinpitämättömäksi ja hajota hänen ympäriltään, pääsi Esalta:

»Voi, voi, voi sun...», ja sitten hän kirosi.

»Mitä?» kyseltiin monelta taholta ja keräydyttiin uudestaan Esan ympärille... Osaahan se kuitenkin puhua!

»Mitäkö nyt? Kun miehet lähtevät *tappelemaan*, antamaan selkään körttiläisille. Ja kun päästään tupaan, riisutaan lakit päistä ja ruvetaan tutajuttamaan housuja ja sääriä niinkuin olis... Ja sitten lähdetään oikaisemaan niinkuin itse piru olis selän takana hiilihangan kanssa... Mitähän te oikein ajattelette?»

Kuului kaikkialta murinaa, jonka ajatuksena oli: »Etpä sinäkään tohtinut!»

»Tohtinut! Ajatteletteko te sitten oikein selvällä järjellä, etten minä olisi tohtinut, minä?»

»Mutta miksi et sinä sitten alkanut?» kysyi Iikan Antti ja sitä kohta säestivät toiset monissa erilaisissa toisoinnoissa. Luulivat löytäneensä oikean valtin.

»Minäkö? Mitä, yhdeksäntoistatuhatta, varten mun pitäisi *aina alkaa*?»

Toiset selittivät kuin yhtenä miehenä, että oli odotettu Esaa alkamaan. Mutta kun ei tämä alkanutkaan, niin lähdettiin pois. Eihän siellä viitsinyt koko iltaa seisoa veisuuta kuulemassa. Esa nauroi taas.

»Sempä tähden juuri», hän sanoi, »minä en kiusallakaan nyt alkanut. Ajattelin, että antaa koettaa muiden, jotta kyllähän minä olen osaltani alkanut tappeluita. Eikä teistä yksikään tohdi sanoa, etten minä olisi lyönyt ensimmäisenä, kun on paikalle passannut. Kuinka minun aina pitäisi alkaa?»

Sitä ei kuitenkaan tiennyt kukaan, miksi sitä oli niin odotettu, mutta odotettu vain oli. Iikan Antti arveli, ettei Esallakaan ollut oikeata kurssia, koska ei kerran ollut alkanut.

»Häh?» huusi Esa hypähtäen, »luuleeko Antti olevansa paree kuin minä, vai? Saadaan vaikka paikalla koettaa, jos sinua vain haluttaa.»

Iikan Antti ei ottanut kuulevaan korvaan tätä puhetta, näytti vain haluavan vetäytyä takapuolille. Esakin jätti välille sattuneen riidanhaasteen sikseen ja palasi uudestaan äskeiseen.

»Mitähän varten te oikein sieltä lähditte?» hän kummastellen kysyi.

Sepä vasta kysymys! Ei siihen kukaan osannut vastata. Melkein kaikilla oli syynä: »kun tuo lähti, kun muutkin lähtivät, niin minäkin lähdin.» Esa käveli mukana kurillinen nauru huulilla ja kuunteli selityksiä.

»Niin», sanoi Iikan Antti vihdoin nyreissään. »Pelättiin, niin lähdettiin. Ei suinkaan siihen muuta syytä ollut.»

Ainoastaan kelvottomimmat tätä panivat vastaan, suurin osa sen myöntämättä näytti hyväksyvän, koska ainoastaan rupesivat toisiltaan kyselemään, että olikohan niillä aseita?

»Körttiläisilläkö?»

»Kellä sitten!»

»Oli!... Ettekö nähneet halkoja penkin alla.»

»Ja kirvesvinkka oli tyhjänä.»

»Niin, ja niitä miehiä oli niin paljon.»

»Ei enempää kuin meitäkään.»

Esa nauroi:

»Pelkoko teidät ajoikin?»

Huomautus sai pojat äkkäämään missä menttiin.

»No ei sinne päinkään!» alkoivat uudestaan kerskailla. Nyt kuulosti siltä, että körttiläisiä kyllä oli paljon, mutta ei yhdessäkään miehen vastusta, että ne olisi kyllä mäntätty yhteen läjään, jos niikseen olisi tullut.

»Pastoriako te pelkäsitte, kun te lakittelittekin?» Esa naureskellen jatkoi. Nyt päästiin vähän huojentavammalle tuulelle ja ruvettiin leikkiä laskemaan kaikin, sillä eihän Esakaan nyt saattanut ajatella, että tuota ukkoa olisi pelätty. Tämän humun kestäessä Esa yhtäkkiä virkkoi:

»Mutta pojat! Ne veisasivat jotenkin komeasti.»

Kyselevinä koettivat toiset pimeässä tutkia naamaa, että mitähän se tuolla meinaa? Rupesivat sitten toinen toisensa perään myöntelemään, jopa kehumaankin. Esa lämpeni uudestaan, kun tässä toistenkin kehuessa muistui uudelleen elävämmin mieleen veisu ja hän puhui melkein kuin huumauksessa:

»Minä seisoin siinä sängyn pielessä ja kuuntelin, sillä se oli niin komeaa. Enkä minä yhteen aikaan enää muistanut mitä varten oli tultu. Mutta sitten kun te lähditte pois, minun yhtäkkiä nousi kiukut päähäni ja minä jo ajattelin, että vedätkö vasten leukoja Talvikosken Köpiä, kun se seisoj ja veteli virttä siinä toisten joukossa niin uskosta että...»

»Siinä olisit nenäs polttanut», Levalan Lomppi nauraen keskeytti.

»Kunko olisin Talvikosken Köpiä vastaleukoja vetänyt?»

»Niin, olisit saanut koko joukon niskaasi.»

»Minäkö? Koska sinä oot nähnyt, että Karhun Esa itkee? Minä olisin tapellut koko joukon kanssa, vaikka paikalle olisin oiennut.»

»Olisitpa, saakuri soita, saanut kerran kyllicksesi», sanoi Iikan Antti.

»Olis vain se saanut. Körttiläiset eivät ainakaan säästä», vakuutti joku.

»Saamari, kyllähän siinä olis rytyä ollut. Mutta kyllä minä muutamilta olisin hengen vähät nitistänyt. Herra jee, poika! Sinäkö meinasit tapella körttiläisten kanssa?» Esa puristi niskasta muuatta nuorta, vähäistä pojannaskalia. Tämä rupesi kitisemään.

»Anna pojan olla rauhassa, kyllä siitäkin mies tulee, terävä tuleekin», virkkoi Iikan Antti.

»Noo, noo älä suutu Miska, ollaan veljekset, me pienet, ja ollaan miehiä maasta asti! Hurraa pojat! Mihinkä nyt mennään? Mun pitäisi saada tapella!»

»Tuleeko tauti päälle?» joku kyseli.

»Niinkuin synti.»

»Toranperän kylässä hypellään», tiesi muuan.

»Todellako?» kysyi Levalan Lomppi. »Jos siellä hypellään, sitten on myöskin Taipaleen takaisia.»

»Ihan varmaan.»

»Niille tarvitsisi antaa hienoa puukömää.»

»Oikein isän kädestä pitäisikin antaa!»

»Minut ajettiin sieltä kerran pois makuuksilta ja se on vielä kostamatta.»

»Ja sinä lähdit?»

»Lähti kuin leipurikoira, hyssyttelemään.»

»Lähdin. Vietäväkö sitä olis koko kylän kanssa puoleen tullut.»

»Niin toki, Hemppa-kulta! Kuule, koko kyläkö oli pystyssä, ämmätkin?»

»Älä nyt kovin pitkälle venytä, taikka... Jos sinä luulet paree olevas, niin saat paikalla koettaa!»
Hempaksi sanottu asettui kiusaajansa eteen uhkaavaan asentoon. Toinen rupesi hyvittelemään:

»Ei tapella nyt, ollaan yhtä hyvät, en minä tahdo koetella. Jätetään toiseen aikaan.»

»Kuinka vain tahdot. Ajattelin vain, että jos tahdot kohta koettaa, jotta ei tarvitsisi pitää itselläsi turhia luuloja, niin ei minusta olisi vastusta.»

»Älkää nyt tapelko, tulee pian riita. Lähdetäänkö?»

»Tottapa lähdetään?»

»Lähdetään tietysti.»

»Joo... Olisipa mukavaa saada taas vähän antaa selkään.»

»Ja varsinkin, kun saisi antaa taipaleentakaisille.»

»Nyt sitten mennään.»

»No, no, no!» huudettiin.

»Lämmin ja pehmainen odottaa taipaleentakaisia.»

»Niin, mitä tekee?»

»Vartoo taipaleentakaisia.»

»Niin, joo! Ja kattos tuotakin nyrkkiä, kuule, sekin haisee jo aivan tryyiltä.»

»Taitaa, kun on nenä kovin alhaalla ja hoikkain säärrien nenässä, mutta ei se tähän nenähän haise.»

»Eikö?»

»Ei. Ja jos et muutoin usko, niin koeta. Mutta kas tätä nyrkkiä.»

»No pojat, lauletaan: »Tuuli sitä tupaa huiskuttaa, jossa häitäni...»

»Ei sitä! Mutta tätä: »Pappani antoi hevosen ja rattaat ja tuhannen markkaa rahaa...»

»No vie sun... Mutta tätä: »Enkesmannin linja...»

»Joo ... joo ... sitä ... »laivat ne merellä mennä toora, Enkesmannin parhaat pojat on hukkuneet meren pohjaan.

Enkesmannin linjalaivat on Saksan korkkipuista ja Suomen pojat ne lihaa leikkaa enkesmannin luista.»

— — —

»Poika vietävä, älä rääy, että korvani halkeevat, taikka minä sun...»
Karhun Esa jo taas tarttui jonkun huonomman niskoihin.

»Älä tartu siihen, rupeat pian itkemään!» varoitti poika.

»Minäkö?... jopa sä nyt, kakara...» Esa viskasi pojan nurin ojaan.

»Mitähän siinä noita huonompiasi kiusaat», virkkoi liikan Antti, joka koko illan oli ollut möhrytuulella.

»Huonompiasi? Luuletko sinä sitten itseäsi paremmaksi kuin minä oon, vai?»

»Mitähän tuossa nyt?»

»Mutta jos sulla vain on ajatusta, niin ihan paikalla minä olen valmis kuin sotamies.»

»Pane hiiteen...! taas nyt yhtä myötään riitaa haastat. Puhutaan muusta. Ne aikovat, luulemma, haastaa sinun vastaamaan siitä hevosvarkaudesta.»

»Haastakoot! En minä siitä linnaan mene.»

»Mikäs auttaa?» nauroi Antti.

»No kyllä mä nyt ainakin yhden murhan sitä ennen teen. Kuka raato nyt hevosvarkaudesta viitsii linnaan mennä.»

»Saman minä sanon», yltyi Levalan Lomppikin.

»Kun minä menen linnaan, niin teettekö sitten minusta komian laulun?»

»Komian! Ihan niinkuin enkelit pasuunilla soittaisivat», vakuutti Lomppi.

»Minäkin sitten rupean sitä rollottamaan», nauroi Iikan Antti.

»Sepä se tuleekin sitten olemaan oikein enkelien soittoa!» huudettiin ja naurettiin.

»Ihan kuin rikkinäistä pataa vedettäisiin pitkin kivikkomäkeä!»

»Pian te sen laulun saatte tehdä, ja muistakaa se, että siinä pitää puhua paljon karhun sapesta!» muistutti Esa.

»Se sopiikin näin:

Karhun sappea nuorille pojille sanoi Karhun Esa!»

»Joo-o, niinkuin silkkiä!»

»Se poika, se Mattu, se vain tekee lauluja kuin poika!»

»Äläs, mitä poika, mutta niinkuin *isä*.»

»Älä pistele isästä, tahi luunippu ajaa pian nenäs päälle kuin kanton.»

Tällä tapaa haastellen kulkivat pojat kohti Toranperän kylää.

Oikein isot tanssit oli Toralan talossa, koska viulunsoittajatkin oli hankittu. Muuten oli tavallista, että tällaisissa iltatansseissa kylän kimakkaääniset tytöt kurkkuklarinettiaan soittivat.

Paljon oli väkeä, niin että tanssijat ainoastaan tuppaamalla pyörimään pääsivät. Takassa paloi suuri kantovalkea. Joukko nuorehkoja kylän akkoja istui uuninloukossa patapenkin päällä sukkaa kutoen, suu tyytyväisyyden hupaisessa hymyssä. Pojat olivat enimmäkseen selvinä. Pitkät, notkovartiset hopeahelaiset piiput tuprusivat melkein jokaisen suussa. Tanssimaan lähtiessä toiset jättivät piippunsa joutilaana istuimille, mutta toiset antoivat niiden roikkua hampaissa tanssiessakin, jolloin piippu veti pään sivuväärään. Hiestä nouseva höyry ja tupakansavu muodostivat tuvassa paksulta tuntuvan ja haisevan ilman. Mutta kuka tästä jouti välittämään, kuka sitä huomasi! Se oli tavallista, jokapäiväistä. Viulu yksin siitä kärsi, soittajan ponnistuksista huolimatta sen kitisevät säveleet kuolivat ennen kuin ovensuuhun ehtivät, kuuluivat sinne kuin suljetusta arkusta. Soittaja itse näkyi tuon huomaavan, sillä mies sahasi jousella kuin olisi ääntä yrittänyt seipäistä, puri hammasta ja polki tahtia niska ponnistavassa lyyhyssä. Mutta tarpeeksihan se soitto kuitenkin kuului. Toistakymmentä paria yht'aikaa kiersi valssissa ahtaalla tilalla. Mutta siihen sitä riensivät kaikki kilvan. Tytöt vetivät poikia ja pojat vetivät tyttöjä riehuun. Yhteen jaksoon työntäisi piiriin uusia, tyrkkien edestään pois vanhoja. Taitavimmat tanssijat ne jotenkin kurssinsa pitivät, mutta huonoimmat sortuivat yhä syrjään. Mutta väsymys ei painanut eikä into laimennut. Poskipäät hehkuivat, silmät loistivat, hiki virtaili lakkien ja huivien alta. Honkina ja huohotus kuului siltä, kuin olisi kukin koettanut oikein hengen edestä saada kyllikseen.

Peräkamariin vetäysi tuon tuostakin joku, toisia taas sieltä tuli. Toralan poika Jaska näkyi olevan se, joka sinne vieraita vei. Mutta pianpa alkoivat siellä käynnin hedelmät näkyä, sillä juopuneitten huudahduksia rupesi kuulumaan, kerskauksia ja hokimasanoja. Tuvanovi kävi yhteen jaksoon, kuumuudesta hehkuvina kun tanssijat riensivät vilvoittelemaan ulos ja toisia yhä tuli sisään.

Uusia juurakoita lisättiin takkaan. Samalla kun siitä lähti loimottavaa, kirkasta valoa tanssitupaan, lisäsi tuli yhä jo rasittavaa kuumuutta. Mutta kun pelimanni alkoi soittaa polskaa, tarttui kuin tuli helmoihin. Jok'ikinen vedettiin esiin. Koko tupa muuttui yhtäkkiä kuin reunojaan myöten kiehuvaan padaksi, jossa jokainen pisara näyttää olevan toisensa tiellä. Se ei ollut enää tanssimista, se oli jotakin muuta. Kukin pari pyöri kyynärpäät pystyssä, tölmäisyjä sai vähän itse kukin. Riemusta ja vallattomasta ilosta säteilivät kaikkien kasvot, nautinnosta ja tyytyväisyydestä hohtivat. Riidan soraääntä ei kuulunut, vain iloisia, vallattomia huudahduksia. Ei kukaan levännyt, ei kukaan väsynyt, vaikka olikin niin ahdasta, että toisinaan tuntui kuin seinäin täytyisi pullistua ja nurkkain ratketa.

Pihalta kuuluu suuren joukon raikuva, uhitteleva laulu. Sitä ei kukaan joudu kuulemaan, kaikilla on sisällä kyllä puuhaa, tekemistä itsensä kanssa, kilpaillessa voitosta ja pyörimisoikeudesta.

Ovi aukeni ja poikajoukko toistensa käsistä kiinni pitäen tupaan ryntäsi laulaen:

»Hurja luonto kun pojalla on ja merellä se nyt seilaa, älä sinä vanha kulta minua nyt enää meinaa.» —

Silloin joukot tuvassa syrjille sulloutuivat, kun Karhun Esat, Iikan Antit, Levalan Lompit ym. etupäässä nähtiin vetävän. Tytöt pistäisivät tulijain sekaan piiriin, mutta pojat vetäisivät hiukan onean näköisinä syrjille. Pelimanni nousi penkille seisomaan, pusersi yhä lujemmin joustaan viuluraukan kieliin, jotka ikään kuin viimeisiänsä valitellen vonkuivat. Lujasti siinä tömisteltiin, oltiin leviää ja komiaa.

* * * * *

Nurkassa, loukkokaapin ja kellokaapin välissä istuu Karhun Esa ja imee jonkun tanssijan pitkävärtista piippua. Siitä hän uteliaasti tirkistelee lattialla riehuvaan tanssijoukkoa — vasen silmäkulma on ilkeässä, pahaenteisessä rypyssä. Hän tarkkaa, miten Kuivasen Ella tuolla pyörittää Rekipellon Sannaa. Kummankin kasvoista hän ajatuksia lukee. Miten hölmöltä Ella hänen mielestään näyttää...! kun yrittää noin tahtia pitää ... kun leuka noin on olevinaan, kun silmät noin haarottavat, että hän nyt, muka ujostelee, kun »morsiamensa» kanssa saa hypellä!

Esan suu vetäytyy kurilliseen nauruun.

Saitkohan morsiamen, piru ollen...! Älä nyt siitä Ella ole namillasi, että se nyt niin kovin komiaa olisi tuo... Hölmö-parka!

Sannaa hän sitten tarkkaa, näkee miten huolettomasti hän heittää Ellan, joka ei koskaan näkyisi haluavan lopettaa. Esa tuntee yht'äkkiä myötätuntoisuutta Sannaa kohtaan... Komea se on sittenkin...! ei silmäystäkään Ellaan luo, vaikka hän vakoillen tuossa perässä ruinuttaa... Jahaa! Lompinko nyt pitää...

Komea se olikin, tuo Sanna, varteva, uljas ja rivakka. Silmäin loiste rohkea ja tulinen, varsi jäykkä ja voimakas. Pysähtyivät. Lomppi jäi. Sanna seisoi, pyyhki hikeä kasvoiltaan, ei ollut huomaavinaan, ei näkevinään, Esaa, mutta odotti kuitenkin.

»Tule!...» Esa tarttui Sannan käteen.

»Hoh!» pääsi naiselta puoleksi kummasteleva, puoleksi ilakoiva hillitty huudahdus. Kuumeentapaisesti työnsi hän ympärillä hyöriäviä syrjään ja tarttui Esan käteen...

Mikä syy heillä oli yrittää pyöriä niin kovasti? Miksi he tanssivat niin pitkästi, että Esankin otsalta jo alkoi hiki tippua? Niin he tanssivat. Mutta kumpikaan ei toisensa silmiin katsonut, ei puhunut mitään eikä näyttänyt haluavan hellittää vaikka katkeisi. Esa kuitenkin ensin hellitti. Kun siinä erotessa silmät yhteen sattui, kohosi vielä valtavampi puna Sannan kasvoille ja suu meni nauruun. Niin Esankin kävi ja hän palasi paikalleen kellokaapin väliin, josta toinen juuri lähti tanssimaan. Hänen edessään tepasteli kolmoisjoukko nuoria poikia, jotka ainakin olivat olevinaan juovuksissa, ei tiedä olivatko. Ne kerskailivat ja rallattivat ja olivat miehiä olevinaan. Esa katseli heitä ja hymähteli, rupesi poikain kanssa juttelemaan, kinailemaan ja narrailemaan heitä.

Mutta Ella taas tanssi Sannan kanssa ja Esan pisti yhtäkkiä vihaksi...

»Jaska.» Hän veti luoksensa nurkkaan pojan, jota hän äsken matkalla oli niskasta puristellut.

»Tohditko lyödä tuota Kuivasen Ellaa?» kysyi Esa hiljaa.

»Häh?» kysyi poika, vaikka kyllä kuuli.

»Häh! Mä sanoin, tohditko sinä antaa leuoille tuolle Kuivasen Ellalle?»

»Ellalle?»

»Älä nyt sitä soita! Minä tulen auttamaan, kun sinä vain alat.»

»Tuletko?»

»Tulen. Mene vain ja anna leuoille, ja anna aikakädestä.»

»Mutta jos et sinä tulekaan.»

»Tulen minä. Ei suinkaan sen sinua anneta tappaa ja pyntätä.»

»Minä menen!» poika jo huudahti, mutta katsoi vielä epäröiden Esaa.

»Mene, mene nyt. Katso sopiva väli. Mutta älä nyt kohta mene.»

»Noh!»

Poika erosi Esasta, joka sivumennen koetteli rautapuntaria, joka riippui kellokaapin sivulla naulassa.

Yhtäkkiä läiskähti joukossa. Kuului Kuivasen Ellan tuima kirous. Tanssi taukosi. Levoton liike kävi yli koko tuvan. Kukin äänsi jollakin tavalla. Kirosi, siunasi, ulvahti. Rymäkkä oli syntynyt keskilattialla. Ryhmä temmelsi siinä jo kuin satajalkainen kummitus.

Naisetkin sekautuivat siihen ensin, tappelijoita erottaakseen. Mutta kohta saivat siinä ainetta useammatkin parit tukkanuottaan takertua. Se oli vielä kuitenkin vain tukkanuotta, vähemmän pelottavaa.

»Herra mei ja hopiasta huusholli!» kiljahti Karhun Esa ja löi rautapuntarilla pöytään. Nyt tytöt pyrkivät erilleen, tunkeusivat ulos huoneesta. Tukkanuottailijat erosivat, lensivät yli tuvan lyömäaseita etsien. Mikä sai tuolin, mikä halon.

Jolle henki tuntui rakkaalta, tunki ulos tuvasta nyt, vaikka ahtaastakin. Karhun Esa näkyi odottaneen, että muut ehtisivät alkaa ja juttuun sekaantua, että hän sitten vasta jäljestäpäin huomauttaisi itsestään ja esiintyisi rauhantekijänä, hän, Karhun Esa.

* * * * *

Ulkona on pimeä ja sataa hiljaa. Tuvasta kuuluva melske, räiske ja pauhina muistuttaa omituisesti niistä mielikuvituksista, joita synnyttävät kertomukset tulivuorten sisäisestä pauhusta. »Tuvanovi oksentaa ihmisiä kuin kuonaa, ihmisiä, jotka valittavat, kerskaavat, parkuvat ja kiljuvat, synnyttäen pihaan tultuaan omituisen möyhyn. Vähitellen pauhu sisällä taukoo, muuttuen yksityisiksi ääniksi ja ryskäämisiksi, kuulostaa siltä kuin kuolemaantuomittu jättiläinen viimeisiänsä potkisi. Vähitellen levenee meteli koko kylään, juostaan, kirotaan, itketään ja voitotellaan.

Sade saa vauhtia, se näyttää tahtovan sammuttaa syttyynyttä vihaa.

Tuvassa on jäljellä Karhun Esa, Iikan Antti ja Levalan Lomppi; ei näy isäntää, ei emäntää.

»Nyt pojat lähdetään!» virkahtaa Esa, kun paiskaa kiinni tuvan oven.

»Joo!» myöntävät toiset, voitollinen, hymynsekainen ilme kasvoilla. Mutta liikkeistä ja äänestä värehtii vauhka pelkoisuus. Varoen he liikkuvat, karttavat ikkunan lähelle menemistä ja oviloukossa hetkisen neuvottelevat. Valitsevat sitten halkojoukosta kukin itselleen yhden, lyövät oven selälleen, hyppäävät kiljahtaen porstuaan, portaille...

Ei siis ovipieliissä ollut ketään väijyksissä! Tarhalta ja maantieltä kuuluu sohua. Toverit oikaisevat tuvanpäädyn kautta vainiolle. Nyt ei ole enää nurkkia, väijyjille piilopaikkoja. Valtaavana herää toveruksissa voittajan rajaton itseluottamuksentunne ja halu kuuluttaa tekoaan koko maailmalle. — Sanomattomassa tunteenpuuskassa tarttuvat he toistensa kaulaan ja ratkeavat vetämään:

»Puukko se oli vain pikkuinen,
Mutta Heikki se oli suuri,
Yksin seisoi ovella
Kuin linnan kivimuuri.»

XI

ESA!

Koko yön kuljeksittuaan paikalta toiseen saapuivat Esa ja Levalan Lomppi Karhuun. Mutta ikään kuin jokin painajainen olisi Esaa vaivannut, rupesi hän heti kotiin saavuttua ihmettelemään miksi tänne oli tultu. Muori oli hankkinut heille pullollisen viinaa, jota väen ylösnousun aikana vielä ryyppiskelivät. Väliin kuului kamarista laulunräminä, väliin tanssin hypähdys, väliin oltiin aivan hiljaa.

»Kuule», virkkoi Esa, kun molempia näytti rupeavan nukkutamaan, »tänä päivänä alkavat Laitalan Valeen ja Järvelän Santran häät.»

»Alkakoot», tuumi Lomppi huolimattomasti, silmät puoliummessa.

»Minä ainakin menen sinne», jatkoi Esa.

»Sinä? Onko sinua kutsuttu?» Lomppi alkoi virkistyä.

»Kutsuttu! Ei. Mutta vähät siitä. Lähdetkö sinä?»

»Häihinkö?»

»Mihinkä sitten, kuin häihin! Älä nyt nuku kun puhut.»

»Mennään vain.» Lomppi haukotteli. »Ensin pitäisi saada vähän nukkuu. Saamari, kun mua kovin unettaakin.»

Esa jo alkoi levottomasti kävellä.

»Minua ei uneta yhtään, ei vähääkään, ei niin merkkiäkään!»

Lomppi taas vähän torkosi ja virkistyi. Häntä näyttivät elähdyttävän muistot.

»Peeveli, mutta ne saivat selkäänsä!» virkahti hän ja nousi ikään kuin innostuneena.

»Mitä vielä, ei ne paljoa saaneet», väitti Esa, näyttäen siltä, että hän enemmän ajatteli muuta kuin tätä.

»Kyllä ne saivat tarpeeksensa. Mutta mitä varten sä sitä Ellaa löit? Onko teille tullut paha väli?» Lompin silmät muljottivat selkoselällään niin laiskasti, että hänen täytyi ponnistaa kaikki voimansa saadakseen pidetyksi niitä auki.

»Minä lyön ketä tahdon!»

»Et sinä nyt niin lyö, vaikka olisit hyväkin.»

»Lyönpä! Vai luuletko, että mä pelkään?» Esa pyörähti silmät palavina Lompin eteen. Vitkalleen, ikään kuin uninen ainakin, nousi tämä öristen seisomaan:

»Meinaatko sinä kimppuun käydä, vai?...» Lompin ääni oli sekin uhitteleva. Esa, joko siitä tai jostakin muusta syystä, sai yhtäkkiä hänessä harvoin tavattavan peruuttamishalun.

»No enhän minä sinua lyö, pöhlö», nauroi hän.

»Minä ajattelin, että jos sinä minua meinaat...» Lomppi istui uudelleen lausettaan lopettamatta. Esa oli tällävälin heittäytynyt selälleen sänkyyn, mutta sieltä hän yhtäkkiä kavahti istumaan.

»Kuule, lähdetään ajolle! Pannaan tuolta meidän kopukka rattaiden eteen.»

»Mennään vain, mutta pannaan aluksi vähäksi aikaa makuulle.» Lompilla oli niin uni, ettei hän tahtonut voida enää silmiään auki pitää.

»Kuka nyt maata viitsii! Makaa haudassa, siellä on parempaa aikaa.»

Lomppikin innostui vihdoin. Esa meni tupaan, ajoi Matin asettamaan hevosta. Muori ei tohtinut Esalta mitään kysyä. Hän meni pihalle ja koetti Matin kanssa arvailla mihin siinä nyt lähdetään. Mutta mistäpä sitä Mattikaan tiesi. Muori huokaili ja valitteli, että mikä tässä tulee eteen, kun ei tuo enää kokottelekaan työhön... Ja kun se ryöstöhuutokauppakin nyt ainakin tulee ensi maanantaina, niin sitten se ainakin kaikki rentoon heittää.

Äiti jo ratkesi itkemään ja valitti, että kerjuu tässä on edessä ennen pitkää. Kun nuo hyväkkäät kanssa nyt juuri rupesivat hakemukseen panemaan, ikään kuin eivät tuollaisten saatavain perille pääsisi. Olisi edes akan ottanut, niin siitä ehkä vähän asettuisi ja sitten talonsa pitäisi ja minäkin olisin tässä jollakin kurin mennyt vanhat päiväni...

Muori helytyi yhä, läheni hevosta, joka yht'aikaa hänen kanssaan oli vanhentunut. Ruunan kyljet olivat laihat, selkä notkossa ja silmät loistottomat ja himmeät.

»Ruuna-parka», virkkoi muori ja taputteli hevosta kyljille, kyynelten juostessa omista silmistä.

»Sanoiko se Hautalainen todella, että hän vie Esan käräjiin siitä hevosenajosta?»

»Uhkailivathan ne molemmatkin ja kiukussa olivat vahvasti.»

»Kaikista sitä nyt käräjiinkin viedään. Ennen vanhaan, kun minä olin nuori», alkoi muori kertoa miten pojat silloin olivat vallattomia, eikä niistä sellaisista käräjiin menty.

Porstuasta kuului poikain askelia ja ääniä. Muori säpsähti, vetäysi nurkan taakse piiloon. Hädissään sysäsi seinään sormensa, jonka ympärillä oli tukko. Haava rupesi kipristelemään ja tuskallisen näköisenä alkoi muori viihdytellen heiluttaa kipeätä kättänsä. Yritti sen ohessa kuunnella puheita pihalta.

Lomppi rupesi heti köntimään rattaille, johon heinäin päälle oikaisi pitkälleen. Esa seisoj mieltävän näköisenä tuikeasti katsellen ruunaa, tuota laihaa, vanhaa konia. Sitten koperoi suitset maasta käteensä, huitaisi perillä hevosta useampia kertoja. Paljon ei vanhus tuosta välittänyt: ensi iskulla potkaisi yhdellä jalalla, toisella luimisti korviaan ja huitaisi päällään lyöjäänsä kohti hampaat irvissä, mutta ei yrittänyt karkuun. Esa vimmastui tuosta verrattomasta laiskuudesta ja rupesi suomimaan vanhusparkaa oikein hengen edestä. Sittenpä sai sen hyppelemään, tempomaan ja lyyhistelemään. Vanhaan hevoseen näkyi palaavan kuin jonkinlainen kajastus muinoisesta rivakkuudesta.

»Ään!» karjui Esa ja tempoi molemmista suitsiohjaksista, että hevonen oli lyhyhysty takapuolilleen. Mutta silloin taas seurasi isku, joka pakotti sen eteenpäin ryntäämään. Tuo nykiminen alkoi jo tuntua rattailta makaavasta Lompista ilkeältä. Rupesi kyselemään, että mitä hittoa se siinä nyt tempoo?

»Kyllä se nyt jo hyppelee!» virkkoi Matti tallista. Äänestä kuului, että hän nauroi.

»Häh?» kysäisi Esa ja kääntyi sinne päin.

»Sanon vain, että kyllä se nyt jo hyppelee», uudisti Matti.

»Kuule, Matti», sanoi Esa ja läheni suitsiohjaksat kädessä tallia.

»Ilveiletkö sinä?»

Matti kavahti.

»Mitä ilveilemistä se sitten on? Minä vain sanon...»

»Kyllä sinä ilveilet!» Esa heitti suitset, meni talliin ja otti Mattia rintapäihin.

»Kaa, mitä sinä nyt?» Matti tarttui hänkin Esan rintapieliin.

Jo hämärti päivä siksi, että Matti saattoi nähdä Esan kasvojen kummallisen ilmeen.

»Mitä sinä kummailet?» uudisti Matti, kun ei Esa puhunut mitään, hammasta vain puri ja hypähteli.

»Kuule Matti, emmehän me ole koskaan riidelleet, emmekä tapelleet ennen?» kysäisi Esa vihdoin.

»No ei, mutta mitä sinä nyt turhailet?»

»En minä turhaile. Sinä nauroit sillä, ettei mulla ole parempaa hevosta. Sitä minä en kärsi. Ja samalla kun sinä kerran *nauroit*, ajattelit sitä, että meille tulee ryöstöhuutokauppa, ja sitä, kun Hautalainen...» Esan valtasi niin kiukku, että hän pyörity vain hammasta purren päätänsä.

»Mutta olkoon nyt», jatkoi hän, ja ääni tuntui itkunsekaiselta. »Kun sinä pelkää, niin olkoon anteeksi. Kyllähän sinä sen tiedät, että minä sun löisin seinään, voisoin tappaa kuin kissan. Mutta meillä on ollut hyvät välit ja olkoon nytkin, Matti.»

»Noo.»

Esa löi Mattia olkapäähän ja kuiskasi:

»Matti, sulle sanon, että tänä päivänä kuuluu kamaloita.»

»Kuule, Esa, mitä sinä aiot?» kysyi Matti sydämellisellä osanotolla.

»Aion, mitä aion, kyllähän sitten kuulet. Mutta en minä hevosen ajosta linnaan mene, enkä köyhänä tässä kävele, kun ne rupeavat velkoja hakemaan.»

»Ei sinun nyt siltä vielä tarvitse köyhänä olla. Hanki rahoja ja maksa sille Saviojalle.»

»Mitä? Kuka minulle rahaa antaa! Kuule, ei minua ole luotu isännäksi eikä rengiksi, mutta karskiksi vankipojaksi. Vielä sitä lauletaan Karhun Esastakin!»

»Älä nyt sellaisia! Eihän ketään ole vangiksi luotu?»

»On minut. Äitini tappoi isäni, tiedäthän sinä sen. Lastu ei lennä kauas kannolta.» Ikään kuin säikähtäen omia sanojaan katsahti Esa arasti Mattiin.

»Kuule, minä puhun kenties liikoja, mutta niin minä uskon, ettei äitini ole syyttä miehensä murhasta kärsinyt. Kun minullakin olisi ollut ihmistenmoinen äiti, niin kyllähän minustakin olisi ihminen tullut, Matti! Mutta kun äitini on juonut aina, niin hän ei ole ikänä antanut minulle hyvän neuvon sanaa, että vain olisi itse saanut elää niin kuin halutti. Niin se talo on mennyt.»

»Tuletko sinä, Esa, vai?» huusi Lomppi.

»Odota! — Mutta sen sinä, Matti, tiedät, että varas ja rosvo en minä ole ollut ikänä. Vaikka olenkin sellaista, kuin Karin Vennun kanssa pitänyt seuraa, niin en ikänä sen vuoksi. Mulla on hurja luonto, ja sentähden olen ollut heidän seurassaan. Mutta kun ei mulla ole halua toisen oman päälle, niin siitä Vennukin on ruvennut vihaamaan. Vihatkoon! Se on minulle — Jumaliste onkin! — saman tekevä. Sentähden en minä viitsikään linnaan mennä niin tuiki huonosta asiasta kuin tuo konijuttu. En ikänä!»

»Mutta eihän siitä linnaa tulekaan?»

»Tulee siitä, kyllä ne sen hevosvarkaudeksi saavat väännetyksi. Niillä on minulle sydänvihaa. Mutta olkoon miten on, minun on jo monta viikkoa ollut niin paha olla, niin, *niin helvetin paha*, että tähän täytyy tulla muutos. Ajattelin minä jo vähän toisenlaistakin muutosta, mutta ei se tapahtunut. No minä menen linnaan, onhan se edes jotakin... Mutta, Matti, anna anteeksi, jos minä olen joskus ollut häjynkurinen. Ja hyvästi nyt.»

Esa otti Matin kädestä. Tämän kasvot väänntyivät kummallisesti itkuntapaiseen väärään, eikä hän saanut sanaa suustansa, vaikka nähtävästi sitä tarkoitti.

»Hyvästi, älä muista pahaa.»

»No, mutta, oikeinhan sinä nyt lähdet niin kuin iäiselle reisulle. Emmekö me, velikulta, riisu hevosta talliin?»

»Ei, ei riisuta. No kukapa sen tietää, vaikka lähtisinkin iäiselle, ei sitä tiedä... Mitä minusta sitten on lukua.»

Mutta nyt purskahti hän itkemään ja meni tallista ulos. Matti näki, että Esaa painoi jokin hirveä tuska. Tämän puhe muuten oli niin odottamatonta, niin kummallista ja herätti rengissä niin suurta myötätuntoisuutta, että hän ei voinut pidättää itseänsä hyppäämästä Esan perään ja ovella tarttumasta häneen sylisin.

»Me-e-enen minä!» Esa riuhtaisi itsensä irti ja hänen huudahduksensa oli taas tuollainen tavallinen, lihallinen.

»Kuule, pannaan hevonen talliin», pyysi Matti.

»Ei. — Hevonen!» Esa tempaisi suitsista, istui rattaille, missä Lomppi oli nukahtanut, tempoi ohjaksista ja löi hevosta. Se lähti konkaroimaan mikäli jaloista lähti.

»Mitä se nyt sanoi?» kysyi muori Matilta, tullen nurkan takaa.

Matista tuntui kysymys enemmän utelemiselta, kuin äidin huolta ilmaisevalta.

»Se sanoi», virkkoi Matti painavasti, »että jos hänelläkin olisi ollut ihmistenmoinen äiti, niin hänestäkin olisi tullut ihminen.»

Muori kääntyi kuin väkkärä tupaan päin.

»Aina te mun niskaani lennätte», itki hän mennessään.

* * * * *

Esa ruoski hevosesta kaiken juoksutaidon mitä siitä suinkin lähti. Levalan Lomppi makasi rötköttäen kärrynlavalla ja lauleli rallattaen kaikki rekivirret sikin sokin. Toisinaan Esa innostui laulamaan hänkin, ja silloin he kahden kilpaa huusivat, että taivas kajahteli. Toisin vuoroin Esa taas istui synkkänä ajatuksiinsa vaipuneena eikä näyttänyt ensinkään kuuntelevan kumppaninsa kulotusta.

»Mutta, mihinkä me ajamme?» kysäisi Lomppi vihdoinkin, kun jo olivat ajelleet tunnin, toista. Hiisi olkoon, tässä jo alkaa tulla vilu.»

»No, vaikka tuohon», virkahti Esa, käänsi hevosen maantien vieressä olevan mökin pihaan. Toveri rupesi kiroilemaan.

»Mitä sinä nyt aiot? Haluttaako sinun körttisaarnaa kuulla?» kyseli.

»Haluttaa», sanoi Esa silmät hienossa ivahymyssä.

Mökin ikkunaan ilmestyi useita kasvoja. Esa jätti hevosen panematta kiinni ja lähti tupaan. Lomppi seurasi.

Mökin isäntä oli yksi innokkaita heränneitä, Suutari Erkki, hän, jolla oli niin raikas veisuuääni ja joka toisinaan saarnailikin.

Erkki istui työssään työpöytänsä ääressä, kolme lasta kurkisteli penkillä ja vaimo polki rukkia. Oppipoika istui vastapäätä mestaria työpöydän toisella puolen.

Esan ja Lompin tupaan astuessa oli suutari juuri neuvomassa oppipoikaa, eikä ollut huomaavinaan tulijoita. Vaimo loi heihin syrjäisen silmäyksen, käski istumaan ja polki keskeyttämättä rukkiaan.

»Istumaan», virkahti hän uudelleen.

Kumpikaan pojista ei tervehtinyt. Lomppi tuli sisään hiljakseen laulaa hoilottaen ja meni suoraan suutarin ääreen. Siinä kumartui nojaamaan työpöytänsä. Se oli vähällä mennä nurin, jollei mestari olisi ehtinyt painamaan toisesta päästä.

»Älä käy siihen kiinni, kaadat koko pöydän», virkahti suutari nyreästi.

»Älkää suuttuko, mestari, ottakaa ja saarnatkaa tälle Esalle yksi hyvä sakuska.»

»Mene pois siitä, etkö näe, että olet tielläni», huomautti suutari taas, kun Lomppi oli käden tiellä pikilankaa vetäessä.

»No, saakeli tuota, mestari, saarnatkaa nyt ... yksi sakuska.»

»Mitä sinä siinä...» Esa tempasi Lompin käsipuolesta edemmäksi ja meni itse istumaan suutarin ääreen penkille. Rupesi oikein ihmisittäin juttelemaan.

»Onko mestarilla nyt hyvin kiirettä?»

Suutari katsahti pitkään Esaan, että oikeinko se tosissaan noin ihmisittäin puhuu?

»Kylläpä hän sitä on kiirettäkin», vastasi.

»No rupeaako tuo Jussi oppimaan? Se on meidän kylän poikia.»

»Kyllä Jussista suutari tulee.»

Lomppi pani piippuunsa.

»Se on, tuo Lomppi, sellainen ilkeännahkainen, mutta ei sitä pelätä tarvitse», kuiskutti Esa suutarille.

»Enkä minä juuri kesken pelkääkään», tuumi suutari.

»Mutta, antakaahan nyt, suutari, viinaryyppy», alkoi Lomppi uudestaan.

»Ei ole tässä viinoja.»

»Köyhäpä sinä olet.»

»Koskapa ne suutarit niin rikkaita lie olleet.»

»Lyökää sitä», kuiskutti Esa suutarin korvaan, »kyllä minä autan.»

Suutari pudisti päätä. Lompille hän sanoi:

»Luuletko sinä, että tuo on sopivaa, tuo tuollainen? Kyllä on sullakin jo siksi päiviä päässä, että saattaisit ruveta ihmisten lailla olemaan.»

»En minä ikänä körttiläiseksi rupea.»

»Ei sitä tiedä.»

»No ei vaikka...»

»Älä vakuuta. Niin minäkin ennen ajattelin.»

»Ei sitä pidä vakuuttaa... Se oli minun mielestäni oikein komeaa veisuuta siellä Toivolassa eilen illalla», virkahti Esa.

»Oliko se?» kysyi suutari silmät loistavina.

»Oli se.»

»Vai oli. Ottiko se niin kuin omaantuntoon? Mä kysyn nyt vain yksinkertaisesti.»

»Omaantuntoon!» matki Lomppi ja nauroi.

»Otti se», sanoi Esa.

»Mutta mitä varten te sieltä pois lähditte?»

»Noo, en tiedä.»

»Sanottiin, että teillä oli pahat aikomukset, että te olitte tulleet sinne lyömään meitä?» jatkoi suutari hiukan kiihottuneella äänellä.

»Hmm, taisipa jollakulla olla ajatusta, mutta ei minulla ollut, tulin vain heidän mukanaan», sanoi Esa.

»Mutta miksikähän eivät lyöneetkään?» kysyi suutari. Esa ei sanonut sitä tietävänsä.

Suutari innostui.

»Kuule, Esa, se oli Jumalan voima, joka teitä esti ja teki tyhjäksi pahain aikomukset.»

»Ei olisi ollut körttiläisille selkäsauna liiaksi», muistutti Lomppi syrjästä. Esa ei puhunut mitään, kuunteli vain huulet yhteen puristettuina. Suutari innostui vähitellen saarnaamaan ja puhumaan persoonallisesti Esasta. Arveli, ettei hän uskonut Esalla olevan pahaa sydäntä, vaikka hurja luonto ja penseä kasvatusta oli vienyt väärälle tielle. Vertaili körttiläisiä ja maailmanlapsia toisiinsa ja kysyi, että eikö Esan sydämessä joskus jokin ääni koputellut kipeästi ja muistuttanut hylkäämään pahaa tietä?

»Nyt mennään!» virkahti Esa yhtäkkiä ja lähti ulos. Lomppi oli istunut takkakivellä, josta lähti noituen. Suutarin väki jäi kummissaan ihmettelemään, että mikä sen nyt noin yhtäkkiä tuli?

Saviojan talo ei ollut kaukana. Sinne Esa nyt ajoi suoraa päätä. Isäntä ja emäntä olivat kahden kotona ja pelästyivät hirveästi, kun näkivät Karhun Esan pihaan ajavan. Esa meni yksin tupaan, kun Lompilla oli jotakin tekemistä pihalla.

»Istumaan», käski isäntä joka seisoit takan ääressä ja vapisi. Esa meni suoraan äijän viereen.

»Onko teillä viinaa?» kysyi Villen korvaan huutaen.

»Viinaa?... O-on sitä.»

»Pankaa pöytä koreaksi. Onko sianlihaa?»

»Sian...?»

»Sianlihaa!»

»On sitä», emäntä ehätti ennen isäntää.

»En minä tiedä», isäntä sanoi, »emäntä sen... Onko sitä? Pane tälle Esalle ruokaa pöytään.»

Ukko-vanhus vapisi kuin tuomarinsa edessä. Emäntä alkoi juosta kuin tulisilla hiilillä ja puuhata talon parasta, voit, lihat ja viilipytyt pöytään.

Yhtäkkiä Esa tarttui isännän rintapieliin ja rupesi ravistamaan, nauraen ilkeästi. Ukolta pääsi itku ja hän rupesi Jumalan nimessä rukoilemaan, ettei Esa hänelle tekisi pahaa, vanhalle miehelle. Emäntäkin jo tuli ja yhtyi nöyrästi samaan rukoukseen.

»Kuka teidän käski panna hakemukseen! Minä lyön seinään, niin kuin silakan!»

»Älä, älä, hyvä ihminen», rukoili emäntä.

»Armahdahan nyt vanhaa miestä», pyysi vaari itkien.

»Mitä varten te panitte hakemukseen?»

»Kun ne sanoivat, että sun talosi on mennyttä kalua.»

»Kuka sanoi?»

»Körttiläiset sitä sanoivat ja muutkin käskivät panna hakemukseen... Älä nyt, Jumalan oma, tapa... Minä annan sen vielä olla.»

»Niin, se annetaan olla, Esa», säesti muori.

»Kuka käski panna hakemukseen? Käskikö suutari Erkkikin?»

»Kyllähän se suutarikin sanoi.»

»Jottako panna hakemukseen.»

»Niin, se sanoi niin kuin muutkin.»

»Suutari Erkkikö?»

»Niin.»

»Ettekö te olisi muuten panneet hakemukseen, jos eivät muut olisi käskeneet?»

»No ei, en vaikka, mutta kun ne... Mutta annetaan nyt olla.»

Esa jätti vanhukset siihen ja lähti ulos kuin nuoli. Portailla tuli Lomppi vastaan ja sai palata siitä rattaille.

Nyt sai ruuna hypätä uudestaan suutarin mökille. Lompin kysymyksiin ei Esa antanut mitään selvitystä. Suutarin pihalla hän käski Lompin odottaa niin kauan. Itse meni tupaan.

Suutari otti hänet vastaan säteilevin kasvoin. Luuli jo, että oli äsken omantunnon hereille saanut ja että Esa nyt jo tuskain kanssa palasi.

»No, mitä nyt kuuluu?» kysyi suutari.

Esa meni suoraan suutarin viereen.

»Sinäkö olet kehoittanut Saviojan Villeä panemaan velasta hakemukseen!»

»Minäkö?»

»Sinä!» Esa antoi suutarille niin kovasti vasten leukoja, että tämä lensi tuolineen nurin niskoin. Lapset ja vaimo parkaisivat pelästyksestä yhteen suuhun ja oppipoika pakeni sänkyyn. Annettuaan iskun potkaisi Esa vielä suutaria muutamia kertoja saappaan kärjellä ja lähti sen tehtyään ulos. Tempaisi siellä suuren kiven maasta ja viskasi sen ikkunaa kohti, mutta osasikin vain ikkunan pieleen. Lomppi naureskeli heitolle ja sanoi, että jos hän tulee, niin kyllä hän osaa. Mutta Esa ei odotellut sitä, vaan nousi rattaille ja lähti hyppyttämään pois. Taas hehkui hänen kasvoissaan vimmanliekki, ja kun hän karjaisi hevoselle, tuntui se niin sydämenpohjasta lähtevältä, että Lomppikin oudoksuen nosti päätänsä ja etsi katseillaan Esan silmiä. Tiellä roiskui rapa yli pään, kun tuo vanha hevonen laukkasi. Rattaat poukahtelivat puolelta toiselle, mutta yhä sai hevonen iskuja, yhä karjui ajaja, ulvoi kuin tuskallisesti porottavaan haavaan olisi kipristelevää voidetta kaadettu. Lomppia alkoi hirvittää, niin että hän nousi polvilleen rattaille, tarttui Esan käsivarteen tuskallisesti huudahtaen:

»Esa!»

Esa käänsi silmänsä ja näki Lompin tuskasta vapisevan.

»Kuule, älä nyt aja!»

Mutta Esa päästi uuden huudon, antoi hevoselle uuden iskun ja Lompin täytyi pysytellä tasapainossa.

XII

SOLMU

Kun ensimmäiset laineet Korvenloukon tappelun jälkeen alkoivat asettua ja junkkaritkin, ikään kuin aristellen selkänahkaansa, jättivät Valeen rauhassa rakastamaan Santraansa, rupesivat ihmiset arvelemaan, että saapa nähdä raskitseeko Järvelän herastuomari-kitupiikki pitää häät tyttärelleen.

Mutta oikeastaanhan tässä olikin kysymys siitä, mitä emäntä asiasta sanoo. Ja emäntä sanoi, että ne pidetään. Se oli herastuomarille mieleen. Vanhukset sopivat siitä siis varsin hyvin. Emäntä kyllä pisteli Santralle usein ja kipeästi. Mutta ihmisten aikana hän oli mitä hellin äiti. Santran iloinen luonto ei liioin pistoista välittänyt, jopa pisti vastaan kun sattui — ja nauroi: pure vain äitipuoli, pure kylliksesi, sulla on enää lyhyt aika jäljellä! Hänelle olivat nuo puremiset oikein nautintoa, kun tiesi kuinka sydämestä ne tulivat ja että ne niin pian loppuvat, ja hänelle alkaa kokonansa uusi elämä.

Kuinka kovin hän pitikin Valeestaan! Sitten hän vasta oli tullut sen oikein käsittämään, kun oli itkien levännyt Valeen äidin rinnalla, tämä oli lohdutellen päättä silitteltyt ja puhunut niinkuin äiti... Se oli niin toisenlaista kuin kotona. Juuri sitä, jota hän oli ikävöinyt...!

Mutta Valeen äiti vastusti häiden pitämistä. Hänestä ne olivat synnilliset ja sopimattomat. Valee pani jyrkästi sitä vastaan ja puolusti häitä. Santra, joka kyllä halusta oli ajatellut häitä, myöntyi kuitenkin heti muorin ajatukseen: jos muori vastustaa, hän ei mitenkään niitä tahdo. Jo oli vähällä siihen loppua koko häiden ajatus. Mutta kun Mäkilahden Matti sen sai kuulla, hänpä vasta melun nosti: hän ei leppyisi ikänä, jos ei ainoan veljen ainoan pojan häissä saisi olla! Muori mietti asiaa vieläkin päänsä ympäri. Uskontoverit houkuttelivat lujana pysymään. Mutta eipä pysynyt. Äideillä on niin omituiset mielijohteet, ne ratkovat hyvinkin yleisiä, kylmiä sääntöjä. Ei ole nuoruutta ihmisellä kuin kerran, hän ajatteli, eipä näitäkään kenties kuin kerran... Joutaisipa nähdä tuon lapsen seppelöitynä... Kun hän huomasi, että hänkin sitä halusi, niin hän johtui ajattelemaan, että tuolla pojalla lie siihen paljoa suuremmat syyt...

Silloin oli päätös valmis. Kun hän sen ilmoitti nuorille, tuli se kaksinkertaisen lujaksi siitä riemusta, jonka se näissä herätti. Uskonsisaret koettivat häntä loukkiakin, mutta muori sanoi, että hänellä ei ole muuta kuin yksi sydän, se on joutunut noiden *lasten* haltuun, eikä hän jaksa repiä sitä pois. »Kun omatuntoni ei sitä vastaan sano, niin mahtaneeko Jumala siitä rangaista?» Ne sanoivat, että rankaisee, lukivat hirmuisen tuomionsa. Mutta muori vetosi uudestaan omaantuntoonsa, sanoi, että hän on aina koettanut sen neuvoja seurata, eikä ole huomannut sen väärään vievän. Päätöksensä hän piti.

Yhdeksi pelottimeksi häitä vastaan ilmestyi vielä pelko, että jos vihamiehet tulisivat häihin, niin — siitähän vasta hirmuiset seuraukset. Siitä keskusteltiin Järvelässä sekä Laitalassa. Olikin siinä pelon syytä. Kuitenkin vihdoinkin keino keksittiin: päätettiin kutsua Karin Vennu yhdeksi kenkkäriksi, silloin junkkarit kyllä hiljaa ovat. Keino hyväksyttiin. Vennu muuten olikin kenkkärinä melkein kaikissa häissä, häntä yleensä ei uskallettu olla kutsumatta. Nyt ei häntä olisi kutsuttu muuten, mutta varovaisuus käski.

Ja Vennulle päätettiin antaa »se kunnia». Siivosti hän muuten aina oli käyttäytynytkin tällaisessa luottamustoimessa... Antaa Vennun tulla!

* * * * *

Vieraita tulvailee Järvelään häihin idästä ja lännestä. Keittopuuhat, viinan tarjoilemiset ovat niin runsaskätiset, että ihmiset heti tultuaan kodistuvat, näkevät, ettei tässä todellakaan pelätä yhden miehen pöytää katkaisevan. Jo pääkenkkäritkin erityistä huomiota herättävät. Ne ovat Karin Vennu ja Hautalan Janne. Vierekkäin ne pöytäpenkillä istuvat ja tuttavallisesti tarinoivat kuin parhaat ystävät. Aina uusien vieraitten saapuessa vakavina ja juhlallisina rinnakkain astuvat näille ryppyjä tarjoomaan.

Ihmiset kuiskailevat tuosta; jokaisesta on hiukan omituista, että juuri nuo miehet, toinen junkkarien kuuluisa johtaja, toinen järjestyspuolueen vankka etumies, ovat rinnakkain kenkkäreinä samoissa häissä. Mutta kuiskutukset selvittävät asian. Vieraat ihastuvat, ovat kaikin yksimielisiä siitä, että tuuma

on viisaasti harkittu. Kaikki tuntevat itsensä kuin turvallisemmiksi: ovatpa nuo sentään kelpo rauhanvartijat! Iloinen mieli pääsee heti valloittamaan väet.

Valee on usein uteliaisuuden esineenä, sillä on monta, jotka eivät ole häntä tunteneet.

Naiset tutkistelevat: Onkin siinä jotakin, on kokoa, on ryhtiä vartalossa, mies on komea. Mutta ei tuon luulisi mitenkään sellaiseen temppuun ryhtyvän... Kun hän esiintyy morsiamensa kanssa vihkituolin eteen, on poskilla helakka puna, silmät ujosti välttelevät ja suu hieman hymyilee... Kuinka sellainen varkain morsiamen kotiinsa vie?

Hänen vierellään astuu saman tuolin eteen hoikkaan Santra, jonka terävät silmät aina tositeolla katsovat mihin katsovat, nyhjäisee sulhoaan tuontuostakin joidenkin satunnaisten seikkain vuoksi. Morsiamen liikkeet ja muoto... Akat arvelevat, että pikemmin olisi uskonut, että Santra on vienyt Valeen kuin Valee Santran. Santralla on musta, kultareunustainen leninki, päässä seppeleen muotoinen kruunu... Valeella on kyllä syytä olla hämillään, sillä on miesluonteita, jotka ovat silloin hämillään, kun ovat varmoja siitä, että koko maailma pitää heitä äärettömän onnellisina.

Kirkkoherra toimitti vihkimisen. Se oli tietysti juhlallinen, semminkin, kun tettiin että nuoripari oli tähän tilaan kulkenut ahtaan portin läpi.

* * * * *

Jo vihelsi klarinetti, jo lauloi viulu, jo roiskui Järvelän vierastuvan lattia; kilvan tanssivat vanhat ja nuoret rakasta, reimaa polskaa. Mikä riehakas ilo, mikä vallaton tanssihalu olikin nyt vallannut vanhat ja nuoret! Poikkeusta ei tapahtunut nytkään säännöstä: häissä, missä sulho ja morsian ovat iloisia, siellä ovat hauskat häät.

Valeesta on jo ujous kadonnut, kasvoille on ilmestynyt päättäväisyyden kuvaava piirre. Se kertoo luonteesta, joka ei turhista läiky, mutta kerran läikkymään ruvettua läikkyy kovasti. Ei se nyt läiky. Iloisesta tyytyväisyydestä vain kasvot hohtavat, kaikista herttainen, hupainen, miellyttävä mies.

Alkaa jo joitakuita juopuneitakin näkyä seurauksena ahkerasta viinantarjoilusta. Soraäänä kuuluu pihalta, tuvasta ja häätuvasta. Reippaina, vaanivina, voimansa tuntevina valvovat kenkkärit joka nurkassa, ovat aina läsnä, missä joku katsoo tarpeelliseksi ilmaista repäisevän halunsa. Ja niin painava on kenkkärien sana, että häytkin asettuvat, lannistuvat ja koettavat itseään tasapainossa pitää. Itse kenkkäritkin tuon huomaavat. Se heidän varmuuden tuntoaan kohottaa ja luo miellyttävän tyytyväisyydenhymyn kasvoille. Se Karin Vennun ja Hautalan Jannen ikään kuin veti lähemmäksi toisiaan. He tiesivät, että heidän kummankin persoonat yhteenlaskettuina vaikuttivat tuon, — sitä heille muut jo mielissään kehuivatkin. Riitaveljekset toisinaan voivat tuntea suloista rauhaa, kun jossakin asiassa yhteistyössä voivat olla toisilleen avullisia ja yksimielisiä.

Lähestyy ilta-aterian aika. Tuskin malttavat tanssijat siksi heittää, että pöydät sisään saataisiin. Kuka tässä joutaisi ruokaa muistamaan! Ihminen elää häissä paljaasta tanssimisesta, tällaisissa häissä semminkin. Harvoin niitä on näin iloisia häitä, harvoin näin paljon väkeä, harvoin sellaista nuortaparia, harvoin sellaisia kenkkäreitä...

Mutta saadaanhan ne pöydät sisään. Juosten, tanssien, kilvassa niille ruoat kiidätetään. Muutamat »tupa-akat» ovat hiukan hutikassa, juostessaan laskevat sukkeluuksia, nauravat, huvittavat. Täällä on jokaisella osalla oma hupaisuutensa, ei koskaan näy tulevan ikävä.

Syödään. Siinä on ääntä. Pidetään satoja pöytäpuheita yht'aikaa. Herastuomari tuolla pöydänpäässä vävylleen kertoo, sanoo niin sakeaan ja paljon, että ruoka suusta pirisee. Ukko on tuitukassa. Näkyy hyvin pitävän vävystänsä, kun se niin viitsii häntä kuulla, todistella hänen juttujaan ja naureskella niille. »Syökää vieraat!» hän yleisölle huutaa, »kun meillä on, kun Jumala on meille antanut... Ja vaikka mä itse sanon, niin ei se tähän lopu.» Tätä herastuomari tuontuostakin uudisti, huusi, että kuului yli huoneen. Emäntä suhditti ja pyysi, poikajunkkarit huutelivat, vastailivat ja kehuivat.

Oli siellä muitakin, jotka tahtoivat saada äänensä kuulumaan. Korvenloukon koulumestari selitti maapallon pyöreyttä ja pyörimistä sekä että se palaa sisästä. Siitä sekautuivat muut väittelemään.

»Valehteletpä!» huusi Matin Tuppu toisesta pöydästä. »Maa on niinkuin varileipä ja taivas on päällä kuin knapinkuori.»

»Lieköhän varileivän näköinen», arveli kolmas, »mutta ohut kuori sillä ainakin on. Kun kovasti ajaa rattailta niin maankuori oikein tutajaa.»

Siitä tietomiehet väittelivät.

Pihalta kuuluu rattaiden jyräkkää. Muutamat, jotka sen huomaavat, arvelevat: »Tulee kuokkijoita.»

Tulkoon, ajatellaan. Tuntuu hyvältä olla kutsuvieraiden joukossa...

Syntyy yht'äkkiä hirveä möyhy. Kaikki kääntyvät katsomaan ovelle päin.
Kaikki näkevät sen:

Karhun Esa, suuri lahtaripuukko kädessä, juoksee pitkin pöytää, jolle heti ovesta hyppää, potkii voilautaset, leipäkorit, peruna- ja lihavadit, juoma-astiat — kaikki kumoon. Melkein halvatun näköisinä katsovat syöjät. Ei yksikään käsi kurotu vielä pidättämään tuota juoksua.

Jo astuu hän pitkälle pöydälle, kääntyy sen ylipäätä kohti, kamalasti tuijottelee sulhasta...

Kauhistuneina lyhyistyvät ihmiset pöytäin alle. Huudetaan ja melutaan.. Miehiä muitakin jo nousee pöydille ... eihän tässä ahdingossa muuten tuohon hirviöön käsiksi pääsekään...!

Riemahtanut kiljahdus kuului yhtäkkiä joka suusta: Mäkilahden Matti oli ensinnä ehtinyt, temmannut Esan jalasta. Kamalasti kiljuen tämä potkaisi, horjui, kaatui pitkin pituuttaan pöydälle. Vielä kaatuessaan puukkoaan päämaaliin kurotti, mutta se ei osunut. Pöytään vain sitkahti ja vajosi syvälle.

Puukko on jo Mäkilahden Matilla, miehiä makaa Esan päällä pöydällä kiinni pidellen. Melu on valtava. Ovensuussa jo tiedetään, että Valee on rintaansa puukon saanut. Pöytäin välissä ihmisiä tunkeilee ahdingossa...

Esaa tuodaan ulos — kantaen, Hautalan Janne yksin pääpuolesta pitelee, toiset jalkapuolesta.

Esa lasketaan jalkeilleen porstuassa. Siellä ainoastaan muutamit kynttilät himmeästi valaisevat. Ihmiset kuhisevat, tungeksivat.

Melkeinpä luulisi noiden Hautalaisen silmäin voivan katsoa läpi ikivuoren tuossa, kun hän Esaa silmillään mittelee. Esa oli ensin kuin tajuton, melkein tahdottomana näkyi antavan itseään kuljettaa. Mutta jo heräsi, kiljahti, tarttui hänkin Hautalaisen rinnuksiin ja polkaisi jalkaa... Toisetkin taas Esaan kiinni käyvät.

»Pois tieltä!» Hautalan Janne huudahti. Ihmiset lakosivat syrjille ja toisiin huoneisiin.

Ja julmistunut mies tempasi Esan kuin lapsen... Kattoa piirtelevät tämän saappaankannat, sieltä jyrähtäen lattiaan selkäpiilleen, että mäsäksi luulisi rutistuvan jokaisen luusolmun. Kolmeen kertaan uudistuu tuo entisajan miesten mahtava mestarinäyte. Lattialle on jäänyt avaraa tilaa, ihmiset lyhistelevät sivuille, pois edestä.

Vihdoin hellittää Hautalainen. Esa saisi nousta, mutta ei nouse. On alkamaisillaan uusi leikki, mutta ihmisiä tulee väliin, pyytävät, rukoilevat, ettei Hautalainen enää löisi. Eikä hän lyö.

Mahtavan voimakkaana seisoo hän lattialla, kukistettu puukkojunkkari jalkainsa juuressa makaa ruumiillisesti ja henkisesti rusenneltuna. Esan ystäviäkin kyllä on häissä, mutta ei kukaan uskalla kättänsä nostaa ystävää puolustamaan.

Missä on Vennukin? Tuvassa, rauhallisesti penkillä istuu ja piippuansa polttaa. Kaikki ihmiset näkyvät vallanneen ylikuonnollinen kunnioituksen ja pelon alainen tunne. Tuntuu hetkisen siltä, kuin aikakauden vallaton ja hurja henki vapisten silmäilisi toivotonta tulevaisuuttaan, turhaan etsien lohdutusta menneeltä suuruudeltaan, joka näytti auttamattomasti alkavan kukistua väkevän käden alle.

»Kelvoton ... mitä sinä tarkoittit!» ärjäisi Hautalainen, kun Esa vihdoin nousi ja he taas vastakkain seisoivat.

Esa oli tuskallisessa sieluntilassa, puri hampaita, väänsi päätä ja katseli mitään puhumatta lattiaan. Hän kärsi: tarkoitus kun oli niin kokonaan tyhjiin rauennut.

»Mitä sinä nyt ajattelet?» kysyi Hautalainen ja laski kätensä Esan olalle.

»Mitä se sinua koskee?» Vastaus tuntui jotenkin nololta.

»No eipä tosin. Tuo nyt sitä köyttä, Mäkilahti.»

Esa katsahti säpsähtäen ympärilleen.

»Köyttä?» kysyi.

»Köyttä tietenkini!»

»Kenenkä luvalla minut köydetään?» kysäisi Esa ikään kuin lakiin turvaten.

»Omalla luvallani ja edesvastuullani», vastasi Hautalainen. »Syytä kyllä on ja kiitä Jumalaa, ettet sattunut saamaan aikaan enempää.»

»Sepä se olikin perkeleintä!» kiljui Esa.

Mäkilahden Matti toi köyttä, mutta lausui epäilyksensä siitä, olisiko lupa Esaa köyttä.

»Lupaa! Hän on varastanut kaksi hevosta... Ja yksin tämäniltaisesta hänet kytkisin.»

Nyt Esa vasta huomasi, missä mennään. Häntä siis todella aletaan syyttää *hevosvarkauksista*! Hänestä tulisikin vain kurja, maineeton vanki, vilahti ajatuksissa.

Vaistomaisesti meni käsi tuppeen, se oli tyhjä. Äkkiä hyppäsi hän jonkun likellä seisovan tuppea koettelemaan, mutta sekin oli tyhjä. Hurjasti kiljahtaen hän suinpäin työntäysi väkijoukkoon. Samassa täytyi hänen kuitenkin jo rauhoittua monien vankkojen käsien pitelemänä kuin pihtiin.

»Ei nyt ole puukkojunkkarilla puukkoa!» ilkkuivat pitelijät.

Hautalan Janne köytti Esan kädet. Ei kukaan oikaissut sormeaankaan häntä puolustaaksensa. Esa oikein kiemurteli tuskallisen raivonsa käsissä ja silmäili tuon tuostakin ympärilleen, eikö kenties edes joku puolustamaan rupeaisi. Äkkäsi Santrankin siinä muiden joukossa seisomassa. Ikään kuin pelästyen jotakin hän vavahti ja jäi suu auki muutamaksi silmänräpäykseksi tuijottamaan morsiameen. Sitten leimahti tulinen, intohimoinen liekki silmissä, jotka Santrasta kääntyivät Valeeseen. Taas hän kyykähti ja riuhtaisi kiroten:

»Olisivat nuo kädet olleet vielä muutaman minuutin irti!»

Valee säpsähti ... häntähän se *taas* juuri katsoi ja Santraa, häntä siis tarkoittikin... Hän hyppäsi läiskyvänä esiin:

»Päästäkää irti se vielä...! mun tekee mieleni...»

»Hiljaa!»

Lattia jysähti Hautalan Jannen alla ja tuima katse kohtasi Valeeta, joka hämillään poistui perässään vetävän Santran kanssa tupaan.

Vennua ei Esa vain nähnyt. Neljä miestä varustausi jo kyyditsemään häntä, niiden joukossa Mäkilahden Matti. Ulos vietäessä Esa joutui mielettömään epätoivoon ja alkoi katkerasti purkaa sappeansa, joka loppui vihdoon raivoisaan itkuun.

»Minähän sanoin, että minä opetan sun itkemään», muistutti Hautalan Janne.

Muistutus herätti Esan tajuntaan. Uhka palasi. Suuntäysin syyti hän nyt uhkauksia vastaisen varalle, kun irti taas pääsisi ... eikä se elämänikää kestäisi. Se ajatus, ettei vankeus näistä syistä tulisi kovin kauan kestävä ja että silloin taas olisi tilaisuus uudestaan tehdä »ihmeitä», se hänen uhkansa niin täydelleen palautti, että rattaille astuessaan jo tunsu itsensä *suureksi junkkariksi*, josta kyllä sopii lauluja tehdä.

Pöytä järjestettiin uudestaan. Vennukin siellä taas oli muiden joukossa. Suupielissä oli peittämätön, ilkullinen hymyily. Esan mellastaminen kuului ulkoa tupaan. Vennua ihmetytti, ettei siellä ole ketään, joka tuota puolustaisi. Toisinaan hänen kasvojensa väre muuttelivat, se oli silloin, kun mieleen meni, että noinko ne pelkäävät Hautalan Jannea? Sitä ei *hän* olisi tahtonut. Toiselta puolen miellyttää häntä, että Esa nyt tulee menemään hänellä kiusana olemasta. Luulee, että se on hän, joka Esan on kukistanut puolustamattomuudellaan.

Istutaan uudelleen pöydissä, jatketaan keskeytettyä ateriala ja humistaan äskeisestä tapauksesta.

»Syökää vieraat, kyllä ruokaa on», kuuluu herastuomarin ääni taaskin. Mutta sitten hän yhteen jaksoon juttelee, että se on jotenkin luja mies tuo Hautalainen. Siitä samasta asiasta nyt muutkin puhuvat, kaikki kehuvat ja ihmettelevät Hautalaista... Pitävät kunnianansa, kuka parhaiten ylistää osaa.

Yhä uusia ruokia kantavat kenkkärit pöytiin. Joukossa on Hautalan Janne totisena, vakavana, ajattelevan näköisenä. Vennulla on yhä hymyilynsä suusopissa, kun muutaman kanssa laskee melkein imelää leikkiä. Mitä syytä hänellä nyt on sellaiseen leikinlaskuun? ihmiset kysyvinä ajattelevat. Vennu näyttää melkein lölröltä? Suosiotako hän tuolla tavalla etsii? Miksi hän sitä nyt etsii...?

Mutta Hautalan Janne on harvasanaisempi kuin ennen, ei lölrötle, mutta ei loukkaakaan ketään. Jos Vennu huomaisi nuo silmäykset, joilla Janne tuon tuostakin salavinkaan silmäilee häntä silloin, kun hän

jonkun kanssa laskee imelää leikkiään, niin kenties huomaisi Jannen silmäkulmissa jonkinlaisen salatun voitonriemun. Ja jos voisi syvemmälle katsoa, löytäisi sieltä itseänsä koskevan ajatuksen: sinun kukistamisesi on ainoastaan ajan kysymys.

Mutta sitä ei Vennu huomaa. Hän ei vielä luule asemansa horjuvan. Hän riemuitsee onnellisena siitä ajatuksesta, että ihmiset kunnioittavat häntä nyt, kun hän siivon miehen tavoin antoi vastustelematta hyvän ystävänsä, Karhun Esan kytkeä. Hän riemuitsee siitä, etteivät ihmiset tiedä hänen syitänsä: hänhän oli vapautunut vaarallisesta vihollisesta — ainakin vähäksi aikaa.

Ateria on päättynyt, hääväki hälisee ja pauhaa.

Sulhanen ja morsian seisovat rinnakkain pitkän pöydän takana. Kyllä varmaankin tuo sulhanen kykenee miehen tehtäviin, ainakin luulisi...

Pöytiä kannetaan ulos. Nuoriso jo porstuassa hypähtelee ja tanssii. Ei kukaan tällä hetkellä näy enää muistavan Esaa. Niinkö vähän he kunnioittavatkin puukkojunkkarien kuningasta, niinkö vähän huomiota panivat tuon viimeiselle, uskaliaalle hullunyritykselle!

Viulut ja klarinetit soivat. Tanssi on alkanut. Hautalan Janne ja Valeekin yhdessä polskaa tanssivat! Lähtevät sitten kamariin. Totta heillä on siellä jotakin kahdenkesken puhuttavaa...

Noista miehistä luulisi joskus tulevan hyviä liittolaisia.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK PUUKKOJUNKKARIT ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual

work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a

physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.

- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive

Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.